

გურამ ნაჭყებია

სისხლის სამართლის
მეცნიერების
ს ა ბ ა ნ ი

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი-1998

ნაშრომი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის მონოგრაფიული კვლევის თავისებურ ცდას წარმოადგენს. ავტორი დანაშაულის ნორმატიული (საკანონმდებლო) ცნების, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების პირველადი, ამოსავალი ცნების საფუძველზე აკეთებს უკუდასკვნას ხსენებული მეცნიერების საგანზე კერძოდ, დანაშაულის ცნებაში საზოგადოებრივი საშიშროება, მართლწინააღმდეგობა და ბრალეულობა გამოხატავენ საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების კანონმდებლობით ურთიერთობას, რომელიც მოწესრიგებულია სისხლის სამართლის პრინციპებით, სისხლის სამართლის მექანიზმებით კანონით, საზოგადოების ნორმატიულ სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილის აქსიოლოგიური კანონით, სისხლის სამართლებრივი რეგულირების ამოცანები, კონსტიტუციური ნორმებით მამასადავ, სისხლის სამართლის კანონმდებლობით ურთიერთობა, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია, იურიდიულ ურთიერთობას წარმოადგენს. ნაშრომი განკუთვნილია სპეციალისტების, იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტების, ასპირანტებისა და მეცნიერების ფილოსოფიით დაინტერესებულ მკითხველთათვის.

რედაქტორი: იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი,
დოცენტი გოჩა მამულაშვილი,

რეცენზენტები: საქართველოს ფილოსოფიურ მეცნიერებათა
აკადემიის აკადემიკოსი, ფილოსოფიურ
მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
ბიძინა ლუტიძე,
იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი,
დოცენტი ნონა თოდუა,

© გამომცემლობა „პერიოდანი“, 1998

ა) გურამ ნაცყებია, 1998

საქართველოში ახალი, 1995 წლის, კონსტიტუციის მოთხოვნათა შესაბამისად, დემოკრატიული საზოგადოებრივი წესწყობილების, ეკონომიკური თავისუფლების, სოციალური და სამართლებრივი სახელმწიფოს დამკვიდრების, მოსახლეობის სამართლებრივი კულტურის ამაღლებისა და ჰუმანურ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ჩამოყალიბებისათვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო კანონიერებისა და მართლწესრიგის განმტკიცების პრაქტიკულ ამოცანებს, არამედ იურიდიულ მეცნიერებათა განვითარებას. სამართლებრივი პრობლემების ღრმა მეცნიერული კვლევისა და მისი შედეგების ეფექტური დანერგვის გარეშე ვიწრო იურიდიული პრაქტიციზმისა და პრაქტიკული შეცდომების თავიდან აცილება შეუძლებელი იქნებოდა. იურიდიულ მეცნიერებათა განვითარების საქმეში კი დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ მეცნიერებათა თვითცნობიერების პრობლემას, რომელიც მათი საგნის პრობლემასაც უკავშირდება. მით უმეტეს, რომ ყოველი მეცნიერება თავისი შესწავლის საგნის სპეციფიკით განისაზღვრება. ამა თუ იმ მეცნიერების რაობაზე მისი საგანი ლაპარაკობს. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა, რომელიც არსებითად დამუშავებული აღმოჩნდა. იგი მონოგრაფიული წესით დღემდე არ ყოფილა დამუშავებული. მეცნიერების საგნის პრობლემა საზოგადოდ აქტუალურ პრობლემათა რიგს განეკუთვნება, მაგრამ მით უფრო აქტუალურია იგი სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის, თუმცა იგი მისი დასმისთანავე რამდენადმე პარადოქსული ხდება. ჯერ ერთი, მეცნიერული შემეცნება უსასრულო პროცესია. მაშასადამე, უსასრულოა მისი საგნის შემეცნებაც. ამ თვალსაზრისით მეცნიერების საგნის პრობლემის გადაჭრა ამ მეცნიერების ლოგიკური დასასრული იქნებოდა. მაგრამ თუ ამ მეცნიერების საგნის პრობლემა გადაჭრილი არ არის, მაშინ როგორ ხდება მეცნიერების განვითარება? მეცნიერების საგანში გაურკვევლობის მიუხედავად მეცნიერება მაინც არსებობს, ვითარდება და ასრულებს თავის პრაქტიკულ ფუნქციებს, მაშინ გამოდის, რომ მეცნიერების საგნის პრობლემა აქტუალური არ ყოფილა და მისი დამუშავება მეცნიერების განვითარებაზე გავლენას ვერ მოახდენს.

მეორეც, ცნობილია, რომ კერძო მეცნიერება არის „ონტოლოგიური“ ცოდნის სისტემა, ზოლო მისი გნოსეოლოგიური პრობლემატიკა გნოსეოლოგიაში გადასვლას მოითხოვს. სისხლის სამართლის მეცნიერება კერძო, დარგობრივი იურიდიული მეცნიერებაა, რომელიც თვით-მეცნიერების ანუ რ ე ფ ლ ე ქ ს ი ი ს უნარს მოკლებულია. ამ მეცნიერების საგნის პრობლემა კი მოითხოვს ცნობიერების გადატანას როგორც ამ მეცნიერების რაობაზე, ისე მის საგანზე. თეორიული ცნობიერების ეს ორმხრივი ორიენტაცია იმაზე მიაჩნდება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ამავე მეცნიერების პრობლემად ვერ ჩაითვლება და იგი მეთოდოლოგიურ პრობლემატიკაში გადადის. მაგრამ თუ ეს პრობლემა სისხლის სამართლის მეცნიერების პრობლემა არ არის, მაშინ რაში გვჭირდება მისი დამუშავება ან რას შესძენს იგი სისხლის სამართლის მეცნიერებას? მესამე, თუ ეს პრობლემა ხსენებული მეცნიერების პრობლემა არ არის, მაშინ ვინ ან რატომ უნდა დაგვიმუშაოს იგი სხვამ? მეოთხეც, სისხლის სამართლებრივი აზრის ისტორიაში იშვიათად არ უმტკიცებიათ, რომ თეორიული ცოდნა სისხლის სამართლის შესახებ მეცნიერება კი არაა, არამედ ხელოვნებაა. მაგრამ თუ ეს ცოდნის სისტემა „მეცნიერების“ მაღალი სახელის ღირსი არ არის, მაშინ „სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა“ უაზრობად უნდა ჩაითვალოს. მეხუთე, როგორც ჩანს, ცოდნის ამ სისტემის მეცნიერულობას მისი საგანი ამართლებს, მაგრამ თუ ამ მეცნიერების საგანი არ ვიცით, მაშინ საიდან ვიცით, რომ ის მეცნიერებაა და არა ხელოვნება?

• ამრიგად, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა პა-რადოქსული ჩანს. ეს ამ პრობლემის განსაკუთრებულობაზე მიუთითებს. ისიც გასაგები უნდა იყოს, რომ იგი უადრესად რთული და მრავალმხრივია. შემთხვევითი არ არის, რომ ამ პრობლემის დამუშავებას თავს ხშირად არიდებენ ხოლმე. იქნებ მართლაც არ ღირს ამ პრობლემის დამუშავება?

ჩვენი აზრით, ხსენებული პრობლემა აქტუალურია მრავალი თვალსაზრისით. ჯერ ერთი, სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სახელმძღვანელო ისე ვერ დაიწერება, თუ რაღაცნაირად არ იქნა მონიშნული სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი. მეორეც, ამ საგნის მონიშვნის გარეშე სისხლის სამართლებრივი შემეცნების მეთოდოლოგიის დამუშა-

ვება შეუძლებელია, რადგან მეთოდოლოგიური აზროვნების წესს შემეცნების საგანი განსაზღვრავს. მესამეც, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ისე ვერ გადაწყდება, თუ წინასწარ არ გადაწყდა სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, რეგულირების საგნის პრობლემა, ხოლო ეს პრობლემა უაღრესად აქტუალურია. მით უმეტეს, რომ ამ პრობლემის ტრადიციულ გადაწყვეტაში საკმაოდ ბევრი და ფუნდამენტური საკითხი ყალბადაა გაგებული. მეოთხეც, ცნობილია, რომ ყოველი მეცნიერება მეცნიერებათა განსაზღვრულ სისტემაში თანაარსებობს და ვითარდება. მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის მეცნიერების ადგილის პრობლემა ისე ვერ გაირკვევა, თუ არ გაირკვა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი. მეხუთე, სისხლის სამართლის მეცნიერებას მრავალი მეცნიერების მონაცემები სჭირდება. მაგრამ თუ არ ვიცით სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი, ბუნება და საზღვრები, მაშინ ადვილი შესაძლებელია მეცნიერებათა ურთიერთმექანიკური გადასვლა, რაც ყალბი „იზმების“ (სოციოლოგიზმის, ფსიქოლოგიზმის, ნორმატივიზმისა და ა.შ.) სათავეა. ამგვარი ურთიერთგადასვლის შემთხვევაში ახალი ცოდნის წარმოშობა და, მაშასადამე, მეცნიერების განვითარება შეუძლებელია. მით უმეტეს, რომ მეცნიერებათა მიმართების მიჯნაზე ახალი ცოდნა ყოველთვის შეიძლება იქნეს მიღებული, თუ მეცნიერებათა თვისებრივი სხვაობის საგნობრივ პრინციპს გავითვალისწინებთ. ასე რომ, თუ არ ვიცით მეცნიერების საგანი, ადვილი შესაძლებელია სხვა მეცნიერებათა სფეროში უკანონო შეჭრა, ამ მეცნიერებათა ცნებების დამახინჯების კვალობაზე მათი მითვისების ტენდენცია. ამ ლოგიკურ ვითარებაში ამ მეცნიერებისათვის უცხო და მიუღებელი ცნებებიც შემოგვკეპარება ხოლმე, იქნება ეკლექტიკური და დუალისტური თეორიები, რომლებიც მეცნიერების განვითარების ხელოვნურ მუხრუჭებს წარმოადგენენ. მეექვსეც, მეცნიერების საგანზე ყურადღების გამახვილება აქტუალურია იმ თვალსაზრისითაც, რომ მეცნიერებაში მიმდინარე ცალკეული კვლევები ერთმანეთს არ მოსწყდნენ და არ დაუპირისპირდნენ სისხლის სამართლის მეცნიერებას, როგორც თეორიული ცოდნის სისტემას, და ამ გზით ხსენებულ მეცნიერებაში გავატაროთ მეთოდოლოგიური მონიშნის პრინციპი – მეთოდოლოგიურ პლურალიზმს აზრი მეთოდოლოგიური მონიშნის

ვითარებაში აქვს. მით უმეტეს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ლოგიკურად აღძრავს ხოლმე ამ მეცნიერების ყველაზე უფრო ფუნდამენტურ პრობლემებს და მათი ტრადიციული გადაწყვეტის გადასინჯვას მოითხოვს. მეშვიდე, როგორც ითქვა, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ამავე მეცნიერების ფარგლებში ვერ გადაწყდება. ეს იმას ნიშნავს, რომ ხსენებული პრობლემა ამ მეცნიერების მიმართ მეტათეორიული და მეთოდოლოგიური პრობლემაა. მით უმეტეს, რომ პოსტკომუნისტურ რესპუბლიკებში მეცნიერების მეთოდოლოგიური კრიზისი საეჭვო არაა.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა, რამდენადაც ეს შეგვიძლია განვსაჯოთ, მონოგრაფიული წესით დღემდე არ ყოფილა დამუშავებული. მართალია, გასულ საუკუნეში სისხლის სამართლის მეცნიერება მნიშვნელოვან ძვრებს განიცდის, მაგრამ მთავარი ყურადღება მიექცა არა ამ მეცნიერების საგანს, არამედ ამ მეცნიერების აგების პრინციპების, ხერხებისა და მეთოდების პრობლემას, ამ ცოდნის სისტემაში იურიდიული, სოციოლოგიური თუ ანთროპოლოგიური ასპექტების თანაფარდობას. სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის შესახებ ძირითადი დასკვნა ასეთი გახლდათ: სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული და სასჯელი, ცნებები დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ, დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილი სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა.

ჩვენი აზრით, ამ დებულებებში სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი არსებითად გამოთქმული არ არის. ჯერ ერთი, დანაშაული და სასჯელი არ შეიძლება სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად ჩაითვალოს, რადგან მეცნიერების საგანი მოვლენათა ზედაპირზე არ დევს. მეორეც, მით უმეტეს არ შეიძლება ამ მეცნიერების საგანი შეადგინონ ცნებებმა დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ, რადგან ცნება, როგორც აზრის ერთ-ერთი ლოგიკური ფორმა, ასახვის საგნის გარეშე შეუძლებელია. მესამეც, დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა შეუძლებელია და, მაშასადამე, იგი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად ვერ ჩაითვლება. სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, მასზე შეხედულების მიუხედავად, იგულისხმება მონათმფლობელური სახელმწიფოს პირველი სისხლისსამართ-

ლებრივი აქტებიდან, მაშინ, როდესაც სისხლის სამართლის მეცნიერება ანტიფეოდალური, ბურჟუაზიული რევოლუციების ეპოქაში წარმოიშვა.

დებულება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული და სასჯელი, თუ დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა, გაბატონდა ყოფილ საბჭოთა კავშირშიც. მხოლოდ ამ საუკუნის 70-80-იან წლებში შეიმჩნევა გაბატონებული თვალსაზრისის გადასინჯვის ტენდენცია. სახელდობრ, თავდაპირველად პროფესორებმა მ.კოვალიოვმა და ვ.კუდრიაეცევმა ერთობლივ სტატიაში გამოთქვეს სავარაუდო მოსაზრება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგებისა და გამოყენების კანონზომიერებანი. შემდეგ ი.დემიდოვმა უფრო კატეგორიულად გამოთქვა მოსაზრება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონში სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზომების გამოხატვის კანონზომიერებანი. და ბოლოს, ო.შიშოვმა გამოთქვა აზრი, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებანი, აგრეთვე სისხლის სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმი.

ჩვენი აზრით, სამივე კონცეფციაში სხვადასხვანაირად გამოთქმულია ერთი ძირითადი დებულება: სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგებისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებანი. ეს დებულება საყურადღებოდ უნდა ჩაითვალოს. ჯერ ერთი, მეცნიერების ფილოსოფიის თანახმად, მეცნიერების საგანში მოქმედ კანონზომიერებებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვთ: სწორედ იმის გამო, რომ კრიმინალისტები ვერ პოულობდნენ სისხლის სამართლის მეცნიერების სფეროში მოქმედ კანონზომიერებებს, თეორიული ცოდნის ამ სისტემას „ხელოვნებას“ უწოდებდნენ და არა მეცნიერებას. მეორეც, ხსენებული მეცნიერება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგებისა და ფუნქციონირების ანუ მოქმედების კანონზომიერებათა კვლევას გვერდს ვერ აუვლის. მაგრამ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა აქ ვერ შეჩერდება. ჯერ ერთი, ხსენებულ კრიმინალისტებს არ უკვლევიათ, თუ რა კანონზომიერებით ხდება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგება და ფუნქციონირება. მეორეც, ცნობილია, რომ

მეცნიერების საგანი ამ საგანში მოქმედ კანონზომიერებაზე არ დაიყვანება. მესამეც, მათ საერთოდ არ აღუძრავთ სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგნისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის ურთიერთკავშირის პრობლემა. როგორც ჩანს, ისინი იზიარებდნენ საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში გაბატონებულ დებულებას, რომ სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგანია დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილი სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობანი. მაშასადამე, იქმნება ალოგიზმი: სისხლის სამართლის მეცნიერება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგებისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებებს შეისწავლის, ხოლო სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგანია დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილი ურთიერთობანი. სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობანი კი პრაქტიკულ ურთიერთობებს განეკუთვნებიან. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი აღნიშნულ კონცეფციებში სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, რეგულირების საგნისაგან მოწყვეტილია წარმოდგენილი. ეს იმას ნიშნავს, რომ მეცნიერების საგნის პრობლემა საზოგადოებრივი პრაქტიკის ამოცანებისაგან მოწყვეტით დამუშავდეს. ეს კი შეუძლებელია, რადგან მეცნიერება პრაქტიკისაგან მოწყვეტით არ არსებობს. მით უმეტეს შეუძლებელია სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგნისაგან მოწყვეტით შემუშავდეს სისხლის სამართლის კანონი, რომელიც სისხლისსამართლებრივი ნორმების მეშვეობით აწესრიგებს ადამიანთა მართლზომიერ საქციელს, რათა საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან დაცვის მიზანი ეფექტურად განხორციელდეს.

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება კი, როგორც შემდგომაც იქნება ნაჩვენები, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია. ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგანი, თუ მას სწორად გავიგებთ, მეთოდოლოგიური გზაა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნისაკენ. ეს იმას ნიშნავს, რომ სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგანი დამოუკიდებელ მეცნიერებას ვერ დააფუძნებს, მაგრამ იგი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს უკავშირდება ისე, როგორც მოვლენა არსებასთანაა დაკავშირებული. მაშასადამე, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც სისხლის სამართლის საგანს გამოხატავს, და

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია, ერთიანია. ამ ერთიანობაზე ფუძნდება კიდევ სისხლის სამართლის მეცნიერება.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ვრცელ მსჯელობას მოითხოვს. წინამდებარე ნაშრომში კი მოკლელაა განხილული ხსენებული მეცნიერების საგნის პრობლემა და მისი მეთოდოლოგიური ნაწილები. მით უმეტეს, რომ ხსენებული პრობლემა შემდგომ დამუშავებას მოითხოვს, რადგან მეცნიერების საგნის პრობლემა ისევე ამოუწურავია, როგორც ამოუწურავია საზოგადოდ მეცნიერული შემეცნება. ამ თვალსაზრისით ჩვენი ცდა, მითითებულ იქნეს სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის ზოგიერთ ძირითად ასპექტებზე, შეიძლება შემდგომი კვლევისათვის სასარგებლო აღმოჩნდეს. მით უმეტეს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების მეთოდოლოგია ამ მეცნიერების საგნის პრობლემატიკაზეა დამოკიდებული. მაშასადამე, ხსენებული მეცნიერების მეთოდოლოგიური პრობლემატიკა მისი საგნის კვლევისათვის მოასწავებს.

სისხლის სამართლის საგნისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის ერთიანობის შესახებ დასკვნას უეჭველად აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობაც, რადგან ამ მიმართებით მეცნიერულ კვლევას ლოგიკურად უნდა მოჰყვეს დანაშაულობათა წინააღმდეგ სისხლის სამართლებრივი ბრძოლის პრაქტიკის ახლებური გააზრება, როგორც ამას სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეა მოითხოვს.

სისხლის სამართლის მეცნიერების
საგანი იურიდიულ ლიტერატურაში

§1. დანაშაული და სასჯელი, როგორც სისხლის
სამართლის მეცნიერების საგანი

მოსალოდნელი იყო, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების შედარებით ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე სათანადოდ დამუშავდებოდა ამ მეცნიერების საგნის პრობლემა. მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს მოლოდინი არ მართლდება. ამ მეცნიერების ცნობილ წარმომადგენელთა შრომებში აღნიშნული პრობლემა ან საერთოდ არ არის განხილული, ან გადაჭრილია დანაშაულსა და სასჯელზე მითითებით. მართალია, ზოგიერთი ცნობილი კრიმინალისტი უთითებდა, რომ დანაშაული და სასჯელი იურიდიულ ურთიერთობებს წარმოადგენენ, მაგრამ სათანადოდ არ იყო დასაბუთებული, თუ რას ნიშნავდა ეს „იურიდიული ურთიერთობა“. ისიც მართალია, რომ ზოგიერთი კრიმინალისტი ამ „იურიდიულ ურთიერთობაში“ დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილ ურთიერთობას გულისხმობდა, მაგრამ პრობლემა არც ამ მიმართებით ზდება ნათელი, ვინაიდან მასში სათანადოდ არ არის გაანალიზებული ამ ურთიერთობის ბუნება, ობიექტი, სუბიექტი და ა.შ.

ცნობილი დავა სისხლის სამართლის სხვადასხვა სკოლას შორის ძირითადად ეხებოდა სისხლის სამართლის მეცნიერების აგების გზებსა და მეთოდებს, ამ მეცნიერების შინაარსის პრობლემებს და არა ამ მეცნიერების საგნის პრობლემას. ყველა მიმართულების კრიმინალისტი აცხადებდა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული და სასჯელი, რომ სადაეოა არა ეს პრობლემა, არამედ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში სოციოლოგიური, ანთროპოლოგიური თუ იურიდიული ელემენტების მონისტურად გაერთიანების პრობლემა. მართლაც, სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის წარმომადგენლები დიდ ყურადღებას უთმობდნენ სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნებათა სისტემას, ხოლო ანთროპოლოგიური და სოციოლოგიური სკოლები სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ანთროპოლოგიური და

სოციოლოგიური ელემენტების შემოტანას ცდილობდნენ და ამ პოზიციებიდან აკრიტიკებდნენ სისხლის სამართლის კლასიკურ სკოლას, რაკი ეს უკანასკნელი წმინდა იურიდიული ცნებებისა და საკითხების ანალიზით კმაყოფილდებოდა. მოკლედ მიმოვიხილოთ ზოგიერთი ტიპური თვალსაზრისი.

ა.კისტიაკოვსკის მტკიცებით, ტერმინი „სისხლის სამართალი“ ორი გაგებით გამოიყენება. „ჯერ ერთი, ის ნიშნავს იმ კანონების ერთობლიობას, რომელიც დანაშაულსა და სასჯელს ეხება. მეორეც, ამ ტერმინით აღინიშნება ის მეცნიერება, რომელიც იკვლევს, განსაზღვრავს და სწავლობს ცნებებს დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ“¹.

როგორც ვხედავთ, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია ცნებები დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ. მაგრამ რა ეუყოთ იმ გარემოებას, რომ მეცნიერების საგანი არის ამ მეცნიერებისაგან დამოუკიდებლად არსებული ობიექტური რეალობა, რომლის ასახვის შედეგს ცნება წარმოადგენს? ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი რეალური დანაშაული და სასჯელი მაინც უნდა იყოს, რათა ამ მეცნიერებას რაიმე ობიექტური საფუძველი მოუძებნოთ. ამ მეცნიერების საგნად დანაშაულისა და სასჯელის ცნებების გამოცხადება სხვა არაფერია, თუ არა ამ მეცნიერების სრული მოწყვეტა ობიექტური სოციალური სინამდვილისაგან, ხოლო ამგვარ ვითარებაში სისხლის სამართლის მეცნიერების გამართლება შეუძლებელია.

ე.ესიპოვის აზრით, „სისხლის სამართლის მეცნიერება არის მეცნიერება დანაშაულთა და დამნაშავეთა შესახებ, სასჯელთა და დასასჯელთა შესახებ“².

ამ თვალსაზრისში „დანაშაულის სუბიექტი“ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანში შემოდის. საქმე ის გახლავთ, რომ „დანაშაულის სუბიექტი“ ინდივიდუალურად განსაზღვრული პიროვნება არ არის, მაგრამ მეცნიერების საგანში მისი შეტანა მაინც დაუშვებელია, ვინაიდან მეცნიერებას გარეგანი, ობიექტური კანონზომიერება ამართლებს.

1. А.Е.Кистяковский. Элементарный учебник общего уголовного права, том первый. Общая часть, Киев, 1875, с.1.

2. В.В.Есипов, Очерк русского уголовного права, часть Общая, М., 1904, с.23.

მეორე მხრივ, დანაშაული და სასჯელი, თუ ისინი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს შეადგენენ, უეჭველად ზღუდავს ამ მეცნიერების ფარგლებს და მას ართმევს იმის საშუალებასაც, რომ ამ მეცნიერებამ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის არსება შეისწავლოს.

ვ.ნაბოკოვის მტკიცებით, თანამედროვე პირობებში სადავოა სისხლის სამართლის მეცნიერების არა მარტო ცალკეული, არამედ მისი შინაარსისა და მეთოდის საკითხებიც. სისხლის სამართლის მეცნიერების შესახებ ლიტერატურის პირველივე გვერდებიდან ამ მეცნიერების სახელწოდებაც კი კითხვის ნიშანს წარმოადგენს – იურიდიული მეცნიერებანი ბერძნული და ლათინური სახელწოდებებით არ არიან მონათლულნი. „იურისპრუდენცია“ რომელი იურისტების ხელოვნებას ნიშნავდა, ვიდრე საზოგადოდ მეცნიერებას, ამ სიტყვის ჭეშმარიტი გაგებით. „ამრიგად, – ასკენის ავტორი, – იმდენად, რამდენადაც მეცნიერული დარგები ერთმანეთისაგან გამოიყოფიან თავიანთი საგნების თავისებურებათა მიხედვით, დასახელებულ მრავალსახეობრივ იურიდიულ მეცნიერებებში მეცნიერების საგანი არცთუ იშვიათად არის არეული თვით მეცნიერებასთან“³.

ამ მსჯელობაში სხვათა შორის დასმულია ერთი ფრიად საინტერესო საკითხი: რით უნდა აიხსნას ის ფაქტი, რომ სამართლის მეცნიერებებს საკუთარი ბერძნული თუ ლათინური სახელწოდებანი არ დაჰყოლიათ, მაშინ, როდესაც ამგვარი სახელწოდება იმთავითვე დაჰყვა მეცნიერებათა უმრავლესობას? მაგრამ ამ საკითხს პრობლემის პოზიტიურ ნაწილში განვიხილავთ. აქ ყურადღებას მივაქცევთ ვ.ნაბოკოვის შემდეგ მსჯელობას: „ჩვეულებრივ სიტყვათხმარებაში გამოთქმა „სისხლის სამართალი“ აღნიშნავს იურიდიული მეცნიერების იმ დარგს, რომელიც სწავლობს დანაშაულსა და სასჯელს, როგორც იურიდიულ ურთიერთობებს“⁴.

ამრიგად, ავტორი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად ასახელებს არა დანაშაულსა და სასჯელს თავისთავად, არამედ დანაშაულსა და სასჯელს, როგორც იურიდიულ ურთიერთობებს. როგორ უნდა გავიგოთ ეს დებულება? სამწუხაროდ, ავტორი ამ კითხვაზე ძალიან მოკლედ პასუხობს. საქმე ის გახლავთ, რომ ვ.ნაბოკოვი სისხლის

3. В.Набоков. Содержание и метод науки уголовного права. М., 1896. с. 3.

4. იქვე, გვ. 3.

სამართლის კლასიკური სკოლის პრინციპებს იზიარებს და მკვეთრად ემიჯნება სოციოლოგიურ მოძღვრებას დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ. მისი აზრით, დანაშაულის ცნებაში სოციოლოგი გულისხმობს საერთო ცხოვრების ნორმალურ პირობათა დარღვევას, ხოლო იურისტისათვის „დანაშაული არის ხელყოფა იმ ნორმაზე, რომელიც სისხლის სამართლის კანონითაა გათვალისწინებული“⁵. აქედან ირკვევა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება და სისხლის სამართლის სოციოლოგია ერთმანეთისაგან თავიანთი საგნებით განსხვავდებიან. კერძოდ, პირველისათვის „დანაშაული და სასჯელი წარმოადგენს ცნებებს, ხოლო მეორისათვის – საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებს“⁶.

ცხადია, ავტორი აბსურდულ წინააღმდეგობაში აღმოჩნდა – სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის დანაშაული და სასჯელი სოციალური მოვლენები კი არ არის, არამედ მხოლოდ ცნებები. მაგრამ საიდან გაჩნდნენ ეს ცნებები, თუ არა რეალური დანაშაულისა და სასჯელის ასახვიდან? ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართლის მეცნიერების არსებობის გამართლება შეუძლებელია. მაგრამ ავტორი ცდილობს გაამართლოს ეს მეცნიერება. კერძოდ, ირკვევა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებას საფუძვლად უდევს სისხლის სამართალი, ე.ი. იურიდიულ ნორმათა ერთობლიობა, რითაც წესრიგდება დანაშაული და სასჯელი, როგორც იურიდიული ურთიერთობა. ეს იურისტიკის ჭეშმარიტ სფეროს წარმოადგენს⁷.

სამწუხაროდ, ავტორი არ განმარტავს, თუ რა ბუნებისაა ეს ურთიერთობა და ვინ არიან მისი სუბიექტები. ავტორი უბრალოდ აღნიშნავს, რომ იურიდიული ნორმები ქმნიან ურთიერთობებს, რომელთა ელემენტებს ვალდებულებანი და უფლებამოსილებანი წარმოადგენენ. საფიქრებელია, რომ ავტორი აქ გულისხმობს დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილ ურთიერთობას. მაშასადამე, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი დანაშაულის ჩადენის შედეგად წარმოშობილი ურთიერთობა ყოფილა. სხვათა შორის, ეს მოსაზრება სისხლის-

5. იქვე, გვ. 5.

6. იქვე, გვ. 9.

7. იქვე, გვ. 9.

სამართლებრივ ლიტერატურაში იშვიათი არ არის. ამიტომ ამ საკითხს ცალკე, საგანგებო განხილვა სჭირდება.

ლ. ბელოგრიც-კოტლიარევსკის მტკიცების თანახმად, უკვე ისმის ხმები სისხლის სამართლის მეცნიერების, როგორც იურიდიული მეცნიერების, უარყოფის შესახებ. ავტორის თქმით, ერთნი ფიქრობენ, რომ სისხლის სამართლის შესახებ ცოდნის მეცნიერულობისათვის ცოდნის ეს დარგი სოციოლოგიის ერთ-ერთ დარგად უნდა გადაიქცეს და აქედანვე უნდა მიეცეს მას საკუთარი შინაარსი. მეორენი კი, რაკი ვერ ნახულობენ დანაშაულისა და სასჯელის მოვლენათა არსობრივ კანონზომიერებას, სავსებით უარყოფენ სისხლის სამართლებრივი ცოდნის მეცნიერულობას და მას ხელოვნებად ნათლავენ⁸.

როგორც ჩანს, უკვე სერიოზულად დგას სისხლის სამართლებრივი ცოდნის მეცნიერულობის საკითხი. ცოდნის ეს დარგი ხელოვნება ყოფილა და არა მეცნიერება. ყურადღებას იქცევს არგუმენტიც – რაკი ვერ ნახულობენ დანაშაულისა და სასჯელის არსობრივ კანონზომიერებებს, ცოდნის ამ დარგს მეცნიერებად არ თვლიან. მაშასადამე, თეორიული ცოდნის მეცნიერულობის ერთ-ერთი კრიტერიუმი მისი საგნის სფეროში მოქმედი კანონზომიერება ყოფილა. ცხადია, ამ საკითხებსაც საგანგებო ანალიზი სჭირდება.

მოკლედ გავეცნოთ ამ ავტორის მეორე ნაშრომსაც. ავტორის აზრით, „დანაშაული და სასჯელი, რომლებიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს შეადგენენ, შეიძლება სხვადასხვა თვალსაზრისით შევისწავლოთ. ჯერ ერთი, როგორც სოციალური ანუ საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენა“. ამ თვალსაზრისით დანაშაული, ავტორის მტკიცებით, არის სისხლის სამართლის სოციოლოგიის საგანი. მეორეც, დანაშაული და სასჯელი შეიძლება შევისწავლოთ, როგორც იურიდიული მოვლენები. დანაშაული, გარდა მატერიალური შედეგისა, იწვევს მორალურ შედეგსაც, რაკი ის იწვევს დადგენილ ურთიერთობებში ცვლილებებს. ამ ასპექტით წარმოიშობა განსაკუთრებული სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს შეადგენს. აქედან ავტორი ასკვნის, რომ სისხლის სამართლის

8. Л. Б е л о г р и ц - К о т л я р е в с к и й, Понятие уголовного права и основание наказания, Ярославль, 1883, с. 2.

მეცნიერებას, როგორც იურიდიულ მეცნიერებას, „თავის ძირეულ ამოცანად აქვს შესწავლა იმ სამართლებრივი ურთიერთობისა, რომელსაც ქმნის დანაშაული“.

ამრიგად, აქაც მეორდება აზრი, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილი ურთიერთობა. ვიმეორებთ, ამ საკითხს ცალკე უნდა შევესოთ.

ს.მოკრინსკის აზრით, „სამართლის არა კაუზალური შეფასება, როგორც სოციალური ცხოვრების მოვლენისა, არამედ თავად სამართალი, როგორც ასეთი, სამართლის ნორმატიული ბუნება, შეადგენს იურისპრუდენციის საგანს. იურისტი სამართალს სწავლობს არა როგორც არსის ელემენტს, არა როგორც რეალური სინამდვილის ნაწილს, რომელიც აღმაინური ცნობიერების სულ სხვა სფეროს განეკუთვნება, — არამედ როგორც ჯერარსობის უშუალო გამოხატულებას“.

ავტორი არ უარყოფს დანაშაულის მიზეზების შესწავლის მნიშვნელობას, მაგრამ, მისი აზრით, ეს სრულიად არ ნიშნავს იმას, რომ დანაშაულობათა ეტიმოლოგია სისხლის სამართლის მეცნიერების დარგად წარმოვადგინოთ. ავტორი არ უარყოფს აგრეთვე იმას, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში საჭიროა სხვა მეცნიერებათა მონაცემების გამოყენება, მაგრამ ამ მონაცემების განურჩევლობის შემთხვევაში ყველა მათგანი სისხლის სამართლის მეცნიერების ნაწილი აღმოჩნდებოდა“.

ამრიგად, ს.მოკრინსკის მსჯელობის ლოგიკით, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია თავად სისხლის სამართალი მის ჯერარსულ გამოხატულებაში. ცხადია, სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, რაღაცნაირი პირველადობისა და მის შესახებ ცოდნის მეორადობის გარეშე სისხლის სამართლის მეცნიერების ტერმინოლოგიური გამართლებაც კი შეუძლებელი იქნებოდა. მაგრამ მითითება სისხლის სამართლის დარგზე, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე, არავითარ პრობლემას არ წარმოადგენს, თუ აქ სისხლის სამართლის კანონმდებლობა იქნა ნაგულისხმევი. მაგრამ როგორც კი დავესკამთ საკითხს სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის

9. А.А.Быстров-Котляревский. Значение и метод науки уголовного права. Киев, с.3.

10. С.П.Мокрицкий. Система и метод науки уголовного права. С.Петербург, 1906, с.4.

11. იქვე. 3

კანონის მიმართების შესახებ, მაშინვე გადავდივართ სამართლის სისტემის ობიექტურ კანონზომიერებაზე, რომელიც საგანგებო მსჯელობას მოითხოვს. ბუნებრივია, ამ საკითხსაც ცალკე განხილვა სჭირდება. აქ კი განვაგრძოთ ლიტერატურის ანალიზი.

ს. ბარშევის აზრით, სისხლის სამართლის მეცნიერებას „კანონმცოდნეობითი მეცნიერება“ უნდა ეწოდოს. მაგრამ „ყოველ მეცნიერებაში კერძოების შემეცნებას აუცილებლად წინ უნდა უძღოდეს შემეცნება იმ ზოგადი საწყისებისა, რომლებზედაც ის არის დაფუძნებული. მაგალითად, სისხლის სამართლის მეცნიერებაში კანონმცოდნეობამ უპირველესად უნდა შეიმეცნოს დანაშაულის არსება, სასჯელის არსება და დანაშაულსა და სასჯელს შორის ურთიერთობა“¹².

როგორც ვხედავთ, აქ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად დანაშაული და სასჯელია დასახელებული.

მ. ჩუბინსკი ფართოდ მსჯელობს სისხლის სამართლის მეცნიერების რაობის, როლისა და მნიშვნელობის, მისი აგების გზებისა და მეთოდების შესახებ და მხოლოდ ამ ზოგად მსჯელობაში სისტემაში მოიხსენიებს დანაშაულსა და სასჯელს, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს.

მ. ჩუბინსკის თქმით, ოდითგანვე განმტკიცდა და გაბატონდა აზრი, რომ „სისხლის სამართლის მეცნიერება არის იურიდიული დისციპლინა, რომელიც სწავლობს დანაშაულსა და სასჯელს, როგორც სინამდვილისაგან მოწყვეტილ ცნებებს...“¹³. მაგრამ უკანასკნელ წლებში, აშკარა კრიტიკული სულისკვეთების წყალობით, საეჭვო გახდა სისხლის სამართლის მეცნიერების უფლებამოსილების საკითხიც კი. ერთნი ფიქრობენ, რომ აღნიშნული მეცნიერება ამ სახით არ უნდა არსებობდეს, ხოლო თუ მას არსებობა შეუძლია, ეს მხოლოდ იურიდიული ბუნების დაკარგვით და ანთროპოლოგიასა და სოციოლოგიაში გათქეფით; მეორენი კვლავ იტყვენ აზრს, რომ ეს მეცნიერება დანაშაულსა და სასჯელს უნდა შეისწავლიდეს; მესამენი შესაძლებლად მიიჩნევენ სოციოლოგიასთან მის შერწყმას¹⁴.

12. С.Баршев, Взгляд на науку уголовного законодечения, Журнал Министерства народного образования, 1899, №6, с.3.

13. М.П.Чуинский, Наука уголовного права и ее составные элементы, С-Петербург, 1902, с.6.

14. იქვე გვ. 28.

ძნელი არ არის მივხვდეთ, რომ ამ მსჯელობებში გამოხატულია სისხლის სამართლის ცნობილი სკოლების შეჯახებანი სისხლის სამართლის მეცნიერების შინაარსის, მისი სტრუქტურისა და აგების პრინციპების შესახებ. მართალია, როგორც დავინახეთ, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე კამათი არსებითად არ გაშლილა, მაგრამ სისხლის სამართლის შესახებ ცოდნის არამეცნიერულობის შესახებ აზრი სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის რაობამ დაბადა, ვინაიდან ეს უკანასკნელი დანაშაულსა და სასჯელს სწავლობდა, როგორც სინამდვილისაგან მოწყვეტილ ცნებებს. მაშასადამე, სისხლის სამართლის შესახებ ცოდნის, როგორც მეცნიერების, გამართლება, უპირველეს ყოვლისა, მისი საგნის აღმოჩენითაა შესაძლებელი. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მეცნიერულობის პრობლემა არ ეხებოდა ანთროპოლოგიურ და სოციოლოგიურ მიმართულებებს. თუ სისხლის სამართლის სოციოლოგიური სკოლა და ანთროპოლოგიური სკოლა მოკლედ მაინც უნდა შეფასდეს, მაშინ უნდა ვთქვათ, რომ ეს სკოლები იურიდიული პრობლემების გვერდით ანთროპოლოგიურ და სოციოლოგიურ პრობლემატიკაში გაიხლართნენ. ამ ნიადაგზე წარმოიქმნა ანთროპოლოგიზმისა და სოციოლოგიზმის რეალური საშიშროება, როდესაც იურიდიულ ცოდნაში პირველხარისხოვანი როლი ანთროპოლოგიურ და სოციოლოგიურ ელემენტებს მიენიჭებოდა, ხოლო თავად იურიდიული ელემენტი მეორეხარისხოვანი ხდებოდა. ამ თვალსაზრისით გარდუვალია იურიდიული, ანთროპოლოგიური და სოციოლოგიური ელემენტების მექანიკური შეკოწიწების ან ეკლექტიზმის ლოგიკა, რაც გამორიცხავს სისხლის სამართლის მეცნიერების მონისტურად აგების შესაძლებლობას. აქედან, თავის მხრივ, გამომდინარეობს დასკვნა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების მონისტური პრინციპით აგების გარეშე მისი საგნის მოკვლევაც შეუძლებელია. ამდენად, ცხადი ხდება, რომ თუ სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლა წმინდა იურიდიული სიმაღლიდან იმჯირებოდა და ასე ვთქვათ, მიწიერი პრობლემებისათვის საბაბს ვერ პოულობდა, ანთროპოლოგიური და სოციოლოგიური სკოლები მეორე უკიდურესობაში გადავარდნენ. ამ უკიდურესობათა გამო მეცნიერულობის პრობლემა ყველა ამ მიმართულების წინაშე უნდა დამდგარიყო, მაგრამ ამ მხრივ რატომღაც მხოლოდ სისხლის სამართლის კლასიკურ მიმარ-

თულებას უტევდნენ. ამის ძირითადი მიზეზი, როგორც ჩანს, ის იყო, რომ ეს მიმართულება დანაშაულისა და სასჯელის ცნებათა შესწავლით იფარგლებოდა. ამ ლოგიკით კი სინამდვილის რაიმენაირ შესწავლაზე ლაპარაკი გამორიცხული იყო. მეცნიერება ობიექტურ სინამდვილეს უნდა შეისწავლიდეს. მ.ჩუბინსკი შემთხვევით არ წერდა: „... მეცნიერებისაგან მოითხოვენ იმას, რომ ის თავის თავში მოიტაცდეს თავის გამგებლობაში შემავალი მოვლენებისა და არსებების წარმოშობისა და განვითარების კანონების გამოძებნასა და ჩამოყალიბებას; რაკი ეს მოთხოვნა შესრულებული არ არის, უკვე ლაპარაკობენ ხელოვნებაზე და არა მეცნიერებაზე, ამ სიტყვის ზუსტი გაგებით“¹⁵.

ამ მხრივ დამახასიათებელია ნ.სერგიევსკის მსჯელობაც. მისი აზრით, იურიდიულ მეცნიერებათა მიმართ, მათი შინაარსის, ამოცანებისა და მეთოდების გარშემო გამოითქმებოდა და ახლაც გამოითქმის უამრავი ეჭვი, თუმცა ეს ეჭვი მოდის უფრო არასპეციალისტებისაგან. იურიდიული მეცნიერებისაგან მოითხოვენ იმას, რისი შესრულება მას არ შეუძლია, უყენებენ ისეთ ამოცანებს, რომელთა გადაჭრა მის ძალებს აღემატება. აქედან მომდინარეობს იურიდიული მეცნიერებისადმი საზოგადოების არასწორი დამოკიდებულება, არასწორი დასკვნები, დროისა და ძალების უნაყოფო ფლანგვა. ამგვარ შეცდომათა თვალსაზრისით უპირველესია სისხლის სამართლის მეცნიერება. რას არ სთავაზობდნენ და სთავაზობენ მას თავის შესწავლის საგნად – ფილოსოფიურ-მეტაფიზიკურ სისტემებს, სისხლის სამართლის კოდექსის უბრალო კომენტარს, საზოგადოებრივ მედიცინას თუ პათოლოგიას“¹⁶.

ცხადია, ამგვარ ლოგიკურ ვითარებაში მართლაც შეუძლებელია ვილაპარაკოთ სისხლის სამართლის მეცნიერებასა და მის საგანზე. მაგრამ ნ.სერგიევსკი მაინც ცდილობს დაამტკიცოს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებას, როგორც იურიდიულ მეცნიერებას, თავის შესწავლის საგნად აქვს დანაშაული, როგორც სოციალური მოვლენა, და ის ინსტიტუტი, რომელსაც სასჯელი ეწოდება. ამით განისაზღვრება სისხლის სამართლის მეცნიერების შინაარსი¹⁷.

15. ნ.ჩუბინსკის დას. გვ. 28

16. Н.С.Сергиевский. Преступление и наказание как предмет юридической науки. "Юридический Вестник Московского юр.общества, 1879, №12.

17. იქვე, გვ. 878.

ავტორი არ უარყოფს დანაშაულის სოციოლოგიური შესწავლის მნიშვნელობას, მაგრამ, მისი აზრით, დანაშაულისა და სასჯელის იური-
დიული შესწავლა მაინც სულ სხვაა და სხვა მიზნებს ემსახურება. ამრი-
გად, ასკენის ავტორი, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი ყველა
შემთხვევაში ერთია, განსხვავებულია მხოლოდ ამ საგნის შესწავ-
ლის მიზანი და მეთოდები¹⁸.

ავტორი, როგორც დავინახავთ, ითვალისწინებს იმ ფაქტს, რომ და-
ნაშაული და სასჯელი, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების სა-
განი, სადავო არ ყოფილა. დაძაბული კამათი ეხებოდა მხოლოდ იმას,
თუ რა გზით, ხერხებითა და მიზნებით უნდა ყოფილიყო შესწავლილი
დანაშაული და სასჯელი.

ნ. სერგიევსკი საბოლოოდ მიდის დასკვნამდე, რომ სისხლის სამართ-
ლის მეცნიერებას, როგორც იურიდიულ მეცნიერებას, არ შეუძლია აღ-
გილი დაუთმოს დანაშაულისა და სასჯელის სოციოლოგიურ შესწავ-
ლას¹⁹. ამ დასკვნიდან გამომდინარე, ავტორი ვარაუდობს, რომ მას ბრალს
დასდებენ სისხლის სამართლის მეცნიერების უარყოფაში, მაგრამ ამ
მხრივ არც ავტორი აპირებს თავის გამოცხადებას. პირიქით, ის ამტკიცებს,
რომ „სისხლის სამართალი არ არის მეცნიერება იმ მკაცრი აზრით,
რომელიც ამ სიტყვას დადებითი მეცნიერებისაგან ეძლევა“²⁰: ავტორი
საბოლოოდ ასკენის, რომ ეს მეცნიერება მხოლოდ პირობით შეიძლება
იყოს მეცნიერება, რომ გარკვეული მიმართებით ის ხელოვნება უფროა,
ვიდრე მეცნიერება²¹.

როგორც ჩანს, სისხლის სამართლებრივი ცოდნის მეცნიერულობის
შესახებ ეჭვი მართლაც სერიოზულია. მაგრამ რას ნიშნავს მტკიცება,
რომ აღნიშნული ცოდნა „ხელოვნებაა“? თუ ამ მიმართებით „ხელოვნე-
ბის“ გამოყენებას რაიმე საზრისი აქვს, მაშინ ის უნდა ნიშნავდეს ჯანონის
შექმნის ან გამოყენების ხელოვნებას. მაგრამ ამგვარი მითითებები არ
გვხვდება. საფიქრებელია, რომ მხედველობაში ჰქონდათ მეცნიერებისა
და ხელოვნების მიმართების პრობლემა, რომელიც დღესაც სერიოზული
პრობლემაა. მაგრამ „ხელოვნება“ სხვა აზრითაც იყო გამოყენებული. მაგა-

18. იქვე, გვ. 886.

19. იქვე, გვ. 887.

20. იქვე, გვ. 889.

21. იქვე, გვ. 890.

ლითად, დ.დრილის აზრით, არსებობენ მეცნიერებანი, რომლებიც აღ-
მოაჩენენ ხოლმე სინამდვილის კანონებს ისე, როგორც ისინი არიან, და
მეცნიერებანი, რომელთაც გამოყენებითი ხასიათი აქვთ. ეს გამოყენებითი
მეცნიერებანი, ამავე დროს, ხელოვნებას წარმოადგენენ. აქედან ავტორი
ასკვნის: რამდენადაც სისხლის სამართლის მეცნიერება უპასუხებს კითხ-
ვაზე, თუ უკეთესად როგორ მიიღწევა დასახული მიზნები და რა სა-
შუალებებს მივყავართ მათკენ, ის არის მეცნიერება – ხელოვნება ანუ
გამოყენებითი მეცნიერება²².

სისხლის სამართლის მეცნიერება მართლაც არის გამოყენებითი,
პრაქტიკული მეცნიერება, მაგრამ მას მაინც არ შეიძლება ეწოდოს
ხელოვნება.

მოკლედ შევჩერდებით ნ.გატანცევის მოსაზრებებზე საძიებელ საკით-
ხთან დაკავშირებით. ავტორის მტკიცებით, სისხლის სამართლის მეცნიე-
რებას, როგორც ერთ-ერთ იურიდიულ მეცნიერებას, თავის საგნად უნდა
ქჷონდეს დანაშაული, როგორც იურიდიული ურთიერთობა²³. ამასთან, ავ-
ტორი, როგორც ჩანს, იძულებულია მოიგერიოს სისხლის სამართლის კლა-
სიკური სკოლის წინააღმდეგ შემოტევები. ნ.გატანცევი ამტკიცებს, რომ
არასპეციალისტებისაგან ხშირად ისმის მოწოდება, რომ სისხლის სა-
მართლის მეცნიერებამ, ნაცვლად ფორმისა, შეისწავლოს შინაარსი, ნაცვ-
ლად მეტაფიზიკურ-იურიდიული კონსტრუქციებისა, შეისწავლოს ნამ-
დვილი მოვლენების არსებები და კანონები, რომელნიც ამ მოვლენებს მარ-
თავენ²⁴. უფრო ზომიერი მიმართულების მოაზროვნენი ემხრობიან მოთხოვ-
ნას, რომ ერთმანეთს უნდა შეერწყას იურიდიული, სოციალური და ბიო-
ლოგიური. მაგრამ ავტორი ამგვარ შერწყმას არ ეთანხმება და ფიქრობს,
რომ ამ ვითარებაში სისხლის სამართლის მეცნიერება კარგავს თავის სა-
ხეს. ამ ვითარებაში თავის სახეს კარგავენ სისხლის სამართლის სოციო-
ლოგიაც და ანთროპოლოგიაც, ვინაიდან ამგვარი შერწყმით იკარგება ის
ნიშანი, რითაც ისინი განსხვავდებიან საზოგადოდ სოციოლოგიისაგან და
ანთროპოლოგიისაგან²⁵.

22. Д.Дриль. Учение о вменяемости. Юридический Вестник, М., 1879, с.508.

23. Н.Таганцев. Русское уголовное право, часть общая, С-Петербург, 1902, с.17.

24. იქვე, გვ. 9.

25. იქვე, გვ. 9.

როგორც ვხედავთ, ნ.ტაგანცევი სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ანთროპოლოგიზმისა და სოციოლოგიზმის საფრთხეზე ლაპარაკობს. თუ სისხლის სამართლის მეცნიერება ანთროპოლოგიასა და სოციოლოგიაში გაითქვიფა, მაშინ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნობრივი პრინციპით დაფუძნება შეუძლებელია. ამ თვალსაზრისით ნ.ტაგანცევი უეჭველად მართალია. მაგრამ ნ.ტაგანცევი, როგორც სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის ერთ-ერთი დიდი წარმომადგენელი, პრინციპულად იზიარებს დანაშაულისა და სასჯელის იურიდიული შესწავლის მოთხოვნას, მიუხედავად იმისა, რომ ის არ უარყოფს სისხლის სამართლის მეცნიერების კავშირს ანთროპოლოგიასთან და სოციოლოგიასთან. ავტორი ამტკიცებს, რომ დანაშაულებრივი ქმედების კვლევისას იურისტი გამოყოფს მის ინდივიდუალურ ნიშნებს, რომლებიც ახასიათებენ განსაზღვრული ტიპის დანაშაულებრივ ქმედებებს, ამ ინდივიდუალურ ნიშნებს გამოყოფს ზოგადი ნიშნებისაგან და ამ ტიპურ ნიშნებს აქცევს შესწავლის საგნად²⁶. მაგრამ საყურადღებო ისაა, რომ დანაშაულებრივი ქმედების ცნებაში ავტორს უფრო ფართო შინაარსი აქვს ნაგულისხმევი, ვიდრე ქმედების ცნება ჩვეულებრივ გულისხმობს ხოლმე. სახელდობრ, ავტორის აზრით, „დანაშაულებრივი ქმედება, როგორც იურიდიული ურთიერთობა, თავის თავში მოიცავს ორ ცალკეულ მომენტს: დამნაშავის დამოკიდებულებას კანონით დაცული იურიდიული ინტერესისადმი – დანაშაული, და დამნაშავისადმი სახელმწიფოს დამოკიდებულება. რომელიც მის მიერ ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედებითაა გამოწვეული – სასჯელი; ამიტომაც სისხლის სამართალი შეიძლება კონსტრუირებულ იქნეს ორნაირად: ან პირველ რიგში დგესა დანაშაულებრივი ქმედება, რომელთანაც მიმართებაში დასჯა ან სასჯელი მეტ-ნაკლებად აუცილებელ შედეგს წარმოადგენს, ან წინ წამოიწევს ხოლმე სახელმწიფოს დასჯითი საქმიანობა და დანაშაულებრივი ქმედება განიხილება, როგორც ამ საქმიანობის საფუძველი“²⁷.

ავტორს, როგორც ჩანს, მხედველობაში აქვს დავა იმის შესახებ, თუ რომელი ცნებიდან უნდა აიგოს სისხლის სამართლის თეორია – დანაშაულის ცნებიდან თუ სასჯელის ცნებიდან. ამ საკითხის მართებულ

26. ნ.ტაგანცევის დასახ. ნაშრომი.

27. იქვე, გვ. 18.

გაგებას დიდი მნიშვნელობა აქვს სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემისათვის, მაგრამ ამ საკითხსაც პრობლემის პოზიტიურ ნაწილში განვიხილავთ. აქ კი დავასკვნით, რომ ნ.ტაგანცევი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილ სისხლის სამართლებრივ ურთიერთობას მიიჩნევს. ამგვარი მოსაზრება, როგორც უკვე ვნახეთ, სხვა ავტორებსაც აქვთ გამოთქმული. მაგრამ ამჯერად ყურადღებას მივაქცევთ ნ.ტაგანცევის სტატიას, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემას ეძღვნება. ავტორის აზრით, დანაშაული „შედის სამართლებრივ ურთიერთობათა სფეროში. ისინი წარმოიშობიან საერთო ცხოვრების წევრებს შორის, ან მთელ საზოგადოებასა და ცალკეულ მოქალაქეებს შორის; დანაშაული ცვლის არსებულ იურიდიულ ურთიერთობებს, ხელყოფს, ძირს უთხრის სამართალს ან სამართლით დაცულ ინტერესებს; ქმნის ახალ ურთიერთობებს ასეთი ქმედების ჩამდენ პირსა და სახელმწიფოს შორის“²⁸.

ამრიგად, აქაც დასტურდება დებულება, რომ ნ.ტაგანცევი დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილი ურთიერთობა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად მიაჩნია. მაგრამ ეს იურიდიული კონსტრუქცია, როგორც სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის პრინციპული პოზიცია, არაერთგზის გამხდარა კრიტიკული თავდასხმის ობიექტი. მაგალითად, ს.გოგელი თავს ესხმის ნ.ტაგანცევის იმიტომ, რომ მან სრულიად განდევნა სისხლის სამართლის მეცნიერებიდან სოციოლოგიური და ანთროპოლოგიური მოძღვრებანი და სრული უპირატესობა დანაშაულისა და სასჯელის იურიდიულ შესწავლას მიაჩნია²⁹. სისხლის სამართლის კლასიკურ სკოლას თავს ესხმის სოციოლოგიური სკოლის ისეთი ცნობილი წარმომადგენელიც, როგორიც გახლდათ ფრანც ლისტის. მისი მტკიცებით, სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის წარმომადგენელთა შრომებში, მათ შორის სქელტანიან თხზულებებშიც, ვერ ვხვდებით „დამნაშავეზე“ რაიმე მითითებას. ამის მიზეზი, ლისტის აზრით, ისაა, რომ კლასიკურ სკოლას დამნაშავე ისეთივე არსებად მიაჩნია, როგორც ყველა სხვა ადამიანი“.

28. Н.С.Таганцев, Предмет науки уголовного права, "Право", 1903, №51, с.2280.

29. С.Гогель. Предмет науки уголовного права, "Право", 1903, №8.

30. Ф.Лист, Учебник уголовного права, Общая часть, 1903, с.6.

სისხლის სამართლის მეცნიერება, ავტორის აზრით, პრაქტიკული მეცნიერებაა, რომელიც უპირატესად და სისტემატურად მუშაობს მართლმსაჯულების განხორციელებისათვის. სასჯელის მიზანშეწონილი გამოყენებისათვის აუცილებელია დანაშაულის, როგორც ფაქტობრივი, გარეგანი მოვლენის, კაუზალური, ბუნებისმეტყველური შესწავლა. ამასთან, ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი ყველა შემთხვევაში ერთი და იგივეა, განსხვავებულია მისი შესწავლის მეთოდები³¹. მაშასადამე, არც სოციოლოგიური სკოლა უარყოფს, რომ დანაშაული და სასჯელი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია. თუ კლასიკური სკოლისათვის დანაშაული არის ცნება ან იურიდიული ურთიერთობა, სოციოლოგიური სკოლისათვის დანაშაული სოციალურ-კაუზალური მოვლენაა. ფრანც ლისტის წერს: „დანაშაულებრივი ქმედება (ფორმალური აზრით) არის ფაქტობრივი ურთიერთობა, რომელთანაც მართლწესრიგი აკავშირებს სასჯელს, როგორც იურიდიულ შედეგს“³² (ხაზგასმა ავტორისაა – გ.ნ.).

ამრიგად, თუ სოციოლოგიური სკოლისათვის დანაშაული ფაქტობრივი ურთიერთობაა, კლასიკური სკოლისათვის იგი იურიდიულ ურთიერთობას წარმოადგენს. გამსხვავება გასაგებია. მაგრამ თუ სისხლის სამართლის მეცნიერება იურიდიული მეცნიერებაა, მაშინ როგორაა დანაშაული „ფაქტობრივი ურთიერთობა“ – ამ ურთიერთობაზე მხოლოდ „ფაქტის“ მეცნიერება ფუძნდება და არა „ნორმისა“? მაშასადამე, ამ ურთიერთობაზე სისხლის სამართლის მეცნიერების, როგორც იურიდიული მეცნიერების, დაფუძნება შეუძლებელია. ეს უეჭველი სიძნელეა, მაგრამ ამგვარ სიძნელეს აწყდება ანთროპოლოგიური სკოლაც, რომელიც აღიარებს, რომ დანაშაული და სასჯელი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია. ამ დებულებას არც ენრიკო ფერი უარყოფს, როგორც ანთროპოლოგიური სკოლის წარმომადგენელი³³. ამ სკოლის სიძნელე ამ შემთხვევაში ისაა, რომ მას დანაშაული და სასჯელი უფრო მეტად გაგებული აქვს ანთროპოლოგიური პოზიციებიდან.

31. იქვე, გვ. .

32. იქვე, გვ. 72.

33. Энрико Ферри, Уголовная социология, часть I, С.-Петербург, 1910.

სისხლის სამართლის მეცნიერების განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე იყვნენ კრიმინალისტები, რომლებიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე ალბათ მსჯელობდნენ, მაგრამ ამ მიმართებით ჩვენთვის ძალიან ბევრი რამ ხელმისაწვდომი არ აღმოჩნდა, თუმცა რაზედაც ხელი მაგვიწვდა, ჩვენი პრობლემატიკის კუთხით უფრო იმედის გამცრუებული აღმოჩნდა, ვიდრე იმედის მომცემი. მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლებრივ ლიტერატურაში უფრო დიდი ყურადღება ექცეოდა სისხლის სამართლის მეცნიერების ცალკეული ცნებების ანალიზს, ან ამ ცნებების ფილოსოფიური საფუძვლების საკითხებს, სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების ფილოსოფიური დასაბუთების პრობლემას და ა.შ., ვიდრე სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემას. როგორც ჩანს, მთელი რიგი ბურჟუაზიული კრიმინალისტები სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს არც კი განსაზღვრავენ. მაგალითად, ტ. შუტცე საინტერესოდ მსჯელობს სისხლის სამართლის ფილოსოფიურ საკითხებზე, მაგრამ არაფერს ამბობს სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე³⁴.

სისხლის სამართლის მეცნიერების ბუნებაზე ფართოდ მსჯელობს ე. ზაუერი, რომელიც ფიქრობს, რომ ეს მეცნიერება არის ღირებულების, ჯერარსის მეცნიერება და არა არსის მეცნიერება³⁵. მაგრამ ამგვარი გულმოდგინებით არ მსჯელობს ამ მეცნიერების საგანზე. უფრო მოგვიანებით დაწერილ სახელმძღვანელოში ე. ზაუერი ლაპარაკობს სისხლის სამართლის მეცნიერების მიმართებაზე კრიმინოლოგიასთან და ეთიკასთან, ხოლო ამ მეცნიერების საგანზე აქაც ღუშს³⁶. პ. მაიერი არ განსაზღვრავს სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს. მას უფრო სისხლის სამართლის პოლიტიკისა და სტატისტიკის მიმართება აინტერესებს³⁷. დაახლოებით ასე იქცევა ო. ჰინუბერიც. მისი აზრით, სისხლის სამართლის მეცნიერება სისხლის სამართლის დოგმატიკისა და კრიმინალური პოლიტიკისგან შედგება. სისხლის სამართლის დოგმატიკა, ავტორის მტკიცებით, არის მოძღვრება მოქმედი სისხლის

34. Schutze Lehrbuch Des Deutscher Strafrechts. Leipzig. 1870.

35. Sauer. Grunglage Des Strafrecht nebst Umris ener Rechte und Sozialphilosophie. 1922. s.20.

36. Sauer. Allgemeine Strafrechtlehre. Berlin. 1955.

37. Mauer. Strafrecht, Allegemeine Teil. Stuttgart und Koln, 195

სამართლის შესახებ. ის სისხლის სამართალს განიხილავს ისე, როგორც არის, და არა ისე, როგორც ის უნდა იყოს. ეს უკანასკნელი სისხლის სამართლის პოლიტიკის საგანია³⁸.

ცხადია, ასეთ პირობებში, როდესაც სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი კი არ არის, არამედ წარმოდგენილია, როგორც სხვადასხვა თეორიის სისტემა, ზოლო ყოველ თეორიას თავისი დამოუკიდებელი საგანი აქვს, სისხლის სამართლის მეცნიერების ერთიან საგანზე ლაპარაკიც კი გამორიცხულია. სხვათა შორის ამგვარი პოზიცია ბურჟუაზიულ კრიმინალისტებს შორის იშვიათი არ ყოფილა. მაგალითად, ა.პიონტკოვსკის (მამა) აზრით, სისხლის სამართლის მეცნიერება რამდენიმე ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ თეორიებად იყოფა: კრიმინოლოგიად, სისხლის სამართლებრივ პოლიტიკად და სისხლის სამართლის დოგმატიკად³⁹. ამასთან ირკვევა, რომ ცოდნის ამ სამ დარგს სხვადასხვა საგანი აქვს. კერძოდ, სისხლის სამართლის პოლიტიკის საგანია დამნაშავეობის წინააღმდეგ ბრძოლის საშუალებანი და მათი მიზანშეწონილი აგება-დაფუძნება⁴⁰. კრიმინოლოგიის მონაცემები კი სისხლის სამართლებრივი პოლიტიკის სახელმძღვანელო ძაფია⁴¹. სისხლის სამართლის დოგმატიკის საგანს კი სისხლის სამართლის ნორმები შეადგენენ⁴².

გასაგებია, რომ ამ ვითარების ფონზე სისხლის სამართლის მეცნიერების ერთიანი საგნის მიკვლევა შეუძლებელია. მართალია, სისხლის სამართლის მეცნიერებას სჭირდება მრავალი მეცნიერების მონაცემები, მაგრამ ეს სხვა საკითხია. მეცნიერებას ერთიანი ბუნება აქვს და მისი საგანიც ასევე ერთიანი უნდა იყოს, თუმცა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე საგანგებოდ არც შემდგომ ბურჟუაზიულ კრიმინალისტებს უმსჯელიათ. მაგალითის სახით დავასახელებთ რამდენიმე ცნობილ კრიმინალისტს. კერძოდ, ე.მეცგერი ფართოდ მსჯელობს სისხლის სამართლის მეცნიერების ისტორიის საკითხებზე,

38. O. Hinuber, Strafrecht, Allgemeine Teil, 1955, s. 10.

39. А.А.Пионтковский, Наука уголовного права, ее предмет, содержание и задачи, Ярославль, 1895, с.10.

40. იქვე, გვ. 11.

41. იქვე, გვ. 11.

42. იქვე, გვ. 15-16.

კრიტიკებს პოზიტივისტურ ტენდენციებს სისხლის სამართლის მეცნიერებაში, ხაზს უსვამს კანტისა და კანტიანელობის გავლენას ამ მეცნიერების განვითარებაზე და ა.შ., მაგრამ სპეციალურად არ ეხება საკითხს ამ მეცნიერების საგნის შესახებ⁴¹.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს არ განსაზღვრავენ აგრეთვე ი.ბაუმანი⁴², პ.ველცელი⁴³, რ.მაურაზი⁴⁴. უფრო მეტიც, პ. ველ-ცელი, მაგალითად, საინტერესოდ მსჯელობს სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნებათა ფილოსოფიურ საწყისებზე და აღნიშნავს, რომ ყოველი მეთოდოლოგია შემეცნების საგნის სპეციფიკითაა პირობა-დებული, მაგრამ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე არაფერს ამბობს⁴⁵. იგივე შეიძლებოდა გვეთქვა ი.ბაუმანზეც, რომელიც ვრცელ გამოკვლევას უძღვნის სისხლის სამართლის მეცნიერების შესავალს, მაგრამ ამ მეცნიერების საგნის შესახებ სპეციალურად არ მსჯელობს⁴⁶.

ამრიგად, ბურჟუაზიული სისხლისსამართლებრივი ლიტერატურის ეს ფრაგმენტული ანალიზიც მეტყველებს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ან საერთოდ არ იქცევა ყურადღებას ყველაზე უფრო ცნობილი კრიმინალისტების მხრიდანაც კი, ან „გადაჭრილია“ დანაშაულისა და სასჯელის ცნებებზე მითითებით, და ბოლოს, დანაშაული და სასჯელი გაგებულია, როგორც იურიდიული ურთიერთობა, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანადაა მიჩნეული.

ვიმეორებთ, ჩვენ ამ პრობლემის გარშემო არსებული ლიტერატურის ამომწურავი ანალიზის პრეტენზიას ვერ განვაცხადებთ, მაგრამ ჩვენთვის მისაწვდომი ლიტერატურიდან რაიმე პრინციპული ხასიათის დასკვნის გამოტანა შეუძლებელია. დასკვნა მხოლოდ ის არის, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების პრობლემატიკაში მისი საგნის პრობლემა არსებითად დაუმუშავებელი ჩანს. ამ თეორიული ვითარების ახსნა ძნელია და ამ საკითხზე აქ ვერ ვიმკითხავებთ. აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ

42. Edmund Mezger, Strafrecht, Munchen und Leipzig, 1931.

43. Jargen Baumann, Grundmegziffe und Sistem des Strafrechts, 1962.

44. Hans Welzel, Deutschen Strafrecht, 1962.

45. R. Maurach, Deutschen Strafrecht, Allgemeine Teil, Munchen, 1958.

46. H. Welzel, Abhandlungen Zum Strafrecht und zur Rechtsphilosophie, Berlin, 1975.

47. H. Welzel, Abhandlungen Zum Strafrecht und zur Rechtsphilosophie, Berlin, 1975.

48. Jurgen Baumann, Einfurung in die Rechtswissenschaft, Munchen, 1967.

ნებისმიერი კერძო მეცნიერების საგნის პრობლემა თავისი არსით სცილდება კერძო მეცნიერების ფარგლებს და ვრცელ ფილოსოფიურ-მეთოდოლოგიურ მსჯელობას მოითხოვს. ეს კი საკმაოდ რთული ამოცანაა და ფილოსოფიურ-მეთოდოლოგიურ წანამძღვართა გაურკვევლობის ვითარებაში სარისკო საქმეა. ერთიანი, მონისტური მსოფლმხედველობის არარსებობის პირობებში შეუძლებელია ნათლად და გარკვევით დაფუძნდეს მეცნიერული ცოდნა და გამოიძებნოს მისი რეალური საგანი. ეს ვითარება არ ეხება მხოლოდ იმ ეპოქას, რომელიც ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის ცნობილი სკოლების ბრძოლითაა ცნობილი. რეალური საგნობრივი სინამდვილისაგან მოწყვეტის სრულიად გამოკვეთილი ტენდენციის ან სოციოლოგიურის, ბიოლოგიურისა და იურიდიულის ეკლექტიკური შეკონიჭების ვითარებაში ძნელია გაირკვეს სისხლის სამართლის მეცნიერების ბუნება და, მაშასადამე, მისი საგანიც. მაგრამ სიძნელე შემდგომი დროის ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის მეცნიერების წინაშეც იდგა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ დარგის გამოჩენილი წარმომადგენლები არცთუ იშვიათად მიმართავდნენ ზოლმე სისხლის სამართლის თეორიის ფილოსოფიურ საწყისებს და ცდილობდნენ გარკვეულიყვნენ ძირითად ცნებათა ფილოსოფიურ საფუძვლებშიც.

მაგრამ აქ მოკლედ გაკეთებული ანალიზიც კი სასარგებლო ჩანს. მარტო ის რად ღირს, რომ სერიოზულ ეჭვქვეშ არის დაყენებული სისხლის სამართლის შესახებ ცოდნის მეცნიერულობა; მისი აშკარა პრაქტიკული ბუნების გამო იგი შედარებულია ხელოვნებასთან. ასეთ ვითარებაში საგულისხმო ისიც არის, რომ სამართლის მეცნიერებებს თავისი ბერძნული ან ლათინური სახელწოდება არ დაჰყოლიათ. ყველაფერი ეს, პირველ რიგში, დღის წესრიგში აყენებს სისხლის სამართლის შესახებ ცოდნის ბუნების პრობლემას, მაგრამ ჯერ მაინც განვიხილოთ საბჭოური ლიტერატურა საძიებელ საკითხზე, მოკლედ მიმოვიხილოთ ზოგიერთი ტიპური თვალსაზრისი, რომელიც გადმოცემულია ზოგადი ნაწილის სახელმძღვანელოებში, ვინაიდან საძიებელ საკითხზე მონოგრაფიული გამოკვლევა არ არსებობს. ბოლო წლებში გამოქვეყნდა რამდენიმე სტატია, რომლებსაც ცალკე შევეხებით, ვინაიდან მათში საძიებელი საკითხი ორიგინალურადაა გადაწყვეტილი.

დანაშაული და სასჯელი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნადაა მიჩნეული ზოგადი ნაწილის თითქმის ყველა სახელმძღვანელოში, ამიტომ ყველა მათგანის ჩამოთვლას აზრი არა აქვს. დავასახელებთ ზოგიერთ მათგანს⁴⁹. იმხანად კრიმინოლოგიის უგულებელყოფის გამო სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანში შეტანილია დანაშაულობათა მიზეზებიც⁵⁰. ზოგიერთ სახელმძღვანელოში ნათქვამია, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების ძირითად შინაარსს ანუ საგანს დანაშაულისა და სასჯელის შესწავლა წარმოადგენს⁵¹, მაშინ როდესაც, ჯერ ერთი, ამ მეცნიერების შინაარსი არ შეიძლება მისივე საგნად ჩაითვალოს; მეორეც, მეცნიერების საგნის შესწავლა მეცნიერების „საგანი“ კი არ არის, არამედ მიზანი ან ამოცანა. ზოგიერთ სახელმძღვანელოში სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად გამოცხადებულია საკითხები, რომლებიც სინამდვილეში ამ მეცნიერების სისტემას უფრო ახასიათებენ, ვიდრე საგანს⁵².

60-იანი წლებიდან უკვე იწყება მსჯელობა სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის შესახებ. ჩნდება აზრი, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილი ურთიერთობა⁵³.

ა.გერცენზონი, რომელიც თითქოს სპეციალურად ეხება სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს, ამ საგნად მოქმედი კანონმდებლობის შესწავლასა და სრულყოფას ასახელებს⁵⁴.

ამრიგად, საბჭოური სისხლის სამართლებრივი ლიტერატურაც თითქმის იმეორებს დებულებას, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული და სასჯელი, სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილი ურთიერთობა, რომელიც თითქოს სისხლის სამართლებრივია.

49. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1952, с.14; Советское уголовное право, Общая часть, М., 1959, с.12; Советское уголовное право, часть Общая, М., 1960, с.4; Советское уголовное право, часть Общая, М., 1962, с.6; Советское уголовное право, часть Общая, М., 1964, с.14.

50. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1962, с.6.

51. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1964, с.14.

52. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1962, с.6.

53. Курс советского уголовного права в шести томах, т.I, М., 1970, с. 17.

54. А.А.Герцензон, Предмет, Метод и система советской науки уголовного права, М., 1958.

ფაქტია, რომ ამ მხრივ აზრის განვითარებაში არავითარი პროგრესი არ მომხდარა.

დანაშაული და სასჯელი, მაშინაც კი, როდესაც მათ განვიხილავთ არა როგორც ცნებებს, არამედ სოციალურ მოვლენებს, არ შეიძლება სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად მივიჩნიოთ. მეცნიერების საგანი მოვლენათა ზედაპირზე არ დევს. ის მოვლენათა სიღრმეებშია საძიებელი. როგორც ლიტერატურის ანალიზიდან დავინახეთ, ცოდნის მეცნიერულობის ერთ-ერთ კრიტერიუმად მეცნიერების საგანში მოქმედ კანონზომიერებას ასახელებდნენ, ხოლო რაკი კრიმინალისტები ვერ აგნებდნენ სისხლის სამართლებრივი ცოდნის საგანში მოქმედ კანონზომიერებებს, სისხლის სამართლებრივ ცოდნას ხელოვნებას უწოდებდნენ და არა მეცნიერებას. ეს ტენდენცია ფრიად საყურადღებოა, მიუხედავად იმისა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის „ხელოვნების“ შერქმევას პრინციპულად ვერ დავეთანხმებით. მაგრამ აქ მთავარი დასკვნა ის უნდა იყოს, რომ სისხლის სამართლებრივი ცოდნის მეცნიერულობისათვის დანაშაულსა და სასჯელზე მითითება არაფერს იძლევა. საჭიროა მოვიძიოთ ის კანონზომიერება, რომელიც თავისი ბუნებით მეცნიერულ ცნობიერებას აპირობებს. ამ თვალსაზრისით შევეხოთ ზოგიერთ ლიტერატურულ წყაროებს.

2. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგებისათვის „წარმოშობის“ კანონზომიერებანი, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი

როგორც უკვე ჩანს, ყოფილ საბჭოთა კავშირშიც იმეორებდნენ იმ დებულებას, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული და სასჯელი, დანაშაულის ჩადენის გამო ურთიერთობა. უფრო მეტიც, იმეორებდნენ იმ დებულებასაც, რომ „სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული, დამნაშავე, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, სასჯელი, სისხლის სამართლის სხვა ინსტიტუტები და ცნებები“⁵⁵.

55. П.С. Дагель, Учение о личности преступника в советском уголовном праве, Владивосток, 1970, с.7.

ცხადია, აქ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის საკითხი შეცვლილია იმ საკითხებით, რამაც შეიძლება ამ მეცნიერების სისტემა შეადგინოს. მაგრამ ზოგიერთი საბჭოური კრიმინალისტი ცდილობდა გამოეძებნა ის კანონზომიერება, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერებას საგნობრივი პრინციპით დააფუძნებდა. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს მ.კოვალიოვისა და ვ.კუდრიაეცევის ერთობლივი სტატია, რომელშიც დასმულია საკითხი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის შესახებ. ეს ავტორები აღნიშნავენ, რომ განსაკუთრებით რთულად დგას ის საკითხი, თუ რა სოციალურ კანონზომიერებებს შეისწავლის სისხლის სამართლის მეცნიერება. მათი აზრით, „თუმცა ლიტერატურა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის შესახებ ვრცელია, მაგრამ ამ კითხვაზე ამ მეცნიერების ყველაზე გამოჩენილ წარმომადგენლებსაც კი არ გაუციათ პასუხი“⁵⁶.

ხსენებული ავტორები ასკენიან: შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება შეისწავლის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგებისა და გამოყენების კანონზომიერებებს დანაშაულობათა წინააღმდეგ ეფექტური ბრძოლის მიზნებით⁵⁷.

ამრიგად, მ.კოვალიოვი და ვ.კუდრიაეცევი მიდიან საკარაუდო დასკვნამდე, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგებისა და გამოყენების კანონზომიერებანი.

როგორ უნდა გავიგოთ ეს დებულება? სისხლის სამართლის კანონმდებლობის „აგება“ სხვა არაფერია, თუ არა მისი შემუშავება. ამ კანონმდებლობის გამოყენება კი ნიშნავს საგამომძიებო-სასამართლო პრაქტიკაში მის გამოყენებას დანაშაულის კვალიფიკაციისა და სასჯელის დანიშვნის საქმეში.

ჩვენი აზრით, ეს მოსაზრება საყურადღებოა. სისხლის სამართლის მეცნიერება სისხლის სამართლის კანონის შემუშავების პროცესს გვერდს ვერ აუვლის. მაგრამ, ჯერ ერთი, ავტორები არ გვიხსნიან, თუ რა კანონზომიერებით ხდება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შემუშავება. მეორეც, სისხლის სამართლის კანონის გამოყენების

56. М.И.Ковалев, В.Н.Кудрявцев, Комплексные криминологико-правовые исследования, "Советское государства и право", 1975, №2, с. 57.

57. იქვე, გვ. 57.

პრაქტიკული შედეგები, ამ კანონმდებლობის პრაქტიკული ღირსება-
ნაკლოვნებანი სისხლისსამართლებრივი შემეცნების აუცილებელი
მომენთია, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ კანონის გამოყენების
პრაქტიკა არ შეიძლება მეცნიერების საგნად ჩაითვალოს – მეცნიერებას
საზოგადოდ საზოგადოებრივი პრაქტიკის მოთხოვნილება აპირობებს,
მაგრამ ყოველი მეცნიერება საზოგადოებრივი პრაქტიკის მოთხოვ-
ნილებას პასუხობს თავის საგნის სპეციფიკაზე გავლით. მესამეც,
სისხლის სამართლის კანონმდებლობის გამოყენება სისხლის
სამართლის პროცესუალურ ფორმაში ხორციელდება, ხოლო პროცე-
სუალური ფორმა არ შეიძლება სისხლის სამართლის მეცნიერების
საგნად ჩაითვალოს.

ამრიგად, ხსენებულ მოსაზრებაში რაციონალურია მითითება იმის
შესახებ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის
სამართლის კანონის აგების კანონზომიერებანი. ეს დებულება
უქველად წინ გადადგმული ნაბიჯია, ვიდრე ერთობ მარტივი და
მომაბეზრებელი მტკიცება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების
საგანია დანაშაული და სასჯელი. მით უმეტეს, რომ სისხლის-
სამართლებრივი აზრის ისტორიაში ამგვარი კანონზომიერების
აღმოუჩენლობის გამო სისხლის სამართლის მეცნიერებას უფრო
ხელოვნებას უწოდებდნენ, ვიდრე საკუთრივ მეცნიერებას. გასაგები
უნდა იყოს ამ ასპექტით კანონზომიერებაზე მითითების მეთოდო-
ლოგიური მნიშვნელობაც. მართალია, ხსენებული ავტორები სისხლის
სამართლის კანონმდებლობის აგების კანონზომიერებათა ბუნებაზე
არაფერს ამბობენ, მაგრამ სავარაუდო მოსაზრებიდან მეტის მოთხოვნა
ლოგიკური არც იქნებოდა.

საყურადღებოდ მიგვაჩნია აგრეთვე ი.დემიდოვის მოსაზრება. ავ-
ტორი ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების
საგნისა და მეთოდის შესახებ სპეციალური ნაშრომები ჯერ არ შექმ-
ნილა. გაბატონებული დებულება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიე-
რების საგანია დანაშაული და სასჯელი, უბრალოდ სწორი არ არის,
ვინაიდან მეცნიერების ცნება უკვე გულისხმობს იმას, რომ მისი საგანია
ობიექტური კანონები, კანონზომიერებანი. დანაშაული და
სასჯელი სისხლის სამართლის მეცნიერების სპეციფიკას ვერ

დაადგენენ, ვინაიდან ისინი შეიძლება ფილოსოფიური განაზრების ობიექტებიც გახდნენ⁵⁸.

ჩვენი აზრით, დანაშაული და სასჯელი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს მაროლაც ვერ შეადგენენ, მაგრამ იმის თქმა, რომ დანაშაული და სასჯელი სისხლის სამართლის სპეციფიკას არ გამოხატავენ, არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ მოძღვრების გარეშე სისხლის სამართლის მეცნიერება შეუძლებელია. ალბათ, ამ გარემოებამ აფიქრებინა კრიმინალისტებს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული და სასჯელი. მაგრამ, როგორც უკვე ითქვა, მეცნიერების საგანი მოვლენათა ზედაპირზე არ დევს. დანაშაული და სასჯელი სისხლის სამართლის თეორიის საგანზე უფრო მიუთითებენ, ვიდრე შეადგენენ ამ თეორიის საგანს. ფილოსოფია, როგორც ცოდნის უზოგადესი სისტემა, უფლებამოსილია თავისი ამოცანების ჭრილში განიხილოს დანაშაული და სასჯელი, მაგრამ ეს სრულიადაც არ აუქმებს სისხლის სამართლის თეორიული სისტემის აგებაში დანაშაულისა და სასჯელის ცნებათა მნიშვნელობას.

ი.დემიდოვის მტკიცებით, სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ისტორიულად თან მისდევს პოლიტიკის პრინციპების განვითარებას და მისი გამოხატვის, გაფორმებისა და განმტკიცების საქმეს ემსახურება. იურიდიულ კანონში სისხლის სამართლის გამოხატვა ობიექტური კანონების მიხედვით ხდება. ეს კანონები შეიძლება შევისწავლოთ და გამოვიყენოთ სისხლის სამართლის პოლიტიკის ეფექტურად გატარებისათვის. აქედან ავტორი აკეთებს დასკვნას: „სისხლის სამართლის მეცნიერება მოწოდებულია შეისწავლოს ის ობიექტური კანონზომიერებანი, რომლებიც საფუძვლად ედებინან სისხლის სამართლის კანონში სახელმწიფოს ნების გამოხატვას. სისხლის სამართლის საბჭოთა მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე მისი საგანი შეიძლება განისაზღვროს როგორც დანაშაულთა თავიდან აცილებისა და აღკვეთის სახით საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე ზემოქმედებისათვის პასუხისმგებლობის კანონში გამოხატვის კანონზომიერებანი“⁵⁹ (ზაზგასმა ავტორისაა – გ.ნ.).

58. Ю.А.Демидов, Предмет и методология науки уголовного права, Личность преступника и уголовная ответственность. Саратов, 1981, с.9.

59. იქვე, გვ. 7.

როგორც ვხედავთ, ი.დემიდოვს სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად მიაჩნია სისხლის სამართლის კანონში პასუხისმგებლობის საფუძვლებისა და ფორმების გამოხატვის კანონზომიერებანი. ავტორს მხედველობაში აქვს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შემუშავება, რომელიც განსაზღვრული პოლიტიკური გეზის გარეშე შეუძლებელია. ამიტომ მართებულია ავტორის მტკიცება, რომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის განვითარება თან სდევს პოლიტიკის პრინციპების განვითარებას და მათი გამოხატვისა და განმტკიცების საქმეს ემსახურება. ისიც სწორია, რომ სისხლის სამართლის კანონში სახელმწიფოს ნების გამოხატვა ობიექტური კრიტერიუმების მიხედვით უნდა ხდებოდეს, რათა სახელმწიფოს დასჯითი უფლება გონიერულ საზღვრებში მოექცეს და ამ საქმეში მისი თვითნებობა გამორიცხოს.

მიუხედავად ამ პოზიტიური მომენტებისა, ჩვენ მაინც ვფიქრობთ, რომ პრობლემა გადაჭრილად ვერ ჩაითვლება. ჯერეთი, როგორც ამ ნაშრომის შესავალში ითქვა, მეცნიერების საგანი მასში მოქმედ კანონებზე თუ კანონზომიერებებზე არ დაიყვანება. მეორეც, ავტორი არ განმარტავს, თუ რა კანონზომიერებებზეა აქ ლაპარაკი. მესამეც, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგების კანონზომიერებაზე, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე, ი.დემიდოვზე ადრე უთითებდნენ მ.კოვალიოვი და ვ.კუდრიაეცევი. როგორც ჩანს, ი.დემიდოვს მისი წინამორბედი თვალსაზრისი მხედველობიდან გამორჩენია.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემატიკაში სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შემუშავების კანონზომიერებაზე ლაპარაკობს აგრეთვე ო.შიშოვიც. მისი აზრით, მეცნიერების საგნის საკითხი ძირითადი საკითხია. მისი გარკვევა საშუალებას გვაძლევს გავარკვიოთ, თუ რით ცხოვრობს ეს მეცნიერება, პრობლემათა რა წრე შედის მის გამგებლობაში. სისხლის სამართლის საბჭოურ მეცნიერებაში დღემდე არ არის განსაზღვრული როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნება, ისე მისი საგნის ცნება⁶⁰.

60. О.Ф.Шишов, Становление и развитие науки уголовного права в СССР, Проблемы Общей части, Автореферат дисс. на соискание уч. ст. д-ра юридических наук, М., 1985, с. 8.

ავტორი ცდილობს ერთმანეთისაგან გამიჯნოს მეცნიერების ობიექტი და საგანი. მისი აზრით, ყველა იურიდიული მეცნიერების ერთიანი ობიექტია სამართლებრივი სინამდვილე, როგორც სოციალური ცხოვრების განსაკუთრებული სფერო. ყოველ კონკრეტულ იურიდიულ მეცნიერებას აქვს თავისი კონკრეტული სფერო ანუ ამ მეცნიერების ობიექტის ის კანონზომიერებანი, რაც მას აინტერესებს⁶¹. ავტორი ჩერდება სისხლის სამართლის მეცნიერების ბუნების საკითხებზეც. იგი ფიქრობს, რომ „სისხლის სამართლის მეცნიერება არის ფილოსოფიურ-სოციოლოგიური და ამავე დროს იურიდიული მეცნიერება“⁶². აქედან გამომდინარე, ავტორი ცდილობს გადაჭრას სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემატ. მართლაც, ავტორი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს ყოფს ორ ღონედ. პირველი, უფრო მაღალი, ღონეა სოციოლოგიური ღონე, რომელზედაც ვლინდება სისხლის სამართლის კანონზომიერება, ხოლო მეორე, უფრო დაბალი, ღონეა სამართლის დოგმა და იურიდიული ტექნიკა⁶³.

უფრო გაშლილად მსჯელობს ამ საკითხებზე ავტორი თავის სპეციალურ სტატიაში. ავტორი ამტკიცებს, რომ „სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის სოციოლოგიური ღონე თავის თავში მოიცავს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებებს მის ყველა გამოვლინებებში, მათ შორის კანონზომიერებებს, რომლებიც ახასიათებდნენ სამართალს მოქმედებაში. ამიტომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის განსაზღვრისას აუცილებელია მივუთითოთ შემდეგ უმნიშვნელოვანეს კანონზომიერებებზე: ა) სისხლის სამართლის ნორმათა სოციალური განპირობებულობა; ბ) მათი მოქმედების მექანიზმი; გ) საბჭოთა სისხლის სამართლის ეფექტურობა“⁶⁴.

ავტორი მიდის დასკვნამდე, რომ „სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის დოგმატურ-იურიდიულ ღონეს უნდა მივაკუთვნოთ სისხლის სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმი. სისხლის სამართლებ-

61. ი. შიშოვის დას. ნაშრომი გვ. 8.

62. იქვე. გვ. 8.

63. იქვე. გვ. 9.

64. О.Ф.Шишов, Предмет науки советского уголовного права, "Проблемы уголовной ответственности и наказания в свете решений XXVII съезда КПСС", Рязань, 1987, с.19.

რივი რეგულირების მექანიზმი არ შეიძლება გავავიგოთ სისხლის სამართლის ნორმების მოქმედების მექანიზმთან, რომელიც სოციალური სინამდვილის ნაწილია⁶⁵. ავტორი ფიქრობს, რომ სისხლისსამართლებრივი რეგულირების მექანიზმი წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივ საშუალებათა სისტემას, რომლის დახმარებითაც უზრუნველყოფილი ხდება საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე სისხლის სამართლის ეფექტური ზემოქმედება. ამ სისხლისსამართლებრივ საშუალებებს, რომლებიც სისხლისსამართლებრივი რეგულირების მექანიზმის ელემენტებს შეადგენენ, განეკუთვნებიან: ა) სისხლის-სამართლებრივი ურთიერთობანი; ბ) სისხლის სამართლის ნორმები; გ) სახელმწიფოს შესაბამისი ორგანოების სამართალშემოქმედებითი და სამართალგამოყენებითი საქმიანობა⁶⁶.

ყოველივე ამის შემდეგ ავტორი აყალიბებს დასკვნას, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია „სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებანი, აგრეთვე სისხლისსამართლებრივი რეგულირების მექანიზმი“⁶⁷.

ამრიგად, ო. შიშოვის საბოლოო დასკვნით, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებანი, აგრეთვე სისხლისსამართლებრივი რეგულირების მექანიზმი.

ავტორის ამ დასკვნას სათანადო შეფასება სჭირდება, ხოლო ამისათვის საჭიროა ამ კონცეფციის სათანადო გაგება. დავიწყოთ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პირველი ელემენტით – სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობით. მართლაც, როგორ უნდა გავიგოთ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის „წარმოშობა“? ცხადია, სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მექანიკურად, ან სოციალური განვითარების ბუნებრივი ლოგიკით არ წარმოიშობა. კანონმდებლობა კანონშემოქმედების პროდუქტია და, მაშასადამე, სამართალშემოქმედებითი ორგანოების საქმიანობის გარეშე შეუძლებელია. ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობა ეკუთვნის

65. ი. შიშოვის დას. ნაშრომი გვ. 21.

66. იქვე. გვ. 23.

67. იქვე. გვ. 24.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის იურიდიულ-დოგმატურ დონეს, ვინაიდან ავტორი სახელმწიფო ორგანოების სამართალ-შემოქმედებით საქმიანობას აკუთვნებს სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის იურიდიულ-დოგმატურ დონეს.

ამრიგად, ავტორი, ერთი მხრივ, ამტკიცებს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის სოციოლოგიურ დონეზე ხდება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობა, მაგრამ, მეორე მხრივ, სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ნამდვილად „წარმოიშობა“ იურიდიულ-დოგმატურ დონეზე, ვინაიდან ავტორი სამართალშემოქმედ ორგანოთა საქმიანობას იურიდიულ-დოგმატურ დონეს განაკუთვნებს. მაშასადამე, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის სოციოლოგიურ დონეზე სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობა შეუძლებელია. აქ, როგორც ჩანს, ლოგიკური წინააღმდეგობაა. ეს წინააღმდეგობა მოიხსნებოდა, თუ ავტორი განასხვავებდა „სისხლის სამართლისა“ და „სისხლის სამართლის კანონმდებლობის“ ცნებებს საზოგადოდ სამართლისა და კანონის განსხვავების შესაბამისად. მართლაც, თუ ავტორი „სისხლის სამართლის“ ცნებაში იგულისხმებდა სისხლის სამართალს, როგორც სამართლის დარგს, რომელიც სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის კანონის შემუშავებამდეც არსებობს, მაშინ ავტორს მართლაც შეეძლო ეთქვა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის სოციოლოგიურ დონეზე ხდება სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, წარმოშობა, ხოლო იურიდიულ დოგმატურ დონეზე ხდება შემუშავება სისხლის სამართლის კანონმდებლობისა, რომელიც მეტ-ნაკლები სიზუსტით გამოხატავს სისხლის სამართლის ბუნებას. მაგრამ ავტორი სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობაზე ლაპარაკობს, ხოლო ეს შესაძლებელია მხოლოდ იურიდიულ-დოგმატურ დონეზე.

ამრიგად, ქისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის სოციოლოგიური დონე ლოგიკურად გამორიცხულია. ეს ლოგიკური წინააღმდეგობა შემთხვევითი არ უნდა იყოს, მაგრამ ამჯერად შეეჩერდეთ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის მეორე ელემენტზე. ესაა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ფუნქციონირება. ერთი შეხედვით, აქ იგულისხმება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მოქმედება. ამ თვალსაზრისით, აქვე უნდა იგულისხმებოდეს სისხლის სამართლის

ნორმები და სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობანი, მაგრამ ამ უკანასკნელთ ავტორი აკუთვნებს იურიდიულ-დოგმატურ დონეს, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის მესამე ელემენტიცაა. მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის „ფუნქციონირება“ გაუგებარია, რაკი ავტორი ამ ცნებაში კანონის მოქმედებას არ გულისხმობს, ხოლო კანონის მოქმედების გარეშე მისი „ფუნქციონირება“ შეუძლებელია.

ამრიგად, ავტორის კონცეფციაში გაუგებარია სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის მეორე ელემენტიც – სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ფუნქციონირება. რჩება სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის მესამე ელემენტი – სისხლისსამართლებრივი რეგულირების მექანიზმი. ეს ელემენტი მოიცავს სისხლის სამართლის ნორმებს, სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობებსა და კანონშემოქმედებით ორგანოთა საქმიანობას. რაკი სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შექმნა ხდება სახელმწიფოს ნორმაშემოქმედების კვალობაზე, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის „წარმოშობა“ ხდება სწორედ იურიდიულ-დოგმატურ დონეზე, რომელიც ავტორს პირველი და მეორე ელემენტის დამატებად მიაჩნია.

როგორც ვხედავთ, ო.შიშოვის კონცეფციაში სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პირველი და მეორე ელემენტის, ე.ი. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარმოშობისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებათა დასაბუთება შეუძლებელი აღმოჩნდა. ამის მიზეზი ისაა, რომ ავტორს სისხლის სამართლის მეცნიერება ესმის როგორც ფილოსოფიის, სოციოლოგიისა და იურიდიულის მექანიკური ნარევი. მეცნიერება, რომელიც ერთდროულად არის ფილოსოფიური, სოციოლოგიური და იურიდიული, შეუძლებელია. ავტორის ამგვარი პოზიცია ერთხელ კიდევ ადასტურებს იმას, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების ბუნების მონისტური გაგების გარეშე მისი საგნის მიკვლევა შეუძლებელია. შემთხვევითი არც ისაა, რომ ო.შიშოვს სისხლის სამართლის მეცნიერების ისტორია ამავე მეცნიერების საგანში შეაქვს¹⁴. სინამდვილეში სისხლის სამართლის მეცნიერებას, როგორც კერძო მეცნიერებას, არ შეუძლია თავისივე თავი თავისივე

1. ო.შიშოვის დასახ. ნაშრომი, გვ. 24.

გენეზისსა და ისტორიულ განვითარებაში იკვლიოს, ვინაიდან ამ ისტორიულ კვლევაში აუცილებელია ისტორიულისა და ლოგიკურის ერთიანობა, რაც გნოსეოლოგიურ – ლოგიკურ პრობლემატიკაში გადადის. თუ სისხლის სამართლის მეცნიერებას შეუძლია თავისივე ისტორია თვითონვე იკვლიოს, მაშინ სისხლის სამართლის მეცნიერების ისტორია თავად სისხლის სამართლის მეცნიერება უნდა იყოს, მაგრამ ეს შეუძლებელია: ცნობილია, რომ ფილოსოფიის ისტორია არის ფილოსოფიური მეცნიერება, ვინაიდან ფილოსოფია რეფლექსურია და თავის თავს ისტორიულ განვითარებაშიც შეისწავლის. ამ კითხვებს შემდგომ უფრო ფართოდ შევეხებით. აქ კი შევეცდებით გავაკეთოთ მოკლე დასკვნები.

როგორც ვხედავთ, ო.შიშოვის კონცეფციაში ლოგიკურად საბუთდება მხოლოდ მესამე ელემენტი – იურიდიულ-დოგმატური დონე, კერძოდ, კანონშემოქმედებითი საქმიანობა, რომლის პროდუქტს სისხლის სამართლის კანონი წარმოადგენს. ამ თვალსაზრისით რაციონალური ო.შიშოვის კონცეფციაში არის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგების კანონზომიერება, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემატიკაში წინა პლანზეა წამოწეული აგრეთვე მ.კოვალიოვის, ვ.კუდრიავეცევისა და ი.დემიდოვის კონცეფციაშიც. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ სამივე კონცეფციაში სხვადასხვა სიტყვიერი სამოსითა და არგუმენტაციით გამოთქმულია არსებითად ერთი და იგივე დებულება – სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგების კანონზომიერებანი.

ჩვენი აზრით, ეს მოსაზრება საყურადღებოა თუნდაც იმიტომ, რომ ლაპარაკია კანონზომიერებაზე, რომელიც ნებისმიერი მეცნიერების საგანში მოქმედებს. ამ თვალსაზრისით, ხსენებული დებულება მართლაც რაციონალური მარცვალია, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემატიკაში პოზიტიური გამოყენების ღირსია, ვინაიდან, როგორც უკვე იყონათქვამი, სისხლის სამართლის მეცნიერება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგების კანონზომიერებებს გვერდს ვერ აუვლის. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა უკვე გადაჭრილია.

ჯერ ერთი, მეცნიერების საგანი, როგორც უკვე ითქვა, მასში მოქმედ კანონზომიერებაზე არ დაიყვანება. მეორეც, ხსენებულ კონცეფციებში არ არის ახსნილი, თუ, სახელდობრ, რა კანონზომიერებით ხდება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგება. მესამე, რაც მთავარია, ხსენებულ კონცეფციებში სრულიადაც არ არის მხედველობაში მიღებული სისხლის სამართლებრივი რეგულირების საგანი, ვინაიდან ჯერ, ე.ი. თავდაპირველად, უნდა გაირკვეს სისხლის სამართლებრივი რეგულირების საგანი, ხოლო შემდეგ უნდა გადავიდეთ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე, ისევე როგორც საზოგადოებრივი პრაქტიკიდან შეიძლება გადავიდეთ თეორიაზე. მით უმეტეს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნად სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა იშვიათად არ ყოფილა დასახელებული. მაშასადამე, სისხლის სამართლებრივი რეგულირების საგნის პრობლემა საფუძვლიანად უნდა განვიხილოთ¹.

1. სისხლის სამართლებრივი რეგულირების საგნის შესახებ ავტორმა გამოაქვეყნა მონოგრაფია /იხ. გ. ნაჭყვია, სისხლის სამართლის საგანი, თბ., 1997/, რომელშიც უარყოფილია დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის იდეა და ახლებურადაა დასაბუთებული სახელმწიფოსა და საზოგადოების ყველა დელიქტუზარიან წევრებს შორის სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც დანაშაულთა თავიდან აცილების ზერხია და საზოგადოებრივ კრიტიკურობათა დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან დაცვის ამოცანას ემსახურება. სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი ქმედების ვანხორციელების მომენტიდან ფუნქციონალურად უნდა წარმოიშვას სისხლის სამართლის პროცესუალური ურთიერთობა ჩადენილი ქმედების გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის მიზნებით. ამ მიმართებით საქმე შეეხება სისხლის სამართლის კანონის გამოყენებას, რომელიც სისხლის სამართლებრივი რეგულირების მეთოდთაა დაკავშირებული. სახელდობრ, შესაძლოა დანაშაულისათვის სასჯელის გამოყენების მექანა, რომელიც სისხლის სამართლის განსაკუთრებული ნაწილის შესაბამის ნორმებშია გამოხატული, ყოველი ჩადენილი დანაშაულისათვის სასჯელის გარდევლობის კვალობაზე, ფუნქტურად ზემოქმედებს საზოგადოების მერყეულ ელემენტებზე და აიძულებს მათ მართლზომიერი ქმედება ზოგადრეველად სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის ფორმაში განახორციელონ. მაშასადამე, თუ სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა სისხლის სამართლის საგანს გამოხატავს, ნეგატური სისხლის სამართლებრივი მასუხისმგებლობა სისხლის სამართლებრივი რეგულირების მეთოდთაა დაკავშირებული.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის
მეთოდოლოგიისათვის

§1. სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა როგორც
მეტათეორიული და მეთოდოლოგიური პრობლემა

იმისათვის, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემას ადეკვატურად მიუდგეთ, საჭიროა თვით ამ პრობლემის ბუნება გავარკვეოთ. მართლაც, როგორია ხსენებული პრობლემის ბუნება და რა მეთოდოლოგიური გზა უნდა შევარჩიოთ მის გადასაჭრელად? ამ კითხვაზე რაიმენაირი პასუხის გარეშე კვლევა სტიქიურ ხასიათს მიიღებს და არსებითი შეცდომებისაგან დაზღვეული ვერ იქნება. მით უმეტეს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება კერძო, დარგობრივი იურიდიული მეცნიერებაა, რომელიც ფილოსოფიურ დასაბუთებას მოითხოვს. სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ამ მეცნიერების გენეზისში გარკვევას გვავალებს, ზოლო ამისათვის ისტორიულისა და ლოგიკურის ერთიანობის მეთოდოლოგიური პრინციპი დაგვჭირდება. ცხადია, საქმე ეხება ფილოსოფიურ პრობლემას, რადგან სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა სისხლის სამართლის მეცნიერების თვითცნობიერების გარეშე ვერ გადაწყდება, ზოლო ხსენებული მეცნიერება თვითცნობიერების უნარს მოკლებულია და ამიტომ ფილოსოფიაში უნდა გაცნობიერდეს. ეს რომ ასეა, შეიძლება დავადასტუროთ ზოგადისა და კერძოს ურთიერთობით. პროფ. ს.წერეთელი წერდა: „ზოგადი შეიძლება გაგებულ იქნეს შემდეგნაირად: რაიმე ზოგადი შეიძლება იყოს მხოლოდ მაშინ, თუ ის არა მარტო სხვაზე გამოითქმის, არამედ თავის თავზეც, ე.ი. თუ ის რეფლექსურია (ლოგიკურ რეფლექსური); რაც ასეთი არ არის, რაც მხოლოდ სხვას ეხება, ის არის კერძო და არა ზოგადი“¹.

ამრიგად, ზოგადი მიმართულია არა მარტო თავისი თავის გარეთ, არამედ თავის თავზეც. ეს ეხება არა მარტო ლოგიკას, როგორც ფილოსო-

1. ს.წერეთელი. დიალექტიკური ლოგიკა, თბ., 1965, გვ.119.

ფიურ მეცნიერებას, არამედ ფილოსოფიასაც. ფილოსოფია, როგორც უზოგადესი სისტემა ცოდნისა, სწავლობს არა მარტო გარეგან ობიექტს — ადამიანისა და სამყაროს ურთიერთობას, — არამედ თავის თავსაც, რადგან ზოგადზე რეფლექსია მხოლოდ ზოგადს შეუძლია. მაშასადამე, ფილოსოფია რეფლექსურია, ე.ი. იგი აცნობიერებს თავის თავს, რადგან ფილოსოფიაზე, როგორც ცოდნის სისტემაზე, ცოდნას მხოლოდ ფილოსოფია ააგებს. კერძო მეცნიერება კი მიმართულია არა თავის თავზე, არამედ თავისი თავის გარეთ, ე.ი. თავის საგანზე. მაშასადამე, კერძო მეცნიერება რეფლექსური არ არის. ამიტომ კერძო მეცნიერების თვითცნობიერების პრობლემას ლოგიკურად გადაყვარათ ფილოსოფიასა და ლოგიკაში, როგორც რეფლექსურ მეცნიერებებში. ცხადია, სისხლის სამართლის მეცნიერებაც არარეფლექსურია. ამიტომ სისხლის სამართლის მეცნიერების, როგორც ცოდნის, შესახებ თეორია თავად სისხლის სამართლის მეცნიერება კი არაა, არამედ ცოდნის თეორია, რომელიც გნოსეოლოგიური პრობლემაა. ცხადია, ფილოსოფია გნოსეოლოგიაზე არ დაიყვანება, მაგრამ ამჯერად ჩვენ სწორედ ეს პრობლემა გვინტერესებს, რადგან ამ პრობლემატიკაში გაურკვევლობის გამო იურიდიულ ლიტერატურაში გვხვდება არსებითი გაუგებრობა. სახელდობრ, საქმის ვითარებას ისე წარმოაჩენენ, იურიდიულ მეცნიერებათა საგნის, მეთოდის, სისტემის, ცნებათა სისტემის და ა.შ. საკითხები თითქოს თავად იურიდიულ მეცნიერებათა საკითხებია. მაგალითად, სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ერთ-ერთ სახელმწიფოებრივ ნათქვამია, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება „იძლევა ერთდერით, ნამდვილად სწორ თანმიმდევრულ და მეცნიერულ დასაბუთებულ გადაწყვეტსა საკითხისა ამ მეცნიერების საგნის, მეთოდის, სისტემის შესახებ, თანაბარი ზომით ყველა იმ საკითხისა, რომელსაც სისხლის სამართლის მეცნიერება მოიცავს“¹.

როგორც ვხედავთ, შემეცნების მეთოდიც კი სისხლის სამართლის მეცნიერების შესწავლის საგანშია შეტანილი, მაშინ, როდესაც შემეცნების მეთოდი შემეცნების შემეცნებაზე მეტყველებს, ხოლო ეს პრობლემა ფილოსოფიაში გადადის. სამწუხაროდ, ისეთ ნაშრომებშიც კი, რომლებშიც დასმულია იურიდიულ მეცნიერებათა მეთოდოლო-

გიური პრობლემა, არ არის ხაზგასმული იმაზე, რომ ამგვარი პრობლემა ფილოსოფიური პრობლემაა. მაგალითად, ა.პიონტკოვსკი განიხილავს იურიდიული მეცნიერების მეთოდოლოგიურ საკითხებს, მაგრამ სპეციალურად არ უსვამს ხაზს იმას, რომ იურიდიული მეცნიერება რეფლექსური არ არის და ამიტომ მისი თვითცნობიერების პრობლემა ფილოსოფიაში გადადის³. ი.დემიდოვი სისხლის სამართლის მეცნიერების შესწავლის საგნად ასახელებს ამ მეცნიერების მეთოდსაც⁴. ი.ერემენკო ფიქრობს, რომ სახელმწიფო სამართლის მეცნიერების საგანში შედის არა მარტო სახელმწიფო სამართალი, არამედ სახელმწიფო სამართლის თეორია და მეთოდოლოგია⁵. გ.ავანესოვი ამტკიცებს, რომ ყოველი მეცნიერება შეისწავლის არა მარტო თავის საგანს, არამედ ამ საგნის შემეცნების პროცესსაც⁶.

ამგვარი მოსაზრება ხშირია, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ იურიდიულ მეცნიერებათა თვითცნობიერების პრობლემა აქტუალურ პრობლემათა რიგს განეკუთვნება. მით უმეტეს აქტუალურია იგი სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგად თეორიაში. ეს მეცნიერება იურიდიულ მეცნიერებათა სისტემაში ფუნდამენტურია, მაგრამ ვერ დავეთანხმებით მტკიცებას, რომ ეს მეცნიერება თითქოს სწავლობს თვით იურიდიულ მეცნიერებას, მის ცნებათა სისტემას, მის შემეცნებით შესაძლებლობებს⁷. სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია არის თეორია სახელმწიფოსა და სამართლის შესახებ და არა თეორია იურიდიულ მეცნიერებათა შესახებ. ამიტომ ვერ დავეთანხმებით მოსაზრებას, რომ სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია თითქოს თავის საკუთარ გნოსეოლოგიას შეიცავს⁸. გნოსეოლოგია ერთია და იგი ფილოსოფიის შემადგენლობაშია. ვერც იმ მოსაზრებას დავეთანხმებით, რომ სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია ფილოსოფიური, სოციოლოგიური და სპეციალურ-იურიდიული მიდგომების მონისტური

3. А.А.Пионтковский, Юридическая наука, ее предмет и метод, "Советское государство и право", 1967, №7.

4. Ю.А.Демидов. Предмет и методология науки уголовного права, с.11.

5. Ю.П.Еременко. К разработке предмета советского уголовного права, «Правоведение», №6, 1980, с. 37.

6. Г.А.Аванесов. Предмет и методология криминалистического прогнозирования, М., 1972, с.27.

7. Марксистско-ленинская общая теория государства и права, с.61.

8. Д.А.Керимов. Философские проблемы права, М., 1972, с.33-34.

ერთიანობაა". „მიდგომების“ ცნებაში იგულისხმება მეთოდები და ხერხები შემეცნებისა, ხოლო იურიდიული მეცნიერება შეუძლებელია იყოს ფილოსოფიური და სოციოლოგიური მიდგომების ერთიანობა.

ამრიგად, ირკვევა, რომ საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში იურიდიულ მეცნიერებათა ბუნება და საზღვრები, როგორც წესი, ყალბადაა გაგებული. სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგად თეორიას კი ფილოსოფიის თვისება აქვს მიწერილი. ამგვარ მეთოდოლოგიურ და ლოგიკურ ვითარებაში იურიდიულ მეცნიერებათა საგნის პრობლემა სწორად ვერ გადაწყდება. მაგრამ, სამწუხაროდ, ამგვარი გაუგებრობა გვხვდება ე.წ. მეცნიერებათმცოდნეობაშიც. მეცნიერება შეიძლება შესწავლილ იქნეს ფილოსოფიური, სოციოლოგიური, ეთიკური და ა.შ. თვალსაზრისით, ხოლო ამ თვალსაზრისით მეცნიერების შესწავლის შედეგებს უწოდებენ მეცნიერებას მეცნიერების შესახებ¹⁰. მაგრამ როგორაა შესაძლებელი, რომ აღნიშნული თვალსაზრისებით მეცნიერების შესწავლის შედეგები გაერთიანდეს ერთ მონისტურ მეცნიერებაში და იგი მეცნიერების მეცნიერებად ჩამოყალიბდეს? თუ ეს მეცნიერება ფილოსოფიაა, მაშინ საქმე მეცნიერების ფილოსოფიას ეხება და „მეცნიერებათმცოდნეობა“, როგორც რაღაც ახალი მეცნიერება, შეუძლებელია. თუ ის კერძო მეცნიერებაა, მაშინ როგორ შეუძლია ამ კერძო მეცნიერებას იყოს მეცნიერება მეცნიერების შესახებ – კერძო მეცნიერება ხომ რეფლექსური არ არის?

როგორც ვხედავთ, მეცნიერებათმცოდნეობის, როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერული დისციპლინის, სტატუსი გაუგებარი ჩანს. ამ რთულ პრობლემატიკაში გარკვევის პრეტენზიას ვერ განვაცხადებთ, მაგრამ ჩვენი ამოცანების ჭრილში ზოგი რამ მაინც უნდა გავარკვიოთ, სახელდობრ, არ შეიძლება იმის დავიწყება, რომ მეცნიერების ფენომენი ფილოსოფიური კვლევის საგანია. მეცნიერების ფილოსოფიის სტატუსი სადავო არ უნდა იყოს. ა.რ.აკიტოვი მართებულად შენიშნავს, რომ მეცნიერებათა იმ კონგლომერატიდან, რომელსაც მეცნიერებათმცოდნეობას უწოდებენ, მეცნიერების ფილოსოფიური საკითხები არცთუ იშვიათადაა იგნორირებული¹¹.

9. С.С.Алексеев. Общая теория права, М., т.1, 1981, с.18.

10. Д.Прейс. Наука о науке, "Наука о науке". Сборник статей, М., 1966, с.243-244.

11. А.Ракитов, Философские проблемы науки, М., 1977, с. 19.

მართლაც, ჯერ ერთი, თავად ფილოსოფიური ცოდნის ბუნება ისე ვერ დადგინდება, თუ იგი არ იქნა შედარებული კერძო მეცნიერულ ცოდნასთან. მეორეც, კერძო მეცნიერებათა მონაცემების გარეშე ფილოსოფიური აზროვნება შეუძლებელია. მესამეც, ფილოსოფიისა და კერძო მეცნიერებათა ურთიერთობის პრობლემა ფილოსოფიამ უნდა გადაჭრას და არა კერძო მეცნიერებამ. მეოთხეც, „მეცნიერების“ ცნება და ცოდნის მეცნიერულობის კრიტერიუმები ფილოსოფიამ უნდა დაადგინოს. ცხადია, ფილოსოფიას „მეცნიერება“ ფილოსოფიური თვალსაზრისით აინტერესებს, მაგრამ ეს „ფილოსოფიური თვალსაზრისი“ იმდენად არსებითია მეცნიერების არსების დადგენაში, რომ ფილოსოფიისაგან დამოუკიდებელი კერძო მეცნიერება მეცნიერების შესახებ წარმოუდგენელია. სხვა საკითხია მეცნიერების სოციალური როლის, მისი სოციალური ორგანიზაციისა და მართვის საკითხი, რომელიც მეცნიერების ფილოსოფიაში არ შედის. მეცნიერების ორგანიზაციაში მნიშვნელოვანია სამართლებრივი მხარეც, თუნდაც საავტორო სამართლის ასპექტით, მაგრამ განა ამ სამართლებრივ ასპექტს შეუძლია შექმნას მეცნიერების თეორიის ნაწილი? მაგალითად, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა გამოსცა ნაშრომი სათაურით: „მეცნიერული კვლევის საფუძვლები“, რომელშიც კომპლექსურადაა განხილული მეცნიერების ფილოსოფიური, სოციოლოგიური, სამართლებრივი და ა.შ. საკითხები¹². ამ კომპლექსურ ცოდნას მეცნიერების შესახებ პირობით მართლაც შეიძლება ეწოდოს „მეცნიერებათმცოდნეობა“, მაგრამ წამყვანი ადგილი მეცნიერების შესახებ ცოდნის ამ სტრუქტურაში მაინც მეცნიერების ფილოსოფიურ და მეთოდოლოგიურ საკითხებს უჭირავს. ამიტომ ჩვენ ვერ დავეთანხმებით მტკიცებას, რომ უნდა შეიქმნას მეცნიერების ზოგადი თეორია, რომელიც მეცნიერებათმცოდნეობით დისციპლინებთან ისეთივე დამოკიდებულებაშია, როგორც ზოგადი ბიოლოგია ბიოლოგიურ მეცნიერებათა კლასთან, სამართლის თეორია კონკრეტულ სამართლებრივ მეცნიერებებთან და ა.შ.¹³.

ამრიგად, მეცნიერების ზოგადი თეორია კონკრეტულ მეცნიერებათმცოდნეობით დისციპლინებს უკავშირდება ისევე, როგორც სამართლის

12. მეცნიერული კვლევის საფუძვლები, თსუ, 1981.

13. В.А.Дмитриенко Вопросы общей теории науки, Томск, 1974, с.45.

თეორია უკავშირდება ცალკეულ იურიდიულ მეცნიერებებს. მაგრამ რა უწყობ იმას, რომ სამართლის ზოგადი თეორია სამართლის მეცნიერებათა ზოგადი თეორია არ არის? მით უმეტეს, რომ ვ. ღმიტრიენკო ფილოსოფიას მეცნიერებას უწოდებს და მას მეცნიერებათა სისტემაში ათავსებს¹⁴. ამ ლოგიკით კი მეცნიერების ზოგადი თეორია უნდა იყოს ფილოსოფიის, როგორც მეცნიერების, თეორია. ამ თვალსაზრისით ცხადი ხდება, რომ მეცნიერების ზოგადი თეორია იქცევა უზოგადეს თეორიულ სისტემად, რომელიც ფილოსოფიის თეორიასაც ააგებს, ხოლო ფილოსოფია ერთ-ერთ კერძო მეცნიერებად იქცევა. სინამდვილეში კი ფილოსოფიაზე უფრო ზოგადი თეორიული სისტემა არ არსებობს და მეცნიერების ზოგადი თეორია თვითონაა ფილოსოფია, რადგან ფილოსოფიის, როგორც ცოდნის, თეორია ისევ ფილოსოფიაა, მაშინ, როდესაც კერძო მეცნიერების თეორია კერძო მეცნიერება ვერ იქნება.

ამრიგად, „მეცნიერებათმცოდნეობა“ ფილოსოფიისაგან მოწყვეტით შეუძლებელია. მეცნიერების საკითხებში უეჭველად არსებობენ არაფილოსოფიური საკითხებიც, მაგრამ მეცნიერების ფილოსოფიისაგან მოწყვეტით არანაირი „მეცნიერებათმცოდნეობა“ არ არის შესაძლებელი. მით უმეტეს შეუძლებელია არსებობდეს რაღაც კომპლექსური მეცნიერება, რომელსაც ერთიანი ბუნება არა აქვს და სხვადასხვა მეცნიერებათა კონგლომერატს წარმოადგენს. მეცნიერება ღიაა მოითხოვს კომპლექსურ შესწავლას, მაგრამ ეს სხვა საკითხია. მთავარია, რომ მეცნიერების ფილოსოფიისაგან მოწყვეტით მეცნიერების თეორია შეუძლებელია. ამიტომ ჩვენ ვერ დავეთანხმებით მტკიცებას, რომ ტერმინი „მეცნიერების ფილოსოფიური საკითხები“ თითქოს ბუნდოვანია და ამიტომ უნდა გამოვიყენოთ „მეტამეცნიერება“¹⁵. ჯერ ერთი, ფილოსოფიას მეცნიერება განსაზღვრული კუთხით – ფილოსოფიური თვალსაზრისით – აინტერესებს და, ამდენად, მეცნიერების ფილოსოფიურ საკითხებში თავისთავად ბუნდოვანი არაფერია. მეორეც, თუ არ ვიცით ის, თუ სად მთავრდება მეცნიერება, მაშინ ვერც „მეტამეცნიერებას“ გავამართლებთ.

14. ა. ღმიტრიენკოს დას. ნაშრომი გვ. 61.

15. Д. В. Николенко. Теоритические основы метнауки (наукovedения). Симферополь, 1985, с.4-8.

ამრიგად, სისხლის სამართლის მეცნიერება, როგორც კერძო მეცნიერება, რეფლექსური არ არის და ამიტომ მისი თვითცნობიერების პრობლემა ფილოსოფიაში გადადის. არც სამართლის ზოგად თეორიას და არც მეცნიერებათმცოდნეობას სისხლის სამართლის მეცნიერების გაცნობიერება არ შეუძლიათ. რეფლექსური მხოლოდ ფილოსოფია და ლოგიკაა, რის გამოც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ამ მეცნიერების მიმართ მეტათეორიული და მეთოდოლოგიური პრობლემაა. როგორც აკად. ა.ბოჭორიშვილი აღნიშნავდა, „მეცნიერების საგნისა და მეთოდის პრობლემები საბოლოო ინსტანციაში ფილოსოფიური პრობლემებია. როცა ეს პრობლემები დგას ზოგადმეცნიერულ ასპექტში, ე.ი. როცა საკითხი ეხება არა რომელიმე ცალკეულ მეცნიერებას, არამედ მეცნიერებას თავისთავად, მას, ჩვეულებრივ, პროფესიონალი ფილოსოფოსები იკვლევენ, ხოლო, როცა რომელიმე კერძო მეცნიერული დისციპლინა გასარკვევი, მას ამ დისციპლინის სპეციალისტები იკვლევენ“¹⁶. ცხადია, კერძო მეცნიერების წარმომადგენლებიც ცნობიერად თუ არაცნობიერად ფილოსოფიაში უნდა გადავიდნენ და ამ პოზიციიდან უნდა გაარკვიონ მათ თავიანთი მეცნიერება, მისი საგანი, მეთოდი და ა.შ. შემთხვევითი არ არის, რომ ფილოსოფიის საგნის პრობლემა თავად ფილოსოფიის პრობლემაა, მაშინ, როდესაც კერძო მეცნიერების საგნის პრობლემა კერძო მეცნიერებაში ვერ გადაწყდება. უფრო მეტიც, თავად ფილოსოფიის რაობის საკითხი ფილოსოფიის ძირითად საკითხთა წრეში შემოდის¹⁷. ამიტომ, რომ „მეტაფილოსოფია“ (ე.ი. ფილოსოფია ფილოსოფიის გარეთ), შეუძლებელია¹⁸. მხოლოდ პირობით თუ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს „მეტაფილოსოფია“, როგორც ფილოსოფიური ცოდნის ბუნებისა და სტრუქტურის აღმნიშვნელი ტერმინი, რადგან ფილოსოფიის ფილოსოფია მაინც ფილოსოფიაა, ხოლო სისხლის სამართლის მეცნიერების თეორია თავად სისხლის სამართლის მეცნიერება არ არის. ამიტომ, რომ ფილოსოფიის ისტორია ფილოსოფიური მეცნიერებაა, მაშინ, როდესაც სისხლის სამართლის მეცნიერების ისტორია სისხლის

16. ა.ბოჭორიშვილი. ფსიქოლოგიის მეთოდოლოგიისათვის, თბ., 1966, გვ. 5.

17. Т.И.Ойзерман. Проблемы историко-философской науки, М., 1969, с.56.

18. Г.А.Брутьян. Философия и метафилософия, "Вопросы философии", 1985, с.89.

სამართლის მეცნიერებად ვერ ჩაითვლება. საქმე ისაა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების ისტორიული გენეზისის პრობლემა „მეცნიერების“ ცნებას მოითხოვს, ხოლო აღნიშნული ცნება მეცნიერების ფილოსოფიამ უნდა დაადგინოს. გარდა ამისა, სისხლის სამართლის მეცნიერების გენეზისი და მისი ისტორიული განვითარების კვლევა მოითხოვს ისტორიულისა და ლოგიკურის ერთიანობის მეთოდოლოგიურ პრინციპს, რაც, ცხადია, ფილოსოფიურ და ლოგიკურ პრობლემატიკაში გადადის. ამიტომ ვერ დავეთანხმებით ო. შიშოვის მტკიცებას, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანში შედის თავად სისხლის სამართლის მეცნიერების განვითარების ისტორია¹⁷. სისხლის სამართლის მეცნიერების გენეზისისა და განვითარების ისტორიის თუნდაც მოკლე ანალიზის გარეშე სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ვერ გადაწყდება, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების ისტორია ამავე მეცნიერების შემადგენელი ნაწილია. ეს რომ ასე ყოფილიყო, მაშინ სისხლის სამართლის მეცნიერება რეფლექსური იქნებოდა. ო. შიშოვის ეს მოსაზრებაც ადასტურებს, რომ საბჭოთა იურიდიულ მეცნიერებაში ამ მეცნიერებათა თვითცნობიერების პრობლემა საერთოდ არ იყო დამუშავებული, რაც არაერთი გაუგებრობის წყაროა. ამიტომაც იყო საჭირო ამ საკითხის თუნდაც მოკლე ანალიზი, რომელიც პრობლემის შემდგომი კვლევისათვის საკმარისად მიგვაჩნია.

§2. ტერმინი „სისხლის სამართლის მეცნიერება“

როგორც უკვე იყო აღნიშნული, წმინდა იურიდიული ცოდნის სისტემებს საკუთარი ლათინური თუ ბერძნული სახელწოდება არ დაკუთვნიან. ამის გამო ჩვენ იძულებულნი ვხდებით გამოვიყენოთ ტერმინი „სისხლის სამართლის მეცნიერება“, რაც აშკარად უზერხულ მდგომარეობაში გვაყენებს, რადგან „მეცნიერების“ მაღალი სახელით აღვნიშნავთ ცოდნის იმ სისტემას, რომლის მეცნიერებაში სერიოზული ეჭვი შეჰქონდათ.

მაინც რამ გამოიწვია ტერმინი „სისხლის სამართლის მეცნიე-

1. იხ. ო. შიშოვის სტატია „სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის შესახებ“, გვ. 24.

რების“ წარმოშობა? ამ კითხვაზე ზუსტი პასუხის გაცემა ძნელია, მაგრამ საერაულო მოსაზრება მაინც შეიძლება გამოვთქვათ. ამ მიზნით მიემართოთ ტერმინ „კრიმინოლოგიას“. იგი სიტყვა-სიტყვით აღნიშნავს მოძღვრებას დანაშაულზე, ხოლო შინაარსობრივად იგი აღნიშნავს მეცნიერებას დანაშაულთა მიზეზებისა და თავიდან აცილების ღონისძიებათა შესახებ. კრიმინოლოგია „ფაქტის“ მეცნიერებაა და არა „ნორმისა“. კრიმინოლოგიას თავის საგანთან მისასვლელად წინ არაფერი უძღვის, გარდა მისი ფილოსოფიური და ლოგიკური საფუძვლებისა. ამიტომ ტერმინი „კრიმინოლოგიის“ გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა მონიშვნა იმ სინამდვილისა, რომელსაც კრიმინოლოგია შეისწავლის.

თუ ამ თვალსაზრისით შევხედავთ საძიებელ საკითხს, მაშინ ტერმინი „სისხლის სამართლის მეცნიერება“ ლოგიკური ჩანს. მართლაც, ჯერ ერთი, სისხლის სამართალი ისტორიულად და ლოგიკურად წინ უსწრებს სისხლის სამართლის მეცნიერებას – სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უძველესი დროიდან არსებობს, მაშინ, როდესაც სისხლის სამართლის მეცნიერება გაცილებით გვიანდელი მოვლენაა. მეორეც, სისხლის სამართალი საზოგადოებრივი პრაქტიკის სფეროა, რადგან იგი პრაქტიკულ საზოგადოებრივ ურთიერთობას აწესრიგებს. მაშასადამე, თავდაპირველად უნდა არსებობდეს საზოგადოებრივი პრაქტიკა, ხოლო შემდეგ ხდება მისი თეორიული გააზრება. ცხადი უნდა იყოს, რომ ტერმინი „სისხლის სამართალი“ თვითონ ახდენს სახელდებას იმ სინამდვილისა, რომელსაც სისხლის სამართალი აწესრიგებს. ამიტომ საჭირო არ გახდა ახალი ტერმინი, რომელიც სისხლის სამართლის შესახებ თეორიული ცოდნის სახელწოდება იქნებოდა.

ხომ არ უნდა ვიფიქროთ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართალი? თუ „სისხლის სამართლის“ ცნებაში სისხლის სამართლის კანონმდებლობას ვიგულისხმებთ, მაშინ ამ კითხვაზე უარყოფითი პასუხი უნდა გაიცეს. ჯერ ერთი, კანონმდებლობა თვითონაა სამართლის ნორმების გამოხატვის იურიდიული ფორმა და ამ აზრით მას მეცნიერების დაფუძნება თავისთავად არ შეუძლია. მეორეც, სისხლის სამართლის მეცნიერებას თვითონ ენიჭება კანონ-

შემოქმედებითი დანიშნულება, მიუხედავად იმისა, რომ სისხლის სამართლის კანონში ბუნებისმეტყველურ მეცნიერებათა მონაცემებიც გამოიხატებიან.

სისხლის სამართლის მეცნიერება „ნორმის“ მეცნიერებაა და არა „ფაქტისა“. ეს ვითარება ბაღებს არაერთ სიძნელეს. სახელდობრ, თუ სისხლის სამართლის მეცნიერება სისხლის სამართლის ნორმის ფარგლებში დარჩება, მას დაემუქრება ნორმატივიზმი, როდესაც ფაქტის მეცნიერებათა ცნებების (ნებისყოფის, მოტივის, მიზეზობრიობის და ა.შ.) ნორმატიული კონსტრუირება მოხდება. ეს კი დუალიზმის წყაროა, რადგან ამ ლოგიკით მოტივის, ნებისყოფისა და ა.შ. ფსიქოლოგიური ცნებების პარალელურად არსებობს ამ ცნებების ნორმატიული განსაზღვრებანი. ნორმატივიზმი გადადის დოგმატიზმში, რაც მეცნიერების განვითარებადი ტენდენციისათვის შეუთავსებელია. ამ ცდომილებათა თავიდან აცილების მიზნით ჩნდება ტენდენცია, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება სისხლის სამართლის გარეთ გავიდეს და იგი ფაქტობრივ სინამდვილეს დაუკავშირდეს. ეს კი ამ მეცნიერებას „ფაქტის“ მეცნიერებად გადააქცევს და იურიდიული ხასიათის პრობლემა ფაქტის მეცნიერებაში დამკვიდრებული აზროვნების წესის მიხედვით გადაწყდება. ამ ლოგიკით კი ბუნებრივად იჩენს თავს სოციოლოგიზმი, როდესაც სისხლის სამართალი გაგებულ იქნება არა როგორც ღირებულებათა სისტემა, ჯერარსული ტენდენციის ფენომენი, არამედ როგორც წმინდა სოციალური ინსტიტუტი, სოციალური მიზეზებითა და შედეგებით. ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართლის ნორმატიული ფუნქციის დასაბუთება შეუძლებელია. სოციოლოგიზმი გადადის ობიექტივიზმში, საიდანაც სისხლის სამართლის შეფასებითი ცნებები („დანაშაული“, „მართლწინააღმდეგობა“, „ქარაფშუტული ვარაუდი“ და ა.შ.) შეუძლებელია. ობიექტივიზმი გადადის ფსიქოლოგიზმში, როდესაც იურიდიული პრობლემა (მაგალითად, ბრალის ცნება) წყდება, წმინდა ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით. ფსიქოლოგიზმის პოზიციიდან ადვილია გადასვლა გნოსეოლოგიზმში, როდესაც სამართლებრივი შეფასება შემეცნებით შეიცვლება და სამართალი ჭეშმარიტება-მცდარობის თვალსაზრისით განიხილება.

როგორც ვხედავთ, თუ სისხლის სამართლის მეცნიერება საკუთრივ

სისხლის სამართლის ფარგლებში დარჩება, ის „ნორმის“ მეცნიერების სტატუსს შეინარჩუნებს, მაგრამ ამ ასპექტით მას ნორმატივიზმი ემუქრება, ხოლო თუ სისხლის სამართლის გარეთ გავა, „ფაქტის“ მეცნიერებაში გადაზრდა და, მაშასადამე, იურიდიული ბუნების დაკარგვის საფრთხე ემუქრება. მაშასადამე, საქმე ეხება სისხლის სამართლის მეცნიერების დამაფუძნებელი „ლოგოსის“ ანუ კანონის პრობლემას. სწორედ იმის გამო, რომ კრიმინალისტიკები ვერ პოულობდნენ სისხლის სამართლის სფეროში მოქმედ კანონზომიერებას, სისხლის სამართლის შესახებ თეორიულ ცოდნას „ხელოვნებას“ უწოდებდნენ და არა მეცნიერებას. მართლაც, მეცნიერების ფილოსოფიასა და ლოგიკაში არ არის სადავო, რომ მეცნიერება მის საგანში მოქმედი კანონების გარეშე შეუძლებელია. მეცნიერებამ ამგვარი კანონები უნდა აღმოაჩინოს, შეძლოს მისი ახსნა და გაგება. მეცნიერების კანონების თეორია მეცნიერულ თეორიაში პირველ ადგილს იკავებს²⁰. ნიშანდობლივია, რომ არსებობს მეცნიერული ახსნის მრავალი სახე: მიზეზობრივი, სტატისტიკური, სტრუქტურული, ტელეოლოგიური და ა.შ.²¹ რაკი მეცნიერების კანონები მეცნიერების საგანში მოქმედებენ, „მეცნიერების კანონი იმდენია, რამდენიც მეცნიერება არსებობს თანამედროვე სამყაროში“²².

ამრიგად, თუ სისხლის სამართლის შესახებ თეორიული ცოდნა „მეცნიერების“ მაღალი სახელის ღირსია, მაშინ მისი დამაფუძნებელი კანონი უნდა იქნეს აღმოჩენილი. მაგრამ სიძნელე ისაა, რომ თავად სისხლის სამართლის სფეროში ამ კანონის აღმოჩენა შეუძლებელი ჩანს. ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართლის მიზეზის კვლევა დაგვიჭირდება – თუ სისხლის სამართალს აქვს თავისი საზრისი, მაშინ მას აქვს თავისი მიზეზიც. სისხლის სამართლის მიზეზი ფართო აზრით დანაშაულია, მაგრამ დანაშაული თვითონ ხასიათდება განსაზღვრული კანონიერებით. როგორც კი ამ კანონზომიერების კვლევას დაეიწყებთ, ლოგიკურად გადავდივართ კრიმინოლოგიაში. მაშასადამე, მეცნიერების ლოგოსის ცვლა თავად მეც-

20. ს.აეალიანი. მეცნიერების ბუნება და მისი საზოგადოებრივი დანიშნულება, თბ., 1986, გვ.51.

21. ს.აეალიანი. მეცნიერების ფილოსოფიის შესავალი, თბ., 1991, გვ.190.

22. В.П.Розин. Законы науки и их классификация. "Проблемы законов науки и логики научного познания". Ленинград, 1980, с.9.

ნიერების ცვლას იწვევს. კრიმინოლოგიის მონაცემების გარეშე სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება შეუძლებელია, მაგრამ დანაშაულთა კანონზომიერების კვლევას კრიმინალისტიკისათვის საზრისი არა აქვს, რადგან დანაშაულთა კანონზომიერების აღმოფხვრა სისხლის სამართალს არ შეუძლია. კრიმინალისტიკისათვის აზრი აქვს იმის კვლევას, რაც სისხლის სამართალს შეუძლია, კერძოდ, სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის მეშვეობით დანაშაულთა თავიდან აცილება.

ნიშნავს თუ არა ეს იმას, რომ სისხლის სამართლისათვის მიზეზობრივი ახსნა საკვებით უცხო და მიუღებელია? რა თქმა უნდა, მიზეზობრივი ახსნა სისხლის სამართლის მეცნიერებასაც სჭირდება. მაგალითად, თუ ყოველ კონკრეტულ დანაშაულს აქვს თავისი ფსიქიკური საზრისი, მაშინ მას აქვს თავისი კონკრეტული მიზეზიც. ამიტომ დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარე არ შეიძლება იწყებოდეს მხოლოდ დანაშაულებრივი ქმედების ანალიზით, ამ ქმედების კონკრეტული მიზეზისაგან მოწყვეტით. ცხადია, ეს არაა საკმარისი იმისათვის, რომ მიზეზობრივი ახსნა სისხლის სამართლის მეცნიერებაშიც დამკვიდრდეს. საჭიროა თავად სისხლის სამართლის მიზეზის კვლევა, მაგრამ საქმე სწორედ ისაა, რომ მიზეზობრივი ახსნა სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის ძირითადი არ არის. ჯერ ერთი, სისხლის სამართალი თავის წარმომშობ მიზეზზე არ დაიყვანება და სწორედ ამის წყალობით ასრულებს იგი თავის ნორმატიულ ფუნქციას. მეორეც, სისხლის სამართალი საზოგადოების ნორმატიული სისტემის ნაწილია. ამ თვალსაზრისით მიზეზობრივი დეტერმინაცია საზოგადოების ნორმატიული სისტემისა და მისი სტრუქტურული ელემენტებისათვის მეტ-ნაკლებად საერთოა. ამიტომ სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, სპეციფიკა ჩანს არა მის მიზეზობრივ დეტერმინაციაში, არამედ იმ ადგილში, რაც მას საზოგადოების ნორმატულ სისტემაში უჭირავს. სისხლის სამართალი განიცდის ზეგავლენას ზნეობის, ადათების, ტრადიციების, რელიგიის, პოლიტიკის მხრიდან, რომ არაფერი ვთქვათ სამართლის სხვა დარგების მხრივ ზეგავლენაზე, მაგრამ თავად სისხლის სამართალიც ახდენს მათზე ზემოქმედებას. მაშასადამე, სისხლის სამართლის სპეციფიკის გაგება საზოგადოების ნორმატიული სისტემისაგან მისი მოწყვეტით შეუძლებელია. მით უმე-

ტეს შეუძლებელია სისხლის სამართლის სპეციფიკის გაგება სამართლის სისტემაში მისი ადგილის დადგენის გარეშე. ჩვენ უკვე ვცადეთ სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილის მიხედვით სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის პრობლემის გადაჭრა²³. ეს მეთოდოლოგიური გზა, როგორც ჩანს, სწორია, რადგან საქმე ეხება სისტემურ კვლევას, რომელსაც დიდი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა აქვს. შემთხვევითი არც ისაა, რომ ბ.კედროვი მეცნიერებათა ერთ ჯგუფს, რომელიც საზოგადოებრივი შენობის სხვადასხვა სართულს შეისწავლის (ეკონომიკური ბაზისი, სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ზედნაშენი, იდეოლოგიური ზედნაშენი), უწოდებს სისტემურს²⁴. ეს იმიტომ, რომ ამ მეცნიერებათა საგანში იგულისხმება განსაზღვრული სტრუქტურული ურთიერთობა. სისხლის სამართალი თვითონაა ნორმათა განსაზღვრული სისტემა, თუმცა იგი სამართლის სისტემის სტრუქტურული ელემენტია. ამ თვალსაზრისით არსებითია სისტემის ელემენტთა შინაგანი კავშირის კანონი, რომელიც ამ სისტემის ელემენტთა ადგილს განსაზღვრავს. როგორც მართებულად შენიშნავს გენო ცინცაძე, სისტემური კვლევის შედეგები „ნათლად მეტყველებენ იმაზე, რომ სისტემა, მისი ელემენტი და ა.შ. განისაზღვრება არა მხოლოდ და არა იმდენად მათი სუბსტანციური, სუბსტრაქტული თვისებებით, არამედ, და უფრო მეტად, მათი ადგილით შესაბამის სფეროში და მათ მიერ შესრულებული ფუნქციებით“²⁵.

ამრიგად, სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, არსის გასაგებად საჭიროა სამართლის სისტემაში მისი ადგილისა და მის მიერ შესრულებული ფუნქციის ანალიზი. ესაა კვლევის ის ძირითადი გზა, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების „ლოგოსის“ დადგენას ემსახურება. სახელდობრ, სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილი აქსიოლოგიური თვალსაზრისით ხდება გასაგები. არ უნდა იყოს სადავო სამართლებრივი ღირებულება ანალოგიურად ეთიკური, ესთეტიკური და ა.შ. ღირებულებისა, რომლის არსებობის ფორმას ჯერარსი წარმოადგენს. ამიტომ არაა მართებული „სამართლის ღირებულების“ ცნება, რო-

23 იხ. განკუთვნილი, სისხლის სამართლის საგანი, თბილისი, 1997 გვ. 152-163.

24. В.М. Кедров. Классификация наук, М., 1986, с.430.

25. გ. ცინცაძე. მეცნიერული კვლევის სისტემური მეთოდი, თბ., 1980, გვ.64.

მელიც საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში ს.ალექსეევმა დაამკვიდრა სამართლის სასარგებლო თვისებების აღსანიშნავად²⁶. ეს მოსაზრება, როგორც მართებულად აღნიშნავს ბ.ფხალაძე, სოციოლოგისტურია, რადგან სამართალს საკუთარი ღირებულებითი შინაარსი აქვს²⁷. ღირებულება საგნის სასარგებლო თვისებები კი არა, არამედ შეფასებისა და ორიენტაციის იდეალური საფუძველია²⁸. ღირებულება ობიექტურია, რადგან ის ობიექტურად მნიშვნელობს სუბიექტისათვის, რომელიც ამ ღირებულებას აცნობიერებს და მას, როგორც თავისი მიზანდასახული საქმიანობის კანონს, თავის თავისუფალ ნებას დაუქვემდებარებს²⁹. ღირებულების ობიექტურობა მის იერარქიულ ბუნებაშიც ვლინდება. არსებობენ არა მარტო დადებითი და უარყოფითი ღირებულებანი, არამედ მაღალი და დაბალი რანგის ღირებულებანიც³⁰. სამართლის სისტემაში სისხლის სამართალს სულ ბოლო ადგილი უჭირავს, რადგან მასში გამოხატულია ყველაზე მინიმალური სამართლებრივი მოთხოვნა („არავის მიაყენო საზოგადოებრივად საშიში ზიანი!“), რომლის ქვემოთ და უფრო ნაკლები სამართლებრივი მოთხოვნა შეუძლებელია. ეს იმიტომ, რომ სამართლებრივ ღირებულებათა შორის ყველაზე მინიმალური ღირებულება გამოხატულია სისხლის სამართალში. ამიტომაც, რომ დანაშაული არის უკიდურესი სამართალდარღვევა, რომელსაც შეესაბამება სახელმწიფო იძულების უკიდურესი ზომა – სასჯელი. ამ უკიდურესობათა გამოა, რომ სისხლის სამართლის სფეროში ხშირია საზოგადოებრივი აზრის ფორიაქი, შეხედულებათა მრავალფეროვნება, რადიკალიზმი ერთი მიმართულებიდან მეორეზე. მაგრამ სულ სხვაა სისხლის სამართლის მეცნიერება, რომელმაც ყოველგვარ უკიდურესობას თავი უნდა დააღწიოს. ამას ის მხოლოდ მაშინ მოახერხებს, თუ თავის დამფუძნებელ კანონს აღმოაჩენს. ეს კანონი კი თავად სისხლის სამართალში უნდა აღმოჩნდეს. ეფიქრობთ, ამ მხრივ მნიშვნელოვანია სამართლის სისტემაში სისხლის

26. С.С.Алексеев. Социальная ценность права в советском обществе, М., 1971.

27. ბ.ფხალაძე, სამართლის შეფარდებითი დამოუკიდებლობის შესახებ, „საბჭოთა სამართალი“, 1973, №4, გვ.60.

28. ვ.ქეჩიხია, შნადირაშვილი, ღებეჭავია, ვ.ქელიძე. ღირებულება და განწყობა, „სოციოლოგიური სარკეველები“, თბ., 1969, გვ.42.

29. Н.З.Чавчавадзе. Культура и ценности, Тб., 1984, с.132.

30. გ. შუშანაშვილი. ღირებულება და საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმები, თბ., 1990, გვ.19-20.

სამართლის ადგილის აქსიოლოგიური კანონი, რომელიც განსაზღვრავს როგორც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებას, ისე სისხლის სამართლის მეცნიერებას. მეორე მხრივ, სისხლის სამართალი თვითონაა ნორმათა სისტემა, რომელსაც მისი სტრუქტურული ორგანიზაციის საკუთარი ფორმა ანუ კანონი განსაზღვრავს. ცნობილია, რომ „საერთოდ მეცნიერების კანონი არის მოძრაობა-განვითარებაში მყოფ მოვლენათა ობიექტური, აუცილებელი, იდენტური არსებითი კავშირურთიერთობის ზოგადობის ფორმა“³¹.

აქედან გამომდინარეობს, რომ თავად სისხლის სამართლის კანონი, როგორც სისხლის სამართლის ნორმათა გამოხატვის იურიდიული ფორმა, შეუძლებელი იქნებოდა, თუ სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დარგი, არ შეიცავდეს თავისი ნორმებისა და ინსტიტუტების ორგანიზაციის შინაგან ტენდენციას ანუ კანონს. მაშასადამე, იურიდიული კანონი, როგორც სამართლის წყარო, სამართლის, როგორც მოვლენის, კანონს გამოხატავს.

ამრიგად, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების დამაფუძნებელი კანონებია თავად სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, სტრუქტურული ორგანიზაციის კანონი და სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილის აქსიოლოგიური კანონი. ჩვენი აზრით, ხსენებული კანონები საკმარისია იმისათვის, რომ სისხლის სამართლის შესახებ თეორიული ცოდნა საკუთარ საზღვრებში დაფუძნდეს. ეს კანონები გვიჩვენებენ, რომ სისხლის სამართლის სფეროში კვლევა თავად სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, კანონზომიერებას ეხება. რა თქმა უნდა, სისხლის სამართლის მეცნიერება, როგორც უკვე იყო ნათქვამი, მიზეზობრივ ახსნას თავს ვერ დააღწევს, რადგან სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, კანონზომიერება მიზეზობრივ ახსნასაც გულისხმობს, მაგრამ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში მიზეზობრივი ახსნა ძირითადი ვერ იქნება: როგორც უკვე ითქვა, მიზეზობრივი დეტერმინაცია საზოგადოების ნორმატიული სისტემისა და მისი ცალკეული ელემენტისათვის მეტ-ნაკლებად საერთოა. ამდენად, მთავარია სისხლის სამართლის ნორმატიული ფუნქციის, მისი საზრისის, დანიშნულების კვლევა, ზოლო ამისათვის

31. ს.წერეთელი. დიალექტური ლოგიკა, თბ., 1965, გვ.137.

საჭიროა სტრუქტურული ანალიზი, სისტემის ორგანიზაციის კანონის მეთოდოლოგიური გამოყენება.

რამდენადაც აღნიშნული კანონები სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანში მოქმედებენ, ამ კანონების მიხედვით შეიძლება ვიმსჯელოთ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზეც. მაგრამ ვიდრე სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე უშუალოდ გადავიდოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია ყურადღება მივაქციოთ სისხლის სამართლის შესახებ მეცნიერული აზრის გენეზისს, ამ ეტაპზე აზროვნების ლოგიკურ ფორმებსა და აზროვნების ფორმების საგანს, რათა მოვახდინოთ ამ ისტორიული გენეზისის ლოგიკური რეკონსტრუქცია და ამის მიხედვით გადავწყვიტოთ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემატ. ამას ისტორიულისა და ლოგიკურის ერთიანობის მეთოდოლოგიური პრინციპიც ჰოითხოვს. მით უმეტეს, რომ ამ საწყის ეტაპზე ნიშანდობლივია სისხლის სამართლის პრინციპების მეშვეობით აზროვნება, რომელიც, ჩვენი აზრით, კანონზომიერია. „სისხლის სამართლის მეცნიერება“ სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, ობიექტურ ბუნებაზე დაფუძნებული და სისხლის სამართლის კანონმდებლობაზე არ დაიყვანება. სისხლის სამართლის პრინციპების დონეზე აზროვნება უკვე იმას ნიშნავს, რომ სისხლის სამართალი უკვე ხდება არა მხოლოდ ფილოსოფიური აზროვნების საგანი, არამედ კერძო მეცნიერული აზროვნების საგანიც. ცხადია, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართალი, მაგრამ ტერმინოლოგიური მსჯელობის ფარგლებში სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე მითითება შეუძლებელია. ამისათვის საჭირო იქნება თვით სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნებაც.

§3. სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნება

სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნება ამ მეცნიერების საგნის ცნებას მოითხოვს, ხოლო ეს საგანი ისევ ვერ იქნება მიკვლეული, თუ არ იქნა დადგენილი სისხლის სამართლის მეცნიერების, როგორც თეორიული სისტემის, ძირითადი ნიშნები. სამწუხაროდ, საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნება

ისე გაურკვეველი აღმოჩნდა, როგორც ამ მეცნიერების საგნის ცნება. მთელ რიგ სასწავლო ლიტერატურაში აღნიშნავდნენ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება არის სისხლისსამართლებრივი წარმოდგენების, შეხედულებებისა და იდეების სისტემა დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ³². ჩვენი აზრით, ეს დებულება არ შეიძლება სისხლის სამართლის მეცნიერების განსაზღვრებად ჩაითვალოს. ამ დებულების დასაბუთებისათვის ცალ-ცალკე განვიხილოთ სისხლისსამართლებრივი წარმოდგენები, შეხედულებები და იდეები, რადგან საკითხი მეტად სერიოზულია და სერიოზულ მიდგომასაც მოითხოვს.

1. სისხლისსამართლებრივი წარმოდგენები. „წარმოდგენა“ ცნობიერების სტრუქტურაში გამორჩევა იმით, რომ იგი მოვლენათა სამყაროს ასახვაა რამდენადმე განზოგადებული ფორმით; იგი საგანთა უშუალო ზემოქმედების გარეშე მიღებული³³. არსებობს ცნობიერების უფრო დაბალი საფეხური, რომელსაც „გრძნობას“ უწოდებენ და რომელიც საგანთა უშუალო ზემოქმედებაში განიცდება. მაგალითად, მართლშეგნების სტრუქტურაში იგი შეიძლება სამართლიანობის გრძნობით გამოვლინდეს. „წარმოდგენა“ ცნობიერების უფრო მაღალი საფეხურია, რადგან უკვე შეიცავს განზოგადების ტენდენციას. მაგრამ იგი მოვლენათა სამყაროს ვერ გასცდება და ამიტომ მეცნიერების, როგორც თეორიული სისტემის, სტრუქტურაში ვერ შევა. სისხლის-სამართლებრივი წარმოდგენა რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების ელემენტი იყოს, მაშინ სისხლის სამართლის მეცნიერება გაჩნდებოდა უკვე იმ დროიდან, როდესაც მიღებულ იქნა პირველი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა. სისხლის სამართლის შესახებ რაიმენაირი წარმოდგენების გარეშე ვერც სისხლის სამართლის კანონმდებლობა იქნებოდა შემუშავებული. წარმოდგენას მეორენაირად უწოდებენ „ჯანსაღი აზრის პოზიციას“, რადგან ადამიანთა დიდი ნაწილი პრაქტიკულ ცხოვრებას ამ წარმოდგენების მიხედვით ეწევა³⁴. წარმოდგენა

32. П.И.Грищаев, Б.В.Здравомыслов. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1961, с.9; Советское уголовное право, часть Общая, М., 1964, с.14; Советское уголовное право, часть Общая, М., 1982, с.10; Советское уголовное право, часть Общая, М., 1988, с.10.

33. Философский словарь, М., 1987, с.380.

34. საჯალიანი, მეცნიერების ფილოსოფიის შესავალი, თბ., 1991, გვ.245-247.

შეიძლება ცოდნის ობიექტურობის მომენტსაც შეიცავდეს და იგი მცდარი არც იყოს, თუმცა არც ფანტასტიკური წარმოდგენაა გამორიცხული და – ამდენად, ის მაინც არ შეიძლება მეცნიერების ელემენტად ჩაითვალოს.

2. სისხლისსამართლებრივი შეხედულებები. „შეხედულება“ ცნობიერების უფრო მაღალი საფეხურია, ვიდრე წარმოდგენა, ვინაიდან ამ დონეზე უკვე საქმე ეხება მოვლენათა კავშირის განმაზოგადებელ ასახვას და პირდაპირ კავშირს ადამიანის მსოფლმხედველობასთან. ამა თუ იმ მოვლენაზე შეხედულებას ადამიანები გამოთქვამენ მათი ზოგადი მსოფლმხედველობის ფონზე და ამიტომ მასში თავიანთ დამოკიდებულებასაც გამოხატავენ. იმის მიხედვით, თუ როგორია ამა თუ იმ პირის მსოფლმხედველობა, შემუშავდება ხოლმე შეხედულება ამა თუ იმ მოვლენაზე. მაგალითად, სამართლებრივი შეხედულებანი მჭიდრო კავშირში არიან როგორც პოლიტიკურ შეხედულებებთან, ისე ზოგადმსოფლმხედველობრივ პრინციპებთან. დამახასიათებელია, რომ პოლიტიკურ და სამართლებრივ მოძღვრებათა ისტორია სწორედ ამ პრინციპებზეა აგებული. ამგვარ შეხედულებას სამართალზე, მათ შორის სისხლის სამართალზეც, გამოთქვამდნენ და გამოთქვამენ პოლიტიკური მოღვაწეები, მხატვრული სიტყვის ოსტატები, პუბლიცისტები და ა.შ. მაგალითად, რუსთაველის სამართლებრივ შეხედულებაზე ბევრი ითქვა და დაიწერა, მაგრამ რუსთაველი სამართლის დარგში მეცნიერი არ ყოფილა. მაშასადამე, „სისხლისსამართლებრივი შეხედულებანი“ სისხლის სამართლის მეცნიერების სტრუქტურაში ვერ შევლენ, რადგან „შეხედულება“, მიუხედავად იმისა, რომ ის შეიძლება იყოს ობიექტური, მეცნიერებისათვის დამახასიათებელი სიმწყობრითა და ენით, ცნებათა სისტემითა და სიმკაცრით იგი არ ხასიათდება.

3. სისხლისსამართლებრივი იდეები. „იდეა“ ცნობიერების უმაღლესი საფეხურია, მაგრამ იგი არ არის მხოლოდ ცოდნა საგანზე, არამედ გამოხატავს ამ იდეის პრაქტიკული განხორციელების ტენდენციასაც, სინამდვილისადმი სუბიექტის დამოკიდებულებასაც. „იდეას“ ფილოსოფიაში სხვადასხვა მნიშვნელობას ანიჭებენ, მაგრამ ამჯერად ჩვენ გვინტერესებს საკითხი – არის თუ არა სისხლისსამართლებრივი იდეა

სისხლის სამართლის მეცნიერების სტრუქტურული ელემენტი? რაიმე იდეების გარეშე მეცნიერული შემოქმედება შეუძლებელია, მაგრამ იდეა ჯერ კიდევ არაა მეცნიერული თეორია. მეცნიერული იდეა თეორიულ გაშლას ანუ შემდგომ კვლევას მოითხოვს. მით უმეტეს, რომ იდეა მისი პრაქტიკული განხორციელებისაკენ ტენდენციადა და არა მხოლოდ წმინდა ცოდნა. მეცნიერება თეორიული სისტემაა, ხოლო თეორია, როგორც მართებულად შენიშნავს პ.კოპინი, „ობიექტს მჭვრეტელურად ეკიდება, ქმნის იდეალურ ობიექტს, მაგრამ არ შეიცავს თავის თავში მოძრაობას მისი რეალიზაციისაკენ. თეორიული ცოდნა იდეად მხოლოდ მაშინ ხდება, როდესაც რეალური ობიექტის პრაქტიკული განხორციელების გზებია მონიშნული – ის ადამიანის მოქმედების გეგმაა“³⁵.

როგორც ჩანს, „იდეა“ რაღაც უფრო მეტია, ვიდრე თუნდაც წმინდა თეორიული ცოდნა, რაკი იდეა სინამდვილისადმი დამოკიდებულებასაც გამოხატავს. შემთხვევითი არ არის, რომ „იდეა“ იდეოლოგიის ცნების ქვაკუთხედი, რადგან „იდეაში საგანი უბრალოდ მოცემული კი არ არის, არამედ ნაჩვენებია როგორც ჯერარსი და შესაძლებლობა“³⁶. ეს იმას ნიშნავს, რომ იდეაში გამოხატულია არა მარტო საგნის ცოდნა, არამედ შეფასებაც. ეს კი, ცხადია, მეცნიერების ფარგლებში ვერ ეტევა. ამდენად, შეიძლება ვთქვათ, რომ სისხლისსამართლებრივი იდეები ჯერ კიდევ არ შეადგენენ სისხლის სამართლის მეცნიერების ძირითად შინაარსს. დამახასიათებელია, რომ სისხლისსამართლებრივი იდეები უფრო ადრე გაჩნდნენ, ვიდრე ჩამოყალიბდა სისხლის სამართლის მეცნიერება. მაგრამ არც იმის უარყოფა შეიძლება, რომ სისხლის-სამართლებრივმა იდეებმა მოამზადეს ნიადაგი სისხლის სამართლის მეცნიერების ჩამოყალიბებისათვის. ეს განსაკუთრებით ეხება ე.წ. განმანათლებლურ იდეებს, რომელთა ავტორებმა (დიდრო, ვოლტერი, მარატი, ჰელვეციუსი და სხვა) მთელ მსოფლიოში გაითქვეს სახელი, გამოაღვიძეს ადამიანები მათი უფლებებისა და თავისუფლების გაცნობიერებისა და მათთვის ბრძოლის საქმეში. აღსანიშნავია, რომ უკვე ჩეზარე ბეკარია აღნიშნავს მასზე განმანათლებლური იდეების კეთილშობილური ზეგავლენის შესახებ, რომ არაფერი ვთქვათ უფრო

35. П.В.Копини. Гносеологические и логические основы науки, М., 1972, с.243.
36. დ.ქერქაძე. კულტურა და იდეოლოგია, „კულტურა და სოციალიზმი“, თბ., 1973, გვ.74.

მოგვიანებით ამ იდეების ზეგავლენის წყალობით გამოღვიძებულ ხალხებზე და ადამიანებზე. ის დაუნდობელი კრიტიკა ფეოდალური იუსტიციისა და სისხლიანი რეპრესიებისა, განმანათლებელთა ფილოსოფიურ შრომებში რომ ეხედებით, - თანდათან აყალიბებდა სისხლის სამართლის შესახებ მეცნიერული აზრის ობიექტურ და სუბიექტურ წანამძღვრებს. მაგალითად, ჟან მარატი მკაცრად აკრიტიკებდა ფეოდალურ უკანონობას, თვითნებობას, იმას, რომ მსუბუქი დანაშაული, ჩადენილი დაბალი ფენების მიერ, ისჯებოდა უმკაცრესად, ხოლო ფეოდალთა საშინელი ბოროტმოქმედებანი დაუსჯელი რჩებოდნენ; ბარბაროსულად ეპყრობოდნენ ბრალდებულთ დანაშაულში მათი გამოტეხვის მიზნით. „ბარბაროსებო! - მიმართავდა იგი ფეოდალური ბნელეთის მოციქულებს, - იბანავეთ ჩემს სისხლში, რაკი ეს საჭიროა თქვენი უკანონო მფლობელობის განმტკიცებისათვის“³⁷.

ავტორი ხაზს უსვამდა იმ გარემოებას, რომ დრო იცვლება, ფილოსოფიური კრიტიკა ყოველდღიური ხდება, ადამიანებმა დაიწყეს თავიანთი უფლებების გაცნობიერება. „ამრიგად, - ასკვნის იგი, - ჩვენ გვეკუთვნის ყველაფერი, რაც აუცილებელია ჩვენი არსებობისათვის, და არაფერი ზედმეტი არ შეიძლება გვეკუთვნოდეს, კანონიერად, ვიდრე სხვებს ჯერ კიდევ აუცილებელი რამ არა აქვთ“³⁸. ავტორი განიხილავს სისხლისსამართლებრივ იდეებსაც და ცდილობს მომავალ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში გათვალისწინებულ იქნეს ისინი. მაგალითად, ავტორი ამტკიცებს, რომ კანონს უძღურად ხდის არა სასჯელის სიმსუბუქე, არამედ დანაშაულთა დაუსჯელობა³⁹.

სისხლისსამართლებრივი იდეები სხვა პროგრესულად მოაზროვნე ფილოსოფოსებსაც ჰქონდათ შემუშავებული, მაგრამ მათზე საგანგებოდ არ შეეჩერდებით, რადგან ეს საკითხი ისტორიულ პლანში შედარებით კარგადაა გაშუქებული⁴⁰. ჩვენ გვინტერესებს საკითხი: შედის თუ არა სისხლისსამართლებრივი იდეა სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნებაში? როგორც უკვე ითქვა, მეცნიერება რაიმე იდეის

37. Ж.П.Марат. План уголовного законодательства, М., 1951, с.40.

38. იქვე, გვ.18.

39. იქვე, გვ.33.

40. Б.С.Ощерович. Очерки по истории русской уголовно-правовой мысли, М., 1946; Б.С.Утевский. История науки уголовного права, М., 1948.

გარეშე შეუძლებელია, მაგრამ იდეა როგორც ცნობიერების უმაღლესი საფეხური, ადეკვატურია ფილოსოფიური აზროვნებისათვის, ვიდრე კერძო მეცნიერული აზროვნებისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ იდეისაგან მოწყვეტით არც კერძო მეცნიერული აზროვნებაა შესაძლებელი. „იდეა მეცნიერული თეორიის ზღვარია იმ აზრით, რომ იდეის ცელა იწვევს თეორიის ცელას...“⁴¹. მაგრამ სისხლისსამართლებრივი იდეა უფრო სისხლის სამართლის ფილოსოფიას ახასიათებს, ვიდრე სისხლის სამართლის მეცნიერებას. ჩვენი ამოცანების კუთხით უფრო საინტერესო ისაა, რომ „იდეის“ ცნება უკავშირდება „პრინციპის“ ცნებას. შემთხვევითი არ არის, რომ სამართლის პრინციპებს ძირითად სახელმძღვანელო იდეებს უწოდებენ. თუმცა იდეისა და პრინციპების გაიგივება მაინც დაუშვებელია. როგორც მართებულად შენიშნავს პ.კოპნინი, პრინციპი გვიჩვენებს განზოგადების იმ ხარისხს, რასაც მოცემულ თეორიაში მიაღწიეს. პრინციპი იდეას გამოხატავს ცალმხრივად ყურადღებაგამახვილებულ ფორმაში⁴². ამ დებულების სისწორეს ადასტურებს სისხლის სამართლის პრინციპების სისტემატ, რადგან ყოველ ამ პრინციპში რომელიღაც კუთხით გამოხატულია შესაბამისი იდეა. მაგალითად, სამართლიანობის იდეა სისხლის სამართლის კანონში დანაშაულის სიმძიმის შესაბამისი სასჯელის გათვალისწინებით ტარდება, რათა სასამართლომ დანიშნოს სამართლიანი სასჯელი, რა თქმა უნდა, დანაშაულის ჩამდენი პიროვნების გათვალისწინებით.

ამრიგად, სისხლისსამართლებრივი იდეა სისხლის სამართლის მეცნიერების ფარგლებში ვერ ეტევა, რადგან იდეა შეფასებასაც გამოხატავს, ხოლო მეცნიერების საქმე შემეცნებაა. ამ თვალსაზრისით ბუნებრივი იქნებოდა გვეფიქრა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის, როგორც საზოგადოდ მეცნიერებისათვის, დამახასიათებელია ცნებითი აზროვნება. მაგრამ სიძნელე ისაა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის მისი ისტორიული გენეზისის თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანესია აზროვნება სისხლის სამართლის პრინციპების მეშვეობით, აზროვნება, რომელიც უფრო კატეგორიულურ აზროვნებას

41. П.В.Копнин. Идея как форма мышления, Киевский гос. университет, 1963, с.63.

42. იქვე, გვ.84.

კგავს, ვიდრე ცნებით აზროვნებას. ჩვენ უკვე მოვიხსენეთ ჩეზარე ბეკარია, რომელიც სწორედ სისხლის სამართლის პრინციპების მეშვეობით აზროვნებს. აქ მოკლედ შეეჩერდებით კანონიერების პრინციპზე სისხლის სამართალში ჩ.ბეკარიას მიხედვით. უფრო სწორად, ავტორი სისხლის სამართალში ე.წ. ლეგალობის პრინციპზე ლაპარაკობს. იგი წერს: „ყველა ძირითადი საწყისის პირველი შედეგი – მხოლოდ კანონებს შეუძლიათ განსაზღვრონ სასჯელები დანაშაულისათვის; ამ კანონების დადგენის უფლება ეკუთვნის მხოლოდ კანონმდებელს, რომელიც ურთიერთხელშეკრულებით დაკავშირებულ საზოგადოებას წარმოადგენს“⁴³.

აქ არ ღირს მსჯელობა „ხელშეკრულების თეორიაზე“, რადგან ეს საკითხი ისედაც გარკვეულია. მთავარი ავტორის ამ მსჯელობაში არის ის, რომ იგი უკვე ასახელებს კანონმდებელს, რომელმაც სისხლის სამართლის კანონში უნდა დაადგინოს დანაშაული და მისი შესაბამისი სასჯელი. აქ გამოხატულია ლეგალობის პრინციპი, რომელიც საბჭოთა კრიმინალისტებმა, როგორც შემდგომაც დავინახავთ, დავიწყებას მისცეს, რადგან მათ სისხლის სამართლის პრინციპები სასჯელის დანიშვნის ძირითად საწყისებზე დაიყვანეს.

ისიც აღსანიშნავია, რომ ჩ.ბეკარია სახელმწიფოს, უფრო სწორად, კანონმდებელს, საზოგადოების წარმომადგენლად ასახელებს. ჩვენი აზრით, აქ უკვე ჩანს, რომ ავტორის აზროვნების უმთავრესი საგანია სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება. ავტორი სისხლის სამართლის ყველა სხვა პრინციპსაც კანონმდებელზე მიმართავს. ამ პრინციპების ადრესატია კანონმდებელი. აქ უკვე ჩანს სისხლის სამართლის მეცნიერული აზრის გენეზისიც და ამ აზრის დამაფუძნებელი უმთავრესი საგანი – სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება. არც ისაა შემთხვევითი, რომ სისხლის სამართლებრივ იდეებში ჩანს კანონმდებელზე ცნობიერი ორიენტაცია. ვ.ჟელტოვა მართებულად აღნიშნავს, რომ ანტიფეოდალური, ბურჟუაზიული რევოლუციების ეპოქაში „ფილოსოფოსის მოწოდება, მისი საზოგადოებრივ-პრაქტიკული ამოცანა... ხდება სამართალშემოქმედება“⁴⁴. ავტორი იმოწმებს

43. Ч.Беккария. О преступлениях и наказаниях, С-Петербург, 1879, с.15.

44. В.П.Желтова. Философия и буржуазное правосознание, М., 1977, с.21.

პელეციუსის შემდეგ სიტყვებს: „ფილოსოფოსებმა საგნები უნდა განიხილონ იმ თვალსაზრისით, რა თვალსაზრისითაც მათ ხელავს კანონმდებელი“.

ამრიგად, თუ საკითხს განვიხილავთ სისხლის სამართლის თეორიული აზრის გენეზისის კრილში, მაშინ უნდა მოხდეს ამ ისტორიული გენეზისის რეკონსტრუქცია და თანამედროვეობაში გამოტანა, რადგან მეცნიერული აზრის საგანიც ამ გზით შეიძლება იქნეს მიგნებული. მაშასადამე, თუ ჩეზარე ბეკარია არის ავტორი პირველი მეცნიერული ხასიათის ნაშრომისა დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ (თუმცა ეს ავტორი სისხლის სამართლის პროცესუალურ საკითხებზეც საუბრობს), როგორც ეს საყოველთაოდაა აღიარებული, მაშინ ყურადღება უნდა მივაქციოთ ამ ავტორის აზროვნების ლოგიკურ ფორმებსა და საგანს. სახელდობრ, ამ ნაშრომში თვალსაჩინოა სისხლის სამართლის პრინციპების მეშვეობით აზროვნება. ამ შემთხვევაში, როგორც უკვე ითქვა, აზროვნება უფრო კატეგორიალურია, ვიდრე ცნებითი, თუმცა ავტორი იყენებს სისხლის სამართლის უძირითადეს ტერმინებს „დანაშაულს“, „სასჯელს“, „დანაშაულის მიერ საზოგადოებისათვის მიყენებულ ზიანს“ და ა.შ. ავტორის ნააზრევში ამ ცნებებს ჩვენ ტერმინებს იმიტომ ვუწოდებთ, რომ ისინი ცნების წესით არ არიან ჩამოყალიბებულნი, მაგრამ თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ ტერმინი ცნების წინაპირობა და პირველი წარმომადგენელია, მაშინ ჩ.ბეკარია დანაშაულისა და სასჯელის ცნებითაც აზროვნებს. მით უმეტეს, რომ პრინციპი, როგორც უკვე ითქვა, იდეას რაღაც ერთი მხრით გამოთქვამს, ხოლო იდეასა და ცნებას შორის ჩინური კედელი არ არსებობს. „არც თავისი ლოგიკური სტრუქტურისა და არც ენობრივი გამოსახულების მიხედვით, — მსჯელობს პ.კონინი, — ცნებისაგან იდეის განსხვავება არ შეიძლება. იდეა — ეს ცნების ფორმაა“⁴⁵. რა თქმა უნდა, იდეისათვის დამახასიათებელი ჯერარსული ტენდენცია ცნებისათვის, როგორც აზრის ლოგიკური ფორმისათვის, უცხოა, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ იდეა საგნის არსებას გამოთქვამს და ამ თვალსაზრისით ის ცნებაა, ოღონდ ისეთი, რომელიც თავისებური გნოსეოლოგიური იდეალია და რომლისკენაც შემეცნება თავის მოძრაობაში ისწრაფვის⁴⁶.

⁴⁵ პ. კონინის, დას. ნაშრომი, გვ. 80.

⁴⁶ პ. კონინი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 53.

ამრიგად, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ სისხლის სამართლის შესახებ მეცნიერული აზრის გენეზისი ამ აზრის ლოგიკურ ფორმებსა და მათ საგანს ერთდროულად აჩვენებს. სისხლის სამართლის შესახებ მეცნიერული აზრის პირველ ლოგიკურ ფორმებად გვესახება სისხლის სამართლის პრინციპები, ხოლო ამ ლოგიკური ფორმების საგანს სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება შეადგენს. აქ, ჩვენი აზრით, მართლაც ვლინდება ისტორიულისა და ლოგიკურის ერთიანობა, რომელიც საშუალებას გვაძლევს მოვახდინოთ სისხლის სამართლის შესახებ მეცნიერული აზრისა და მისი საგნის ერთიანობის ლოგიკური რეკონსტრუქცია და ამის მიხედვით გადავწყვიტოთ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა. ცხადია, ამ დებულებას შემდგომი დასაბუთება სჭირდება, მაგრამ ამ მოკლე ისტორიულ ექსკურსსაც კი დიდი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა აქვს, თუმცა აქ იბადება ერთი საკითხი – მეცნიერება საზოგადოდ ცნებითი აზროვნების ღონეზეა შესაძლებელი. ეს ეხება სისხლის სამართლის მეცნიერებასაც. მაგრამ ჩვენ აღვნიშნავთ, რომ სისხლის სამართლის შესახებ პირველი მეცნიერული აზრი გამოითქვა არა ცნების ფორმაში, არამედ სისხლის სამართლის პრინციპების მეშვეობით. ვფიქრობთ, აქაც განსაზღვრული ისტორიული კანონზომიერება იმალება. სახელდობრ, იმ სისხლის-სამართლებრივი იდეებიდან, რომლებიც პროგრესულად მოაზროვნე ფილოსოფოსთა შრომებში გამოიკვეთნენ, სისხლის სამართლის შესახებ ცნებით აზროვნებაზე პირდაპირი ლოგიკური გადასვლა შეუძლებელი იქნებოდა. საჭირო იყო შუალედური საფეხური სისხლის სამართლის ფილოსოფიურ იდეებსა და კერძო მეცნიერულ ცნებებს შორის. ეს შუალედი საფეხურის როლის სისხლის სამართლის პრინციპებმა შეასრულეს. სისხლის სამართლის პრინციპების ღონეზე აზროვნება ჯერ კიდევ არ არის თავისუფალი ფილოსოფიური აზროვნებისაგან და ჩვენ ვხედავთ, რომ ჩეზარე ბეკარია ფილოსოფიურადაც აზროვნებს, თუმცა მის ნააზრევში უკვე ჩანს ბევრი პრაქტიკული საკითხი, რომელიც კერძო მეცნიერული მსჯელობის საგანია. არც ისაა შემთხვევითი, რომ უკვე ანსელმ ფოიერბახი არა მარტო იწყებს ცნებით აზროვნებას, არამედ ქმნის ცნებათა სისტემას, რომლითაც სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლა შემდგომში სამართლიანად ამყობდა, თუმცა

ა.ფოიერბახი სისხლის სამართლის შესახებ თეორიულ ცოდნას ფილოსოფიის შემადგენელ ნაწილად აცხადებს. ამ საკითხს მოგვიანებით განვიხილავთ. აქ კი გვინდა იმის თქმა, რომ ყოველი მეცნიერება მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი, უნიკალური ცნებების სისტემაა. ეს ეხება სისხლის სამართლის მეცნიერებასაც: „დანაშაული“, „სასჯელი“, „დანაშაულში თანამონაწილეობა“ და ა.შ. მხოლოდ სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნებებია. სრულიად აშკარაა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება ცნებათა მკაცრ ლოგიკურ კავშირზეა აგებული. „ცნება, – წერდა პროფ. ს.წერეთელი, – ყოველთვის არის თავისი შინაარსის ერთიანობა. ამიტომ შეიძლება მისი სხვა ცნებებთან დაკავშირება; ამიტომაა შესაძლებელი „ლოგიკური განვითარება“ – მარტივიდან უფრო რთულზე გადასვლა. ცნებას რომ არ ჰქონდეს შინაარსი, მაშინ ის სხვა ცნებებს ვერაფრით ვერ დაუკავშირდებოდა“⁴⁷.

მართლაც, დანაშაულის ცნება სასჯელის ცნებას მოითხოვს და, პირიქით. თვით დანაშაულის ცნებაც მოითხოვს მისი ძირითადი ნიშნების (საზოგადოებრივი საშიშროების, მართლწინააღმდეგობისა და ა.შ.) ლოგიკური კავშირის დადგენას. ცნებათა ლოგიკური კავშირი შეადგენს სისხლის სამართლის მეცნიერების სისტემას, თუმცა ამ თეორიულ სისტემაში, როგორც საზოგადო მეცნიერულ სისტემაში, მხოლოდ ცნებათა სისტემა როდია მოცემული. მაგრამ ამჯერად სწორედ ცნების პრობლემა გვაინტერესებს. ცნება, როგორც აზრის ლოგიკური ფორმა, ასახავს საგნის არსებას. „არსება არის მრავალფეროვან გარკვეულობათა კავშირი და ერთიანობა, რომლის საფუძველზე არსებობს თვით საგანი“⁴⁸.

ცნება შემეცნების შედეგად ყალიბდება, რადგან ცნების ჩამოყალიბება უკვე იმას ნიშნავს, რომ შემეცნების ემპირიული საფეხური განვლილია და საქმე საგნის არსების დადგენას ეხება. ცნება ზოგადისა და კერძოს ერთიანობაა. მაგალითად, დანაშაულის ცნება ზოგადია, მაგრამ იგი მიღებულია ყოველი კონკრეტული დანაშაულებრივი ხერხების განზოგადების საფუძველზე. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ცნებათა სისტემის პრობლემა უკვე გადაჭრილია. ჯერ ერთი, ცნობილია, რომ საბჭოურ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში წმინდა კლა-

47. ს.წერეთელი. დიალექტიკური ლოგიკა, გვ.365.

48. ღ.ქებურია. ცნების თეორიის საკითხები, თბ., 1967, გვ.159-160.

სობრივი პრინციპით უარყოფილ იქნა ბრალისა და სასჯელის ცნებები და შემოღებულ იქნა „სოციალური დაცვის ღონისძიებანი“, რამაც სისხლის სამართლის პრაქტიკა და თეორია არსებითად დაამახინჯა. მეორეც, სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის უცხო ცნება არც მომავალშია გამო-რიცხული. მაგალითად, საბჭოურ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში გა-ბატონდა აზრი, რომ სასჯელის დანიშვნის დროს „დამნაშავეს პიროვნე-ბის“ ცნებას ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს“. სინამდვილეში ეს ცნება სისხლის სამართალში სოციოლოგიზმის შედეგია. ის კრიმინოლოგიურია და არა სისხლისსამართლებრივი. სასჯელის დანიშვნის წინ სასამართლომ უნდა შეისწავლოს პიროვნება განსასჯელისა, რადგან სწორედ „განსასჯ-ელის“ ცნება გამოხატავს პირის პროცესუალურ მდგომარეობას და არა „დამნაშავეს პიროვნების“ ცნება. ტერმინი „დამნაშავე“ ფაქტობრივია და არა იურიდიული.⁵⁰

ამრიგად, ცნებათა სიწმინდისა და ლოგიკური კავშირის პრობლემა ყოველი მეცნიერების წინაშე დგას. ამიტომაც საჭირო ცნებათა მეცნიე-რული ანალიზი. მაგრამ ამჯერად დავასკვნით, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება, როგორც სპეციალურ ცნებათა სისტემა, არის აგრეთვე მეც-ნიერული თეორია, რადგან იგი თეორიული სისტემაა. თეორიული სის-ტემის მთავარ კომპონენტად კი მეცნიერების კანონებს ასახელებენ, თუმცა ამის შესახებ ჩვენ უკვე ნაწილობრივ გვქონდა ლაპარაკი. აქ მოკლედ დავასკვნით, რომ ე.წ. ნორმის მეცნიერებაში ცნებითი აზროვნებაც თავისებურია. „ფაქტის“ მეცნიერებაში, რაკი მას მის საგანთან მისასვლელად წინ არაფერი უძღვის, გარდა მისი ფილოსოფიური და ლოგიკური წინამძღვრებისა, ცნებითი აზროვნება ბუნებრივი იქნებოდა. ნორმის მეცნიერებაში კი საქმე ეხება ნორმით გაშუალებულ სინამდ-ვილეს, რომელიც აზროვნების გენეზისსა და ბუნებასაც განსაზღვრავს. სახელდობრ, რაკი სისხლის სამართლის მეცნიერება მეცნიერული აზრია სისხლის სამართლის შესახებ, ხოლო სისხლის სამართალი ისტო-რიულად და ლოგიკურად წინ უსწრებს მის შესახებ მეცნიერებას, ბუნებრივია, თუ აზროვნების ლოგიკურ ფორმებშიც გამოვლინდეს

49. А. Б. Сахаров. О личности преступника и причинах преступности в СССР, М., 1961, с.4.

50. გ. ნაკუჭია. დავიცვათ იურიდიული აზროვნების წესი, „სამართალი“, 1993, №11-12.

ნორმით, პრინციპით აზროვნების ტენდენციაც, თუმცა ეს არ გამოირიცხავს ცნებითი აზროვნების შესაძლებლობას. ლაპარაკია იმაზე, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება არ შეიძლება ანგარიშს არ უწევდეს არა მარტო მოქმედ კანონმდებლობას, არამედ უძველეს საკანონმდებლო გადაწყვეტებს, სამართლებრივი მემკვიდრეობის კანონზომიერებას. ამის გამოა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში თავისებურია ემპირიული შემეცნების პრობლემა. ცხადია, სათანადო ემპირიული მონაცემების გარეშე არც სისხლის სამართლის მეცნიერება არსებობს, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ სისხლის სამართლის მოქმედ კანონმდებლობაში გროვდება საუკუნოვანი გამოცდილება, მათ შორის სისხლის სამართლის მეცნიერების ისტორიიდან, რაც მეცნიერული შემეცნების თავისებურებაზე მეტყველებს. მიუხედავად ამ თავისებურებისა, სისხლის სამართლის მეცნიერებაც სპეციფიკურ ცნებათა სისტემაა. უპირველეს ყოვლისა, მან უნდა დაადგინოს სისხლის სამართლის ცნება, მისი რეგულირების საგანი და მეთოდი, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, დანაშაულისა და სასჯელის ცნებები, დანაშაულში თანამონაწილეობის ცნებები და ა.შ. ცნებათა სისტემა კი ქმნის თეორიულ სისტემას, რომელსაც აქვს თავისი სტრუქტურა და შემადგენლობა, ტერმინები, ემპირიული მონაცემები, ფაქტები და მათ შორის ლოგიკური კავშირის დამყარების ტენდენცია, ფაქტების ახსნისა და გაგების ფუნქცია, რომელიც ახალი ცნების დადგენაში გამოიხატება და ა.შ. ერთი სიტყვით, სისხლის სამართლის მეცნიერება მეცნიერების ძირითადი ნიშნებით ხასიათდება და „ხელოვნებად“ მის მონათვლას პრინციპულად ვერ ღავეთანხმებით. რა თქმა უნდა, სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნება ნათქვამით სულაც არ ამოიწურება, რადგან იგი მოითხოვს მისი საგნის ცნებას, აგრეთვე გამოიჯენას სისხლის სამართლის ფილოსოფიისაგან და სისხლის სამართლის „სოციოლოგიისაგან“. სხვანაირად სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა მართებულად ვერ გადაწყდება, მაგრამ ის, რაც ითქვა ამ მეცნიერების თუნდაც გენეზისის თვალსაზრისით, შემდგომი კვლევისათვის საკმარისად მიგვაჩნია. მით უმეტეს, რომ მეცნიერების ცნებას ვიწრო აზრით განმარტავენ როგორც საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმას, “რომელიც ბუნებრივ, სოციალურ და ადამიანის

შინაგან სამყაროს ასახავს ცნებებში, კანონებში, თეორიებში“⁵¹.

მართალია, “მეცნიერების” ცნებაში ფართო აზრით გულისხმობენ არა მარტო თეორიული ცოდნის სისტემას, არამედ მეცნიერული ცოდნის ორგანიზაციას, სამეცნიერო დაწესებულებებს, მეცნიერული კვლევის საშუალებებს და ა.შ. და ამ აზრით “მეცნიერების” ზოგადი ცნების ჩამოყალიბება საკმაოდ რთულია. მაგრამ ჩვენი ამოცანების ჭრილში საკმარისია იმის თქმა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება არის უნიკალური ცნებების სისტემა, რომელიც ქმნის თეორიულ სისტემას, ხოლო ეს უკანასკნელი მის საგანში მოქმედი კანონზომიერებით განისაზღვრება.

რაც შეეხება თეორიული ცოდნის მეცნიერულობის კრიტერიუმებს, აქ მოკლედ აღვნიშნავთ, რომ მეცნიერული დებულებები, როგორც ეს ჯერ კიდევ კანტმა დაასაბუთა მათემატიკისა და მეტაფიზიკის ანუ ფილოსოფიური ცოდნის მაგალითზე, ზოგადსაყოველთაოობითა და აუცილებლობით უნდა ხასიათდებოდნენ, უნდა იყვნენ დასაბუთებადი განსაზღვრული ლოგიკური ხერხებითა და მეთოდებით ისე, რომ შესაძლებელი იყოს როგორც მათი სისწორის, ისე სიყალბის დასაბუთება. მართალია, მეცნიერული ცოდნის ჭეშმარიტების კრიტერიუმში პრაქტიკაა, მაგრამ ეს არ გამორიცხავს მეცნიერული თეორიის დასაბუთებადობას, რადგან სწორედ ამ ნიშნითაც განსხვავდება მეცნიერება რელიგიის, მითოლოგიის ან საზოგადოებრივი ცნობიერების სხვა ფორმებისაგან. მეცნიერული თეორია უნდა იყოს ცდაში, პრაქტიკაში შემოწმებადი. მართალია, მეცნიერული ცნებებისა და კატეგორიების კონსტრუირების წესი შემეცნებელი სუბიექტის წარმოსახვის ძალაზეაა დამოკიდებული, რაკი ცნება და კატეგორია თეორიული განზოგადების სპეციფიკური ხერხებია, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს ვალიაროთ კანტის აპრიორიზმი, თუმცა ცნებითი და კატეგორიალური შემეცნების დასაბუთებაში კანტის დამსახურება დიდია. ასე, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება ამ მხრივაც პასუხობს “მეცნიერულობის” მოთხოვნებს, თუმცა ეს საკითხი უფრო ნათლად შემდგომ თავებსა და პარაგრაფებში გამოჩნდება.

⁵¹ С.Э. Крапивенский. Социальная философия, Волгоград, 1996, с. 226-227.

§4. სისხლის სამართლის ფილოსოფია და სისხლის სამართლის მეცნიერება

სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნება ისე ვერ დადგინდება, თუ არ იქნა დადგენილი ამ მეცნიერების საზღვრები და პრობლემატიკა. მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ სისხლის სამართალს ხშირად განმარტავენ სუბიექტური გაგებით (ე.წ. სასჯელზე სახელმწიფოს უფლება) და ობიექტური გაგებით, როგორც სისხლის სამართლის ნორმათა ერთობლიობა. ამიტომ სისხლის სამართლის სფეროში ლოგიკურად დგებოდა პრობლემატიკა, რომელიც თავისი ბუნებით სცილდება სისხლის სამართლის მეცნიერების ფარგლებს და შესაძლებლობებს. სახელდობრ, სასჯელზე სახელმწიფოს უფლება არის კატეგორია, რომელიც ფილოსოფიურ დასაბუთებას მოითხოვს. აქვს თუ არა სახელმწიფოს უფლება – დააკანონოს განსაზღვრულ ქმედებათა სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადობა, – ხშირად იყო გაცხარებული კამათის საგანი. სამწუხაროდ, მოხდა ისე, რომ სისხლის სამართლის ფილოსოფიური პრობლემატიკა იშვიათად არ იყო აღრეული სისხლის სამართლის მეცნიერების პრობლემატიკასთან. უფრო სწორად, სასჯელზე სახელმწიფოს უფლებას სისხლის სამართლის მეცნიერების ფარგლებში იშვიათად არ განიხილავდნენ, რაც ლოგიკური არ იყო, რადგან ეს პრობლემა კერძო მეცნიერების ფარგლებში ვერც დადგება და ვერც გადაიჭრება. დამახასიათებელია, რომ ეს პრობლემა მხატვრული და პუბლიცისტური ლიტერატურის თემაც იყო და არა მხოლოდ ფილოსოფიური განსჯისა. იმის საბუთად, რომ ხსენებული პრობლემა კერძო მეცნიერული არ არის, მოვიტანთ სერნო სოლოვიოვიჩის შეხედულებას. ავტორი ამტკიცებს, რომ არც ერთ ხალხში არც ერთ სასჯელს დღემდე არც ერთი დანაშაული არ აღუკვეთია. მატერი-ალური მდგომარეობა და განათლება უფრო მტკიცე ზღუდეა დანაშაულის წინააღმდეგ, ვიდრე სასჯელი. ამიტომ ცდებიან ის კრიმინალისტები, რომლებიც სასჯელის გამართლებას ცდილობენ. პირიქით, კეთილსინდისიერი და ღრმა მკვლევარი აუცილებლობით უნდა მივიდეს დასკვნამდე, რომ „სასჯელს თავისი არსით არა აქვს არავითარი

მართლზომიერი საფუძველი, ხოლო თავისი შედეგებით იგი ნაგარადევ მიზანს ვერ აღწევს. ის საერთო ცხოვრების აუცილებელი ელემენტი არ არის – ის ბოროტებაა, რომელიც საზოგადოებრივ ურთიერთობათა არანორმალურობითა და უმეცრების გამოიწვევითაა განპირობებული⁵² (ხაზგასმა ავტორისაა – გ.ნ.).

როგორც ვხედავთ, ავტორი სასჯელს საერთოდ უარყოფს, მაგრამ ჩვენთვის ამჯერად მთავარი ისაა, რომ ავტორის მსჯელობა კერძო მეცნიერული არ არის. ეს დასტურდება იმითაც, რომ ავტორი აკრიტიკებს სასჯელის გამართლების ფილოსოფიურ საფუძვლებს. მისი აზრით, „სისხლისსამართლებრივი მეცნიერების ფუნდამენტად მიჩნეულია რამდენიმე მეტაფიზიკური დებულება, ხოლო მეტაფიზიკას არც ერთი დასაბუთებული დებულება არ გააჩნია. მაგრამ სისხლისსამართლებრივი მეცნიერება მათზე თავის დასკვნებს ამყარებს“⁵³.

გასაგები უნდა იყოს, რომ ავტორის მსჯელობაში „მეტაფიზიკა“ ნიშნავს ფილოსოფიას, რომელსაც თურმე არც ერთი დასაბუთებული დებულება არ გააჩნია. ისიც გასაგები უნდა იყოს, რომ ფილოსოფიის ამგვარი კრიტიკა კერძომეცნიერული პოზიციებიდან შეუძლებელია – ფილოსოფიის კრიტიკა ფილოსოფია, რომელიც ამ შემთხვევაში იმას აღგენს, რომ ფილოსოფიას არც ერთი დასაბუთებული დებულება არ გააჩნია. მაშასადამე, სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების უარყოფა თუ დასაბუთება ფილოსოფიაში გადადის. ამიტომ სწორი არ არის იმის ცდა, რომ სისხლის სამართლის თეორიას სისხლის სამართლის მეცნიერება უწოდონ და ამავე დროს ამ მეცნიერების ფარგლებში განიხილონ საკითხი სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების შესახებ, როგორც ამას აკეთებს, მაგალითად, ა.ბერნერი⁵⁴. ამგვარი გაურკვეველი და უსაზღვრო ჩანს სისხლის სამართლის მეცნიერება ს.ბუძინსკის ნააზრევშიც. ავტორი, ერთი მხრივ ამტკიცებს, რომ XVIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყო სისხლის სამართლის ფილოსოფიის შესწავლა, რასაც უმთავრესად მისცა ბიძგი ბეკარიას თხზულებამ. მაგრამ, მეორე

52. Примечание Н.А.Салавьевича к "Деонтологии" Беншавы, "Вопросы философии", 1984, №7, с.140-144.

53. იქვე, გვ. 141.

54. Бернар Учебник уголовного права, ч. Общая, Санкт-Петербург, 1885, с.5-6

მხრივ, იგი წერს: სისხლის სამართლის უზენაეს საწყისზე საკითხის გარჩევა „არ შედის ფილოსოფიის ამოცანებში – ეს სისხლის სამართლის მეცნიერების ამოცანაა“⁵⁵. სისხლის სამართალში უზენაესი საწყისის პრობლემა ფილოსოფიურია, რადგან იგი საზოგადოდ აღძრავს საზოგადოების ნორმატიული სისტემის საზრისის პრობლემას. სისხლის სამართლის მეცნიერებას ამგვარი საკითხის დასმა და გადაჭრა არ შეუძლია.

ხსენებული თვალსაზრისით წინააღმდეგობრივია აგრეთვე ს.პოზნი-შევის პოზიცია. ავტორი ამტკიცებს, რომ იმის გამოკვლევა, თუ როგორი უნდა იყოს სისხლისსამართლებრივი მართლმსაჯულება, როგორც იდეალური, სისხლის სამართლის მეცნიერების ამოცანას შეადგენს⁵⁶. მისი აზრით, არა უბრალოდ იმის აღწერა, რაც იყო და არის, არამედ მითითება იმაზე, რაც უნდა იყოს შესასწავლ სფეროში და არსებულის კრიტიკული შეფასება – აი, რა ქმნის სისხლის სამართლის მეცნიერების მთავარ შინაარსს⁵⁷. ამ ლოგიკით სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების პრობლემა სისხლის სამართლის მეცნიერებამ უნდა გადაჭრას. და მართლაც, ს.პოზნიშევი ამტკიცებს, რომ „საკითხი სისხლისსამართლებრივი სასჯელის საფუძვლების, გამართლების შესახებ სისხლის სამართლის მეცნიერების ყველაზე უფრო მთავარი, კაპიტალური საკითხია, ამავე დროს, ყველაზე უფრო რთული და ძნელი“⁵⁸. მაგრამ ავტორი, მეორე მხრივ, საერთოდ უარყოფს ფილოსოფიას და ცდილობს პოზიტივისტური მეთოდებით გავიდეს ფონს. მისი აზრით, კრიმინალისტიკმა არაერთი მეთაფიზიკური მეთოდი არ უნდა მიიღონ, თავიდან უნდა მოიშორონ. მეთაფიზიკით ყოველგვარი გატაცება და ისინი მთლიანად უნდა მიენდვნენ პოზიტივისტურ მეთოდებს⁵⁹.

თუ სისხლის სამართლის მეცნიერებამ უნდა იკვლიოს სისხლისსამართლებრივი მართლმსაჯულების იდეალური და ამასთან კავშირში სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების პრობლემა, მაშინ სისხლის სამართლის მეცნიერება „მეთაფიზიკას თავიდან ვერ მოიშორებს“.

55. С. Будзинский. Начала уголовного права, Варшава, 1870, с.21.

56. С.В. Познишев. Начала Науки уголовного права, М, 1912, с.2.

57. დას. გვ. 20.

58. დას. გვ. 40.

59. დას. გვ. 40.

პირიქით, აღნიშნული პრობლემა ფილოსოფიამ უნდა გადაჭრას. სხვათა შორის, იყვნენ კრიმინალისტები, რომელთაც საკვებით ჰქონდათ შეგნებული, რომ ხსენებული პრობლემა ფილოსოფიურია. მაგალითად, ვ.სპასოვიჩი წერდა, რომ სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების საკითხი პოზიტიურ კანონმდებლობაში დასმული არ არის და არც დაისმება. „ამ საკითხზე პასუხი შეიძლება გასცეს მხოლოდ სისხლის სამართლის ფილოსოფიამ“⁶⁰.

ამავე პოზიციაზე იდგა ა.ფრანკიც, რომელიც სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების პრობლემატიკას „სისხლის სამართლის ფილოსოფიას“ უწოდებს⁶¹.

ამ საკითხზე ვრცელი ლიტერატურა არსებობს, მაგრამ ამჯერად ჩვენ გვინდა მხოლოდ იმის ჩვენება, რომ სისხლის სამართლის სფეროში დგას და უნდა იდგეს კიდევ ფილოსოფიური პრობლემატიკაც და არა მარტო კერძომეცნიერული პრობლემატიკა. ერთ-ერთ ფილოსოფიურ პრობლემატიკას შეადგენს იმის დასაბუთება, რომ სახელმწიფოს აქვს ან არა აქვს უფლება დააკანონოს განსაზღვრულ ქმედებათა სისხლის-სამართლებრივი წესით დასჯადობა. საქმე ისაა, რომ დანაშაული უმიზეზო მოვლენა არ არის. თუ ადამიანის საზოგადოებრივი ცხოვრების პირობები ისეთია, რომ იგი იძულებული ხდება დანაშაულის ჩადენით ირჩინოს თავი, მაშინ არც დანაშაული არსებობს და არც სასჯელი. ასეთ საზოგადოებაში სახელმწიფოს არავითარი უფლება არა აქვს დააწესოს სასჯელი, ვიდრე იგი არ შექმნის ადამიანთა ცხოვრების მინიმალურ პირობებს მაინც.

მაშინაც კი, როდესაც ასე თუ ისე შეიძლება ლაპარაკი სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების შესახებ, უეჭველად დაისმის სასჯელთა სისტემის პრობლემა, ერთი მხრივ, ხოლო, მეორე მხრივ, ის საკითხიც, თუ რომელი ქმედება გამოცხადდეს დანაშაულად. მართალია, ამ ასპექტით წამოიჭრება სახელმწიფოს დასჯითი პოლიტიკის პრობლემაც, მაგრამ ამ დასჯითი პოლიტიკის რაობისა და ფარგლების პრობლემა ფილოსოფიურ მიდგომას მოითხოვს. ამიტომ არავითარი

60. В.Спасович. Учебник уголовного права, т.I. Санкт-Петербург, 1863, с.10.

61. Философия уголовного права в популярном изложении А.Франка, 1867, с.13-14.

სიყალბე იმაში არ არის, თუ სპეციალურად დაისმება და გაშუქდება კიდეც საკითხი სასჯელის ფილოსოფიური გამართლების შესახებ, რადგან ეს საჭიროა თავად სისხლის სამართლის მეცნიერების დასაბუთებისთვისაც. სამწუხაროდ, საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში ეს საკითხი ყალბ საკითხად იქნა მიჩნეული⁶², თუმცა იგი აქ ვერც დადგებოდა, რადგან საბჭოთა სახელმწიფოს, როგორც „სახალხო სახელმწიფოს“, დასჯითი პოლიტიკის საფუძვლებში დაეჭვების უფლებას კომუნისტები არავის მისცემდნენ.

რა თქმა უნდა, სისხლის სამართლის ფილოსოფიური და კერძომეცნიერული პრობლემატიკის გამოიჯენა საზოგადოდ მოითხოვს ფილოსოფიისა და კერძო მეცნიერებათა ურთიერთობის პრობლემას, რომელიც თავის მხრივ, სისხლის სამართლის მეცნიერების გენეზისის პრობლემასაც უკავშირდება. როგორც უკვე ითქვა, ჩეზარე ბეკარია თავისი თხზულების არსებით ნაწილში ფილოსოფიურად მსჯელობს, ხოლო ანსელმ ფოიერბახი სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილს ფილოსოფიურს უწოდებს⁶³. დამახასიათებელია, რომ თვით „ფილოსოფიის“ და „მეცნიერების“ ტერმინებიც ზუსტად არ იყო გამოიყენებული. მაგალითად, ჰეგელი წერდა, რომ „მეცნიერება სამართლის შესახებ არის ფილოსოფიის ნაწილი“⁶⁴. ჰეგელის ეს დებულება გვიჩვენებს, რომ იგი, ერთი მხრივ, ლაპარაკობს სამართლის მეცნიერებაზე, რომელიც ამ თვალსაზრისით მეცნიერებაა და არა ფილოსოფია. მაგრამ, მეორე მხრივ, გამოდის, რომ ის ფილოსოფიის ნაწილია, ხოლო ფილოსოფიის ნაწილი ფილოსოფიაა და არა კერძო მეცნიერება: ამ წინააღმდეგობიდან გამოსავალი შეიძლება იმაში ვნახოთ, რომ ჰეგელი წერს: „აღამიანმა სამართალში უნდა ნახოს გონი; მან, მაშასადამე, სამართლის გონიერება უნდა განიხილოს და ამით არის დაკავებული ჩვენი მეცნიერება, წინააღმდეგ დადებითი იურისპრუდენციისა, რომელსაც ასე ზმირად აქვს საქმე წინააღმდეგობებთან“⁶⁵.

ამრიგად, ჰეგელი ერთმანეთისაგან განასხვავებს მეცნიერებას, რო-

62. А.Н.Трайнин. Состав преступления по советскому уголовному праву, М., 1957, с.10.

63. П.А.Фейербах. Уголовное право, Санкт-Петербург, 1810, с.2-3.

64. Гегель. Философия права, соч., т. VII, М., 1934, с.24.

65. იქვე, გვ.18.

მელიც სამართლის გონს შეისწავლის, დადებითი იურისპრუდენცი-
ისაგან, როგორც კერძო მეცნიერებისაგან. მაშასადამე, ჰეგელი
„სამართლის მეცნიერებაში“ გულისხმობს სამართლის ფილოსოფიას.
ეს იქიდანაც ჩანს, რომ მისი აზრით, „სამართლის შესახებ ფილოსო-
ფიური მეცნიერების საგანია სამართლის იდეა – სამართლის ცნება და
მისი განხორციელება“⁶⁶. აქ საყურადღებო ისიცაა, რომ სამართლის
იდეაში ავტორი გულისხმობს სამართლის ცნებას და მის განხორ-
ციელებას. აქაც ჩანს, რომ სამართლის იდეა სამართლის ცნებაზე
მეტია. სამართლის ცნება, ამ ლოგიკით, თავისთავად არ გულისხმობს
მის განხორციელებას. განაწილებით შემთხვევით არ წერდა, რომ „...
სამართლის განხორციელებლობა თვით სამართლისათვის დამახა-
სიათებელი არ არის.“ მისი აზრით, თუ სამართალს მისი გან-
ხორციელების უნარს მიზეზობრივად დაუკავშირდებით, როგორც ამას
სჩადიან სამართლის ფსიქოლოგიური სკოლის მომხრენი (სამართლის
პირენდელი სფერო თითქოს ფსიქიკაა), მაშინ პოზიტიური სამართლის
ნორმის შეუსრულებლობა სუბიექტს ბრალად ვერ შეერაცხება, რადგან
ეს შეუსრულებლობა აქ ყოველთვის შეიძლება „წარმოვიდგინოთ
როგორც შემთხვევითი მოვლენა, სუბიექტის გარეშე მდებარე
გარემოებით გამოწვეული. აი რატომ გვგონია, რომ აღნიშნული
თეორიების საფუძველზე შეუძლებელია სისხლის სამართლის სისტემის
აგება“⁶⁷.

როგორ უნდა გავიგოთ ეს დებულება? ჩვენი აზრით, თუ სამართლის
ცნება უკვე მისი განხორციელების აუცილებლობასაც შეიცავს, მაშინ
სამართლის საწინააღმდეგო მოქმედება შეუძლებელია ან იგი მართლაც
იქნება წმინდა შემთხვევითობა. მით უმეტეს, თუ სამართლის პირველადი
სფერო ფსიქიკაა, მაშინ სამართალდარღვევა შეუძლებელია. ამ ნიადაგზე
სისხლის სამართლის სისტემის აგება მართლაც არ არის შესაძლებელი.
აქედან გამომდინარე, სამართლის განხორციელებლობა დევს არა სა-
მართლის ცნებაში, არამედ სამართლის იდეაში, რადგან იდეა, როგორც
უკვე ვიცით, არის არა მარტო აზრი, არამედ მისი განხორციელების

66. იქვე, გვ.23.

67. გ. ნანეიშვილი, სამართლის ნამდვილობა და ცდა ნორმატიული ფაქტების დასაბუ-
თებისა, თბ., 1929, გვ.27.

ტენდენცია, როგორც ჯერარსობა. სამართლის იდეაში, მაშასადამე, მოცემულია სამართლის ღირებულებითი დაზახსიათება. გ.ნანეიშვილის აზრით, „გაუგებარი იქნებოდა – როგორ შეუძლია სამართლის ნორმამ სხვა რამ გამოხატოს, თუ არ ჯერარსობა“⁶⁸.

ამრიგად, ირკვევა, რომ სამართლის ცნება სამართლის განხორციელების ტენდენციას არ შეიცავს, მაშინ, როდესაც სამართლის იდეა არის სამართლის ცნებისა და მისი განხორციელების ჯერარსული ტენდენციის ერთიანობა. ამ თვალსაზრისით სავსებით ლოგიკურია დასკვნაც, რომ „სამართლის ფილოსოფიის ერთადერთი საგანი სამართლის იდეა“⁶⁹. აქედან გამომდინარე, გასაგები უნდა იყოს ჰეგელის შემდეგი დებულება: „ფილოსოფია სწავლობს იდეებს, ის არ სწავლობს იმას, რაც მხოლოდ ცნებით წარმოგვიდგება...“⁷⁰.

როგორც ვხედავთ, სამართლის იდეა მართლაც არის ფილოსოფიური მსჯელობის საგანი. ბუნებრივია, თუ ვიტყვი, რომ სისხლის სამართლის იდეა არის ფილოსოფიის საგანი. ახლა უფრო გასაგებია, თუ რატომ იყო, რომ სისხლის სამართლებრივი იდეები იკვეთებოდნენ თხზულებებში ისეთი ფილოსოფოსებისა, როგორებიც იყვნენ ჯონ ლოკი, ბენტამი და სხვ., რომლებმაც, როგორც უკვე იყო ლიტერატურაში აღნიშნული, მოამზადეს ნიადაგი სისხლის სამართლის მეცნიერების წარმოშობისათვის. ჩვენ ვერ შევერიგდებით განხილვას იმ სადავო საკითხისა, მართლაც ფილოსოფიისაგან გამოყოფით მოხდა კერძო მეცნიერებათა წარმოშობა, თუ კერძო მეცნიერებანი უფრო ადრე გაჩნდნენ, ვიდრე ფილოსოფია, როგორც ამას ამტკიცებს, მაგალითად, გენო ცინცაძე⁷¹. ზოგიერთი კერძო მეცნიერება მართლაც შეიძლება ფილოსოფიაზე ადრე წარმოშობილიყო, მაგრამ ფაქტია, რომ ეს არ ითქმის სისხლის სამართლის მეცნიერებაზე, რომელიც გაცილებით ახალი მოვლენაა, ვიდრე საზოგადოდ ფილოსოფია. ამიტომ სისხლის სამართლებრივი იდეებისა და სისხლის სამართლის კერძო მეცნიერების ურთიერთობის ისტორიული გენეზისი, რომელიც ჩვენ

68. იქვე. გვ. 18.

69. იქვე. გვ. 43.

70. ჰეგელის დასახ. ნაშრომი, გვ. 23.

71. გ. ცინცაძე, ფილოსოფიისა და კერძო მეცნიერებათა ურთიერთობის შესახებ, თბ., 1973, გვ. 20.

უკვე მოკლედ მაინც წარმოვადგინეთ, გვიჩვენებს, რომ სისხლის სამართალი მხოლოდ კერძომეცნიერული კვლევის სფერო არ არის. მასში უეჭველად თავს იჩენს ფილოსოფიური პრობლემატიკა, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ვერც დაისმება და ვერც გადაიჭრება. ამიტომ ბუნებრივია, თუ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ისევე და ისევე ამ მეცნიერების ბუნებისა და საზღვრების გარკვევას მოითხოვს. სამწუხაროდ, ამჯერად ჩვენ ვერ გავედევნებით იმ პრობლემას, არსებობს სისხლის სამართლის ფილოსოფია, როგორც სამართლის ფილოსოფიის ნაწილი, თუ საქმე საზოგადოდ ფილოსოფიურ პრობლემატიკას ეხება, რადგან ეს პრობლემა დამოუკიდებლად კვლევას მოითხოვს და ჩვენს ამჟამინდელ ამოცანას სცილდება. საკმარისად მიგვაჩნია დასკვნა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება არის კერძო, დარგობრივი იურიდიული მეცნიერება, რომელიც სწავლობს სისხლის სამართალს, როგორც მოცემულობას და ფაქტს სახელმწიფოსა და საზოგადოების ნების გამოვლენისა, და სრულიადაც არ ეჭვობს იმაში, აქვს თუ არა სახელმწიფოს ადამიანთა სისხლისსამართლებრივი დასჯის უფლება.

ცხადია, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება დოგმატურია და კრიტიკული პათოსი მისთვის საერთოდ უცხოა. მაგრამ ფაქტია, რომ თავისი საფუძველმდებარე დებულებების მიმართ იგი თვითონ ვერაფერს გვეტყვის. ამ საფუძველმდებარე დებულებებს სისხლის სამართლის მეცნიერების სუბიექტი ფილოსოფიასა და ლოგიკაში გადაჰყავს. მაგრამ დასკვნას იმის შესახებ, რომ ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების ფილოსოფიური პრობლემა და სისხლის სამართლის კერძო მეცნიერება, აქვს დიდი მნიშვნელობა: როგორც ქვემოთაც დავინახავთ, ამ პრობლემის ნათელყოფა ნათელყოფს სისხლის სამართლის თეორიის აგების ორ გზას, ხოლო ამ საკითხის გარკვევას სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემატიკაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს.

§5. სისხლის სამართლის თეორიის აგების ორი გზა

როგორც ცნობილია, სისხლის სამართალში ორი უძირითადესი ცნება არსებობს: დანაშაულის ცნება და სასჯელის ცნება. მაგრამ თუ სისხლის სამართლის თეორიაში უნდა განვასხვავოთ სისხლის სამართლის ფილოსოფია და სისხლის სამართლის მეცნიერება, მაშინ ბუნებრივია, რომ ეს ორი განსხვავებული თეორია განსხვავებული წესით აიგოს. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ სისხლის სამართლის თეორია ხან დანაშაულის ცნების პირველადობის პრინციპით აიგებოდა, ხან კი – სასჯელის პირველადობის პრინციპით.

ერთი შეხედვით უსაზრისო ჩანს მტკიცება, რომ სისხლის სამართლის თეორია სასჯელის ცნების პირველადობის პრინციპით შეიძლება იქნეს აგებული, რადგან საღი პრაქტიკული აზრიც კი მეტყველებს, რომ ჯერ დანაშაული უნდა იქნეს ჩადენილი, რათა მის მიმართ სასჯელის გამოყენებაზე ვილაპარაკოთ. სწორედ ასე წყდებოდა ეს საკითხი ყოფილ საბჭოთა კავშირში, კერძოდ, ჯერ დანაშაულის ცნებას განიხილავდნენ, ხოლო შემდეგ – სასჯელის ცნებას. მაგალითად, ნ.დურმანოვი აკრიტიკებდა მოსაზრებას, რომ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი სასჯელის ცნების პირველადობის პრინციპით უნდა აიგოს. მისი აზრით, ბურჟუაზიული კრიმინალისტები სასჯელს სისხლის სამართლის ატრიბუტად მიიჩნევენ და ფიქრობენ, რომ სისხლის სამართლის სპეციფიკა მხოლოდ სასჯელშია გამოხატული⁷². სასჯელი და მასთან დაკავშირებული ნასამართლობა სისხლის სამართლის მნიშვნელოვანი სპეციფიკაა, მაგრამ ეს მაინც არ არის ის მთავარი საბუთი, რომელიც სისხლის სამართლის თეორიის აგებას სასჯელის პირველადობის პრინციპით ამართლებს.

ა.სახაროვი წერდა: „სისხლის სამართლის ცენტრალურ ცნებას დანაშაულის ცნება წარმოადგენს. სისხლის სამართლის მთელი შინაარსი, მისი მიზნები და ამოცანები განუყრელად უკავშირდებიან ამ ცნებას“⁷³. ა.ტრაინინი წერდა, რომ „ფაქტობრივად და ლოგიკურადაც დანაშაული

72. Н.Д. Дурманов, Понятие преступления, М., Л., 1948, с. 8.

73. А.Б. Сахаров., Понятие преступления по советскому уголовному праву, М., 1978, с.6.

წინ უსწრებს სასჯელს⁷⁴. ე.ჯეკებაევი დანაშაულისა და სასჯელის ერთდროულობიდან ამოდის და ამტკიცებს, რომ „შეუძლებელია დანაშაულის ცნების არსებობა სასჯელის გარეშე და სისხლის სამართლებრივი სასჯელისა და დანაშაულის გარეშე“⁷⁵.

ამრიგად, საბჭოური სისხლის სამართლის მეცნიერებაში სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი აიგებოდა დანაშაულის ცნების პირველადობის პრინციპით და კატეგორიულად უარყოფდნენ ამ საქმეში სასჯელის პირველადობის შესაძლებლობას. მაგრამ რევოლუციამდელი რუსეთის სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ნაწილი კრიმინალისტებისა ამოდიოდა დანაშაულის ცნების პირველადობიდან. მაგალითად, ნ.ტაგანცევი თავდაპირველად განიხილავს დანაშაულის ცნებას, ხოლო შემდეგ სასჯელის ცნებას⁷⁶. იმავე გზას ირჩევდა ნ.სერგიევსკიც⁷⁷, ლ. ვლადიმეროვიც⁷⁸.

საწინააღმდეგო თვალსაზრისზე იდგა ა.კისტიაკოვსკი. მისი აზრით, სისხლის სამართალში „პირველადი ადგილი უეჭველად ეკუთვნის სასჯელს. მასში გამოიხატება სისხლის სამართლის სული, იდეა“⁷⁹. ა.ჟიჟილენკო ამტკიცებდა, რომ „სასჯელის საკითხი – ეს მთელი სისხლის სამართლის ძირითადი საკითხია. სასჯელით ხასიათდება თვით დანაშაულებრივი ქმედებაც, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა დასჯადი, აკრძალული ქმედება“⁸⁰. ავტორის დასკვნით, „სასჯელის ცნების, როგორც ძირითადი საკითხის, ანალიზით უნდა დაიწყოს თვით სისხლის სამართლის მეცნიერების განხილვა“⁸¹. ამ საკითხზე აზრთა სხვადასხვა-

74. А.Н. Трайнин, Состав преступления по советскому уголовному праву, 1951, с. 10

75. У.С. Джебекаев, Цели уголовного наказания и их значение для криминологии. Криминологические и уголовно-правовые проблемы наказания, Алма-Ата, 1983, с. 7.

76. Н. Таганцев, Русское уголовное право, часть Общая, С.Петербург, 1902.

77. Русское уголовное право, Пособие к лекциям Н.Д. Сергиевского, часть общая, 1879.

78. Л.Е. Владимиров, Учебник русского уголовного права. Общая часть, Харьков, 1889.

79. А.Ф. Кнестяковский, Элементарный учебник русского уголовного права, часть общая, Киев, 1882, с. 764.

80. А. Жижиленко, Наказание, его понятие и отличие от других правоохранительных средств, Петроград, 1914, с. 4.

81. იქვე, გვ. 4

ობაა აგრეთვე გერმანულ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაშიც. მაგალითად, ე. შმიდჰაუზერი თეორიულად არ ეხება ამ სადავო საკითხს, მაგრამ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სისტემას სასჯელის ცნების პირველადობით იწყებს⁸². თვით ფინალურ თეორიაშიც კი ველცელი დანაშაულის ცნებიდან ამოდის⁸³, ხოლო მაურახი – სასჯელის ცნებიდან⁸⁴.

ამრიგად, ლიტერატურის ეს მოკლე ანალიზიც ადასტურებს, რომ სისხლის სამართლის თეორიის აგებაში დანაშაულის ცნებისა და სასჯელის ცნების თანაფარდობის პრობლემა სადავო და გაურკვეველია. ამის მიზეზი, ჩვენი აზრით, ისაა, რომ სათანადოდ არ იყო და არ არის გარკვეული სისხლის სამართლის მეცნიერების ბუნება და საზღვრები. „სისხლის სამართლის თეორია“ და „სისხლის სამართლის მეცნიერება“ გაიგივებული აღმოჩნდა. ამის გამო გაუგებარი გახდა სისხლის სამართლის თეორიის სასჯელის ცნებიდან აგების საზრისი. მაგრამ როგორც კი გავატარებთ იმ აზრს, რომ სისხლის სამართლის თეორია სისხლის სამართლის კერძო მეცნიერებაზე არ დაიყვანება, რომ შესაძლებელია სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების ფილოსოფიური პრობლემატიკის გამოყოფა, მაშინვე საკითხი სხვაგვარად დადგება. მართლაც, თუ სწორია დებულება, რომ სასჯელზე სახელმწიფოს უფლება ფილოსოფიური პრობლემაა, მაშინ ეს პრობლემა ბუნებრივად მოითხოვს სასჯელის არსის, მისი საზრისისა და მიზნების განხილვას. ამ თვალსაზრისით ცხადია, რომ სასჯელის ცნება უნდა იყოს პირველადი, რადგან სასჯელის ცნების განხილვის გარეშე სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების პრობლემა ვერ გადაწყდება. აბსტრაქტული მსჯელობა იმის შესახებ, აქვს თუ არა სახელმწიფოს დასჯითი უფლება, უნაყოფო იქნება, ვიდრე ნათელი არ გახდება სასჯელის მთელი სპეციფიკა. ამ პოზიციიდან დანაშაულის ცნების განხილვას მხოლოდ იმდენად აქვს აზრი, რამდენადაც გამართლდება სასჯელის გამოყენება. ისიც ცხადია, რომ აღნიშნული პოზიციიდან დანაშაულის ცნება პირველადი ვერ იქნება, რადგან ჯერ უნდა მოხდეს საზოგადოდ სასჯ

82. Schmidhauser, Strafrecht, Allgemeiner Teil. 1970

83. H. Welzel, Das Deutsche Strafrecht, 1958.

84. M. Maurach, Deutsche Strafrecht, 1958.

ელის გამართლება, ხოლო შემდეგ უნდა შეირჩეს წრე იმ ქმედებისა, რომელიც სასჯელის გამოყენების ღირსია.

ამრიგად, სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების პრობლემა ლოგიკურად მოითხოვს სასჯელის ცნების პირველადობას, რადგან ამ პოზიციიდან დანაშაულის ცნება მეორეული და განიხილება როგორც სასჯელის გამოყენების საფუძველი. მაშინაც კი, როდესაც ვაღიარებთ, რომ სისხლის სამართლის მთელი სპეციფიკა სასჯელში გამოიხატება, არ შეიძლება სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების პრობლემატიკის უარყოფა. პირიქით, ეს პრობლემატიკა ძირეულად უკავშირდება როგორც სისხლის სამართლის, ისე სისხლის სამართლის მეცნიერების გამართლების პრობლემას. მართლაც, თუ სასჯელს არავითარი მართლზომიერი საფუძველი არა აქვს, მაშინ სისხლის სამართალი შეუძლებელია. ბუნებრივია, თუ ამ ლოგიკით არც სისხლის სამართლის მეცნიერებაა შესაძლებელი. მაშასადამე, ფილოსოფია ის თეორიული სისტემაა, რომელიც მოწოდებულია დაასაბუთოს ან უარყოს სასჯელზე სახელმწიფოს უფლება, ან შეზღუდოს იგი გონივრული პრინციპებით. ამაზეა დამოკიდებული როგორც სისხლის სამართლის, ისე სისხლის სამართლის მეცნიერების შესაძლებლობა. უფრო მეტიც, სისხლის სამართლის პროგრესული სისტემის ჩამოყალიბება ბევრადაა დამოკიდებული იმ ფილოსოფიურ საწყისებზე, რომლებიც ამ მიმართებით „ეპოქის კრიტიკის“ ფუნქციას გასწევენ.

როგორც უკვე ჩანს, სისხლის სამართლის კერძო მეცნიერება არსებითად დამოკიდებულია სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების ფილოსოფიურ პრობლემატიკაზე. ფილოსოფია აფუძნებს ნებისმიერი მეცნიერების პრინციპულ შესაძლებლობას. ეს იმასაც ნიშნავს, რომ ფილოსოფია იქ იწყებს, სადაც კერძო მეცნიერება ამთავრებს. სისხლის სამართლის მეცნიერება დანაშაულის ცნებიდან იწყებს და სასჯელის ცნებით ამთავრებს, ხოლო ფილოსოფია სასჯელის ცნებიდან იწყებს, კრიტიკულად განაზოგადებს ამ მიმართებით სისხლის სამართლის მეცნიერების მონაპოვარს და გააკეთებს დასკვნებს, რომელთაც არსებითი მნიშვნელობა აქვთ სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის.

ამრიგად, სისხლის სამართლის კერძო მეცნიერების პოზიციებიდან პირველადია დანაშაულის ცნება, ხოლო სასჯელის ცნება – მეორეული,

განპირობებული დანაშაულის ჩადენით. ეს არსებითად არის პრაქტიკული პოზიცია, თუ გნებავთ, „ჯანსაღი აზრის“ პოზიცია, რადგან სისხლის სამართლის მეცნიერებას არ შეუძლია ეჭვი შეიტანოს თავისი დამაფუძნებელი ფილოსოფიური და ლოგიკური წანამძღვრების ჭეშმარიტებაში. მას არ შეუძლია ეჭვი შეიტანოს სასჯელზე სახელმწიფოს უფლებაში და ამ გზით არ გაუწიოს ანგარიში სახელმწიფოს დასჯით პოლიტიკას. იგი სასჯელს იღებს როგორც მოცემულობას, რომლის გარეშე სახელმწიფო შეუძლებელია. ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართლის მეცნიერება დოგმატურია, მაგრამ მხოლოდ იმ საფუძვლების მიმართ, რომელთა მოცემულობაში მას ეჭვი არ შეაქვს და არც შეიძლება შეჰქონდეს. სხვა საკითხია, თუ სისხლის სამართლის მეცნიერების სუბიექტი დაეჭვდება ამ საფუძვლებში, მაგრამ მაშინ ის ლოგიკურად ტოვებს სისხლის სამართლის მეცნიერებას და ფილოსოფიაში გადადის. თავისი კელევის სფეროში კი სისხლის სამართლის მეცნიერება არ შეიძლება იყოს დოგმატური, არაკრიტიკული. პირიქით, იგი მოწოდებულია კრიტიკული პათოსით განიხილოს საგანი და მოგვცეს ჭეშმარიტი ცოდნა ამ საგნის შესახებ, მაგრამ ამჯერად დაემათავრებთ დასკვნით, რომ სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების პრობლემატიკაში პირველადია სასჯელის ცნება, ხოლო სისხლის სამართლის მეცნიერების პოზიციიდან პირველადია დანაშაულის ცნება.

წ6. „სისხლის სამართლის სოციოლოგიის“ ცნება

საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში „სამართლის სოციოლოგიის“ ცნება ფართოდაა გავრცელებული. მაგრამ სოციოლოგიისა და იურიდიულ მეცნიერებათა მიმართების პრობლემა იდგა რევოლუციამდელი რუსეთისა და საერთოდ საზღვარგარეთის სამეცნიერო ლიტერატურაში. შორს რომ არ წავიდეთ, სისხლის სამართლის სოციოლოგიური სკოლის არსიც გვეყოფა. საკითხი „იურიდიულისა“ და „სოციალურის“ კავშირ-მიმართებებს ეხება. ამ მიმართებაში, როგორც სისხლის სამართლებრივი აზრის ისტორია გვიჩვენებს, იკვეთება წმინდა ნორმატიული ტენდენცია, მისი რაიმე სოციალური

შინაარსის გარეშე, რაც ფორმალიზმსა და დოგმატიზმში გადადის. სისხლის სამართლის კლასიკურ სკოლას სწორედ ფორმალიზმსა და დოგმატიზმში ადანაშაულებდნენ. ამ მიმართულებას მხედველობიდან რჩებოდა ის გარემოება, რომ სისხლის სამართალი, ფართო აზრით, თავადაა სოციალური მოვლენა, რადგან სოციალურ ურთიერთობათა გარეშე არც სახელმწიფოა შესაძლებელი და არც სამართალი. მაგრამ ამ მიმართებით იკვეთება სოციოლოგიზმიც, როდესაც იურიდიულ პრობლემატიკაში მთავარი გახდება სოციოლოგიური ტენდენცია. ამ შემთხვევაში ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ იურიდიულ მეცნიერებაში გამოყენებული სოციოლოგიური კვლევის მეთოდებს „სამართლის სოციოლოგიას“ უწოდებენ. ეს უხეშ მეთოდოლოგიურ შეცდომად უნდა ჩაითვალოს. ამ შეცდომას ლოგიკურად მოსდევს მცდარი დასკვნები. როგორც უკვე ვნახეთ, ო.შიშოვმა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანში სოციოლოგიური დონის გამოყოფა მოინდომა, მაგრამ ეს ცდა ლოგიკურ წინააღმდეგობებში გაიხლართა. ეს, ჩვენი აზრით, „სამართლის სოციოლოგიის“ არასწორი გაგების შედეგია. მაგალითად, ვ.კაზიმირჩუკის აზრით, სამართლის სოციალური ფუნქციის, მისი მოქმედების სოციალური პირობების კვლევა არის ახალი მეცნიერული მიმართულების – სამართლის სოციოლოგიის შინაარსი⁸⁵. საკითხავია: სამართლის სოციოლოგია სამართლის თეორიაში ახალი მეცნიერული მიმართულებაა თუ სოციოლოგიის ნაწილი? თუ იგი სამართლის თეორიაში ახალი მიმართულებაა, მაშინ ის მაინც სამართლის თეორიის ნაწილია და არა სოციოლოგიის ნაწილი და მაშინ „სამართლის სოციოლოგია“ შეუძლებელია. თუ იგი სოციოლოგიის ნაწილია, მაშინ სამართლის თეორიის ნაწილი ვერ იქნება. ამ გაუგებრობას ის ვითარება კმნის, რომ სამართლის მეცნიერებაში სოციოლოგიური კვლევის მეთოდებს, როგორც ითქვა, – „სამართლის სოციოლოგიას“ უწოდებენ. მაგალითად, სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში ამტკიცებენ, რომ სისხლის სამართლის სოციოლოგია არის არა დამოუკიდებელი მეცნიერული დისციპლინა, არამედ სისხლის სამართ-

85. В.П. Казимирчук, Предмет социально-правовых исследований, „Право и социология“, М., 1973, с. 49.

ლის მეცნიერების შემადგენელი ნაწილი, როგორც ზოგადი და განსაკუთრებული ნაწილების შემეცნების ინსტრუმენტი⁸⁶.

თუ სისხლის სამართლის სოციოლოგია სხვა არაფერია, თუ არა სისხლის სამართლის შემეცნების ინსტრუმენტი ანუ მეთოდი, მაშინ ის შემეცნების სოციოლოგიური მეთოდი ყოფილა, ხოლო სოციოლოგიური კვლევის მეთოდი სოციოლოგიის ნაწილია და არა სისხლის სამართლის მეცნიერების ნაწილი.

იგივე შენიშვნა უნდა გაკეთდეს ლ.სპირიდონოვის მიმართაც. ავტორმა შექმნა კიდევ სპეციალური ნაშრომი „სისხლის სამართლის სოციოლოგიის“ სახელწოდებით. აქ ჩვენ არ განვიხილავთ იმ საკითხს, რამდენად უფლებამოსილია კრიმინალისტი – თავად იკვლიოს საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ბუნება და ხასიათი, თუმცა არც იმის უთქმელობა ვარგა, რომ ეს უკვე სოციოლოგიაა და არა სისხლის სამართლის მეცნიერება. ლ.სპირიდონოვის აზრით, სისხლის სამართლის ნორმის მოქმედების სოციალური განპირობების კვლევა სისხლის სამართლის მეცნიერების მხარეა, ასპექტია, როგორც კერძო სოციოლოგიური თეორია⁸⁷. ავტორი გამოყოფს კიდევ სისხლის სამართლის სოციოლოგიის საგანს – საზოგადოებრივ ურთიერთობას და სისხლის სამართლის ნორმის მოქმედების მექანიზმს⁸⁸.

ჯერ ერთი „საზოგადოებრივი ურთიერთობის“ კატეგორია სოციალური ფილოსოფიის კატეგორიაა, რომელიც სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძველია. მეორეც, კვლევის სოციოლოგიური მეთოდები იმიტომ გვჭირდება, რომ მივიღოთ ახალი ცოდნა სამართლის მოქმედების სოციალური მექანიზმის შესახებ. მესამეც, ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ „სოციალური ფილოსოფია“ და „სოციოლოგია“. ფილოსოფია „სოციალურის“ ცნების გარეშე შეუძლებელია, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სოციოლოგია და სოციალური ფილოსოფია ერთი და იგივეა. „სოციოლოგია“ უფრო კონკრეტული ცნებაა და გულისხმობს სოციალურ მოვლენათა კავშირ-

86. Советские уголовное право, часть Общая, М., 1982, с. 11.

87. Л.И. Спирidonov, Социология уголовного права, М., 1986, с. 18.

88. იქვე, გვ. 20.

ურთიერთობებსა და ფუნქციებს მოცემულ მთლიან სოციალურ ორგანიზმში⁸⁹. ამ თვალსაზრისით „სამართლის სოციოლოგია“ კანონიერი ცნებაა, თუ მასში იგულისხმება არა სოციალური კვლევის მეთოდები სამართლის მეცნიერებაში, არამედ სამართლის სოციალური მიზეზები და შედეგები, სამართლის ადგილი სოციალურ სტრუქტურაში. ამ აზრით შესაძლებელია სამართლის სოციოლოგია ანალოგიურად აზროვნების, კულტურის, მეცნიერების, ოჯახისა და ა.შ. სოციოლოგიისა.

სულ სხვაა სოციოლოგიური მეთოდების გამოყენება სამართლის მეცნიერებაში. ამგვარი კვლევა აუცილებელია იმისათვის, რომ უფრო ნათლად დაეინახოთ სამართლის მოქმედების სოციალური მექანიზმი. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს ვ. კოგანის გამოკვლევა, რომელშიც კარგადაა ნაჩვენები სისხლის სამართლის სოციალური უკუშემოქმედება⁹⁰. მაგრამ რამდენადაც აქ საქმე ეხება სოციოლოგიური მეთოდების გამოყენებას სისხლის სამართლის მეცნიერების ინტერესებში, ამ ასპექტით „სისხლის სამართლის სოციოლოგიის“ ცნება მართებული არ არის, რადგან სისხლის სამართლის მეცნიერების შინაარსში შედის არა სოციოლოგიური კვლევის მეთოდები, არამედ სოციოლოგიური კვლევის შედეგები. ესაა საგნობრივი თეორია და არა მეთოდოლოგიური თეორია. სოციოლოგიური კვლევის მეთოდების გამოყენებით ახალი თეორია თუ არ შეიქმნა, მაშინ სამართლის მეცნიერებაში სოციოლოგიური კვლევის მეთოდები შეგვრჩება ხელთ, რაც უხეში სოციოლოგიზმი იქნებოდა. კვლევის მეთოდს არც „სისხლის სამართლის ფილოსოფიის“ შექმნა შეუძლია და არც „სისხლის სამართლის სოციოლოგიის“ შექმნა. ერთია სამართლის ფილოსოფია, როგორც ფილოსოფიური მეცნიერება, და მეორეა სამართლის მეცნიერების საგნის ჭრილში სამართლის კვლევაში ფილოსოფიური მეთოდების გამოყენება. ამიტომ სამართალში, მათ შორის სისხლის სამართალში, სოციოლოგიურ კვლევას უნდა ეწოდოს თავისი ზუსტი სახელი („სოციოლოგიური კვლევის

89. ა. ზღარეშისლოვი, სოციოლოგიური გამოკვლევის მეთოდოლოგია და პროცედურა, თბილისი, 1975, გვ. 27.

90. В. Коган, Социальный механизм уголовно-правового воздействия, М., 1983, с. 180.

მეთოდების ისხლის სამართალში“), რათა ამგვარი გაუგებრობა თავიდან იქნეს აცილებული.

ამრიგად, სისხლის სამართლის მეცნიერებაში კვლევის ფილოსოფიური თუ სოციოლოგიური მეთოდების გამოყენებას ის აზრი აქვს, რომ შეიქმნას საგნობრივი თეორია, რომელიც ამდიდრებს სისხლის სამართლის მეცნიერებას, სისხლის სამართლის მეცნიერება კი სისხლის სამართლის არც „ფილოსოფია“ და არც „სოციოლოგია“, იგი კერძო, დარგობრივი იურიდიული მეცნიერებაა, რომელიც მოწოდებულია თეორიული მომსახურება გაუწიოს დანაშაულთა თავიდან აცილებისა და მათ წინააღმდეგ ბრძოლის პრაქტიკას. ამისათვის კი სისხლის სამართლის მეცნიერებამ უნდა მოახდინოს თეორიული შემეცნება იმისა, რაც მის საგნობრივ სტრუქტურაში შემოდის. მაგრამ როგორ ხდება ეს შემეცნება? მოკლედ განვიხილოთ ეს საკითხიც, რადგან იგი სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანთან უშუალოდაა დაკავშირებული.

§7. სისხლის სამართლის მეცნიერებაში შემეცნების შესაძლებლობის პრობლემა

შემეცნების საწყისის პრობლემა ყოველი მეცნიერების წინაშე დგას, თუ ის თვითცნობიერებას ანუ თავისი შემეცნების შემეცნებას მოახდენს. ეს პრობლემა კი ფილოსოფიური პრობლემაა. ჩვენ ამჯერად არ განვიხილავთ ემპირიზმისა და რაციონალიზმის დაპირისპირების ცნობილ ისტორიას. მოკლედ მოვჭრით, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება ემპირიული მეცნიერება არაა, მაგრამ გარკვეული ემპირიული მონაცემების გარეშე შემეცნება ვერც ამ მეცნიერებაში იქნებოდა შესაძლებელი. მართლაც, თუ არ ვიცით სისხლის სამართლის კანონის მოქმედებისა და გამოყენების პრაქტიკული შედეგები, მაშინ რაიმე თეორიულ შემეცნებაზე ლაპარაკიც კი შეუძლებელია. ამიტომაც საჭირო ემპირიული კვლევა, რათა ყოველი თეორიული აბსტრაქცია სათანადო ფაქტებზე იქნეს დაფუძნებული. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევენ ქართველი მკვლევრები (ა.გაბიანი, შ.ფაფიაშვილი, ნ.წულაია), რომლებმაც ფართო ემპირიული ბაზის ნიადაგზე შექმნეს გამოკვლევები

როგორც კრიმინოლოგიაში, ისე სისხლის სამართლის მეცნიერებაში⁹¹. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია აგრეთვე თ. შავგულიძის გამოკვლევები მართლშეგნებისა და საზოგადოებრივი აზრის თაობაზე⁹². ამგვარი გამოკვლევები ხელს უწყობენ თითოეული აზრის საბუთიანობას და მისი პრაქტიკაში დანერგვის ეფექტიანობას. მაგრამ, ცხადია, ეს ჯერ კიდევ არაა საკმარისი. საჭიროა იმის გამოკვლევა, თუ რა პრაქტიკული შედეგები აქვს თავად სისხლის სამართლის მეცნიერებას – დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლის პრაქტიკაში იყენებენ თუ არა ამ მეცნიერებაში არსებულ გამოკვლევებს. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში საქმე სისხლის სამართლის მეცნიერების თვითცნობიერებას ეხება.

მაგრამ რა ფარგლებში არსებობს სისხლისსამართლებრივი შემეცნების პროცესი? სამწუხაროდ, ეს შემეცნება სისხლის სამართლის კანონის გამოყენების პრაქტიკის შემეცნებაზე იშვიათად არ არის დაყვანილი. სისხლის სამართლის კანონის გამოყენება სისხლის სამართლის პროცესუალურ ფორმაში ხდება, ხოლო პროცესუალური ფორმა სისხლის სამართლის საპროცესო მეცნიერების საგანია. სისხლის სამართლის კანონის გამოყენების პრაქტიკის შესწავლისა და განზოგადების გარეშე ახალი საკანონმდებლო წინადადებათა შემუშავება შეუძლებელი იქნებოდა, მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ არსებობს ზოგადრეგულატური სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, რაც სისხლის სამართლის კანონის მოქმედებაზე მეტყველებს⁹³. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების მექანიზმის კვლევა აუცილებელია, რადგან ჩვენთვის მეცნიერული თვალსაზრისით სულ ერთი არ არის, თუ რა მოტივით ხორციელდება სისხლისსამართლებრივად მართლზომიერი ქცევა – ზნეობრივი გრძნობით, კანონისადმი პატივისცემითა თუ მოსა-

91. А.А. Габинян, П.А. Мущукдзяни, О.Б. Мильникова, Нормативно-ценностная пропаганда и пути повышения ее эффективности, Тб., 1988. Ш.Г. Папиашвили, Должностное преступление в теории уголовного права, законодательство и судебной практике, Тб., 1988. ა. ზურაბაშვილი, ა. გაბიანი, გ. ლეყვა, გ. ნანიშვილი, მენე ჩვეულებიდან მიმოვ დავაუბამდე, თბ., 1982. შ. ფაფიაშვილი, თანამდებობრივ დანაშაულთან ბრძოლის ზოგიერთი პრობლემა, თბ., 1985. ზ. წულაია, დატაცებასთან ბრძოლის კრიმინოლოგიური საფუძვლები მსუბუქ მრეწველობაში, „სადისერტაციო მაცნე“ იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო შარისხის მისაპოვებლად, თბ., 1994.

92. თ. შავგულიძე, საზოგადოებრივი აზრი, მართლშეგნება და მოსწავლე ახალგაზრდობა, თბ., 1981.

93. ი.ხ. გ. ნაწყებია, სისხლის სამართლის საგანი, თბ., 1997.

ლოდნელი სასჯელის შიშით. ამ ასპექტით სოციოლოგიური კვლევა დიახაც საჭიროა, მაგრამ იგი ყოველგვარი სოციოლოგიზმის გარეშე უნდა ჩატარდეს. ამ მიმართებით სოციოლოგიზმის ერთ-ერთი ლოგიკური პირობა ისიც გახლდათ, რომ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა დანაშაულის ჩადენას დაუკავშირეს და ზოგადრეგულატურ სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაზე იშვიათად თუ ვინმე ლაპარაკობდა. ამ ლოგიკურ ვითარებაში სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების პრაქტიკა ან ამოვარდა თეორიული კვლევის სფეროდან და აქცენტი ამ კანონის გამოყენების პრაქტიკაზე იქნა გადატანილი, ან კიდევ სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების კვლევა ხდებოდა ზოგადრეგულატური სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის გარეშე. ამ ვითარებაში, როდესაც სოციოლოგიურ კვლევას წინ არა აქვს წამმღვარებული ზოგადრეგულატური სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის კვლევა, სოციოლოგიზმი ადვილი მოსალოდნელია. ბ.სავენელი მართებულად აღნიშნავს, რომ „სამართლის სოციოლოგიზაციით გატაცება გამოწვეულია იგნორირებით ისეთი მნიშვნელოვანი სოციალურ-სამართლებრივი კატეგორიისა, როგორიცაა მართლწესრიგი“⁹⁴. მართლაც, თუ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა დანაშაულის ჩადენის გამო ყალიბდება, მაშინ სისხლისსამართლებრივი მართლწესრიგი, როგორც სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების შედეგი, არ არსებობს, რადგან დანაშაულის ჩადენის შემდეგ საქმე ეხება სისხლის სამართლის კანონის გამოყენებას და არა მოქმედებას. მაგრამ როდესაც დასაბუთებულია, რომ არსებობს ზოგადრეგულატური სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, რომელშიც დელიქტუნარიანი პირები სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატებს წარმოადგენენ, მაშინ ამ პირთა მართლზომიერი ქცევის შედეგად მყარდება სისხლის-სამართლებრივი მართლწესრიგი, როგორც სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების შედეგი.

ამრიგად, სისხლისსამართლებრივი შემეცნება არ იფარგლება მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონის გამოყენების პრაქტიკის შესწავლით. საჭიროა სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების

94. Б. Саванели, Правопорядок и юридическая практика, Тб., 1981, с. 47.

მექანიზმის შესწავლაც. მაგრამ საკმარისია თუ არა სისხლის-სამართლებრივი შემეცნებისათვის სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება და გამოყენება? არსებობს თუ არა კიდევ საზოგადოებრივი პრაქტიკის ისეთი სფერო, რომელიც სისხლის სამართლებრივი შემეცნებისათვის აუცილებელია? მართლაც, დავას არ უნდა იწვევდეს ის ფაქტი, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებას კანონშემოქმედებითი დანიშნულებაც აქვს. ამ დანიშნულებას იგი ისე ვერ შეასრულებს, თუ კანონშემოქმედებით პრაქტიკას არ შეისწავლის. მაგრამ ირკვევა, რომ კანონშემოქმედებითი პრაქტიკა იურიდიულ პრაქტიკას არ განეკუთვნება. მაგალითად, ს.ალექსეევი ამტკიცებს, რომ იურიდიული პრაქტიკა განეკუთვნება არა „სამართალშემოქმედებას, არამედ ინდივიდუალურ-რეგულატურ სასამართლო საქმიანობას, სამართლის გამოყენებას“⁹⁵. სინამდვილეში, როგორც სწორად მიუთითებს პროფ. გ.ტყეშელიაძე, „იურიდიული პრაქტიკა გამოიხატება ნორმატიული აქტების გამოცემასა და სამართლის ნორმის რეალიზაციაში“⁹⁶.

ამრიგად, სისხლის სამართლის მეცნიერება სწავლობს სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების, სისხლის სამართლის კანონის მოქმედებისა და გამოყენების პრაქტიკას. მაგრამ აქ საქმე ეხება არა მარტო „პრაქტიკას“ თავისთავად, არამედ ამ პრაქტიკის სუბიექტებს, მათ საქმიანობას. სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი პრაქტიკის შესწავლისას სისხლის სამართლის მეცნიერება სწავლობს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს კანონშემოქმედებით ურთიერთობას, რადგან ამ ურთიერთობის გარეშე სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება შეუძლებელია. სისხლის სამართლის მეცნიერება სწავლობს სისხლის სამართლის სუბიექტებს, რომლებმაც სისხლის სამართლის კანონი უნდა ამოქმედონ, რადგან, როგორც გ.ნანეიშვილი აღნიშნავს, „...სუბიექტები წარმოადგენენ არქიმედეს იმ პუნქტს, რომლის საშუალებითაც სამართლის ნორმას შეუძლია რეალური სამყარო ააშოშრაოს“⁹⁷. დაბოლოს, სისხლის სამართლის მეცნიერება სწავლობს გამომძიებელს ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის საკითხების გამო, სასამართლოს ქმედების

95. С.С. Алексеев, Общая теория права, т. I. М., 1981, с. 346.

96. Г.Т. Тқешелиаძე, Судбная практика и уголовный закон, Тб., 1975, с. 8.

94 გ. ნანეიშვილის დასახ. ნაშრომი, გვ 26

დანაშაულად კვალიფიკაციისა და სასჯელის დანიშვნის პრაქტიკის გამო. მაგრამ როგორ ხდება სისხლისსამართლებრივი შემეცნება, მაშინ როდესაც ზემოთ ჩამოთვლილი სუბიექტები პრაქტიკის სუბიექტებია, ხოლო შემეცნება სისხლის სამართლის მეცნიერებაში შესაძლებელია შემეცნების საგანთან თეორიული დამოკიდებულების ვითარებაში? პრაქტიკის ენა და თეორიის ენა განსხვავებულია და ამიტომ სისხლის სამართლის მეცნიერების სუბიექტისა და იურიდიული პრაქტიკის სუბიექტების შემეცნებითი თანხვედრა ადვილი საქმე არ უნდა იყოს. ამ სიძნელიდან გამოსავალი შეიძლება ვიპოვოთ ესთეტიკურ მეცნიერებაში შემეცნების სპეციფიკის მოშველიებით. ამ სპეციფიკაზე კარგად მიუთითა პროფ. ნ. ჭავჭავაძემ. მან აღნიშნა, რომ ესთეტიკურს მხოლოდ ესთეტიკური სუბიექტი ხედავს, ხოლო ესთეტიკური მეცნიერება გნოსეოლოგიურმა სუბიექტმა უნდა ააგოს. ეს სუბიექტები სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ და მათ ერთმანეთის ენა არ ესმით⁹⁸. ავტორი ასკვნის: „რაკი პირდაპირი გზა ესთეტიკური სინამდვილისაკენ, ესთეტიკური საგნისაკენ გნოსეოლოგიურ სუბიექტს არა აქვს, და რაკი მან მაინც უნდა გაიგოს, თუ რა არის ეს სინამდვილე, მან შემოვლით გზას უნდა მიმართოს – პკითხოს მის შესახებ იმას, ვისაც მასთან მისვლა შეუძლია. ესთეტიკური საგნისაკენ ესთეტიკური მეცნიერების გზამ ესთეტიკურ სუბიექტზე უნდა გაიაროს“⁹⁹.

ჩვენი აზრით, ანალოგიურად უნდა მოიქცეს სისხლის სამართლის მეცნიერების სუბიექტიც: მან „დაკითხვა“ უნდა მოუწყოს იურიდიული პრაქტიკის სუბიექტებს, რათა ჩაწვდეს მათი საქმიანობის საზრისს, ხოლო ამ საზრისში წვდომა ისე ვერ მოხდება, თუ აქ მიღწეულ არ იქნა გაგებითი შემეცნება, ე.ი. თუ სისხლის სამართლის მეცნიერების სუბიექტმა თავისი თავი იურიდიული პრაქტიკის სუბიექტების პოზიციაში არ ჩააყენა. თეორიული პოზიციიდან პრაქტიკის სუბიექტის პოზიციაზე დგომა ხერხია შემეცნებისა, რომელსაც გაგებითი შემეცნება ეწოდება¹⁰⁰. სწორედ გაგებითი შემეცნების წყალობით შეიძლება

98. ნ. ჭავჭავაძე, ესთეტიკის მეთოდოლოგიისათვის, თბ., 1977, გვ. 31.

99. იქვე, გვ. 32.

100. გ. ცინცაძე, გაგების მეთოდი ფილოსოფიაში და პიროვნების პრობლემა, თბ., 1975; გ. ნაჭყვია, გაგების მეთოდის ზოგიერთი ასპექტი სისხლის სამართლის მეცნიერებაში, „საბჭოთა სამართალი“, 1989, №10.

დასაბუთდეს სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, საკმაოდ ბევრი „უცნაურობანი“, რომლებიც მეცნიერულ ჭეშმარიტებასთან შეუთავსებელნი ჩანან. მაგალითად, პირველად ჩადენილი ქურდობა განმეორებით ჩადენილად ითვლება, თუ პირმა პირველად ქურდობის ჩადენამდე ჩაიდინა, ვთქვათ, ძარცვა. მაშასადამე, ფაქტობრივად პირველი ქურდობა ამ ვითარებაში იურიდიულად მეორეა. გარდა ამისა, ფაქტობრივად მოსამზადებელი საქმიანობა იურიდიულად შეიძლება დამთავრებულ დანაშაულად ჩაითვალოს (ბანდიტიზმი); ფაქტობრივად ერთი მოქმედებით იურიდიულად შეიძლება ორი დანაშაული იქნეს ჩადენილი; ფაქტობრივად წამქეზებული იურიდიულად ამსრულებელია, თუ იგი დანაშაულის ჩასადენად აქეზებს მცირეწლოვანს ან შეურაცხადს და ა.შ. ამგვარი „უცნაურობანი“ წმინდა გნოსეოლოგიური პოზიციებიდან ვერ საბუთდებიან. არ შეიძლება ჭეშმარიტი იყოს ის, რომ ფაქტობრივად წამქეზებელს გმირულ პირობებში იურიდიულად ამსრულებელი ეწოდება. ჭეშმარიტება ამგვარ ფიქციებთან შეუთავსებელია. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამგვარი ფიქცია მცდარია, რადგან მას სრულიად აუცილებელი პრაქტიკული საზრისი აქვს, კერძოდ, ფაქტობრივად წამქეზებელი იურიდიულად ამსრულებელია იმიტომ, რომ მცირეწლოვანი ან შეურაცხადი, რომელთაც ის დანაშაულის ჩასადენად აქეზებს, თავიანთი მოქმედებისათვის პასუხს არ აგებენ და, მაშასადამე, დანაშაულის თანამონაწილეებად ვერ ჩაითვლებიან. იმიტომ იურიდიულად პასუხი უნდა აგოს ფაქტობრივმა წამქეზებელმა, როგორც იურიდიულად ამსრულებელმა. მაშასადამე, შუალობითი ამსრულებლობა საზრისიანია, ზოლო ეს საზრისი არც ჭეშმარიტია და არც მცდარი. მაგრამ მაშინ როგორაა შესაძლებელი სისხლის სამართლის მეცნიერება? საქმე ის გახლავთ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება სოციალური მეცნიერებაა, ზოლო სოციალური შემეცნებისათვის სპეციფიკურია საზრისის შემეცნება¹⁰¹. სოციალურ ინსტიტუტებს, სახელმწიფოს, სამართალსა და ა.შ. თავიანთი საზრისი აქვთ, ზოლო ამ საზრისში წვდომა გაგების სიღრმეზეა დამოკიდებული. მაშასადამე, მეც-

101. დ.კერქაძე. სოციალური შემეცნების თავისებურების საკითხისათვის, „ისტორიული მატერიალიზმის საგნის შესახებ“, თბ., 1973, გვ.152-174.

ნიერების კრიტერიუმი არის არა მარტო ჭეშმარიტება, არამედ გაგების სიღრმეც¹⁰². ცხადია, სისხლის სამართლის მეცნიერებაში არსებობს ისეთი ცოდნაც, რომელიც ჭეშმარიტება-მცდარობის თვალსაზრისით იზომება. ასეთი ცოდნა მოიპოვება სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, ობიექტური კანონზომიერების შემეცნებით, მაგრამ სისხლისსამართლებრივი შემეცნება საზრისულ შემეცნებას გვერდს ვერ აუვლის. სწორედ საზრისული შემეცნებითაა შესაძლებელი გაგება იმისა, რომ სისხლის სამართლის კანონს უკუქცევითი ძალა აქვს მხოლოდ მაშინ, როცა იგი ამსუბუქებს დასჯადობას ან საერთოდ აუქმებს მას; ფაქტობრივად მოსამზადებელი საქმიანობა იურიდიულად დამთავრებული დანაშაულია იმიტომ, რომ ბანდიტიზმი დიდი საზოგადოებრივი საშიშროებით ხასიათდება და შეიარაღებული ბანდის ორგანიზება ან მასში მონაწილეობა უკვე დამთავრებული დანაშაულია და ა.შ. ყველა ამგვარი საზრისის ძიება უეჭველად მიგვიყვანს სახელმწიფომდე, როგორც კანონშემოქმედების სუბიექტამდე, რომელიც საზოგადოებასთან ერთად სისხლის სამართლის კანონში სდებს ნორმატიულ საზრისებს. უკვე ნორმის ახსნა-განმარტების ცნობილ ზერხებშიც ჩანს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში სხვა მეთოდებთან ერთად მნიშვნელოვანია გაგებითი შემეცნება. მაგრამ საქმე ისაა, რომ იურიდიული პრაქტიკის ზემოთ ხსენებული სუბიექტების მოქმედებას საზრისი აქვთ მხოლოდ მათ ურთიერთობაში და არა ცალ-ცალკე. მაგალითად, სისხლის სამართლის დარგში კანონმდებელი სახელმწიფოა, მაგრამ საზოგადოების, როგორც სუბიექტის, გარეშე სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება შეუძლებელია.

როგორც ჩანს, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი პრაქტიკა საზოგადოებისა და სახელმწიფოს განსაზღვრულ ურთიერთობაში მიმდინარეობს. ამ ურთიერთობის გაგების გარეშე სისხლის სამართლის მეცნიერება თავის კანონშემოქმედებით დანიშნულებას ვერ შეასრულებს. რა თქმა უნდა, არც „სახელმწიფო“ და არც „საზოგადოება“ თავისთავად არ შეადგენს სისხლის სამართლის მეცნიერების კვლევის საგანს. მას ამ ორი დიდი საწყისის მხოლოდ ერთი მიმართება

102. В.И.Ильин. О специфике гуманитарного знания. "Вопросы философии", 1985, №1, с.53.

აინტერესებს. მით უმეტეს, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებას ვერც მხოლოდ სახელმწიფო შეძლებს და ვერც მხოლოდ საზოგადოება. როგორც სწორად აღნიშნავს ე.ფოფანოვი, ერთი სუბიექტის საქმიანობა შეესატყვისება მისი კონტრსუბიექტის საქმიანობას, რადგან „რეალურად არსებობს სუბიექტთა ურთიერთქმედება ისე, რომ ყოველი მათგანის საქმიანობა არის მთელის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც მოცემული მთელის გარეშე არ შეიძლება იქნეს გაგებული“¹⁰³.

ამრიგად, სისხლის სამართლის მეცნიერების სუბიექტის შემეცნებითი ასპარეზი საკმაოდ ფართოა, მაგრამ იგი მაინც შემოსაზღვრულია საგნობრივი სინამდვილით, რომელიც „სისხლის სამართლებრივი პრაქტიკის“ ცნებით შეიძლება აღინიშნოს, რაკი აქ საქმე ეხება სისხლის სამართლის კანონის შექმნის, მოქმედებისა და გამოყენების პრაქტიკას. შემეცნების საწყისის თვალსაზრისით პირველადი შეიძლება იყოს სისხლის სამართლის კანონის გამოყენების პრაქტიკა, რადგან, როგორც უკვე იყო ნათქვამი, სისხლის სამართლებრივი იდეები და კერძო მეცნიერული აზრი სისხლის სამართლის შესახებ წარმოიშვნენ ფეოდალური იუსტიციის დაუნდობელი კრიტიკის კვალობაზე. სისხლიანი რეპრესიული პრაქტიკის ანალიზის გარეშე ეს კრიტიკა შეუძლებელი იქნებოდა. მაგრამ ისიც ცხადია, რომ კრიტიკის ობიექტი იყო ფეოდალური სისხლის სამართლის კანონმდებლობაც. ამ თვალსაზრისით შემეცნება ლოგიკურად გადავიდა კანონშემოქმედების დონეზე. პირველი მეცნიერული აზრის არსებითად დამაფუძნებელი საგანი სწორედ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების პრობლემა იყო, რადგან სისხლის სამართლის შესახებ პროგრესული იდეები სისხლის სამართლის ახალ, პროგრესულ კანონმდებლობას მოითხოვდნენ. ჩვენ უკვე ვთქვით, რომ ჩ.ბეკარიას მიერ ჩამოყალიბებულ პრინციპებს კანონშემოქმედებითი დანიშნულება ჰქონდათ. ავტორი უკვე აცნობიერებს იმას, რომ სისხლის სამართლებრივი პრობლემების, მისი სიტყვებით რომ ვთქვათ, „გეომეტრიული სიზუსტით“ კელევა აუსილებელია. როგორც ჩანს, მისთვის მეცნიერე-

103. В.В.Фопанов. Социальная деятельность и теоритическое отражение, Новосибирск, 1986, с.25.

ბის იდეალი მათემატიკაა, თუმცა იგი თავის თავს „ცუდ“ ფილოსოფოსს თუ პოლიტიკოსს უწოდებს. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ მას ჯერ კიდევ არა აქვს გაცნობიერებული, რომ მსჯელობის საგნის მიხედვით იგი კრიმინალისტია. მაგრამ მთავარია, რომ იგი უკვე დანაშაულისა და სასჯელის საკანონმდებლო დადგენას მოითხოვს. ცხადია, ეს დანაშაულისა და სასჯელის ცნების რაიმე ნიშანზე მითითების გარეშე შეუძლებელია. დანაშაულის ნორმატიული ცნება კი გამოხატავს საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების ისეთ კავშირს, რომლის გარეშე არც სისხლის სამართალია და არც სისხლის სამართლის მეცნიერება. ეს შემთხვევითი არ არის, რადგან, როგორც უკვე ითქვა, დანაშაულის ცნება სისხლის სამართლის მეცნიერების პირველად, ამოსავალ ცნებას წარმოადგენს. მეცნიერების პირველადი, ამოსავალი ცნება კი შემთხვევით არ ჩნდება და არ შეიძლება მეცნიერების საგანთან არ იყოს დაკავშირებული. ვფიქრობთ, დანაშაულის ნორმატიული ცნებიდან შეიძლება გაკეთდეს უკუდასკვნა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე. აქედან წარმოებულმა მეთოდოლოგიურმა მსჯელობამ ლოგიკურად მიგვიყვანა დასკვნამდე, რომ დანაშაულის ცნება სისხლის სამართლის მეცნიერების პირველადი ცნებაა. ეს გარემოება ზშირად აცდუნებდა ზოლმე კრიმინალისტებს და აფიქრებინებდა მათ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული და სასჯელი. სინამდვილეში დანაშაულის ცნება სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე უნდა მიუთითებდეს, ზოლო სასჯელის არსი – ფილოსოფიის საგანზე. აქედან გამოადინარე, ცალკე თავად უნდა განვიხილოთ დანაშაულის ნორმატიული ცნება.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი

§1. დანაშაულის ნორმატიული ცნების სტრუქტურა და სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი

დანაშაულის ცნება, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების პირველადი, ამოსავალი ცნება, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე უნდა მიუთითებდეს. ამ დებულებას ასაბუთებს დანაშაულის ნორმატიული ცნების მოდელი, მისი სტრუქტურა. სახელდობრ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის თანახმად, დანაშაულად ჩაითვლება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედება, რომელიც ხელყოფს სისხლის სამართლის კანონით დაცულ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს (საქართველოს რესპუბლიკის საზოგადოებრივი წესწყობილება, საკუთრება, პიროვნება და ა.შ.).

როგორც ამ განსაზღვრებიდან ჩანს, დანაშაული რიგი ნიშნებით ხასიათდება. ჯერ ერთი, დანაშაული გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით; მეორეც, დანაშაული ადამიანის ნების გარეგან გამოვლინებას – მოქმედება-უმოქმედობას – წარმოადგენს; მესამეც, მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც ადამიანის ნების გარეგან გამოვლინებას წარმოადგენს, საზოგადოებრივად საშიშია. ცხადია, დანაშაული ბრალის გარეშე შეუძლებელია, მაგრამ დანაშაულის ცნების ამ ნიშანს მოგვიანებით შევეხებით. ამჯერად დავიწყოთ იმით, რომ დანაშაული გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით. სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მოქმედება ან უმოქმედობა დანაშაულად არ ჩაითვლება. სისხლის სამართლის კანონით ქმედების გათვალისწინებულობა, როგორც წესი, ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობაზეც მიუთითებს. მაგრამ შესაძლებელია გამონაკლისიც, როდესაც ჩადენილი ქმედება მისი მცირე მნიშვნელობის გამო ფორმალურად შეესაბამება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული შემადგენლობის ნიშნებს, ე.ი. ეს ქმედება საზოგადო-

ებრივად საშიში არ არის. ამ ვითარებაში ქმედება მართლსაწინააღმდეგოდ ვერ ჩაითვლება. მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონით ქმედების გათვალისწინებულობა და მისი მართლწინააღმდეგობა ერთი და იგივე არ არის. ამ განსხვავებაში ჩანს განსხვავება დანაშაულის ცნებასა და შემადგენლობის ცნებას შორის. კერძოდ, დანაშაულის ჩადენა დანაშაულის საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელებით ხდება. მაგრამ შემადგენლობის ყოველგვარი განხორციელება როდია დანაშაული. შემადგენლობის ფორმალური განხორციელების ვითარებაში დანაშაული შეუძლებელია. ეს იმის თქმაც არის, რომ მცირემნიშვნელოვანი ქმედების სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა არ არსებობს. სხვა დასკვნის შემთხვევაში მართლწინააღმდეგობა წმინდა ფორმალური კატეგორია იქნებოდა. ფორმალური მართლწინააღმდეგობა კი ამ კატეგორიის ლოგიკურ უარყოფას წარმოადგენს. სამწუხაროდ, მართლწინააღმდეგობის ფორმალურ გაგებას ხელი შეუწყო სამართლის ფორმალისტურმა გაგებამ. საბჭოურ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში მართლწინააღმდეგობის ფორმალისტობას ხელი იმანაც შეუწყო, რომ დანაშაულის მატერიალურ ნიშნად მიჩნეულ იქნა ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება. ამ პოზიციიდან გაკეთდა დასკვნა, რომ მართლწინააღმდეგობა დანაშაულის ცნების ფორმალური ნიშანია. მაგალითად, ვ.კუდრიავეცივი, ერთი მხრივ, მართებულად აღნიშნავს, რომ სისხლის სამართალში მართლწინააღმდეგობა ბრალისაგან დამოუკიდებლად არ არსებობს, მაგრამ, მეორე მხრივ, ამტკიცებს, რომ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სამართლებრივი „გარსის“ დარღვევა, რაც მართლწინააღმდეგობას ქმნის, ჯერ კიდევ არ ქმნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს, თუ ამით სისხლის სამართლის კანონით დაცულ საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე რეალური ზიანი არ განიცადეს¹. გამოდის, რომ ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა იმ შემთხვევაშიც, როდესაც იგი საზოგადოებრივად საშიში არ არის. მაშასადამე, მცირემნიშვნელოვანი ქმედებაც სისხლისსამართლებრივი მართლსაწინააღმდეგო ყოფილა. ეს კი არსებითად სწორი არ არის და მთელ რიგ

1. В.Н.Кудрявцев. О противоправности и преступления, "Правоведение", 1959, №1, с.68-70.

წინააღმდეგობებს ქმნის. ჯერ ერთი, ქმედების მართლწინააღმდეგობა ამ ქმედების სოციალურ თვისებაზეა დამოკიდებული. სხვანაირად საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის ლოგიკური კავშირი შეუძლებელი იქნებოდა. ამ ვითარებაში კი დანაშაულის ცნება ვერ აიგება, მეორეც, წმინდა ფორმალური მართლწინააღმდეგობის იდეა მიგვიყვანდა დასკვნამდე, რომ ქმედობების გათვალისწინებულობა სისხლის სამართლის კანონით და ამ ქმედობების მართლწინააღმდეგობა არსებითად ერთი და იგივეა. ეს კი დანაშაულის ცნებისა და მისი შემადგენლობის ცნების გაიგივების საფუძველი იქნებოდა. მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონით ქმედების გათვალისწინებულობა და ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობა – არსებითად განსხვავებული მოვლენებია. პირველი გულისხმობს ფაქტს, როგორც მოცემულობას, ხოლო მეორე – ქმედების უარყოფით შეფასებას. როგორც მართებულად აღნიშნავს ო.გამყრელიძე, მართლწინააღმდეგობა ქმედების უარყოფითი შეფასებაა¹. მართლაც, ქმედების მართლწინააღმდეგობა ამ ქმედების უარყოფით სახელმწიფოებრივ შეფასებას გამოხატავს. შეფასების საგანი კი შეიძლება იყოს მხოლოდ ისეთი ქმედება, რომელიც განსაზღვრული ფსიქიკური საზრისით ხასიათდება. სახელდობრ, განსაზღვრული მოტივისა და მიზნის გარეშე მოქმედებას, მიუხედავად მისი შედეგისა, არც დადებითი სოციალური მნიშვნელობა ექნება და არც უარყოფითი, ე.ი. ამგვარი მოქმედება შეფასების საგანი ვერ გახდება. მაგრამ მაშინ რა უწყობ შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედების მართლწინააღმდეგობას? შეურაცხადმა პირმა შეიძლება სიცოცხლე მოუსპოს ადამიანს, გაანადგუროს ქონება და ა.შ., მაგრამ შეფასდება თუ არა ყოველივე ეს მართლწინააღმდეგობის ნიშნით? წმინდა ობიექტური თვალსაზრისით, შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედებაც ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის ნორმებს. მაგრამ, ჯერ ერთი, ეს არის სისხლის სამართლის ნორმებისადმი მხოლოდ გარეგანი, ფორმალური წინააღმდეგობა. მეორეც, თუ მართლწინააღმდეგობა არის ქმედების უარყოფითი სახელმწიფოებრივი შეფასება, ხოლო შეფასების საგანი შეიძლება იყოს მხოლოდ გონიერული საზრისით წარ-

1. ო.გამყრელიძე სისხლის სამართლებრივი უმართულობის პრობლემა და თანამო-
ნაწილეთა დასჯადობის საფუძველი, თბ., 1989, გვ.132.

მართული ქმედება, მაშინ შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედების მართლწინააღმდეგობა შეუძლებელია, რადგან შეურაცხად პირს გონიერული საზრისით მოქმედება არ შეუძლია. მით უმეტეს, რომ „შერაცხადობის“ ცნება იურიდიული ცნებაა და გამოხატავს პირის შერაცხვის უნარიანობას, ე.ი. პირის უნარს ინტელექტუალურად სწორად შეაფასოს ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა და ნებელობის მხრივ თავი შეიკავოს რაიმე მოქმედების ჩადენისაგან ან, პირიქით, აქტიურად განახორციელოს დასახული მიზნები. მხოლოდ ამ ვითარებაში ჩადენილი ქმედება შეიძლება შეერაცხოს მის ჩამდენ პირს. გასაგებია, რომ შეურაცხადია არა მხოლოდ სულიერად დაავადებული პირი, არამედ მცირეწლოვანიც, რომელსაც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკამდეც არ მიუღწევია. არ არის გამორიცხული შემთხვევა, როდესაც საერთოდ შეურაცხადი პირი მოცემულ კონკრეტულ ვითარებაში ჩადენილი მოქმედების მიმართ გახდეს შეურაცხადი (მაგალითად, პათოლოგიური აფექტის ვითარება). გარდა ამისა, შესაძლებელია პათოლოგიური სიმთვრალეც, როდესაც პირი მთლიანად კარგავს იმის უნარს, რომ შეიგნოს თავისი მოქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა და უხელმძღვანელოს ამ მოქმედებას³.

ამრიგად, შეურაცხადია პირი, რომელიც სულიერი დაავადების, სოციალურად მოუძწიფებლობის, პათოლოგიური აფექტისა თუ სიმთვრალის გამო ანგარიშს ვერ უწევს თავის მოქმედებას და კარგავს უნარს თავი შეიკავოს სისხლის სამართლის კანონით აკრძალული მოქმედების ჩადენისაგან. ბუნებრივია, რომ ამგვარ ვითარებაში ჩადენილი ქმედება, მიუხედავად მისი ფაქტობრივი შედეგებისა, საზრისიანი ვერ იქნებოდა. ამიტომ ამგვარი მოქმედება, თუმცა ფაქტობრივად საშიშია, მაგრამ არც სოციალურად და არც სამართლებრივად შეფასების საგანი ვერ გახდება. მით უმეტეს, რომ სამართალი, როგორც უკვე ვიცით, ჯერარსულია, ე.ი. მოითხოვს იმას, რაც უნდა იყოს, ხოლო მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, პირიქით, არ უნდა იყოს. ეს „არ უნდა იყოს“ - ქმედების უარყოფითი შეფასებაა ანუ მართლწინააღმდეგობა სამართლებრივ ჯერარსს ნეგატიურად გამოთქვამს. ამ ნეგატიურ ჯერარსს აზრი აქვს

3. А.А.Габини. Уголовная ответственность за преступления, совершенные в состоянии опьянения, Тбилиси, 1968, с.21.

იმდენად, რამდენადაც სამართლის ნორმის ადრესატს შეუძლია მოიქცეს სამართლის ნორმის მოთხოვნათა მიხედვით. მაგრამ შეუძლია თუ არა შეურაცხად პირს მოიქცეს სამართლის ნორმათა მოთხოვნების მიხედვით? შეურაცხადი პირი სწორედ იმიტომაა იურიდიულად შეურაცხადი, რომ მას არა აქვს თუნდაც უარყოფითი ფსიქიკური საზრისით მოქმედების უნარი. მაშასადამე, შეურაცხადი პირის მიმართ ჯერარსის ფორმას აზრი არა აქვს. ვერ ვიტყვით იმას, რომ შეურაცხადი პირი ასე „არ უნდა მოქცეულიყო“, რადგან ის მოცემულ ვითარებაში აუცილებლობის ძალით მოქმედებდა.

ამრიგად, თუ მართლწინააღმდეგობა ქმედების უარყოფითი შეფასებაა, ხოლო შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედება არანაირი შეფასების საგანი ვერ გახდება, მაშინ ამ მოქმედების მართლწინააღმდეგობა შეუძლებელია. წმინდა ობიექტური მართლწინააღმდეგობის იდეა, რომელიც სამართლის ნორმისადმი ქმედების მხოლოდ გარეგან, ფორმალურ წინააღმდეგობას გულისხმობს, და მარადწინააღმდეგობის შეფასებითობა ერთმანეთს ლოგიკურად გამორიცხავენ. ობიექტური მართლწინააღმდეგობის იდეა სხვა არაფერია, თუ არა ობიექტივიზმი, რომელიც არსებითად ეწინააღმდეგება სამართლის შემფასებლურ ბუნებას. წმინდა ობიექტური მართლწინააღმდეგობა, თავის მხრივ, მართლწინააღმდეგობის ფორმალიზაციის ლოგიკური პირობა იქნებოდა. სახელდობრ, თუ ქმედება მართლწინააღმდეგობისათვის მნიშვნელობა არა აქვს იმას, თუ ვინ იქნება სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი (მცირეწლოვანი, სულით ავადმყოფი თუ დელიტუნარიანი პირი), მაშინ გამოდის, რომ მართლწინააღმდეგობა ქმედების სოციალურ თვისებაზე დამოკიდებული არ ყოფილა. ამ ლოგიკით კი მართლსაწინააღმდეგოდ უნდა ჩაითვალოს ისეთი ქმედებაც, რომელიც არა მარტო გარეგან წინააღმდეგობაშია სამართლის ნორმებთან, არამედ მათ სულ მცირე წინააღმდეგობას უწევს. აქედან კი ერთი ნაბიჯიც არაა იმ დასკვნის გასაკეთებლად, რომ ნემსის ქურდობა და აქლემის ქურდობა – თანაბრად მართლსაწინააღმდეგოა. მაშასადამე, წმინდა ობიექტური მართლწინააღმდეგობის იდეა მართლწინააღმდეგობის კრიტერიუმებზე არაერთარ პასუხს არ შეიცავს და მართლწინააღმდეგობის, როგორც დამოუკიდებელი სამართლებრივი

კატეგორიის, ლოგიკურ უარყოფას წარმოადგენს.

ამრიგად, თუ მართლწინააღმდეგობა ქმედების უარყოფითი სახელმწიფოებრივი შეფასებაა, მაშინ შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედების მართლწინააღმდეგობა შეუძლებელია. ეს უეჭველი ლოგიკური სიძნელეა. ეს სიძნელე მომდინარეობს დანაშაულის ე.წ. კლასიკური ცნებიდან. სახელდობრ, გერმანულ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში შემუშავდა დანაშაულის კლასიკური ცნება, რომელიც ლისტ-ბელინგის სახელს ატარებს. დანაშაულის კლასიკური ცნების თანახმად, დანაშაული სამი ძირითადი ნიშნით ხასიათდება: დანაშაულის შემადგენლობით, მართლწინააღმდეგობითა და ბრალით. დანაშაულის ცნების ამ სამწევროვან დაყოფას პრინციპულად იზიარებს ო.გამყრელიძე, თუმცა ავტორი დანაშაულის კლასიკური ცნების სიძნელეებს, განსაკუთრებით უმართულობის სუბიექტური ელემენტების პრობლემატიკაში, საეხებით მართებულად აფიქსირებს⁴.

ჩვენი აზრით, დანაშაულის კლასიკური ცნების უმთავრესი სიძნელე ისაა, რომ მასში დანაშაულის ცნების ნიშნები ერთმანეთთან არაავითარ კავშირში არ არიან. სახელდობრ, დანაშაულის შემადგენლობა მართლწინააღმდეგობის ნიშანს არ შეიცავს. ეს თავისთავად სწორია, მაგრამ საქმე ისაა, რომ დანაშაულის კლასიკური ცნების თანახმად, მართლწინააღმდეგობა, როგორც ქმედების წინააღმდეგობა სამართლის სხვა (ე.ი. არასისხლისსამართლებრივ) დარგების ნორმებთან, დანაშაულის შემადგენლობის გარეშე არსებობს, დანაშაულის შემადგენლობა და მართლწინააღმდეგობა ბრალის გარეშე არსებობენ, ხოლო ბრალი დანაშაულის ცნების წინა ორ ნიშანზე არაა დამოკიდებული. აქედან ო.გამყრელიძე ასკვნის: დანაშაულის ცნების ეს ნიშნები ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელნი არიან და „მხოლოდ დანაშაულის ცნების შიგნით ერთიანდებიან“⁵.

თუ დანაშაულის ცნების დასახელებული ნიშნები ერთმანეთზე დამოკიდებულნი არ არიან, მაშინ როგორ ხდება მათი გაერთიანება დანაშაულის ცნების შიგნით? რა არის მათი გამაერთიანებელი საფუძველი? ლოგიკის ანბანია ის გარემოება, რომ ცნების ნიშანთა

4. ო.გამყრელიძე. დასახ. ნაშრომი, გვ. 140-142.

5. იქვე, გვ. 136.

ლოგიკური კავშირის გარეშე ცნების ჩამოყალიბება შეუძლებელია. შემთხვევითი არაა ის გარემოება, რომ შემდგომი დროისა და თაობების გერმანელმა კრიმინალისტებმა დანაშაულის ცნების კლასიკური მოდელი მკაცრად გააკრიტიკეს. მაგალითად, თომას ურტენბერგერი მართებულად აღნიშნავს, რომ პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ნეოკანტიანიზმისა და აქსიოლოგიის ზეგავლენით დანაშაულის კლასიკურმა ცნებამ ძირეული ცვლილება განიცადა. სახელდობრ, თუ დანაშაულის ცნების კლასიკურ მოდელში დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი ქმედება დაცლილი იყო ყოველგვარი შინაარსისაგან, მართლწინააღმდეგობა ნიშნავდა სამართლის ნორმებთან ქმედების წმინდა ობიექტურ, გარეგან წინააღმდეგობას, ხოლო ბრალი – წმინდა ფსიქიკურ დამოკიდებულებას განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ფორმით, შემდგომში დანაშაულის შემადგენლობა უმართლობის შესახებ მსჯელობის საფუძველი გახდა, მართლწინააღმდეგობა ქმედების სოციალური მავნეობის გამოხატულებად იქნა მიჩნეული, ხოლო ბრალი – გასაკიცხაობად⁶.

აღსანიშნავია, რომ დანაშაულის კლასიკური ცნების განვითარების ცალკეულ ეტაპებზე თვით ო.გამყრელიძეც მსჯელობს და, ამდენად, ამ საკითხზე აქ არ შეეჩერდებით. შევეცდებით გამოვეკეთოთ საკუთარი პოზიცია.

ჩვენი აზრით, დანაშაულის ცნების ძირითადი ნიშნებია: ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება, მართლწინააღმდეგობა და ბრალი. ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება ამ ქმედების საზოგადოებრივ შეფასებას გამოხატავს, მართლწინააღმდეგობა – სახელმწიფოებრივ შეფასებას, ხოლო ბრალი არის გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულება საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი, გამოხატული განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ფორმით. ცხადი უნდა იყოს, რომ დანაშაულის ცნების ეს ნიშნები მჭიდროდ უკავშირდებიან ერთმანეთს. კერძოდ, თუ ქმედება საზოგადოებრივად საშიში არ არის, მაშინ ის არც მართლსაწინააღმდეგოა და არც ბრალეული. ბრალი, თავის მხრივ, სწორედ იმიტომაცა გასაკიცხი

6. Tomas Wertenberger, Die Geiste Situation der Deutschen Strafrechtswissenschaft, 1959. s.2-3

ფსიქიკური დამოკიდებულება, რომ ჩადენილი ქმედება საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგოა. ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა ბრალისაგან მოწყვეტით არ არსებობენ. ერთი სიტყვით, დანაშაულის ცნების ხსენებული ნიშნები ურთიერთკავშირში იმყოფებიან და ამითაა შესაძლებელი დანაშაულის ცნების აგება.

ვიდრე დანაშაულის ცნების ხსენებული ნიშნების ურთიერთკავშირის დასაბუთებაზე გადავიდოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია, მოკლედ მაინც შევეხოთ დანაშაულის ცნების სტრუქტურაში დანაშაულის შემადგენლობის ადგილის პრობლემას. ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ დანაშაულის ჩადენა დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების გზით ხდება, თუმცა შემადგენლობის ყოველი განხორციელება ჯერ კიდევ არ უდრის დანაშაულის ჩადენას. მთავარი მაინც ისაა, რომ დანაშაული გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით, ხოლო სისხლის სამართლის კანონით დანაშაულის გათვალისწინებულობა დანაშაულის შემადგენლობაზე მიუთითებს. ამ ლოგიკით, დანაშაულის შემადგენლობა დანაშაულის ცნების ერთ-ერთი ნიშანი ხდება. დანაშაულის ცნების კლასიკურ მოდელში ეს ასეცაა. მაგრამ საქმე ისაა, რომ დანაშაულის ცნების კლასიკური მოდელის თანახმად, არ არსებობს საკუთრივ სისხლის სამართლის ნორმა და, მაშასადამე, საკუთრივ სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა. დანაშაული ეწინააღმდეგება არა სისხლის სამართლის კანონს, არამედ სამართლის სხვა დარგების იმ ნორმებს, რომელთაც დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან იცავს სისხლის სამართლის კანონი. აქედან გამომდინარე, ქმედება შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს სამართლის სხვა დარგების ნორმებს, მაგრამ თუ იგი არ არის გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კანონით, დანაშაულად ვერ ჩაითვლება. მაშასადამე, დანაშაულის შემადგენლობა დანაშაულის ცნების აუცილებელი ნიშანია. ასეთია დანაშაულის კლასიკური ცნების ლოგიკა. მაგრამ ამ „ლოგიკას“ საკმაოზე მეტი ალოგიზმი ახლავს. სახელდობრ, დანაშაულის ცნება მხოლოდ და მხოლოდ სისხლის სამართლის ცნებაა. დანაშაულის ცნების ერთ-ერთი აუცილებელი ნიშანია მართლწინააღმდეგობა, ხოლო სისხლისსამართლებრივი

მართლწინააღმდეგობა არ არსებობს, რაკი არ არსებობს საკუთრივ სისხლის სამართლის ნორმა⁷. მაშასადამე, დანაშაულის ცნებამ მართლწინააღმდეგობის ნიშანი სამართლის სხვა დარგებისაგან უნდა ისესხოს. მაგრამ მაშინ როგორაა შესაძლებელი დანაშაულის, როგორც სისხლის სამართლის ცნების, შექმნა? სად არის აქ ლოგიკა? თუ საკუთრივ სისხლის სამართლის ნორმა არ არსებობს, მაშინ საიდან ვიცით, რომ სამართლის სხვა დარგების ნორმებთან ქმედების წინააღმდეგობა უკვე ქმნის დანაშაულის ერთ-ერთ ნიშანს? მაშინაც კი, როდესაც ქმედება გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით და ეწინააღმდეგება სამართლის სხვა დარგების ნორმებს, ჩვენ არ შეგვიძლია უპირობოდ ვამტკიცოთ, რომ ჩადენილია დანაშაული, რადგან სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობისადმი ქმედების ფორმალური შესაბამისობის ვითარებაში დანაშაული შეუძლებელია.

ამრიგად, რაკი სისხლის სამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა გამოირიცხა, დანაშაულის კლასიკური ცნების ავტორები იძულებულნი ხდებიან სიმბიზის ცენტრი დანაშაულის შემადგენლობაზე გადაიტანონ. მაგრამ ჩვენ უკვე ვთქვით, რომ არსებობენ სისხლის სამართლებრივი ნორმები. სახელდობრ, სისხლის სამართლის ნორმები ვლინდებიან სისხლის სამართლებრივ აკრძალვებსა და პოზიტიურ ვალდებულებებში⁸. აკრძალულია აქტიური დანაშაულებრივი საქმიანობა და სავალდებულოა აქტიური მოქმედების განხორციელება. აქედან გამომდინარე, არსებობს საკუთრივ სისხლის სამართლებრივი მართლწინააღმდეგობაც. თუ ქმედება ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის ნორმებს, მაშინ ის ეწინააღმდეგება სამართლის სხვა დარგების ნორმებსაც, რადგან, როგორც უკვე ვიცით, სისხლის სამართალი სამართლის მატერიალური სისტემის ბოლო საფეხურია და მინიმალურ სამართლებრივ მოთხოვნებს გამოხატავს. ამიტომაც, რომ დანაშაული არის უკიდურესი სამართალდარღვევა.

7. სისხლის სამართლის ნორმის უარყოფა სხვა არაფერია, თუ არა კრიმინალიზაციის ანუ ქმედების სახელმწიფოებრივი შეფასების უარყოფა, რადგან სისხლის სამართლის ნორმაში, ისევე როგორც ნებისმიერ სოციალურ ნორმაში, ღირებულებაა გამოხატული, ხოლო ღირებულება შეფასებისა და ორიენტაციის იდეალური საფუძველია.

8. გ. ნაჭეზა, სისხლის სამართლის საგანი, თბ., 1997.

თუ სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა არსებობს, მაშინ საქმის ვითარება იცვლება. კერძოდ, დანაშაული სისხლის სამართლის კანონითაა გათვალისწინებული, თუმცა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული შემადგენლობის განხორციელება უპირობოდ არ უდრის დანაშაულის ჩადენას. თუ ქმედება სისხლისსამართლებრივად მართლსაწინააღმდეგოა, მაშინ ის უეჭველად გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით. მაშასადამე, მართლწინააღმდეგობა, როგორც დანაშაულის ცნების ერთ-ერთი აუცილებელი ნიშანი, იმაზეც მიუთითებს, რომ დანაშაული გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით, რაკი სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება მართლსაწინააღმდეგოდ ვერ ჩაითვლება.

ამრიგად, რაკი არსებობს საკუთრივ სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა, რომელიც სისხლის სამართლის კანონით ქმედების გათვალისწინებლობაზეც მიუთითებს, დანაშაულის ცნების სტრუქტურაში დანაშაულის შემადგენლობის შეტანა საჭირო არ არის. მით უმეტეს, რომ დანაშაულის ცნება და მისი შემადგენლობის ცნება სრულიად განსხვავებული ბუნების ცნებებია და ისინი ერთი მეორის შინაარსში ვერ შევლენ. მართლწინააღმდეგობა იმდენად ტევადი ცნებაა, რომ იგი ერთდროულად აჩვენებს, ჯერ ერთი, იმას, რომ ქმედება საზოგადოებრივად საშიშია; ფორმალური მართლწინააღმდეგობა შეუძლებელია. მეორეც, ქმედება გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით. ყოველივე ამის გამო, ვიმეორებთ, დანაშაულის შემადგენლობა დანაშაულის ცნების ნიშანი ვერ იქნება. „დანაშაული“ შეფასებითი ცნებაა, რომელიც ყალიბდება საზოგადოებრივი საშიშროების, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის შეფასებითი ნიშნების საფუძველზე. „შემადგენლობა“ კი არის აღწერილობითი, ფაქტის მსჯელობა, რომელიც ქმედების ფაქტობრივ სტრუქტურას გამოხატავს. რასაკვირველია, დანაშაული ფაქტობრივი სტრუქტურისაგან მოწყვეტით შეუძლებელია, მაგრამ დანაშაულის ცნება სწორედ ამ ფაქტობრივი სტრუქტურის დადგენის შემდეგ იწყება.

ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ დანაშაულის ჩადენა სისხლის სა-

მართლის საკანონმდებლო შემადგენლობის განხორციელების გარეშე შეუძლებელია, შემადგენლობა დანაშაულის ცნების აუცილებელი ნიშანი ვერ იქნება. მართლწინააღმდეგობა სრულიად საკმარისია იმისათვის, რომ დადგინდეს, გათვალისწინებულია თუ არა ქმედება სისხლის სამართლის კანონით. ამდენად, ჩვენ შევეხებით დანაშაულის ცნების ისეთ ნიშანს, როგორიცაა საზოგადოებრივი საშიშროება. ცნობილი ფაქტია, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება საბჭოურ სისხლის სამართალში გაბატონდა. წამყვანი კაპიტალისტური ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ამ ცნებას საერთოდ არ იცნობს. ხომ არ უნდა ვიფიქროთ, რომ აღნიშნული ცნება საბჭოური იდეოლოგიის გამოძახილია და, მაშასადამე, სადღეისოდ ამ ცნებას არავითარი საფუძველი არა აქვს?

ჩვენი აზრით, „საზოგადოებრივი საშიშროების“ ცნება შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მასში ნაგულისხმევი იქნება ჩადენილი ქმედების სოციალური შეფასება. დანაშაულის ცნების წმინდა ფორმალური განსაზღვრება არსებითად ეწინააღმდეგება კრიმინალიზაციისა და დეკრიმინალიზაციის ბუნებას. ამდენად, ჩადენილი ქმედების სოციალური თვისების გამოსახატავად საჭიროდ მიგვაჩნია საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება. თუ დანაშაული საზოგადოებას აყენებს როგორც მატერიალურ, ისე მორალურ-პოლიტიკურ ზიანს ან ამგვარი ზიანის მიყენებით ემუქრება მას, მაშინ საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება მომავალშიც უნდა იქნეს შემონარჩუნებული. ამასთან, დაზუსტებულ იქნეს ამ ცნების შინაარსი და ფარგლები. სახელდობრ, ჩადენილი ქმედების სოციალური შეფასების პრაქტიკა საუკუნეებს ითვლის. ამიტომ ქმედების სოციალური შეფასების, როგორც ფაქტის, უარყოფა შეუძლებელია და მას პირდაპირ არც არავინ უარყოფს. მაგალითად, ცნობილია, რომ ინგლისი ერთიანი საკანონმდებლო ტრადიციის ქვეყანა არ არის. ამ ქვეყანამ არც „საზოგადოებრივი საშიშროების“ ცნება იცის, მაგრამ ერთ-ერთი ინგლისელი კრიმინალისტი ამბობს: „დანაშაულის ცნებაში ჩვეულებრივ გულისხმობენ ხოლმე ბოროტებას, რომელიც საზოგადოდ ახდენს გავლენას საზოგადოების უშიშროებაზე ან კეთილდღეობაზე. ასე, რომ საზოგადოება დაინტერესებულია მისი დათრგუნვით. ხშირად

ესაა მორალური ბოროტება, რომელიც საზიანოა საზოგადოების საერთო მორალური სულისკვეთებისათვის⁹.

როგორც ვხედავთ, დანაშაული საზიანო ყოფილა საზოგადოების საერთო მორალური სულისკვეთებისათვის. ესაა დანაშაულის მორალური შეფასება, მაგრამ ფაქტია ისიც, რომ ამ მსჯელობაში დანაშაულის საზიანობაზეა ლაპარაკი, ხოლო აქედან სულ ერთი ნაბიჯიც არაა იმ დასკვნამდე, რომ დანაშაული საზოგადოებრივად საშიშია. მაგრამ საბჭოურ სისხლის სამართალში დიდი გაუგებრობა შექმნა იმან, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების ნიშანი ერთნაირად მიეწერებოდა როგორც დანაშაულს, ისე შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიშ მოქმედებას. არ უნდა იყოს სადავო, რომ დანაშაული და შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედება თვისებრივად განსხვავებული მოვლენებია. თუ საზოგადოებრივი საშიშროება ამ ორ, თვისებრივად განსხვავებულ, მოვლენას ერთნაირად ახასიათებს, მაშინ ის შინაარსობრივად არც ერთს ახასიათებს და არც მეორეს და, მაშასადამე, ორივე მათგანისათვის გარეგანი და ფორმალურია¹⁰. მივიღეთ, ერთი შეხედვით, უცნაური მაგრამ სავსებით ლოგიკური დასკვნა, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება დანაშაულის ფორმალური ნიშანია. სწორედ ეს ლოგიკური დასკვნა გვკარნახობს, რომ შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედება „საზოგადოებრივი საშიშროების“ ნიშნით ვერ დახასიათდება. „საშიში“ და „საზოგადოებრივად საშიში“ – განსხვავებული ცნებებია. შეურაცხადი პირის მოქმედება შეიძლება იყოს ფაქტობრივად საშიში და არა საზოგადოებრივად საშიში. პირველ შემთხვევაში იგულისხმება შეურაცხადი პირის უსაზრისო მოქმედებით შექმნილი ფაქტობრივი საშიშროება, რომელიც ფსიქოლოგიურადაც „შიშის“ განცდას უკავშირდება, ხოლო მეორე შემთხვევაში – ჩადენილი ქმედების სოციალური შეფასება. როდესაც, მაგალითად, გეტყვიან, რომ ქუჩაში შესწკი გამალკბით მომავალი პირი შეურაცხადია, ბუნებრივად შეიძლება ხოლმე სიფრთხილის გრძნობა, რადგან შეურაცხადი პი-

9. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, Японии, Общая часть уголовного права, М., 1991, с.15.

10. ვ. ნაჭევბია. დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ცნების ლოგიკურ-აქსიოლოგიური დასაბუთებისათვის, „საბჭოთა სამართალი“, 1985, №4, გვ.42.

რისაგან ყველაფერია მოსალოდნელი. მაგრამ, როდესაც გეტყვიან, რომ მავანი გამოუსწორებელი მექრთამეა, სიფრთხილის გრძნობა კი არ შეგიპყრობს, არამედ – ზიზღის გრძნობა, რადგან ჭეშმარიტად საზიზღარია მექრთამის ცხოვრების წესი. პირველ შემთხვევაში საქმე შეეხება ფაქტობრივ ვითარებას, ხოლო მეორეში – სოციალურ შეფასებას. აქედან გამომდინარე, უნდა დავასკვნათ, რომ „საზოგადოებრივი საშიშროების“ ცნებაში იგულისხმება ქმედების სოციალური შეფასება, ხოლო, რაკი შეურაცხადი პირის მოქმედება უსაზრისოა და, მაშასადამე, არანაირი შეფასების საგანი ვერ გახდება, ამ მოქმედების „საზოგადოებრივი საშიშროება“ შეუძლებელია. როგორც მართებულად შენიშნავს მ.კოვალიოვი, „მიწისძვრა არ შეიძლება იყოს საზოგადოებრივად საშიში, თუმცა მას შეუძლია საზოგადოებას მიაყენოს ისეთი მატერიალური ზარალი, რომელიც ნებისმიერი დივერსანტის ძალებს აღემატება. სწორედ იმის გამო, რომ მიწისძვრა არ არის მიმართული სისხლის სამართლის კანონით დაცულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ძირის გამოთხრის, განადგურების, ან შებლაღვისაკენ, ის უსაზრისოა“¹¹.

როგორც ვხედავთ, ავტორი მართებულად უსვამს ხაზს იმას, რომ ბუნების მოვლენებს არავითარი საზრისი არა აქვთ და, ამდენად, მათი სოციალური შეფასება შეუძლებელია. იგივე უნდა ითქვას შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედების შესახებ. მართალია, შეურაცხადი პირიც ადამიანია, მაგრამ მის მოქმედებას არც სოციალური მიზეზები აქვს და არც სოციალური შედეგები. ამიტომ ამ მოქმედების სოციალური შეფასებაც შეუძლებელია.

ამრიგად, შეურაცხადი პირის მოქმედება შეიძლება იყოს ფაქტობრივად საშიში და არა საზოგადოებრივად საშიში. მართალია, საზოგადოებრივად საშიშროების ცნება დანაშაულით შექმნილი ფაქტობრივი საფრთხისაგან მოწყვეტით შეუძლებელია, მაგრამ ეს ფაქტობრივი საფრთხე მაინც სოციალურად განცილებილი და შეფასებული ხდება, რის გამოც „საზოგადოებრივი საშიშროება“ საბოლოოდ მაინც ქმედების სოციალური შეფასების გამოხატულებად უნდა ჩაითვალოს. აქედან გამომდინარე, უნდა დავასკვნათ, რომ „დანაშაული“ და „შეურაცხადი

11. М.И. Ковалёв. Понятие преступления в советском уголовном праве. Свердловск. 1987, с. 31.

პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედება“ ერთმანეთისაგან მხოლოდ იმით კი არ განსხვავდებიან, რომ შეურაცხადი პირი ბრალეულად ვერ მოიქცევა, როგორც ეს საზოგადოდ მიღებულია იურიდიულ ლიტერატურაში, არამედ შეურაცხადის მოქმედება დანაშაულის ცნების არც ერთი ნიშნით არ ხასიათდება. იგი არც საზოგადოებრივად საშიშია და არც მართლსაწინააღმდეგო. ცხადია, შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმედება, თუ იგი გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით, შეესაბამება დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარის ნიშნებს, მაგრამ ეს ხომ სრულიადაც საკმარისია შეურაცხადი პირის მიმართ სამედიცინო ხასიათის იძულებით ღონისძიების შესაფარდებლად? თუ დანაშაულის ცნების ნიშნები ერთმანეთთან ლოგიკურ კავშირში არიან, მაშინ განა ლოგიკური არ იქნებოდა დასკვნა, რომ შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიშ მოქმედებაში ბრალის გამორიცხვა უკვე გამორიცხავს ამ მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლწინააღმდეგობას? მართლაც, იმ კონვენციაში, სადაც იმთავითვე დათქმულია, რომ დანაშაულის ცნების ნიშნები ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად არსებობენ, შეურაცხადი პირის მოქმედება ბრალეული არ არის, მაგრამ შეიძლება იყოს საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგო. ეს მტკიცება კი არსებითად წინააღმდეგობრივია. მაგალითად, დღეს უკვე სადავო არ უნდა იყოს ის ფაქტი, რომ ბრალი გასაკიცხაობის გარეშე წმინდა ფსიქოლოგიურ კატეგორიად გადაიქცევა, რაც ბრალის უარყოფის ტოლფასია. შემთხვევითი არც ისაა, რომ დანაშაულის ცნების კლასიკურ მოდელში ბრალი წმინდა ფსიქიკურ დამოკიდებულებადაა გააზრებული. მაგრამ როგორც კი ვიტყვით იმას, რომ ბრალი გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულებაა, მაშინვე ლოგიკურად დგება საკითხი ამ გაკიცხვის სოციალური და ნორმატიული წანამძღვრების შესახებ. თუ ჩადენილი ქმედება საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგო არ არის, მაშინ ამ ქმედების არც ბრალეულად ჩადენაზე შეიძლება ლაპარაკი.

როგორც ვხედავთ, ბრალი ჩადენილი ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებასა და მართლწინააღმდეგობაზეა დამოკიდებული. მაშასადამე, თუ ქმედებაში ბრალი გამორიცხულია, მაშინ გამორიცხულია ამ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა. ეს

ეხება შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიშ მოქმედებასაც. ეს რომ ასეა, შეიძლება დავადასტუროთ იმ გარემოებითაც, რომ სისხლის სამართალში „სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებანი“ შეადგენენ სოციალურ დაცვას. არც ისაა შემთხვევითი, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების სისტემაში მოძღვრება სამედიცინო ხასიათის იძულებით ღონისძიებათა შესახებ არსებითად განსხვავდება მოძღვრებისაგან დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ. მოძღვრება დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ ძირითადად მიეკუთვნება სოციალური ცოდნის საფუძველზე, მაშინ, როდესაც მოძღვრება სამედიცინო ხასიათის იძულებით ღონისძიებათა შესახებ მიეკუთვნება ბუნებისმეტყველური (მედიცინა, ბიოლოგია, ფსიქიატრია და ა.შ.) ცოდნის საფუძველზე. თეორიული ცოდნის ამ ორ ტიპს შორის სხვაობა გამოიხატება არა მარტო ცოდნის ბუნებასა და საგანში, არამედ ამ ცოდნის აგების მეთოდებშიც. ბუნებრივია, რომ ეს განსხვავება გამოვლინდება ცნებათა სისტემაშიც. სახელდობრ, „საშიშის“ ცნება შეესაბამება შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიშ მოქმედებას, ხოლო „საზოგადოებრივი საშიშროების“ ცნება – დანაშაულებრივ ქმედებას. ცნებათა ეს განსხვავება უნდა აისახოს სისხლის სამართლის მომავალ კანონმდებლობაში, რათა ყოველგვარი გაუგებრობა თავიდან იქნეს აცილებული.

ამრიგად, „საზოგადოებრივი საშიშროება“ ქმედების სოციალურ შეფასებას გამოხატავს. რა თქმა უნდა, საზოგადოებრივი საშიშროება არ არის მოწყვეტილი იმ ობიექტურ საფრთხეს, რასაც ქმნის დანაშაული, მაგრამ, როგორც უკვე ითქვა, ეს ობიექტური საფრთხე მაინც სოციალურად განცდილი და შეფასებულია. ასე, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება ობიექტური საფრთხის მომენტს მოხსნილი სახით შეიცავს. მითუმეტეს, რომ აღნიშნული ცნება არ შეიძლება დაყვანილ იქნეს იმ ფაქტობრივ ზიანამდე, რაც შეიძლება დადგეს მართლზომიერი ქმედების განხორციელების დროსაც კი. ფაქტობრივი ზიანი დგება აუცილებელი მოგერიების, უკიდურესი აუცილებლობისა და სხვა მსგავს ვითარებაში, მაგრამ ამ ვითარებებში გამოწვეულ ფაქტობრივ ზიანს საზოგადოებრივი საშიშროების მნიშვნელობა არა აქვს. აქედან ისიც ჩანს, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება ქმედების უარყოფით საზოგადოებრივ მნიშვნელობას გამოხატავს. ესაა საზოგადოებრივი

საშიშროების აქსიოლოგიური გაგება, რომელიც იმაზეც მიუთითებს, თუ ვინ არის ქმედების სოციალური შეფასების სუბიექტი. სახელდობრ, ქმედების სოციალური შეფასების სუბიექტია საზოგადოება, რომელიც ღირებულებათა ობიექტურ წესრიგს შეიცავს და ამის შესაბამისად აძლევს შეფასებას ადამიანის ამა თუ იმ საქციელს. მაშასადამე, დანაშაულის ნორმატიულ ცნებაში საზოგადოებრივი საშიშროების ნიშანი მიუთითებს საზოგადოებაზე, როგორც სუბიექტზე, რომელიც ადამიანთა საქციელს მათი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მიხედვით აფასებს. ადამიანთა საქციელის ეს საზოგადოებრივი შეფასება კი განმსაზღვრელი უნდა იყოს ქმედების სახელმწიფოებრივი შეფასებისათვის. მით უმეტეს, რომ დანაშაულის ნორმატიულ ცნებაში მართლწინააღმდეგობის ნიშანი მიუთითებს სახელმწიფოზე, როგორც სუბიექტზე, რომელმაც საზოგადოებრივად საშიშ ქმედებათა კრიმინალიზაცია და დეკრიმინალიზაცია ქმედებათა საზოგადოებრივი შეფასების მიხედვით უნდა განახორციელოს. ყველაზე ანტიდემოკრატიული სახელმწიფოც კი იძულებული ხდება ქმედების საზოგადოებრივ შეფასებებს გარკვეულ ფარგლებში მაინც გაუწიოს ანგარიში, რადგან სახელმწიფო საზოგადოებისაგან მოწვევით შეუძლებელია.

როგორც ჩანს, დანაშაულის ნორმატიულ ცნებაში საზოგადოებრივი საშიშროების ნიშანი მიუთითებს საზოგადოებაზე, ხოლო მართლწინააღმდეგობის ნიშანი – სახელმწიფოზე. საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის ერთიანობა საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ერთიანობაზე მიუთითებს. უფრო სწორად რომ ვთქვათ, საზოგადოებრივად საშიშ ქმედებათა კრიმინალიზაცია და დეკრიმინალიზაცია საზოგადოებისა და სახელმწიფოს განსაზღვრულ თანაფარდობაში მიმდინარეობს. აღნიშნული პროცესი კი ბუნებრივად მოითხოვს სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებას. სისხლის სამართლის დარგში კანონმდებელი სახელმწიფოა, მაგრამ სახელმწიფო ამ დიდ საქმეს საზოგადოებისაგან მოწვევით ვერ განახორციელებს. ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება ლოგიკურადაც მოითხოვს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს განსაზღვრულ ურთიერთობას, რაც ამ ორი დიდი საწყისის ისტორიული თანაფარდობით განისაზღვრება. საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ეს ურთიერთობა სხვა

არაფერია, თუ არა სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია.

ამრიგად, ჩვენ მივიღვართ დასკვნამდე, რომ დანაშაულის ნორმატიული ცნების სტრუქტურა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე მიუთითებს. ამ დებულებას განამტკიცებს დანაშაულის ნორმატიულ ცნებაში ბრალეულობის ნიშანი, რომელიც პიროვნებაზე მიუთითებს, რადგან ბრალეულად შეიძლება მოიქცეს მხოლოდ პიროვნება. უფრო სწორად, ბრალეულად შეიძლება მოიქცეს მხოლოდ სისხლის სამართლის სუბიექტი, რომელიც ვალდებულია არ ჩაიდინოს დანაშაული. ცხადია, ბრალზე რეალურად დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში მსჯელობენ, მაგრამ ჩვენ მხედველობაში გვაქვს არა რეალური დანაშაული, არამედ დანაშაულის ცნების ნორმატიული მოდელი, რომელშიც ბრალეულობის ნიშანს შეფარდებით დამოუკიდებელი ადგილი უჭირავს. ბრალეულობის ნიშანში პოტენციურად გამოხატულია სისხლის სამართლის სუბიექტი, რომლის შესაძლო ბრალეული ქმედება კრიმინალიზაციის ობიექტია და აზრს აძლევს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს კანონშემოქმედებით ურთიერთობას.

ამრიგად, ირკვევა, რომ დანაშაულის ნორმატიული ცნება გამოხატავს საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების იმ კავშირურთიერთობას, რაც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის პროცესში მყარდება. ეს კავშირურთიერთობა, თავის მხრივ, მოითხოვს მეცნიერულ შესწავლას, რადგან ამ მიმართებით საქმე შეეხება განსაზღვრულ კანონზომიერებას. ამაშია დანაშაულის ნორმატიული ცნების დანიშნულება. მაგრამ ამ მიმართებით ჯერ კიდევ ბევრი რამ ხდება გაურკვეველი. ეს განსაკუთრებით ეხება დანაშაულის ცნების ნიშანთა გამაერთიანებელ საფუძველს. მართლაც, ფაქტია, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება, მართლწინააღმდეგობა, ბრალეულობა, დასჯადობა და ამორალურობა მიეწერება ქმედებას, ე.ი. მოქმედებას ან უმოქმედობას. მაგრამ ქმედება განსაზღვრული ფსიქიკური საზრისის გარეშე უბრალო ფიზიკური მოცემულობა იქნებოდა. უფრო სწორად, ქმედება ქცევაში უნდა გამოვლინდეს. ამდენად, გამოდის, რომ დანაშაულის ცნების ნიშნები მიეწერებიან ქცევას. საზოგადოებრივად საშიში, მართლსაწინააღმდეგო, ბრალეული, დასჯადი, ამორალური

არის ქცევა. მაგრამ რა ვუყოთ იმ ფაქტს, რომ „ქცევა“ ფსიქოლოგიის ცნებაა? მართლაც, ფსიქოლოგია სწავლობს ქცევის ცნებასა და ფორმებს, ხოლო ყველა სხვა მეცნიერება იყენებს მას თავის სპეციფიკურ ამოცანებთან კავშირში. ეს ითქმის სისხლის სამართლის მეცნიერების შესახებაც. ამიტომ დებულება, რომ დანაშაული არის საზოგადოებრივად საშიში, მართლსაწინააღმდეგო და ა.შ. ქცევა, სხვა არაფერია, თუ არა ქცევის ფსიქოლოგიურ ცნებაზე დანაშაულის ნიშნების დაფუძნება. ამ ლოგიკით კი გამოდის, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება დანაშაულის ცნების ასპექტით ფსიქოლოგიაზეა დაფუძნებული. ამიტომ სისხლის სამართლის მეცნიერება ფსიქოლოგიის ნაწილია და მისი საგანი იგივეა, რაც ფსიქოლოგიის საგანი. ცხადია, ეს უეჭველი ფსიქოლოგიზმია სისხლის სამართლის მეცნიერებაში. მეორე მხრივ, ფსიქოლოგიისათვის არსებითად უცხოა ქცევის ისეთი ცნება, რომელიც დანაშაულის ნიშნებს შეიცავს. ამ თვალსაზრისით, დებულება, რომ დანაშაული არის ქცევა, ნორმატივიზმია ფსიქოლოგიაში.

ამრიგად, დებულება, რომ „დანაშაული არის ქცევა“, ფსიქოლოგიზმია სისხლის სამართლის მეცნიერებაში და ნორმატივიზმი – ფსიქოლოგიაში. ეს ვითარება საბჭოურ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში დამკვიდრებულ იქნა დებულებით, რომ დანაშაული ნებისმიერი ქცევაა¹². შემდეგში მივიდნენ დასკვნამდე, რომ აფექტში ჩადენილი დანაშაული იმპულსურია¹³. მოგვიანებით გაკეთდა დასკვნა, რომ იმპულსურია გაუფრთხილებელი დანაშაულიც¹⁴. უფრო მეტიც, იმპულსურია გაუფრთხილებელი დანაშაულიც და ზოგიერთი ანგარებითი დანაშაულიც კი¹⁵.

როგორც ვხედავთ, დანაშაული მიჩნეულ იქნა „ქცევად“. ეს კი არაერთ სიძნელეს ქმნის. აქ მოკლედ აღვნიშნავთ, რომ დანაშაულის

12. В.Н.Кудрявцев. Причинность в криминологии, М., 1968, с.87. И.Г.Филановский. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению, Ленинград, 1970, с.19;

13. Т.Г.Шавгулидзе. Аффект и уголовная ответственность, Тбилиси, 1974.

14. М.Г.Угрехелидзе. Проблема неосторожных вины в уголовном праве, Тбилиси, 1976.

15. А.Ф. Зелинский, Криминологические и уголовно-правовые аспекты неосознаваемой психической деятельности, «Советское государство и право, 1984, №4

ქცევად მიჩნევის შემთხვევაში ბრალი შეუძლებელია. მართლაც, ქცევა ფსიქიკური პროცესია. მოტივაცია, მიზნის დასახვა, გადაწყვეტილების მიღება და ა.შ. ფსიქიკური პროცესებია. ამავე დროს ბრალს განმარტავენ, როგორც ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი ფსიქიკურ დამოკიდებულებას. გამოდის, რომ ბრალი არის ქცევისადმი, როგორც ფსიქიკური პროცესისადმი, ფსიქიკური დამოკიდებულება. მივიღეთ ფსიქიკურისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულება. ეს კი აშკარად ფსიქოლოგიზმია. მაშასადამე. ბრალის ცნება ლოგიკურად მოითხოვს იმის აღიარებას. რომ დანაშაულებრივი ქმედება არ შეიძლება „ქცევად“ ჩაითვალოს. რა თქმა უნდა, ქცევის ფსიქოლოგიური კანონზომიერებისაგან მოწყვეტით დანაშაულის ცნების აგება შეუძლებელია, მაგრამ „ქცევის“ ფსიქოლოგიურ ცნებაზე დანაშაულის ცნების დაყვანა არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს.

ვფიქრობთ, საყურადღებოა მოსაზრება, რომ დანაშაული თვითონ კი არაა ქცევა, არამედ ქცევის განხორციელების ხერხია¹. „ქცევის“ ფსიქოლოგიურ შინაარსში ავტორი გულისხმობს მოტივსა და მიზანს. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვთქვათ, რომ დანაშაული არის მოტივისა და მიზნის განხორციელების ხერხი. მაგალითად, ქურდობა, ძარცვა, ყაჩაღობა და ა.შ. საკუთრებაზე ანგარებითი ხელყოფის ხერხებია. დანაშაული რომ „ქცევა“ იყოს, მაშინ ყოველ კონკრეტულ დანაშაულს თავისი საკუთარი მოტივი უნდა ჰქონოდა. მაგრამ ცნობილია, რომ ანგარების მოტივით ხორციელდება ქურდობა, ძარცვა, ყაჩაღობა, ზოგჯერ მკვლელობა, ქრთამის აღება და ა.შ. მაშასადამე, ჩამოთვლილი დანაშაული ანგარების დაკმაყოფილების ხერხებია. დანაშაული ფსიქოლოგიური ქცევის განხორციელების ხერხია გაუფრთხილებლობის დროსაც. მაგალითად, ერთმა პირმა მეორე პირს მისი დაშინების მიზნით დაუმიზნა ცეცხლსასროლი იარაღი, მაგრამ უნებლიედ ხელი მოუხდა სასხლეტზე და მოხდა მოულოდნელი გასროლა, რასაც დაზარალებულის სიკვდილი მოჰყვა. დანაშაული დაუდევრობითაა ჩადენილი, რადგან პირმა არ შეამოწმა ცეცხლსასროლი იარაღი და ისე დაუმიზნა მეორე პირს. ამ შემთხვევაში სხვა პირისათვის ცეცხლ-

1. ბ. ხარაზიშვილი, სიცრუის ფსიქოლოგია, თბ., 1975, გვ. 164-165.

სასროლი იარაღის დამიზნება ამ პირის დაშინების ხერხია, რომელსაც დანაშაულებრივი შედეგი მოჰყვა.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება, მართლწინააღმდეგობა, ბრალეულობა, დასჯადობა და ამორალურობა მიეწერება არა „ქცევას“ ფსიქოლოგიური გაგებით, არამედ თვით ამ ფსიქოლოგიური ქცევის ანუ მოტივისა და მიზნის განხორციელების ხერხებს, მაშასადამე, დანაშაული არის ფსიქოლოგიური ქცევის განხორციელების საზოგადოებრივად საშიში მართლსაწინააღმდეგო, ბრალეული, დასჯადი და ამორალური ხერხი. ცხადი ზდება, რომ დანაშაულის ცნების ნიშნების გამაერთიანებელ საფუძველს წარმოადგენს მოტივისა და მიზნის განხორციელების ხერხი. ეს ხერხი, ერთი მხრივ, უკავშირდება ქცევას. რადგან ის მოტივისა და მიზანს ახორციელებს. ხოლო, მეორე მხრივ, განსხვავდება ქცევისაგან, როგორც ამ ქცევის განხორციელების ობიექტური მხარე.

გასაგები უნდა იყოს, რომ კანონმდებელი დანაშაულად აცხადებს და დასჯით ემუქრება არა „ქცევას“ თავისთავად, არამედ ამ ქცევის განხორციელების იმ ხერხს, რომელიც საზოგადოებრივად საშიშია. ცხადი ზდება, რომ სოციალური და ნორმატიული შეფასების საგანია მოტივისა და მიზნის განხორციელების ისეთი ხერხი, რომელიც ზიანს აყენებს სისხლის სამართლით დაცულ საზოგადოებრივ ურთიერთობას ან ზიანის მიყენებით ემუქრება მას. იგულისხმება, რომ ქცევის ფსიქოლოგიური ცნება შეფასების საგანი ვერ იქნება, რადგან ფსიქოლოგია „ფაქტის“ მეცნიერებაა და მისთვის შეფასება უცხოა. შეფასების საგანი ვერც წმინდა ობიექტური მომენტი გახდება. ობიექტური მოქმედება, რომელსაც რაიმე ფსიქიკური საზრისი არა აქვს, სისხლისამართლებრივად არავითარ ღირებულებას არ წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, დანაშაულის მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს ფსიქოლოგიური ქცევისა და მისი განხორციელების ხერხების ერთიანობას. მართლაც, საზოგადოებრივი მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს ქმედებას, როგორც ობიექტურისა და სუბიექტურის ერთიანობას. ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ინტერსუბიექტურია და მთელი საზოგადოებრივი მასშტაბით მოქმედებს. ამა თუ იმ ქმედების ჩადენა მეტი თუ ნაკლები ხარისხით თვით სუბიექტზეა დამოკიდებული,

მაგრამ თუ რა საზოგადოებრივი მნიშვნელობა აქვს ამ ქმედებას, — ეს თვით საზოგადოების ღირებულებათა სისტემაზეა დამოკიდებული. გასაგები უნდა იყოს, რომ ყოველი ნორმალური ფსიქიკის ადამიანს შეუძლია შეიგნოს ამა თუ იმ საქციელის საზოგადოებრივი მნიშვნელობა და ამის მიხედვით გადაწყვიტოს მისი ჩადენა ან მისი ჩადენისაგან თავშეკავება. მაშასადამე, ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ობიექტურია, რომლისადმი გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმნის ბრალეულობას.

ცხადია, ინდივიდუალური ცნობიერების ასპექტით ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ამ ქმედების სუბიექტურ მხარეზეც არის დამოკიდებული, ხოლო საზოგადოებრივი ცნობიერების ასპექტით ის ობიექტურია, მნიშვნელობს მთელი საზოგადოების მასშტაბით და ყოველი კონკრეტული ინდივიდის ცნობიერებასა და ნებას განსაზღვრავს. ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა კი მისი სახელმწიფოებრივი შეფასების საფუძველია. ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა რომ არაა, ქმედების შეფასებას ვერც სახელმწიფო მოახერხებდა.

ამრიგად, ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ინდივიდუალური ცნობიერების ასპექტით სუბიექტის ქმედების ობიექტური და სუბიექტური მხარეების ერთიანობაზეა დამოკიდებული, ხოლო საზოგადოებრივი ცნობიერების ასპექტით კი არაა დამოკიდებული, პირიქით, მისგანაა დამოუკიდებელი. ლიტერატურაში „საზოგადოებრივი საშოშროების“ სინონიმად „ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა“ იშვიათად არაა დასახელებული. მაგალითად, შემთხვევითი არ არის, რომ პროფესორი თ. წერეთელი და ე. მაყაშვილი ბრალის სოციალურ-ეთიკურ არსს ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობისადმი პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებაში ხედავენ. „კანონში განზრახვის ცნების განსაზღვრისას, — ზაზს უსვამენ ისინი, — წინა პლანზეა წამოწეული ჩადენილის საზოგადოებრივი მნიშვნელობისადმი პირის დამოკიდებულება. მათი აზრით, „კანონში განზრახვის ცნების განსაზღვრებისას ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობისადმი პირის ფსიქიკური დამოკიდებულების წინა პლანზე წამოწევა გვიჩვენებს, რომ სწორედ ამაში ხედავს კანონი ბრალის

სოციალურ-ეთიკურ არსს¹⁷. არც ის უნდა იყოს შემთხვევითი, რომ ღოც.მ.უგრეხელიძე ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებას მუორენაირად მის „სოციალურ მნიშვნელობას“ უწოდებს¹⁸.

ამრიგად, საზოგადოებრივი საშიშროება აქსიოლოგიური თვალსაზრისით არის ჩადენილი ქმედების უარყოფითი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა, რომელიც დანაშაულის ცნების სტრუქტურაში ობიექტურია, მაგრამ იგი დანაშაულის ცნების მხოლოდ ერთი აუცილებელი ნიშანია, რადგან მართლწინააღმდეგობა მხოლოდ ზოგიერთი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის ქმედების სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის გამოხატულებაა, ხოლო ბრალი ქმედების ამ საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობისადმი გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულებაა. მაშასადამე, აქსიოლოგიური თვალსაზრისით ლოგიკურია ვილაპარაკოთ ქმედების საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის შესახებ, რადგან სწორედ ამ თვალსაზრისში ჩანს „ფაქტის“ და მისი „მნიშვნელობის“ ერთიანობა და განსხვავება. ეს თვალსაზრისი კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს, რომ შემადგენლობა მართლაც „ფაქტის“ მსჯელობაა, რამდენადაც მასში იგულისხმება ქმედების ფაქტობრივი სტრუქტურა, რომლის გარეშე დანაშაული შეუძლებელია, მაგრამ დანაშაული ამ ფაქტობრივი სტრუქტურიდან პირდაპირი ლოგიკური გზით არ გამოიყვანება. დანაშაულისა და მისი შემადგენლობის გაიგივების საბჭოური ტენდენცია კი გამოუვალ წინააღმდეგობებს ქმნიდა. კერძოდ, როგორც წესი, შემადგენლობის სტრუქტურაში გულისხმობდნენ ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებას, მართლწინააღმდეგობას და ბრალს. აქედან გამომდინარე, დანაშაულიც ისეთივე ფაქტობრივი სტრუქტურა აღმოჩნდა, როგორიცაა შემადგენლობა. აქედან ლოგიკურად გამოვიდა დასკვნა, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება ქმედების ფაქტობრივ ზიანს გამოხატავს, ხოლო ფაქტობრივი ზიანი დგება აუცილებელი მოგერიების, უკიდურესი აუცილებლობისა და სხვა მსგავს ვითარებაში, მაგრამ ამ მიმართებით

17. Т.В.Церетели, В.Г.Макашвили. Понятие вины в уголовном праве, "Маши", Серия экономики и права АН ГССР, 1986, №2, с.78.

18. М.Г.Угрехелидзе. Проблема неосторожной вины в уголовном праве, Тбилиси, 1976, с.165.

საზოგადოებრივი საშიშროება შეუძლებელი გახლდათ. დანაშაულისა და მისი შემადგენლობის გაიგივების ვითარებაში ბრალი წმინდა ფსიქიკური დამოკიდებულება აღმოჩნდა. ამ ვითარებაში საზოგადოებრივი საშიშროება ან წმინდა ობიექტური უნდა ყოფილიყო, ხოლო თუ იგი მთელი დანაშაულის გამოხატულებად წარმოჩნდებოდა, მაშინ დანაშაულის ერთადერთ ნიშნად იქცეოდა. ამ ლოგიკით კი მართლწინააღმდეგობა და ბრალი საზოგადოებრივი საშიშროების ელემენტები ხდებოდნენ. ამ პოზიციიდან კი ბრალი ფსიქიკური დამოკიდებულება უნდა ყოფილიყო თვით ბრალისადმი, როგორც საზოგადოებრივი საშიშროების ელემენტისადმი. მაშასადამე, საზოგადოებრივი საშიშროება ბრალისაგან აბსოლუტურ დამოუკიდებლობას იძენდა, ხოლო ეს იყო წმინდა ობიექტივიზმი, რომლის ნიადაგზე დანაშაულის შეფასებითი ცნება შეუძლებელია.

ამრიგად, სოციალური შემეცნების მეთოდოლოგიიდან გამომდინარე, ერთია ქმედება, როგორც ფსიქოლოგიური ქცევისა და მისი განხორციელების ხერხის ერთიანობა, და მეორეა ამ ერთიანობის საზოგადოებრივი მნიშვნელობა. ცხადია, ქმედებისა და მისი საზოგადოებრივი მნიშვნელობაც ერთიანია, მაგრამ, ამავე დროს, აშკარაა მათი განსხვავებაც. ამიტომ დანაშაულის დაყვანა შემადგენლობის ფაქტობრივ სტრუქტურაზე არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. დანაშაული შეფასებითი ცნებაა, რადგან იგი შეფასებითი ნიშნების ლოგიკური კავშირის საფუძველზე აიგება. დანაშაულის ცნების ნიშნები ერთმანეთზე დამოკიდებულებით არსებობენ, მაგრამ, ამავე დროს, დანაშაულის ცნების სტრუქტურაში შეფარდებით დამოუკიდებელ ადგილს იჭერენ. ეს ბუნებრივია, რადგან, როგორც უკვე ითქვა, დანაშაულის ნორმატიული ცნების მოდელი საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების კავშირურთიერთობას გამოხატავს, მაგრამ, ამავე დროს, ყოველ ხსენებულ სუბიექტს ამ კავშირ-ურთიერთობაში შეფარდებით დამოუკიდებელი ადგილი უჭირავს. გაუგებრობა არ უნდა შექმნას იმ გარემოებამ, რომ დანაშაულის ჩადენა სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში შეუძლებელია, მაგრამ ჩვენ მხედველობაში გვაქვს არა რეალური დანაშაული, არამედ დანაშაულის ნორმატიული ცნება, როგორც აზრის ერთ-ერთი ლოგიკური ფორმა, რომელიც საგნის არსებას გა-

მოხატავს. მაგრამ რაკი დანაშაულის ცნება სისხლის სამართლის მეცნიერების პოზიციიდან პირველადი, ამოსავალი ცნებაა, ბუნებრივია, იგი ამ მეცნიერებისათვის ყველაზე უფრო მთავარ საგნობრივ სინამდვილეს უნდა გამოხატავდეს. ესაა საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების კავშირ-ურთიერთობა, რომლის გარეშე არც სისხლის სამართალია და არც სისხლის სამართლის მეცნიერება.

დანაშაულის ცნების პრობლემატიკის მხოლოდ ერთი ძირითადი ტენდენცია გვაინტერესებდა. ამდენად, მოკლედ შევჩერდებით დანაშაულისა და სხვა სახის სამართალდარღვევათა მიმართების საკითხზეც. სახელდობრ, ჩვენ დაუსაბუთებლად მიგვაჩნია ყოფილ საბჭოთა კავშირში თითქმის გაბატონებული დებულება, რომ დანაშაული სხვა სახის სამართალდარღვევისაგან მომეტებული საზოგადოებრივი საშიშროებით განსხვავდება. „საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხი“, როგორც რაოდენობრივი კატეგორია, სრულიადაც არ შეესაბამება სამართალდარღვევათა თვისებრივ სხვაობას, მით უმეტეს – დანაშაულის სპეციფიკას. უპირველეს ყოვლისა, არც მატერიალურად და არც ნორმატიულად სამოქალაქო სამართალდარღვევა არ შეიძლება პოლიტიკურად შეფასდეს, დანაშაული კი პოლიტიკურ შეფასებას მოითხოვს. მით უმეტეს, რომ სისხლის სამართალი საჯარო სამართლის სისტემაა, ხოლო სამოქალაქო სამართალი კერძო სამართლის სისტემას განეკუთვნება. სამოქალაქო სამართალდარღვევა თვით სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში ხორციელდება, მაშინ, როდესაც დანაშაული სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში შეუძლებელია. დისციპლინური გადაცდომა თუმცა ფორმალურად არღვევს ამა თუ იმ დისციპლინურ რეჟიმს, მაგრამ ამა თუ იმ საწარმო-დაწესებულება-ორგანიზაციის მასშტაბით, რის გამოც ამ სამართალდარღვევის საზოგადოებრივ საშიშროებაზე ლაპარაკი ხელოვნურია. რაც შეეხება ადმინისტრაციულ გადახდომას, ის თითქოს ახლოა დანაშაულთან, მაგრამ საქმე ისაა, რომ ადმინისტრაციული გადაცდომა არღვევს მხოლოდ იმ წესრიგს, რომელიც სახელმწიფო მმართველობის კონკრეტულ სფეროებში მყარდება და არა საერთოდ მართლწესრიგს. ცხადია, სხვა სახის სამართალდარღვევაც საზიანოა საზოგადოებისათვის, მაგრამ ამ ზიანს საზოგადოებრივი საშიშროების

მნიშვნელობა არა აქვს. ჩვენ მართებულად მიგვაჩნია პროფ. ვ.ლორიას შემდეგი მოსაზრება: „ადმინისტრაციული გადაცდომა, ისევე როგორც დისციპლინური გადაცდომა თუ სამოქალაქო დელიქტი, მოკლებულია საზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს, ყველა სამართალდარღვევის საზოგადოებრივად საშიშ ქმედებად გამოცხადება ასუსტებს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის როლს – განსაკუთრებული და მკაცრი ღონისძიებებით ებრძოლოს დანაშაულს, როგორც საზოგადოებრივად საშიში ხასიათის ქმედებას, და პირიქით, აძლიერებს ადმინისტრაციულ და დისციპლინურ პასუხისმგებლობას ქმედების საზოგადოებრივად საშიშად გამოცხადების გამო“.

ამრიგად, საზოგადოებრივი საშიშროებით მხოლოდ დანაშაული ხასიათდება. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ საზოგადოებრივად საშიშია მხოლოდ ის ქმედება, რომელიც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით. ჯერერთი, ყოველი საზოგადოებრივად საშიში ქმედება როდი ცხადდება დანაშაულად. აქ მხედველობაში მიიღება ამგვარ ქმედებასთან ბრძოლის პოლიტიკური მიზანშეწონილობის საკითხი – იქნება აჯობებს სხვა ზომებს მივმართოთ, ვიდრე სისხლისსამართლებრივ დასჯადობას? მეორე, სახელმწიფო, როგორც პოლიტიკური სუბიექტი, თავისი იდეოლოგიურ-პოლიტიკური ამოცანებით ხელმძღვანელობს და საზოგადოებაზე სრულიადაც არ დაიყვანება. მესამე, არ არის გამორიცხული შეცდომა, როცა საზოგადოებრივად საშიში და სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯის ღირსი ქმედება სააშკარაოზე არაა გამოტანილი და სათანადოდ შეფასებული. ასე, რომ საზოგადოებრივად საშიშ ქმედებათა წრე სრულიადაც არ ემთხვევა დასჯადად აღიარებულ ქმედებათა წრეს. ამ მიმართებით დიდი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ისტორიულ თანაფარდობას, სახელმწიფოში შექმნილ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ვითარებას, საგარეო ამოცანებს, მომავლის ტენდენციას და ა.შ. ეს საკითხი, თავის მხრივ, ცალკე მსჯელობას მოითხოვს. რაც შეეხება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების კავშირ-ურთიერთობას, ცალკე განვიხილავთ.

§2. საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების კანონშემოქმედებითი კავშირ-ურთიერთობა როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი

როგორც უკვე ჩანს, დანაშაულის ნორმატიული ცნების მოდელი გამოხატავს საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების კანონშემოქმედებით კავშირ-ურთიერთობას, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია. ამის დასამტკიცებლად უფრო კონკრეტულად განვიხილოთ ეს საკითხი.

ცნობილი ფაქტია, რომ თანაფარდობა საზოგადოებას, სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის ყოველ ისტორიულ ეტაპზე ობიექტურია. სამწუხაროდ, საბჭოურმა იდეოლოგიამ არსებითად გააყალბა ეს თანაფარდობა, მიჩქმალა მათ შორის არსებული წინააღმდეგობა. საბჭოურ სისტემაში სახელმწიფო საზოგადოებაზე იყო გაბატონებული, მაშინ, როდესაც ბუნებრივი განვითარების ლოგიკით, პირიქით, სახელმწიფო საზოგადოებაზე უნდა იყოს დამოკიდებული. სახელმწიფო საზოგადოების განვითარების განსაზღვრულ ეტაპზე წარმოიშვა და საზოგადოების განვითარების კანონზომიერებაზეა დამოკიდებული. მაგრამ საბჭოურ სისტემაში ბევრი რამ უკუღმა იქნა შებრუნებული. მაგალითად, დებულება, რომ „საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონი საბჭოთა ხალხის ნებას გამოხატავს“, აქსიომად იქნა მიჩნეული, მაგრამ ეს იყო ყალბი იდეოლოგიის გამოძახილი, რადგან იგი ჭეშმარიტი რომ ყოფილიყო, მაშინ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში „საბჭოთა ხალხის“ ნება მართლაც განმსაზღვრელი იქნებოდა. სინამდვილეში სისხლის სამართლის კანონი, ისევე როგორც საზოგადოდ იურიდიული კანონი, სახელმწიფოსა და მისი აპარატის ნებას გამოხატავდა. ამის დასამტკიცებლად ერთ საგულისხმო მონაცემს მოვიტანთ. სახელდობრ, პროფ. ნ. კუზნეცოვას მონაცემებით, რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსში 14 წლის მანძილზე შეტანილ იქნა 100-მდე ცვლილებები და დამატებები. მაგრამ ანკეტური მონაცემებით დასტურდება, რომ მოსკოვის, ლენინგრადის, შორეული აღმოსავლეთის და სხვა წამყვან სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრებს ამ ცვლილებებისა და დამატებების შეტანაში თითქმის არ მიუღიათ მონაწილეობა, ან იმდენად უმნიშვნელო, რომ დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას: სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება წამყვანი

სწავლული და პრაქტიკოსი იურისტების გარეშე მიმდინარეობდა²⁰.

რით უნდა აიხსნას, ერთი შეხედვით, ეს უცნაური მდგომარეობა? პირველ რიგში იმით, რომ კანონის მიღების საკითხი ჩინოვნიკური, აპარატული სულისკვეთებით წყდებოდა. ამ ვითარებაში სისხლის სამართლის კანონი ხალხის ნებას კი არ გამოხატავდა, არამედ სახელმწიფოსა და მისი ჩინოვნიკური აპარატის ნებას. ეს იმაზე მიაწინებებს, რომ სახელმწიფო საზოგადოებაზე იყო გაბატონებული. მაგრამ საბჭოური იდეოლოგია საქმის ვითარებას ისე წარმოაჩენდა, საბჭოთა კავშირში თითქოს უმაღლესი დემოკრატია ბატონობდა და სახელმწიფო საზოგადოების სამსახურში იყო ჩაყენებული. მაგალითად, მ.შენდრუკი ამტკიცებდა, რომ საბჭოთა სახელმწიფოს საქმიანობაში, „იძულებაც კი სახალხო ნების – უმაღლესი ტიპის დემოკრატიის – გამოხატულებას წარმოადგენს“²¹. გ. მალცევი წერდა, სოციალიზმმა თითქოს ბოლო მოუღო საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ბურჟუაზიულ დაპირისპირებას, რადგან მან სახელმწიფო საზოგადოების ნების გამტარებლად გადააქცია²².

სინამდვილეში საბჭოთა იმპერიულ სახელმწიფო საზოგადოებაზე განუსაზღვრელად ბატონობდა. ამ ვითარების ისტორიული პირობების მოკლე ანალიზიც არ იქნება ზედმეტი. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს ა.მიგრანიანის მოსაზრებანი. ავტორი ფიქრობს, რომ XVIII-XIX საუკუნეების გამოცდილების თანახმად, ქვეყნებში, სადაც სამოქალაქო საზოგადოება მნიშვნელოვანი ზომით აკონტროლებდა სახელმწიფოს, კაპიტალიზმი ყველაზე ეფექტურად განვითარდა, კერძოდ, ინგლისსა და ამერიკაში უფრო სწრაფად, ვიდრე საფრანგეთში, საფრანგეთში უფრო სწრაფად, ვიდრე გერმანიაში, ავსტრია-უნგრეთში, ხოლო ამ უკანასკნელ ქვეყნებში უფრო სწრაფად, ვიდრე რუსეთში²³.

20. Н.Ф.Кузнецова, Социальная обусловленность уголовного закона. «Правовые исследования», Тбилиси, 1977, с. 42-44.

21. М.П.Шендрук, Социалистическое общенародное государство, М., 1985, с. 44.

22. Г.В.Мальцев, Социальная справедливость и право, М., 1977, с. 249.

23. А.М.Мигранян. Взаимоотношения индивида, общества и государства в политической теории марксизма и проблемы демократизации советского общества, "Вопросы философии", 1987, №8, с.78.

ამრიგად, რუსეთში სამოქალაქო საზოგადოება სახელმწიფოზე კონტროლის ღონეზე არ იყო განვითარებული. პირიქით, სახელმწიფო საზოგადოებაზე იყო გაბატონებული. ასეთი მემკვიდრეობა ერგო საბჭოთა ხელისუფლებას, რომელსაც, ა.მიგრანიანის მტკიცებით, საზოგადოების ფუნქციის მითვისებაც მოუხდა. რაკი საზოგადოებას მისი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული ჩამორჩენილობის გამო არა აქვს უნარი დღის წესრიგში დასვას პრობლემები, რომლებიც გადაჭრას მოითხოვენ, „სახელმწიფო თავის თავზე იღებს არა მარტო საკუთარ ფუნქციას, არამედ საზოგადოების ფუნქციასაც“²⁴.

ამრიგად, საბჭოურ სისტემას თავისი ისტორიული წანამძღვრები ჰქონდა და იგი მხოლოდ დიქტატორული ნების პროდუქტი სულაც არ ყოფილა, მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიაში არც დიქტატორული ნების უარყოფა შეიძლება. მთავარია, რომ საზოგადოებისა და სახელმწიფოს თანაფარდობა ყოველ ისტორიულ ეტაპზე ობიექტურია. პიროვნებას, რომელიც სახელმწიფოს სათავეში დგას, შეუძლია ხელი შეუწყოს ამ თანაფარდობის შეცვლას დემოკრატიული ან ანტიდემოკრატიული მიმართულებით, მაგრამ ამ ობიექტურ თანაფარდობას იგი ვერ გადაახტება. ამიტომაც საჭირო ამ ობიექტური თანაფარდობის კვლევა, რომელიც, როგორც მართებულადაა აღნიშნული, „სახელმწიფოებრივი და სამართლებრივი მოვლენების ობიექტური კვლევის აუცილებელი პირობაა“²⁵.

მართლაც, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს თანაფარდობა გავლენას ახდენს სახელმწიფოსა და სამართლის თანაფარდობაზეც, კანონშემოქმედებაშიც საზოგადოების გადამწყვეტი როლის ან, პირიქით, მისი ნიველირების ტენდენციებზე. ეს კი გავლენას ახდენს არა მარტო კანონშემოქმედებაზე, არამედ მეცნიერული კვლევის მიმართულებაზეც. ჩვენ შემთხვევითობად არ მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ საბჭოურ სისტემის სამართლებრივ ლიტერატურაში საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება არ იქნა დაკავშირებული საზოგადოების, როგორც სუბიექტის, შემფასებლურ საქმიანობასთან. მთელი ყურადღება ქმედების სოციალურ

24. ა. გრანიანი დას. ნაშრომი გვ. 79.

25. Марксистско-ленинская общая теория государства и права, Основные институты и понятия, М., 1970- с.283.

თვისებაზე იქნა გადატანილი, მაშინ, როდესაც ქმედების სოციალური თვისება სოციალურ ურთიერთობათა გარეშე არ არსებობს და საზოგადოებრივ შეფასებებში ვლინდება.

ჩვენ მართებულად მიგვაჩნია ა.დენისოვის შემდეგი დებულება: „შეიძლება ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე ითქვას, რომ სახელმწიფოსა და საზოგადოების თანაფარდობის სწორი გაგება სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის ერთ-ერთი ცენტრალური საკითხია“²⁶. ეს დებულება, როგორც ჩანს, ეხება სისხლის სამართლის მეცნიერებასაც. ეს შემთხვევითი არ უნდა იყოს, მაგრამ სამართლის თეორიისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების ურთიერთობას ნაშრომის ბოლო პარაგრაფში განვიხილავთ. აქ კი იმას ვიტყვით, რომ დემოკრატიულ რეჟიმებში საზოგადოება სახელმწიფოს აკონტროლებს და ამით ამ ორ დიდ საწყისს შორის ურთიერთობა მონისტურად წყდება.

მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოურ სისტემაში საზოგადოებაზე სახელმწიფო ბატონობდა, ცალკეული კრიმინალისტები მაინც ახერხებდნენ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში საზოგადოების როლის წინა პლანზე წამოწევას. მაგალითად, პროფ. ბ.ხარაზიშვილმა (ხორნაბუჯელმა) დასვა საკითხი ანტისაზოგადოებრივ ქმედებათა კრიმინალიზაციის კრიტერიუმების შესახებ. მისი აზრით, „დანაშაული, როგორც ობიექტურად არსებული მოვლენა, ჩვენს წინაშე წარმოსდგება, უპირველეს ყოვლისა, იმგვარ ქმედებად, რომელიც საზოგადოების მიერ უკვე მორალური თვალსაზრისითაა შეფასებული. უფრო სწორად, იქამდე, სანამ მოვლენას კანონმდებელი დანაშაულად აღიარებს, ის საზოგადოების მიერ შეფასებულია როგორც საზოგადოებრივად შეუთავსებელი (შეურიგებელი), ამორალური და ასეთი შეფასება ობიექტური ფაქტის სახით არსებობს. ქმედების საზოგადოებისადმი შეუთავსებელი ამორალურობა მისი სტაბილურობის სახით დანაშაულის აუცილებელი ელემენტია“²⁷.

ძნელი არ არის იმის დანახვა, რომ ამ მსჯელობაში დასმულია საკითხი ქმედების საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი შეფასე-

26. А.И.Денисов. О соотношении государства и общества в переходный от капитализма к социализму период. "Советское государство и право", 1960, №4, с.33.

27. Б. В. Хорнабули Психологическая сторона вины 1981, с 10-11

ბის თანაფარდობის შესახებ და გადაწყვეტილია საზოგადოებრივი შეფასების პრიმატის პრინციპით. ვიდრე ქმედების სახელმწიფოებრივი შეფასება მოხდება, საზოგადოება ამ ქმედებას აფასებს ამორალურად. მაშასადამე, სახელმწიფომ დანაშაულად უნდა გამოაცხადოს მხოლოდ ის ქმედება, რომელიც საზოგადოების მიერ უკვე ამორალურადაა შეფასებული. აქედან ჩანს, რომ ქმედების საზოგადოებრივი შეფასება მისი სახელმწიფოებრივი შეფასების ფუნდამენტი უნდა იყოს. მაგრამ საქმე ისაა, რომ ქმედების ამორალურობა, თუმცა დანაშაულის აუცილებელი ნიშანია, მაგრამ მორალური შეფასება, ჩვენი აზრით, არ არის საკმარისი დანაშაულის არსების დასადგენად. მორალური შეფასება შეფასების ერთ-ერთი სახეა, რა თქმა უნდა, ძალიან მნიშვნელოვანი, მაგრამ ქმედების სოციალური თვისება, რომლითაც დანაშაული ხასიათდება, უფრო მკაცრ შეფასებას მოითხოვს. ეს „მკაცრი შეფასება“ საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებაში გამოითქმის. „საზოგადოებრივი საშიშროების“ ცნება აქსიოლოგიური თვალსაზრისით უნდა იქნეს გაგებული. ამ თვალსაზრისით იგი გამოხატავს სოციალურად განცდილ და შეფასებულ საფრთხეს, რომელიც დანაშაულის განუყრელი თვისებაა. ამ თვალსაზრისით, „ამორალურობის“ ცნება დანაშაულის არსებას მხოლოდ ერთი კუთხით გამოხატავს. მორალური თვალსაზრისით ნემსის ქურდი და აქლემის ქურდი – ორივე ქურდია, მაგრამ სამართლებრივად ნემსის ქურდი მნიშვნელოვანს მოკლებულია, თუმცა კი – ამორალურია: მაშასადამე, ქმედების მატერიალური და მორალურ-პოლიტიკური შედეგები „ამორალურობაში“ ვერ ეტევა. ნემსის ქურდობა სისხლისსამართლებრივად მართლსაწინააღმდეგო არ არის. რა თქმა უნდა, „ფორმალური მართლსაწინააღმდეგობის“ ცნება ნემსის ქურდობასაც მართლსაწინააღმდეგოდ მიიჩნევს, მაგრამ მაშინ სამართლებრივი შეფასების სპეციფიკა ხელიდან გვიქრება. სისხლის-სამართლებრივად მართლსაწინააღმდეგო ქმედება – ამავე დროს – ამორალური უნდა იყოს, მაგრამ ყველა ამორალური ქმედება როდია სისხლისსამართლებრივად მართლსაწინააღმდეგო.

ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ ქმედების „საზოგადოებრივი საშიშროება“ და „ამორალურობა“ განსხვავებული ცნებებია, ქმედების

ამორალურობა მაინც მნიშვნელოვანია. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია მ.კოვალიოვის მოსაზრება. ავტორის აზრით, „იმ შემთხვევებში, როცა კანონმდებელი ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ამა თუ იმ ქმედებისათვის, რომელიც ზნეობრივად არ არის განსჯილი, შესაბამისი კანონის შექმნა შეცდომა ან ნაადრევია“²⁸. ამის მაგალითად ავტორი ასახელებს ნორმებს, რომლებიც ადგენენ პასუხისმგებლობას დანაშაულის ჩამდენ პირთა ახლო ნათესავეების მიერ დაფარვა-განუცხადებლობისათვის²⁹. მაშასადამე, მორალურად დაუშვებელია სისხლისსამართლებრივი სასჯელით დავემუქროთ იმ პირებს, რომლებიც ჩადენილ დანაშაულს ფარავენ ან მის შესახებ არ ატყობინებენ მშობლიური ან ნათესაური გრძნობის კარნახით. ამ საკითხზე მ.კოვალიოვზე უფრო ადრე მსჯელობდა ო.გამყრელიძე. მისი აზრით, უსამართლობაა, როცა, მაგალითად, ღელას მისი ვაჟის მიერ ჩადენილი დანაშაულის დაფარვისათვის ჰკიცხავენ და სჯიან კიდევ, რადგან ამ შემთხვევაში ბრალი არ არსებობს, რაკი არ შეგვიძლია მორალური თვალსაზრისით გავეკიცხოთ პირი, რომელიც მშობლიური გრძნობის კარნახით მოქმედებდა³⁰.

ამრიგად, აქაც დასმულია საკითხი ქმედების საზოგადოებრივი შეფასების პრიმატისა სახელმწიფოებრივ შეფასებასთან შედარებით. ეს ასეც უნდა იყოს ნორმალურ საზოგადოებაში. სწორედ ამ გზითაა შესაძლებელი სისხლის სამართლის კანონის დამყარება მორალურ ავტორიტეტზე, რაც ამ კანონის მოქმედების ეფექტიანობასაც განსაზღვრავდა. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მეორე უკიდურესობაში გადავევარდეთ და არ დავინახოთ სახელმწიფოს შეფარდებით დამოუკიდებლობა, მისი იდეოლოგიურ-პოლიტიკური ამოცანები, ამა თუ იმ ისტორიულ ვითარებაში საშინაო და საგარეო მდგომარეობა. ყოველივე ეს გავლენას ახდენს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს თანაფარდობაზე, მათ შორის – სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაზეც. მაშასადამე,

28. М. И. Ковалев. Роль и юридическое практики в развитии уголовного законодательства. "Советское государство и право", 1985, №8, с. 74.

29. იქვე, გვ. 75.

30. О.К.Гамкrelidze. Укрывательства преступления, совершенного близким родственником, «Новая Конституция СССР и актуальные вопросы борьбы с преступностью», Тбилиси, 1978. с.80.

დაუშვებელია სახელმწიფოს დაყვანა საზოგადოებაზე ან საზოგადოებისაგან მისი მოწყვეტა.

საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ისტორიული თანაფარდობა გაელენას ახდენს პიროვნების მდგომარეობაზეც. ა.მიგრანიანი მართებულად აღნიშნავს, რომ სოციალიზმის დროს იქმნება პარადოქსული ვითარება: კომუნიზმის თეორია მოგვიწოდებს ახალი საზოგადოების აშენებისაკენ ყოველი კონკრეტული ინდივიდის ინტერესთა შესაბამისად, მაგრამ ეს ინდივიდი სულ უფრო გაუპიროვნებელი, აბსტრაქტული რამ ხდება, რაკი იგი ფაქტობრივად ჩაყლაპა სახელმწიფომ³¹. ამ ვითარებაში პიროვნება თავისუფალი არ არის. არც მისი უფლებების დაცვის პრობლემა დგას, რაკი აქ მთავარია სახელმწიფო, როგორც პოლიტიკური ერთეული. აქედან გამომდინარე, ყველა ღირებულებათა საზომი არის პოლიტიკური ღირებულება, რომელსაც ზნეობრივი ღირებულებაც ექვემდებარება. შემთხვევითი არ არის, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში განსაზღვრული გახდა „სისხლის-სამართლებრივი პოლიტიკა“, ხოლო სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში პიროვნების ადგილი „ცარიელი“ დარჩა. იგი უკეთეს შემთხვევაში აღიარებულ იქნა სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატად, თუმცა, როგორც უკვე ვიცით, იგი, როგორც წესი, „დანაშაულის სუბიექტად“ იქნა აღიარებული, სინამდვილეში ამ მხრივ მდგომარეობა სხვაგვარი უნდა იყოს. სახელდობრ, როგორც უკვე ვიცით, დანაშაულის ნორმატიული ცნების მოდელში ბრალეულობის ნიშანი პიროვნებაზე მიუთითებს. პიროვნების მხრივ შესაძლო ბრალეული ქმედების გარეშე სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება უაზრო იქნებოდა, არაბრალეული ქმედება, რომელიც შემთხვევიდან შემთხვევამდე ხორციელდება, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებას აზრს ვერ მიანიჭებს. მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონის ადრესატია დელიქტუნარიანი პიროვნება, რომელსაც უნარი აქვს აღიქვას სისხლის სამართლის ნორმის მოთხოვნა და პოზიტიური პასუხისმგებლობის ვითარებაში ადასრულოს იგი. სწორედ ამ ვითარებაში ხდება შესაძლებელი სისხლის სამართლის კანონის

31. ა.მიგრანიანის დასახ. ნაშრომი, გვ. 87.

ზოგადპრევენციული მოქმედების ეფექტურობა. ცხადია, ამ მხრივ არ შეიძლება მხედველობაში არ მივიღოთ კაუზალური დეტერმინაციის პრინციპი, რადგან დანაშაული სრულიად არ არის ადამიანთა აბსოლუტური თვითნებობის შედეგი, მაგრამ არც თავისუფლების მომენტი უნდა გამოგერჩეს მხედველობიდან. მით უმეტეს, რომ სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრება პიროვნებას. სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა კი განსაზღვრული თავისუფლების გარეშე შეუძლებელია – მას მორალური გამართლება სჭირდება. წინააღმდეგ შემთხვევაში ბრალი, როგორც გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულება, შეუძლებელი იქნებოდა. სახელმწიფომ უნდა შექმნას ადამიანთა ნორმალური ცხოვრების პირობები, რათა პიროვნება იძულებული არ გახდეს დანაშაულებრივი ხერხებით ირჩინოს თავი. ამასთან, აწყობილად უნდა მუშაობდეს დანაშაულთა თავიდან აცილების მექანიზმი. გარდა ამისა, ყოველ დემოკრატიულ სახელმწიფოში პიროვნებას უფლება აქვს დააყენოს საკანონმდებლო წინადადებანი და იბრძოლოს მათი ოფიციალური დამაგრებისათვის. პიროვნება სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატია. ამ ადრესატის დადგენით სახელმწიფო ცალმხრივად ახორციელებს უფლებას ქმედების დასჯადობის დაწესებაზე. ამ თვალსაზრისით პიროვნება პასუხისმგებელია სახელმწიფოს წინაშე, ხოლო სახელმწიფო არ არის პასუხისმგებელი პიროვნების წინაშე. ეს „ობიექტური ნაკლი“ უნდა გასწორდეს. მაგრამ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა თავისი ბუნებით ვერ „გასწორდება“. ამიტომ სახელმწიფომ პიროვნების წინაშე თავისი ვალდებულება იქ უნდა მოიხადოს, სადაც მისი შესაძლებლობა არსებობს, კერძოდ, ჩართოს პიროვნება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში. რაკი პიროვნება ვალდებულია ასრულებდეს სისხლის სამართლის კანონის მოთხოვნებს, მაშასადამე, ის უფლებამოსილია იცოდეს ამ კანონის აკარგეანობა. სისხლის სამართლის კანონში მან თავისი ნებაც უნდა გამოხატოს, რათა ნებაყოფლობით იკისროს ამ კანონის აღსრულების პასუხისმგებლობა. მართებულად უნდა ჩაითვალოს პროფ. გ.ინწკირეელის მოსაზრება, რომ კანონპროექტების საყოველთაო-საზალხო განხილვებს დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს და ამის თაობაზე შეიქმნას სპეციალური კანონი,

რომელიც ამ საქმიანობას მოაწესრიგებდა³². მოქალაქეთა საკანონმდებლო საქმიანობის გაფართოებას მხარს უჭერს აგრეთვე პროფ. ვ.ჩხიკვაძე³³. სწორია აგრეთვე მოსაზრება, რომ სახელმწიფოს მიმართ, მისი კანონპროექტების მიმართ მოქალაქეთა კრიტიკული აზრი გარანტირებული უნდა იყოს კანონით³⁴. ი.მალეინი მართებულად აღნიშნავდა: თუ საზოგადოებასა და სახელმწიფოს უფლება აქვთ აიძულონ პიროვნება კანონის შესასულებლად, მაშინ ნათელია, რომ „საზოგადოების ყოველ წევრს უფლება აქვს იცოდეს მისი ქცევის ის მკვეთრი საზღვრები, რომლებიც ნათლად გამოიხატებიან კანონის ნორმაში აკრძალვებისა და ნებადართულობის, უფლებებისა და ვალდებულებების ფორმით“³⁵.

ამრიგად, პიროვნებას, როგორც სისხლის სამართლის პოტენციურ სუბიექტს, უფლება აქვს სისხლის სამართლის კანონპროექტი უკვე სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების პროცესში განიხილოს, ვინაიდან სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლის შემდეგ იგი ვალდებულია მოიქცეს ამ კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად. საზოგადოებამ და სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყონ ამ უფლების ეფექტურად განხორციელების პირობები. მხოლოდ ამ ვითარებაში შეგვიძლია ვივარაუდოთ კანონისადმი მოქალაქეთა პოზიტიური დამოკიდებულება, რომელიც ამ კანონის ეფექტურობის განმსაზღვრელი პირობაა.

ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ დანაშაულის ცნების ნორმატიულ მოდელში გამოხატულია საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების განსაზღვრული ურთიერთობა, რომელიც თავისი არსით კანონშემოქმედებითი ურთიერთობაა. პიროვნების მხრივ შესაძლო, ბრალეული ანტისაზოგადოებრივი ქმედება არის ობიექტი კრიმინალიზაციისა და დეკრიმინალიზაციისა, რომელიც სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და პიროვნების განსაზღვრულ თანაფარდობაში მიმდინარეობს. პიროვნება მონაწილეობს სისხლის სამართლის

32. გინწკირელი. კანონი და პიროვნება, თბ., 1974, გვ. 76.

33. В.М. Чхиквадзе. Совестное государство и личность, М., 1978, с.74.

34. გ.ერეშოვი. სახელმწიფო და პიროვნება, თბ., 1977.

35. И.С.Малейин. Правонарушение: понятие, причина, ответственность. М., 1985, с.46.

კანონშემოქმედებაში და შემდეგ ხდება ადრესატი სისხლის სამართლის ნორმისა, რომელიც მასში მართლზომიერ საქციელს იწვევს და ამ გზით ქმნის მართლწესრიგს. ამ გზით ხდება რეგულირება საზოგადოებრივი ურთიერთობისა, რომელიც დანაშაულის თავიდან აცილების მიზნით მყარდება სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის. ეს არსებითად სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობაა. ეს არის პრაქტიკული ურთიერთობა, რომელიც სისხლის სამართლის პრაქტიკულ ფუნქციას გამოხატავს. ესაა სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის პროდუქტი, რადგან სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლისა და მისი მოქმედების კონკრეტული პირობების (იურიდიული ფაქტების) შესაბამისად ხორციელდება. მაგრამ სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის ბუნებას, მიუხედავად მისი ობიექტურობისა, მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა, რადგან სისხლის სამართლის კანონის აკარგვიანობა ამ ურთიერთობაზე დამოკიდებული. ამიტომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა საფუძვლად ედება სისხლის სამართლის მეცნიერებას. მით უმეტეს, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა განსაზღვრულია სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილის აქსიოლოგიური კანონზომიერებით, რომელიც აგრეთვე სისხლის სამართლის მეცნიერების დამაფუძნებელი ლოგოსია. მაგრამ ეს არაა საკმარისი. სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა, როგორც საზოგადოებრივი პრაქტიკის სფერო, წესრიგდება მთელი რიგი პრინციპებით, რომლებიც ამ ურთიერთობას კანონზომიერ ხასიათს ანიჭებენ და სხვა ფაქტებთან კავშირში მის იურიდიულ ბუნებას ადგენენ. ამ პრობლემას მომდევნო თავში შევეხებით, რადგან პრობლემა იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ ის ცალკე მსჯელობას მოითხოვს.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის ბუნება და
საზღვრები

§1. სისხლის სამართლის პრინციპები და სისხლის სამართლის
მეცნიერების საგანი

ყოველი საზოგადოებრივი ურთიერთობა ნორმატიულ მოწეს-
რიგებას მოითხოვს. ეს ეხება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით
ურთიერთობასაც. ეს იმდენად მნიშვნელოვანი სფეროა საქმიანობისა,
რომ არ შეიძლება არ წესრიგდებოდეს განსაზღვრული პრინციპებით,
რომლებიც ამ საქმიანობას უფრო ეფექტურად წარმართავენ და მას
კანონზომიერ ხასიათს ანიჭებენ. ცხადია, სისხლის სამართლის
კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა კონსტიტუციური ნორმებითაც
წესრიგდება, მაგრამ ამ საკითხს მოგვიანებით განვიხილავთ. ამჟერად
გვანტერესებს საკითხი იმის შესახებ, თუ რა მიმართებაა სისხლის
სამართლის პრინციპებსა და სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით
ურთიერთობას შორის. ამ საკითხის გამოსაკვლევად კი საჭიროა
სისხლის სამართლის პრინციპების ანალიზი; იმის დადგენა,
აწესრიგებენ თუ არა ეს პრინციპები რაიმე საზოგადოებრივ ურ-
თიერთობას. სამწუხაროდ, საბჭოურ სისხლისსამართლებრივ ლიტე-
რატურაში სისხლისსამართლებრივი პრინციპების პრობლემა სუსტად
იყო დამუშავებული, მიუხედავად იმისა, რომ ამ საკითხს მონოგრაფიული
გამოკვლევაც მიეძღვნა. სისხლის სამართლის პრინციპების პრობლე-
მატიკაში თავს იჩენს რამდენიმე სიძნელე. ჯერ ერთი, საბჭოურ
სისტემაში პოლიტიკური საწყისის გაფეტიშებამ სისხლის სამართალი
პოლიტიკის უბრალო დანამატად გადააქცია, მაშინ, როდესაც სისხლის
სამართალში პოლიტიკა თავისებურად ვლინდება და სრულიადაც არ
აუქმებს სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის,
სპეციფიკას. მეორეც, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ყალბმა
გაგებად სისხლის სამართლის პრინციპების დანიშნულებაც გააყალბა
— რაკი სისხლის სამართლის რეგულირების საგნად ძირითადად

მიჩნეულ იქნა დანაშაულის ჩადენის გამო ურთიერთობა, სისხლის სამართლის პრინციპები ძირითადად სასჯელის დანიშვნის ასპექტით იქნა წარმოდგენილი – ეს პრინციპები სასჯელის დანიშვნის ძირითად საწყისებად იქნა მონათლული. მესამეც, როგორც კი დავესვამთ საკითხს სისხლის სამართლის პრინციპების კანონშემოქმედებითი დანიშნულების შესახებ, მაშინვე თავს იჩენს კრიმინალიზაციის ზოგადი პრინციპებისა და საკუთრივ სისხლის სამართლის პრინციპების გამიჯვნის პრობლემა.

ბუნებრივია, რომ ჩვენ ამ რთული პრობლემების გადაჭრის პრეტენზიას ვერ განვაცხადებთ, მაგრამ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემატიკაში სისხლის სამართლის პრინციპების მნიშვნელობის შესახებ მაინც უნდა ვიმსჯელოთ. ამისათვის კი დაგვჭირდება თავად „პრინციპის“ ცნება. ფილოსოფიურ ლექსიკონებში ნათქვამია, რომ „პრინციპი“ ლათინური წარმოშობის ტერმინია და ნიშნავს პირველსაწყისს, სახელმძღვანელო იდეას, ქცევის ძირითად წესს¹. აღსანიშნავია, რომ პრინციპის ცნებაში გულისხმობდნენ აგრეთვე აუცილებლობის გამოვლენას, მოვლენათა კანონს. ამ თვალსაზრისით შეიძლება ითქვას, რომ სისხლის სამართლის პრინციპები თავად სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, ყოფიერების კანონებია, რომლებიც ერთობლიობაში ადგენენ სამართლის ამ დარგის შინაარსს. როგორც მართებულად აღნიშნავს ლ.იაიჩი, სამართლის პრინციპებს დამოუკიდებლადაც შეუძლიათ შეასრულონ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მოწესრიგების ფუნქცია, ვიდრე ისინი შესაბამის კანონებში განმტკიცდებიან². მართლაც, თუ სამართალი შესაძლებელია კანონში მის გამოხატვამდე, მაშინ მით უფრო შესაძლებელია სამართლის პრინციპების შეფარდებითი დამოუკიდებლობა, როდესაც ეს პრინციპები განსაზღვრულ ფარგლებში თვითონ შეასრულებენ კანონშემოქმედების ნორმატიული წანამძღვრების ფუნქციას. სწორედ ამ თვალსაზრისით იქცევა ყურადღებას სისხლის სამართლის პრინციპები. მით უმეტეს, რომ „პრინციპის“ ცნებაში იგულისხმება აგრეთვე ქცევის ძირითადი წესი. მაშასადამე, სისხლის

1. Философский словарь, М., 1981, с.294.

2. А.С.Явич. Право развитого социалистического общества, М., 1978, с.32-33.

სამართლის პრინციპები მიმართულნი არიან შესაბამის სუბიექტებზე და ავალდებულებენ მათ იმოქმედონ ამ პრინციპების მიხედვით. მაგრამ ე.წ. პოზიტიური სამართლის იდეა საქმის ვითარებას ისე წარმოაჩენს, სამართალი თითქოს კანონის გარეშე შეუძლებელია. ამ ლოგიკით იურიდიულ კანონებს ეერც სამართლის პრინციპები გაუსწრებენ წინ. იურიდიულ კანონებს წინ უსწრებს მხოლოდ სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა, რომლის პრინციპებიც მათი კანონში განმტკიცების შემდეგ სამართლის პრინციპებად იქცევიან. ძირითადად ასე წყდებოდა სისხლის სამართლის პრინციპების პრობლემა საბჭოურ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში. დავასახელებთ ორიოდ წყაროს, რათა დავრწმუნდეთ ამ დებულების სისწორეში. მაგალითად, ა.კუზნეცოვი ამტკიცებდა, რომ „საბჭოთა სისხლის სამართლის პრინციპებია საბჭოთა დემოკრატიზმში, სოციალისტური კანონიერება და სოციალისტური ჰუმანიზმი“¹. ეს პრინციპები კი სისხლის სამართლის პრინციპებადაც მიაჩნდათ. მამასადამე, სისხლის სამართლის პრინციპები და სისხლის სამართლის პოლიტიკის პრინციპები ერთი და იგივეა. ნ.ბელიაევი წერდა: „საბჭოთა სისხლის სამართლის პოლიტიკის პრინციპები, განმტკიცდებიან რა სისხლის სამართლის ნორმებში, სისხლის სამართლის პრინციპები ხდებიან და ამ სახით წარმართავენ შესაბამისი ორგანოებისა და ორგანიზაციების საქმიანობას სამართლებრივი ნორმების გამოყენების გამო. საბჭოთა სისხლის სამართლის პოლიტიკისა და საბჭოთა სისხლის სამართლის ერთსახელიან პრინციპებს შორის არავითარი განსხვავება არ არსებობს“².

ამრიგად, ირკვევა, რომ სისხლის სამართალში პოლიტიკური პრინციპები მექანიკურად გადმოდიან და ამის გამო სისხლის სამართლის პრინციპებად იქცევიან. მაგრამ სად არის აქ საკუთრივ სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დარგი? სახელმწიფო პოლიტიკური ხელისუფლებაა და სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება განსაზღვრული პოლიტიკური გეზის გარეშე შეუძლებელია, მაგრამ ეს იმას არ

1. А.В.Кузнецов. Понятие и социальная цельность основополагающих принципов советской уголовной политики, "Вопросы борьбы с преступностью", Вып.46, М., 1984, с.7.

2. Н.А.Беляев. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации, АГУ, 1986, с.31.

ნიშნავს, რომ სისხლის სამართალი თვითონაა პოლიტიკა, შეფარდებით დამოუკიდებლობას მოკლებულია და პოლიტიკის უბრალო ლოგიკური გაგრძელებაა. მართლაც, ავიღოთ, მაგალითად, სამართლიანობის პრინციპი. ამ პრინციპს დიდი მნიშვნელობა აქვს სამართლის ნებისმიერ დარგში. მაგრამ მაშინ იგი სისხლის სამართლის პოლიტიკის პრინციპიც უნდა იყოს. უფრო სწორად, სამართლიანობის პრინციპი ჯერ „სისხლის სამართლის პოლიტიკის“ პრინციპად უნდა იქცეს, რომ შემდგომ გადმოვიდეს სისხლის სამართალში. მაგრამ განა „სამართლიანობა“ პოლიტიკის კატეგორიაა? საყოველთაოდაა ცნობილი, რომ სამართლიანობა ეთიკური კატეგორიაა. და აქედან უნდა იქნეს იგი გამოყენებული როგორც პოლიტიკაში, ისე სამართალში. ისიც ცნობილია, რომ „კანონიერება“ სამართლის პრინციპია, რადგან „იურიდიული კანონი“ სამართლებრივი ცნებაა. ამიტომ ეს პრინციპი პოლიტიკამ სამართლიდან უნდა ისესხოს, რათა პოლიტიკური საქმიანობაც კანონიერების რეჟიმში ჩადგეს. თუ შესაძლებელია სამართლებრივი სახელმწიფო, რომელიც კანონის უზენაესობას გულისხმობს, მაშინ პოლიტიკის კანონიერების ცნება საეჭვო არ უნდა იყოს. ამ ლოგიკით, „ჰუმანიზმი“ თავისთავად არც პოლიტიკის პრინციპია და არც სამართლისა, რადგან იგი ზოგადფილოსოფიური, აქსიოლოგიური ცნებაა.

ერთი სიტყვით, ჩვენ იმის თქმა გვინდა, რომ პოლიტიკის გაფეტიშება და მისი გამოცხადება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით ერთადერთ საწყისად პოლიტოლოგიზმის მანკიერ შედეგად უნდა ჩაითვალოს. პოლიტოლოგიზმი კი ლოგიკურად უარყოფს ნორმატიულ სისტემაში ბუნებრივი იერარქიული დაყოფის არსებობას, რადგან პოლიტიკური ნორმა ნორმათა სისტემაში თავის საკუთარ ადგილს იკავებს და სხვა ნორმატიულ სისტემაზე არ დაიყვანება. ეს იმას ნიშნავს, რომ პოლიტიკა, როგორც შეფარდებით დამოუკიდებელი სფერო, თვითონ მოითხოვს თავის საკუთარ პრინციპებს, რომლებიც მექანიკურად, პირდაპირი ლოგიკური გზით, არც ერთ სხვა ნორმატიულ სისტემაში არ გადადიან. მაგალითად, „დემოკრატიზმი“ პოლიტიკური პრინციპია, რომელიც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში საზოგადოებრიობის ფართო მონაწილეობას მოითხოვს. ერთი სიტყვით,

ჩვენ იმის თქმა გვინდა, რომ არ არსებობს „სისხლის სამართლის“ თუ „სისხლისსამართლებრივი“ პოლიტიკა. პოლიტიკა თავისებურად ვლინდება სამართალშიც, მათ შორის – სისხლის სამართალშიც, ისევე როგორც არ არსებობს პასუხისმგებლობის იურიდიული ცნება. არსებობს „პასუხისმგებლობის“ კატეგორია, რომელიც სპეციფიკურად ვლინდება სამართლის ცალკეულ დარგთა სპეციფიკის შესაბამისად. სისხლის სამართალშიც სპეციფიკურად ვლინდება ზოლმე პოლიტიკა, მაგრამ ის, რაც ვლინდება, და ის, რაც გამოავლენს, ერთი და იგივე როდია. პოლიტიკა პოლიტიკაა მაშინაც, როდესაც ის სისხლის სამართალში ვლინდება. ამიტომ პოლიტიკა არც „სისხლისსამართლებრივია“ და არც „სახელმწიფო-სამართლებრივი“. ამ ელემენტარული ლოგიკის დავიწყება იწვევს გაუგებრობებს, მათ შორის სისხლის სამართლის პრინციპების პრობლემატიკაშიც.

ამრიგად, სისხლის სამართალში. პოლიტიკური საწყისი მნიშვნელოვანია, მაგრამ იგი არაა ერთადერთი, რომელიც სისხლის სამართლის შინაარსს განსაზღვრავს. გარდა პოლიტიკური საწყისისა, სისხლის სამართალში გამოხატულებას პოულობს ზნეობრივი პრინციპი (მაგალითად, სამართლიანობის პრინციპი), ეროვნული პრინციპი (მაგალითად, პატრიოტიზმის პრინციპი), იდეოლოგიური პრინციპი (მაგალითად, კუმანიზმი) და ა.შ. მაშასადამე, სისხლის სამართლის პრინციპები სინთეზურად უნდა გამოხატავდნენ საზოგადოების ყველა სახელმძღვანელო იდეას. სწორედ ამ სინთეზში ყალიბდება სისტემა პრინციპებისა, რომლებიც ურთიანობაში განსაზღვრავენ სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, შინაარსს. სამწუხაროდ, საბჭოურ სისხლის სამართალში საკუთრივ სისხლის სამართლის პრინციპების არსებობაც კი საეჭვო ჩანს, რადგან არცთუ იშვიათად ურევენ ერთმანეთში სამართლის ზოგად პრინციპებს, რომლებიც სპეციფიკურად ვლინდებიან სისხლის სამართალში, და საკუთრივ სისხლის სამართლის პრინციპებს, რომლებიც სამართლის ამ დარგის სპეციფიკას შეადგენენ. უფრო მეტიც, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა არ შეიძლება მოწესრიგდეს მხოლოდ სისხლის სამართლის პრინციპებით. გ. ზლობინი მართებულად აღნიშნავს, რომ კრიმინალიზაციის პრინციპები შეადგენენ სისხლისსამართლებრივი

პასუხისმგებლობის დადგენის წესებისა და კრიტერიუმების სისტემას. ავტორი ამ პრინციპებს ორ ჯგუფად ალაგებს. პირველ ჯგუფს განაკუთვნებს იმ პრინციპებს, რომლებიც განსაზღვრავენ კრიმინალიზაციის საზოგადოებრივ აუცილებლობასა და პოლიტიკურ მიზანშეწონილობას. მეორე ჯგუფში ერთიანდებიან პრინციპები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის უწინააღმდეგობას და, ამდენად, ეს უკანასკნელი სისტემურ-სამართლებრივ პრინციპებს შეადგენენ⁵.

განსაზღვრულ ქმედებათა კრიმინალიზაციისა და დეკრიმინალიზაციის გამო უეჭველად უნდა დაისვას საკითხი ამ პროცესების საზოგადოებრივი აუცილებლობისა და პოლიტიკური მიზანშეწონილობის შესახებ. არსებითია სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილის პრობლემაც, მაგრამ, სამწუხაროდ, გ. ზლობინი საკუთრივ სისხლის სამართლის პრინციპების კანონშემოქმედებითი დანიშნულების შესახებ არაფერს ამბობს. ჩვენი აზრით, სისხლის სამართლის პრინციპები, უპირველეს ყოვლისა, აწესრიგებენ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით ურთიერთობას, ხოლო, ამ პრინციპების შესაბამისად სისხლის სამართლის კანონის შემუშავებისა და მიღების შემდეგ, ისინი გამოიყენებიან სასჯელის დანიშვნის დროსაც. ი. დემიდოვი მართებულად აღნიშნავდა: „საკანონმდებლო საქმიანობა, არ არის რა აბსოლუტურად თავისუფალი, განისაზღვრება იმ ობიექტური აუცილებლობით, რომელიც სამართლის პრინციპებში გამოიხატება. მაშასადამე, სამართლის ნორმები ტენდენციით მის პრინციპებს უნდა შეესაბამებოდნენ“⁶. ეს ეხება სისხლის სამართლის პრინციპებისა და სისხლის სამართლის ნორმების თანაფარდობასაც. მაშასადამე, სისხლის სამართლის პრინციპების ადრესატი უნდა იყოს კანონმდებელი, რათა სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება ამ პრინციპების შესაბამისად განხორციელდეს. სამწუხაროდ, როგორც უკვე ითქვა, დანაშაულის გამო სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის

1. Г.А.Злобин. Понятие и система принципов криминализации, "Основание уголовно-правового запрета". М., 1982, с.210

1. Ю.А.Демидов. О закономерности развития и принципах советского уголовного права, "Правоведение", 1968, №2, с.60.

ყალბმა იდეამ არსებითად გააყალბა სისხლის სამართლის პრინციპების დანიშნულების საკითხიც – სასჯელის დანიშვნა უმნიშვნელოვანესი საქმეა, მაგრამ სასჯელის დანიშვნის საწყისებამდე სისხლის სამართლის პრინციპების დაყვანა არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. შემთხვევითი არ არის, რომ საბჭოთა კრიმინალისტები, მაშინაც კი, როდესაც ამჟამად არიან ორიენტირებულნი სასჯელის დანიშვნის ასპექტით, სისხლის სამართლის პრინციპებზე მსჯელობისას კანონმდებელსაც ახსენებენ, თუმცა უსისტემოდ, რაღაც შემთხვევითი წამონასროლის სახით. მაგალითად, პ.ფეფელოვი ამტკიცებს, რომ სისხლის სამართლის პრინციპებს დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც სამართალშემოქმედებით, ისე სამართალგამოყენებითი საქმიანობის პროცესში⁷. მაგრამ იგი საბოლოოდ მიდის დასკვნამდე, რომ სისხლის სამართლის სპეციფიკური პრინციპებია სასჯელის გარდუვალობა და ინდივიდუალიზაცია, სასჯელის შესაბამისობა ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმესთან და რეპრესიის ეკონომიკურობასთან⁸. ცხადია, ავტორი სასჯელის დანიშვნაზე ამაზვილებს ძირითად ყურადღებას, თუმცა იგი ვერც კანონმდებელს გაექცა, როდესაც მას დასჭირდა სასჯელის ეკონომიურობის დასაბუთება⁹. თითქმის იგივე პოზიციაა გადმოცემული მის სპეციალურ სტატიაში¹⁰.

კანონმდებელზე ცნობილი ორიენტაციის თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს ნ.ზაგოროდნიკოვის პოზიცია. ავტორი მხედველობაში იღებს სისხლის სამართლის პრინციპების კანონშემოქმედებით დანიშნულებას და ამ თვალსაზრისით განიხილავს მათ. მაგალითად, დემოკრატიზმის პრინციპში ავტორი გულისხმობს სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში საზოგადოების ფართო ფენების მონაწილეობას¹¹. კანონიერების პრინციპებთან დაკავშირებით მსჯელობს კანონმდე-

2. П.А.Фефелов. Понятие и система принципов советского уголовного права, Свердловск, 1970, с.11.

3. იქვე, გვ.91.

4. იქვე, გვ.89.

5. П.А.Фефелов. Принципы советского уголовного права, "Правоведение", 1989, с.№2.

1. Н.И.Загородников. Принципы советского уголовного права, "Советское государство и право", 1965, №9, с. 67.

2. იქვე, გვ. 68.

ბელზეც, რათა აჩვენოს საბჭოურ სისხლის სამართალში ანალოგიის მიუხეზები¹². კანონმდებელს მიაწერს ავტორი ბრალეული პასუხის-მგებლობის გადაწყვეტას ზუსტი საკანონმდებლო შემადგენლობათა შექმნის გზით¹³, ჰუმანიზმის პრინციპთან დაკავშირებით უთითებს კანონმდებელზე, რაკი სისხლის სამართლის კანონს უკუქცევითი ძალა აქვს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ახალი კანონი ამსუბუქებს დასჯადობას ან საერთოდ აუქმებს მას¹⁴.

ერთი სიტყვით, ნ.ზაგოროდნიკოვის პოზიცია საყურადღებოა. მაგრამ ვერ დავეთანხმებით ავტორის მტკიცებას, რომ სისხლის სამართლის სპეციფიკური პრინციპებია აგრეთვე ხალხის წარმომადგენლების მონაწილეობა სისხლის სამართლის ნორმების გამოყენებაში, დანაშაულთა თავიდან აცილება, ქმედების მორალური და სისხლისსამართლებრივი შეფასებების დამთხვევა¹⁵. ჯერ ერთი, სისხლის სამართლის კანონის გამოყენება სისხლის სამართლის პროცესუალურ ფორმაში ხდება და ხალხის მონაწილეობა ამ საქმეში სისხლის სამართლის ამოცანაა და არა პრინციპი. მესამეც, ქმედების მორალური და სამართლებრივი შეფასებების დამთხვევა შეუძლებელია, რადგან ის, რაც ამორალურია, ყოველთვის როდია დანაშაული. დანაშაული ამორალურია, მაგრამ ამორალურობა გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა.

თითქმის იგივე პოზიციას იმეორებს ა.სახაროვი და, ცხადია, ნ.ზაგოროდნიკოვის მიმართ გამოთქმული შენიშვნები ა.სახაროვსაც ეხება. მაგრამ ავტორი ეხება სისხლის სამართლის ისეთ პრინციპებს, როგორიცაა პასუხისმგებლობა მხოლოდ ქმედებისათვის, პერსონალური პასუხისმგებლობა, პასუხისმგებლობის ონდიდუალიზაცია და ა.შ. მიუხედავად იმისა, რომ ა.სახაროვი აშკარად არ არის ორიენტირებული კანონმდებელზე, ის მაინც ვერ ასცდა კანონმდებელს, როდესაც მას დასჭირდა აბსოლუტურად განსაზღვრული სანქციების კრიტიკა¹⁶.

სისხლის სამართლის პრინციპებს ეხება გ.კრიგერიც, მაგრამ

13. იქვე, გვ. 71.

14. იქვე, გვ. 69.

15. იქვე, გვ. 73.

16. А. Б. Сахаров. О принципах социалистического уголовного права, "Правоведение", №4, с.58-62.

ავტორი აშკარადაა ორიენტირებული სასჯელის დანიშვნაზე. მისი აზრით, სისხლის სამართლის პრინციპების შესარჩევად საჭიროა კრიტერიუმი. ასეთ კრიტერიუმად ავტორს მიაჩნია „სახელმწიფო იძულებისა და ზემოქმედების სხვა ზომების გამოყენების მიმართულება, ხასიათი, საფუძველი და მოცულობა...“¹⁷. აშკარაა, რომ ავტორს სისხლის სამართლის პრინციპების საგნად სასჯელის დანიშვნის პროცესი მიაჩნია. სასჯელის დანიშვნაზე არიან ორიენტირებულნი ვ.კუდრიაე-ცევი და ს.კელინა, როცა ისინი წერენ, რომ სასჯელი უნდა შეესაბამებოდეს დანაშაულის სიმძიმეს¹⁸. მაგრამ სამართლიანობის პრინციპთან დაკავშირებით უთითებენ კანონმდებელზე, რომელმაც სამართლიანი სანქცია უნდა დააწესოს¹⁹. თითქმის იგივე პოზიციას გადმოცემული ამ ავტორების ერთობლივ მონოგრაფიაშიც²⁰. თეორიულ (მოდელურ) კოდექსში გაკეთებულია სისხლის სამართლის პრინციპების ჩამონათვალი და დასკვნა, რომლის თანახმად, სისხლის სამართლის პრინციპები სასჯელის დანიშვნის პროცესს აწესრიგებენ²¹. თითქმის იგივე პოზიციას გადმოცემული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სახელმძღვანელოებშიც²².

ამრიგად, ჩვენ განვიხილეთ საბჭოთა კრიმინალისტიკების ძირითადი პოზიციები სისხლის სამართლის პრინციპებთან დაკავშირებით. ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სისხლის სამართლის პრინციპები, როგორც წესი, გაგებულია როგორც სასჯელის დანიშვნის პრინციპები. მიუხედავად ამისა, კანონმდებლის სრული იგნორირება მაინც ვერ ხერხდება. ეს იმას ამტკიცებს, რომ სისხლის სამართლის პრინციპების რეგულირების საგანია არა სასჯელის დანიშვნა, არამედ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა. მართლაც,

17. Г.А.Кригер. Место принципов уголовного права в системе принципов права. "Советское государство и право", 1981, №2, с.107.

18. В.Н.Кудрявцев, С.Г.Келина. О принципах советского уголовного права. "Проблемы советской уголовной политики", Владивосток, 1985, с.7.

19. იქვე, გვ. 11-12

20. С.Г.Келина, В.Н.Кудрявцев. Принципы советского уголовного права, М., 1988.

21. Уголовный закон, Опыт теоретического моделирования, М., 1987, с.49.

22. Советское уголовное право, часть Общая, ЛГУ, 1960; Советское уголовное право, часть Общая, М., 1964; Советское уголовное право, часть Общая, М., 1972.

სასჯელის დანიშვნა, როგორც უკვე ითქვა მნიშვნელოვანია, მაგრამ თავი და თავი მაინც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაა, რომლის შედეგს სისხლის სამართლის კანონი წარმოადგენს. სისხლის სამართლის კანონის შინაარსზე კი არსებითადაა დამოკიდებული სასჯელის დანიშვნაც. თუ სისხლის სამართლის კანონი შემუშავდა სისხლის სამართლის ყველა პროგრესული პრინციპების შესაბამისად, მაშინ სასჯელის დანიშვნის პრობლემაც იოლად გადაწყდება.

დავიწყოთ ისეთი ცნობილი პრინციპით, როგორიცაა კანონიერების პრინციპი. ეს პრინციპი სამართლის ზოგადი პრინციპია, მაგრამ სისხლის სამართალში იგი ვლინდება ანალოგიის ან ლეგალობის პრინციპის სახით. ანალოგია საბჭოურ სისხლის სამართალში მოქმედებდა 1958 წლამდე, ვიდრე არ იქნა მიღებული სისხლის სამართლის ახალი კანონმდებლობა (ე.წ. „საფუძვლები“), რომლის მე-7 მუხლში დანაშაული განმარტებულ იქნა როგორც „სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება“. ამ დებულებით სისხლის სამართლის განსაკუთრებული ნაწილის ასპექტით ანალოგია აიკრძალა. მაშასადამე, განხორციელდა ლეგალობის პრინციპი, რომლის თანახმად, „არ არსებობს დანაშაული, თუ არ არსებობს მითითება ამის შესახებ სისხლის სამართლის კანონში“. ბუნებრივია, თუ ეს ეხება სასჯელსაც, ე.ი. „არ არსებობს სასჯელი, თუ არ არსებობს მითითება სისხლის სამართლის კანონში“. ეს პრინციპი საკმაოდ ძველია და მძიმართულია სწორედ კანონმდებელზე, ვინაიდან სწორედ კანონმდებელმა უნდა გადაწყვიტოს, დაუშვას თუ არა ანალოგია თუ დაამკვიდროს ლეგალობის პრინციპი. ანალოგიის აკრძალვა და ზუსტი საკანონმდებლო შემადგენლობების შექმნა დაკავშირებულია პიროვნების თავისუფლებასთან. როგორც ვ.კოგანი აღნიშნავს, „ანალოგიის ინსტიტუტი თავის თავში მალავს საკითხს პიროვნებისა და სახელმწიფოს თანაფარდობის შესახებ“²³.

ამრიგად, ლეგალობა თუ ანალოგია მიმართულია კანონმდებელზე, მაგრამ იგი ეხება პიროვნებასაც, რაკი ზუსტი საკანონმდებლო შემადგენლობების შექმნა პიროვნების თავისუფლების ერთ-ერთი გარანტიაა.

23. В.М.Коган. Социальный механизм уголовно-правового регулирования, М., 1976, с.63.

კანონმდებლობაზეა მიმართული პრინციპი, რომლის თანახმად, კრიმინალიზაციის ობიექტია არა აზრი, შეხედულება, არამედ მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც განსაზღვრული ობიექტური ნიშნებით ხასიათდება და შეიძლება აღწერილ იქნეს სისხლის სამართლის კანონში. მართალია, აქ თავს იჩენს თავად „მოქმედის“ პრობლემაც, მაგრამ პიროვნების თვისება თავისთავად ვერ იქნება კრიმინალიზაციის ობიექტი, თუმცა კანონმდებელმა შესაძლო მსჯავრდება უნდა გაათვალისწინოს და სისხლის სამართლის კანონშივე შექმნას განსასჯელის პიროვნების გათვალისწინებით სასჯელის დანიშვნის პირობები.

კანონმდებელზეა მიმართული ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპიც, რადგან თავად ბრალის ცნება და მისი ფსიქოლოგიური ნიშნების ზუსტი საკანონმდებლო გადაწყვეტა დანაშაულის ყველა საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნასთან ერთად უზრუნველყოფს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპების პრაქტიკულ განხორციელებას. ეს პრინციპი მჭიდროდაა დაკავშირებული პასუხისმგებლობის პირად ხასიათთან, ხოლო ეს პრინციპიც კანონმდებელმა უნდა გადაწყვიტოს ზუსტი და ინდივიდუალური შემადგენლობების შექმნით, დანაშაულში თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის დიფერენციაციითა და ინდივიდუალიზაციით.

სისხლის სამართლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრინციპია პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაცია. ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ეს პრინციპი მხოლოდ სასჯელის დანიშვნაში ვლინდება, მაგრამ სინამდვილეში ეს პრინციპიც კანონმდებელზეა მიმართული. მართებულად აღნიშნავს ზ.კორკმასოვი, რომ „სასჯელის ინდივიდუალიზაციის რეალურობა შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნეს მისი დიფერენციაციის გზით – დანაშაულთა კლასიფიკაციითა და დამნაშავეთა მეტ-ნაკლები კატეგორიების გამოყოფით...“²⁴. ავტორი სწორად შენიშნავს, რომ „დიფერენციაცია გამოდის ინდივიდუალიზაციის წინამძღვრის სახით, რაც აუცილებელია იმისათვის, რომ რეალურად „მივიდეთ“ ყოველ კონკრეტულ პირთან“²⁵.

24 З.Ю.Коркмасов. Реализация принципа дифференциации и индивидуализации наказания в советском уголовном праве, Автореферат канд. дисс. 1986, с.15.

25. იქვე, გვ.16.

ამრიგად, პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაცია პრაქტიკულად შეუძლებელი იქნებოდა, თუ კანონმდებელი სისხლის სამართლის კანონში არ გაითვალისწინებდა პასუხისმგებლობის დიფერენცირებულ ზომებს. ამდენად, პასუხისმგებლობის დიფერენციაცია და ინდივიდუალიზაცია არსებითად ერთი პრინციპია, რომელიც მიმართულია კანონმდებელზე, ხოლო სასჯელის დანიშვნა, როგორც პრაქტიკული პროცესი, სისხლის სამართლის კანონის შესაბამისად განხორციელდება.

სისხლის სამართალში სპეციფიკურად ვლინებიან სამართლის ისეთი ზოგადი პრინციპები, როგორებიც არიან: დემოკრატიზმი, სამართლიანობა, ჰუმანიზმი, პატრიოტიზმი და ზოგიერთი სხვა. დემოკრატიზმი გამოხატავს სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში საზოგადოების ფართო ფენების მონაწილეობას. ეს შეიძლება განხორციელდეს სისხლის სამართლის კანონპროექტების საყოველთაო-სახალხო განხილვის წესით, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა გამოყენებითა და სხვა (მაგალითად, საკანონმდებლო ინიციატივის მქონე პირებთან ურთიერთობით). ამ გზით შესაძლებელია სისხლის სამართლის კანონის ავტორიტეტის ამაღლება, რაც ამ კანონისადმი საზოგადოების წევრთა დადებითი დამოკიდებულების პირობაა. ამით სახელმწიფოც მოიხდის თავის ვალს პიროვნების წინაშე, ხოლო ეს უკანასკნელი უფრო აქტიურად იკისრებს პასუხისმგებლობას სისხლის სამართლის კანონის აღსრულებისათვის.

სამართლიანობის პრინციპი, უპირველეს ყოვლისა, მიმართულია კანონმდებელზე, რათა მან სისხლის სამართლის კანონშივე გადაწყვიტოს დანაშაულის სიმძიმესთან სასჯელის შესაბამისობის პრობლემა, რათა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული სასჯელის ზომა იყოს სამართლიანი. მხოლოდ ამ ვითარებაში შეუძლია სასამართლოს დანიშნოს სამართლიანი სასჯელი, რა თქმა უნდა, განსასჯელის პიროვნების გათვალისწინებით.

ჰუმანიზმის პრინციპი, უპირველეს ყოვლისა, მიმართულია კანონმდებელზე, რათა მან სისხლის სამართლის კანონშივე გადაწყვიტოს პასუხისმგებლობის ჰუმანური, დიფერენცირებული ზომების პრობლემა საშელავათო გარემოებებით არასრულწლოვანთათვის, ორსული და ბავშვიანი ქალებისათვის, აგრეთვე შემთხვევით გარემოებათა გამო და-

ნაშაულის პირველად ჩამდენ პირთათვის, ხოლო სასჯელის ზომები და მიზნები ითვალისწინებენ ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებებსა და კანონიერ ინტერესებს, მსჯავრდებულში პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღზრდის მიზნებსა და ამოცანებს, რათა მსჯავრდებული სასჯელის მოხდის შემდეგ კელავ აღდგება იმ ურთიერთობაში სახელმწიფოსთან, რომელშიც იგი იყო დანაშაულის ჩადენამდე. მაგრამ ჰუმანიზმი არ შეიძლება გაგებულ იქნეს ცალმხრივად. ჰუმანიზმი გულისხმობს ადამიანის ინტერესების დაცვას. ამიტომ მკაცრად უნდა დაისაჯონ ის პირები, რომლებიც აბუჩად იგდებენ ადამიანს, მის უფლებებსა და თავისუფლებებს, ღირსებასა და პატივს, არად დაგიდევნ მოზარდებს, ქალებს, ორსულ ქალებს, ღრმად მოხუცებს, უმწეო მღვდლოპარობაში მყოფ პირებს. კანონმდებელმა ეს გარემოებებებიც უნდა გაითვალისწინოს სისხლის სამართლის კანონში, რათა სასამართლომ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შესაძლოა დანიშნოს სასჯელი ჰუმანიზმის მოთხოვნათა შესაბამისად. პ.ოსიპოვი მართებულად შენიშნავს, რომ დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლაში დაიშვება მხოლოდ ისეთი საშუალება, რომელიც აქსიოლოგიური თვალსაზრისით იქნება გამართლებული¹. ეს ეხება დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლის სისხლისსამართლებრივ საშუალებებსაც. დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლის კეთილშობილურ მიზნებს კეთილშობილური საშუალებანი უნდა შეესაბამოს, მიუხედავად იმისა, რომ სასჯელი სახელმწიფო იძულების უკიდურესი ზომაა და თავისთავად აღებული, „კეთილშობილური“ ვერ იქნება.

კანონმდებელზეა მიმართული პატრიოტიზმის პრინციპიც, რათა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმები შეესაბამებოდნენ არა მარტო საერთაშორისო სტანდარტებს (ინტერნაციონალიზმი), არამედ გამოხატავდნენ აგრეთვე ქართულ სამართლებრივ კულტურას, მის მდიდარ სამართლებრივ ტრადიციებს, ქართველი კაცის ეროვნულ ღირსებასა და პატივს, საქართველოს, როგორც უნიკალური ქვეყნის, თავისებურებებს. ბოლოს და ბოლოს გვეყო ის ცალსახა „ინტერნაციონალიზმი“, რომელიც ფაქტობრივად არაქართული და ზოგჯერ ან-

1. П.П.Осипов. Теоритические основы построения и применения уголовно-правовых санкций, Ленинград, 1976, с.14-15.

ტიქართულიც კი იყო, რაკი ნაკლებად ითვალისწინებდა ან საერთოდ არ ითვალისწინებდა ქართულ ეროვნული სამართლებრივ კულტურას. „პატრიოტიზმი“, რომელიც ამ თვალსაზრისით თითქოს გამორიცხავდა ინტერნაციონალიზმის ცალმხრივობას, სინამდვილეში ნიშნავდა „საკავშირო პატრიოტიზმს“, როგორც მოვლენას, და არა ეროვნულ (ე.წ. „მოკავშირე“) რესპუბლიკების პატრიოტიზმს. ორიოდ საჩვენებელი ნიმუში სისხლის სამართლის კოდექსში იმის დასტურად, რომ რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები თითქოს ამ რესპუბლიკების ეროვნულ სპეციფიკას გამოხატავენ, არაფერს არ სცვლიდა. შეიძლება ითქვას, რომ ყოფილ საბჭოთა კავშირში ფაქტობრივად მოქმედებდა უნიფიცირებული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა.

ზედმეტია ლაპარაკი იმაზე, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს სისხლის სამართლის კანონში ეროვნული ტრადიციებისა და ადამების, ეროვნული სამართლებრივი კულტურის გათვალისწინებას, დროთა განმავლობაში მივიწყებული სამართლებრივი ნიმუშების აღდგენას. თუ სამართალი არის სულიერი კულტურის შემადგენელი ელემენტი, მაშინ სისხლის სამართლის კანონი უნდა აიგოს არა მარტო ზოგადი, საკაცობრიო სტანდარტების მიხედვით, არამედ ეროვნულ თავისებურებათა მიხედვითაც. სხვა საკითხია ეროვნულისა და ინტერნაციონალურის შეხამების ხელოვნება, რომელიც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების ხელოვნებაზე მეტყველებს. მთავარია, რომ ქართველი კაცი პატივს მიაგებს არა მარტო მოწინავე სამართლებრივ იდეებს, რომლებიც კაცობრიობის საერთო მონაპოვარია, არამედ თავის საკუთარ ეროვნულ სამართლებრივ იდეებს. ჯერ რუსეთის იმპერიამ, ხოლო შემდეგ საბჭოთა იმპერიამ თითქმის გამოდევნა ქართული სამართალი და თავს უცხო სამართლებრივი სისტემა მოგვასვია. უცხო სამართლებრივი კულტურისადმი პატივისცემა მხოლოდ მაშინაა საფუძვლიანი, როდესაც სათანადოდ გათვალისწინებულია საკუთარი, ეროვნული ინტერესები და სამართლებრივი კულტურა. ამ საკითხზე მოკლედ შემდგომშიც შევჩერდებით. აქ კი დავამთავრებთ დასკვნით, რომ პატრიოტიზმი სისხლის სამართალშიც უნდა გამოიხატოს.

ამრიგად, სისხლის სამართლის პრინციპები, უპირველეს ყოვლისა,

აწესრიგებენ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით ურთიერთობას, ხოლო სისხლის სამართლის კანონის ამ პრინციპების შესაბამისად შემუშავების შემდეგ – სასჯელის დანიშვნის პროცესსაც. შემთხვევითი სულაც არ არის ის გარემოება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება სისხლის სამართლის პრინციპების თანდათანობითი გაცნობიერების კვალობაზე გახდა შესაძლებელი. სისხლის სამართლის პრინციპებისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების ეს გენეტიკური კავშირი ადასტურებს, რომ ხსენებული მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა. ეს დასკვნა ლოგიკურია, რადგან სისხლის სამართლის პრინციპების უპირველესი რეგულირების საგანია სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა. ეს დასტურდება სხვა არგუმენტებითაც, მაგრამ ამჯერად საჭიროდ მიგვაჩნია საგანგებოდ შევჩერდეთ სისხლის სამართლის „კანონშემოქმედების“ ცნებაზე, რადგან მეცნიერებაში გამოყენებული რომელიმე ცნება გამართლებას მოითხოვს. ეს საკითხი, თავის მხრივ, აღძრავს პრობლემებს, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა აქვთ როგორც თავად სისხლის სამართლის მეცნიერების, როგორც თეორიული სისტემის დაფუძნებისათვის, ისე სისხლის სამართლის კანონის შექმნის პროცესის გასაგებად. აქ თავს იჩენს გარკვეული სიძნელეც, რადგან სისხლის სამართლის მეცნიერება არა მარტო განპირობებულია სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობით, არამედ მას თვითონაც აქვს კანონშემოქმედებითი დანიშნულება. ეს ვითარება კი ქმნის შთაბეჭდილებას, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება ქმნის სისხლის სამართლის კანონს. აქ უეჭველად თავს იჩენს მსოფლმხედველობრივი პრობლემატიკა, რადგან საქმე შეეხება პრაქტიკისა და თეორიის ერთიანობასა და განსხვავებას. ამის საფუძველზე უნდა გამართლდეს როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერული შემოქმედების ცნება, ისე სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების ცნება. ამ საკითხებს კი ცალკე პარაგრაფის სახით განვიხილავთ.

§2. სისხლის სამართლის „კანონშემოქმედების“ ცნება

როგორც უკვე ითქვა, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა. ეს დებულება გვაქვს მოკლედ მაინც განვიხილოთ „სისხლის სამართლის კანონ-შემოქმედების“ ცნება. მართლაც, არის თუ არა სისხლის სამართლის კანონის შექმნა შემოქმედებითი აქტი? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად „შემოქმედების“ ფილოსოფიური ცნება დაგვჭირდება. მაგრამ თავდაპირველად შევეხოთ ტერმინოლოგიურ საკითხებს. სახელდობრ, იურიდიულ ლიტერატურაში ნორმატიული აქტის შექმნის პროცესს ხშირად აღნიშნავენ ხოლმე ტერმინით „სამართალშემოქმედება“. ეს ტერმინი ზუსტი არ უნდა იყოს, რადგან იქმნება არა სამართალი, არამედ ნორმატიული აქტი, რომელიც სამართლის ამა თუ იმ დარგის ბუნებას მეტ-ნაკლები სიზუსტით გამოხატავს. შედარებით უფრო ზუსტი ტერმინია „ნორმაშემოქმედება“, რადგან ნორმატიული აქტი ერთბაშად კი არ იქმნება, არამედ ყოველი კონკრეტული ნორმის შექმნით ან მასში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანით. მაგრამ, ეფიქრობთ, „სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება“ უფრო ზუსტი ტერმინია, რადგან სისხლის სამართლის კანონი სისხლის სამართლის ძირითადი წყაროა. მეორე მხრივ, ეს ტერმინი გამოხატავს იმ საბოლოო შედეგს, რაც ნორმაშემოქმედების პროდუქტია.

მოკლედ შევეხოთ „შემოქმედების“ ცნებას. ფილოსოფიურ ლიტერატურაში ამ ცნებას რამდენიმე ძირითად ნიშანზე მითითებით ამართლებენ. მაგალითად, ა.კორკუნოვი ფიქრობს, რომ შემოქმედება, ყველაზე ზოგადი აზრით, „არის ობიექტთან სუბიექტის აქტიური ურთიერთობა, რომლის მსვლელობაში მიზანმიმართულად სცვლის გარემომცველ სამყაროს, ქმნის ახალს, სოციალურად მნიშვნელოვან ობიექტურ კანონზომიერებათა შესაბამისად“²⁷.

როგორც ამ განსაზღვრებიდან ჩანს, შემოქმედების ცნება გულისხმობს რამდენიმე არსებით ნიშანს: ა) სუბიექტს, ე.ი. შემოქმედს, რომელიც აქტიურად ზემოქმედებს ობიექტზე, მაგრამ ობიექტიც

27. А.М.Коркунов. Отражение, познание, творчество. «Творчество и социальное познание», МГУ, 1982, с.8.

ზემოქმედებს სუბიექტზე და სცვლის მას; ბ)შემოქმედება მიზანმიმართული საქმიანობაა, რომელიც სცვლის გარემომცველ სამყაროს; გ)შემოქმედების შედეგად იქმნება თვისებრივად ახალი, განუმეორებელი; დ)შემოქმედების პროდუქტი სოციალურად ღირებულია, რომელიც აკმაყოფილებს საზოგადოების განსაზღვრულ მოთხოვნილებებს; ე)შემოქმედება თვითნებური აქტი კი არაა, არამედ ობიექტურ ვითარებას გამოხატავს და განსაზღვრულ კანონზომიერებათა შესაბამისად ხორციელდება.

ჩვენი აზრით, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება, მიუხედავად მისი სპეციფიკისა, აკმაყოფილებს შემოქმედების ზოგად ფილოსოფიურ ცნებას. ჯერ ერთი, სამართლის ყოველი ნორმა ინდივიდუალური და განუმეორებელია. ეს იმას ნიშნავს, რომ ის თვისებრივი სიახლეა. მეორეც, ეს თვისებრივი სიახლე აკმაყოფილებს საზოგადოების განსაზღვრულ მოთხოვნილებებს, ე.ი. სოციალურად მნიშვნელოვანი სიახლეა. მესამეც, კანონშემოქმედება თვითნებური აქტი კი არაა, არამედ ობიექტურ ვითარებას გამოხატავს და ობიექტურ კანონზომიერებათა შესაბამისად ხორციელდება. ესაა საკითხთან პირველი მიახლოება მაგრამ ყოველივე ეს დასაბუთებას მოითხოვს. მით უმეტეს, რომ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში შემოქმედების ერთ-ერთ აუცილებელ ნიშნად ასახელებენ აღმოჩენას ობიექტურ-ღირებულებით სფეროში. მაგალითად, ო.ტაბიძე ფიქრობს, რომ მეცნიერული შემოქმედების შემთხვევაში ეს ობიექტური ღირებულებაა ჭეშმარიტება, ხოლო „მხატვრული შემოქმედების შემთხვევაში ასეთ ობიექტურ ღირებულებას შეადგენს მშვენიერება...²⁸. ამრიგად, შემოქმედება არის აგრეთვე აღმოჩენა ობიექტურ-ღირებულებით სფეროში. მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების პროცესი რაღაცის აღმოჩენას გულისხმობს. მაგრამ ვიდრე ამ საკითხზე ვიმსჯელებთ, საჭიროდ მიგვაჩნია იმის გარკვევა, თუ შემოქმედების რომელ ტიპს განეკუთვნება კანონშემოქმედება? ხომ არაა, იგი მეცნიერული შემოქმედების სახესხვაობა? ამ კითხვაზე ცალსახა პასუხი ძნელია. მართლაც, თუ ვიტყვით იმას, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება თეორიული შემოქმედების სახეა, მაშინ აღმოვჩნდებით არსებით წინააღმდეგობაში,

28. ო.ტაბიძე, შემოქმედების არსი, თბ., 1980, გვ. 29.

რადგან სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება პრაქტიკული შემოქმედების სახეა და არა თეორიული შემოქმედების სახე. სამწუხაროდ, იურიდიულ ლიტერატურაში საქმის ვითარებას ზოგჯერ ისე წარმოაჩენენ, სამართალი თითქოს სამართლის მეცნიერებიდან გამოიყვანება. „სამართლისმცოდნეობის თეორიული კონსტრუქციები და კონცეფციები, – წერდა ვნაზარიანი, – საფუძვლად ედებოდა მოქმედ სამართალს, მის თეორიულ კონსტრუქციებს. იურიდიული მეცნიერება, თუ შეიძლება ასე ითქვას, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა უშუალო რეგულატორში გადადის“²⁹.

გამოდის, რომ სამართლის მეცნიერების თეორიული დებულებანი შეიძლება სამართლად იქცნენ, თუ მათი ოფიციალური დაკანონება მოხდება. მაშასადამე, თავდაპირველად არსებობს სამართლის მეცნიერება, ხოლო შემდეგ მისგან გამოიყვანება სამართალი. მაგრამ მაშინ როგორაა შესაძლებელი სამართლის მეცნიერება? მართლაც, თუ თავდაპირველად არსებობს არა სამართალი, არამედ სამართლის მეცნიერება, მაშინ ეს მეცნიერება დაფუძნებული უნდა იყოს არა სამართლით, არამედ რაღაც სხვა საგნობრივი სინამდვილით, რადგან აზრი თავის საგანს წინ ვერ გაუსწრებს. ამ ლოგიკით კი „სამართლის მეცნიერება“ შეუძლებელია. უცნაურია, მაგრამ ფაქტია, რომ საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში არცთუ იშვიათად ურევდნენ ერთმანეთში მეცნიერულ შემოქმედებასა და კანონშემოქმედებას. მაგალითად, ა.უშაკოვი, ერთი მხრივ, მართებულად აღნიშნავს, რომ ეროვნებაში არ უნდა აგვერიოს მეცნიერული შემეცნების მეთოდები და კანონშემოქმედების მეთოდები, მაგრამ, მეორე მხრივ, ავტორი უცნაურ დასკვნას აკეთებს. მისი აზრით, „სინამდვილის მეცნიერული განზოგადება წინ უსწრებს სამართლებრივ განზოგადებას. ასე, მაგალითად, სოციალისტური იურიდიული მეცნიერების ჩასახვა ჯერ კიდევ ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე მოხდა. კ.მარქსის, ფ.ენგელსისა და ვ.ლენინის შრომები შეიცავდნენ უმნიშვნელოვანეს სამართლებრივ დებულებებს, რომლებიც ოქტომბრის გამარჯვებისა და

29. В.Р.Назарян, К вопросу материализации юридической науки в системе действующего права. «Проблемы теории социалистического государства и права», М., 1977, с. 125.

ჩვენს ქვეყანაში პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარების შემდეგ საბჭოთა სამართლის რანგში იყვნენ აყვანილი³⁰.

უცნაური მტკიცებაა! როგორ შეიძლებოდა სოციალისტური იურიდიული მეცნიერების ჩასახვა მანამ, სანამ არ ჩაისახებოდა სოციალისტური სამართალი, მისი ძირითადი პრინციპები? ან როგორ შეიძლებოდა მარქსიზმისა თუ ლენინიზმის ფუძემდებლებს თავიანთ თეორიულ დებულებებში შეექმნათ საბჭოთა სამართალი? მარქსიზმის ფუძემდებელთა თეორიულ ნააზრევს შეიძლებოდა ჰქონოდა მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა სამართლის მეცნიერებისათვის, მაგრამ არა საკუთრივ საბჭოთა სამართლისათვის, რომელიც საბჭოური საზოგადოებრივი ურთიერთობის პრდუქტი იყო. მეცნიერებიდან, თეორიიდან სამართლის გამოყვანის შესახებ წარმოდგენა სრულიად არამეცნიერულია და არსებითად ეწინააღმდეგება გარესინამდვილისადმი ადამიანის დამოკიდებულების ცნობილ ფორმებს. შეიძლება ამ საქმეში მავნე როლი იმანაც შეასრულა, რომ ყოფილ საბჭოთა კავშირში აქსიოლოგია დიდი ხნის მანძილზე იღვენებოდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამგვარი მოსაზრება ყოფილ საბჭოთა კავშირში აქსიოლოგიის შემოჭრის შემდეგაც ვრცელდებოდა. მაგალითად, ი.ტკაჩენკო კატეგორიულად უარყოფს საზოგადოებრივ ურთიერთობებში სამართლებრივ მომენტებს, ვიდრე თეორიული მართლშეგნების დონეზე არ შეიქმნება ქცევის ის წესი, რომელიც ამ ურთიერთობას აწესრიგებს³¹. ირკვევა, რომ სამართალი საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემაში კი არ არსებობს, არამედ იგი იქმნება თეორიული მართლშეგნების ანუ იურიდიული მეცნიერების მიერ. აქედან გამომდინარე, სამართლის მეცნიერების შინაარსი და სამართლის შინაარსი ერთი და იგივეა. დამახასიათებელია ა.ვასილევის შემდეგი დებულება: „...განსხვავება სამართალსა და სამართლის თეორიას შორის დევს არა თვით ცოდნის შინაარსში, არამედ არსებული ცოდნის ფიქსაციის მიზნებსა და ხერხებში“³².

გამოდის, რომ სამართალიც ისეთივე გნოსეოლოგიური

30. А.А. Ушаков. Методологические аспекты советского правотворчества. Уч.записи Пермского государственного университета, 1969, №199.

31. Ю.Г.Ткаченко. Методологические вопросы теории правоотношений. М., 1980, с.68-69.

32. А.А.Васильев. Правовые категории, М., 1976, с.51.

შინაარსით ხასიათდება, როგორც სამართლის მეცნიერება. მაშასადამე, სამართლის შემქმნელი და სამართლის მეცნიერების შემქმნელი ერთი და იგივე გნოსეოლოგიური სუბიექტია. ამ ლოგიკით კანონმდებელიც გნოსეოლოგიური სუბიექტი უნდა იყოს. მაგრამ რა ეუფოთ იმ ფაქტს, რომ მეცნიერება გარესინამდვილისადმი ადამიანის შემეცნებით, თეორიულ დამოკიდებულებას გამოხატავს, ხოლო სამართალი საზოგადოებრივი პრაქტიკის სფეროა? მაშასადამე, კანონმდებელი საზოგადოებრივი პრაქტიკის სუბიექტია და არა თეორიის სუბიექტი. კანონმდებელი რომ თეორიის სუბიექტი იყოს, მაშინ სამართალი „მეცნიერება“ იქნებოდა და საზოგადოებრივი პრაქტიკიდან გაქრებოდა. მაშასადამე, სამართლის გნოსეოლოგიზაცია სამართლის ლოგიკურ უარყოფას წარმოადგენს. სამწუხაროდ, სამართლის გნოსეოლოგიზაცია საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში საკმაოდ იყო გავრცელებული. ამტკიცებდნენ, რომ სამართალი თითქოს გარესინამდვილის შემეცნების შედეგია და ამიტომ შეიძლება იყოს ჭეშმარიტი ან მცდარი³³. სინამდვილეში ჭეშმარიტება ნორმის ფორმაში შეუძლებელია. ნორმის ფორმაში ჭეშმარიტება სხვა არაფერია, თუ არა „ნორმატიული ჭეშმარიტება“, რომელიც ერთდროულად არის გნოსეოლოგიზმი სამართალში და ნორმატივიზმი გნოსეოლოგიაში. სამართალი არც ფაქტობრივი სოციალური სინამდვილისაგანაა მოწყვეტილი და არც მეცნიერულ შემოქმედებას, მაგრამ სამართალი პირდაპირი ლოგიკური გზით არც ერთიდან გამოიყვანება და არც მეორიდან. როგორც მართებულად აღნიშნავს ბ.საევანელი, სამართალი საზოგადოებრივ იდეალს ამკვიდრებს და „ველინდება არა იმდენად სინამდვილის ასახვად, რამდენადაც ახალი სინამდვილის გულეებად. სამართალში თავისებურად ინტერპრეტირდება ხოლმე ყოფიერება ჯერარსული „ყოფიერების“ მოდელის შექმნის გზით. სწორედ ამიტომ სამართალი განსაკუთრებულ პრაქტიკულ ფუნქციას იძენს“³⁴.

ამრიგად, სამართალი, მათ შორის სისხლის სამართალი, საზოგადო-

33. Р.О.Халфина. Критерии истинности в правовой науке, "Советское государство и право", 1974, №9; В.П.Казимирчук. Право и методы его изучения, М., 1965, с.198; А.А.Ушаков. Методология советского законодательства, "Советское государство и право", 1979, №12.

34. Б.Саванели. Правопорядок и юридическая практика, Тбилиси, 1981, с.25.

ებრივი პრაქტიკის სფეროა და გარესინამდვილისადმი ადამიანის პრაქტიკულ-ღირებულებით დამოკიდებულებას გამოხატავს. ცხადუნდა იყოს, რომ პირველადია გარესინამდვილისადმი არა თეორიული დამოკიდებულება, როგორც ეს სამართლის გნოსეოლოგიზაციის ტენდენციიდან გამომდინარეობს, არამედ სწორედ პრაქტიკულ-ღირებულებითი დამოკიდებულება, როგორც თეორიული დამოკიდებულების ონტოლოგიური საფუძველი. ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოებრივი პრაქტიკის სუბიექტია, ხოლო საკუთრივ ადამიანური პრაქტიკა მაშინ იწყება, როდესაც ადამიანს არ აკმაყოფილებს არსებული და იგი გარესამყაროსთან ჯერარსულ მიმართებას ამყარებს. იმისათვის, რომ „ადამიანმა სინამდვილე გარდაქმნას იქიდან, რაც ის არის, იმად, რაც ის უნდა იყოს, საჭიროა მან ამ სინამდვილესთან პრაქტიკულის კვალდაკვალ დაამყაროს თეორიულ-მჭვრეტელობითი მიმართება, როგორც პირველის მიერ მოთხოვნილი და მისგან აღმოცენებული“³⁵.

გასაგები უნდა იყოს, რომ კანონმდებელი სწორედ საზოგადოებრივი პრაქტიკის სუბიექტია, რომელიც გარესინამდვილის სამართლებრივი გარდაქმნის იდეალებით ხელმძღვანელობს. ამიტომ უხეშ მსოფლმხედველობრივ შეცდომად უნდა ჩაითვალოს სამართლის გადატანა თეორიის სფეროში, მისი წარმოსახვა თეორიული შემეცნების ნაირსახეობად, რადგან ამ ლოგიკით სამართალი თეორიად გარდაიქცევა და საზოგადოებრივი პრაქტიკიდან „ქრება“. სამართლის პრაქტიკული ფუნქცია იმდენად აშკარაა, რომ ამ მხრივ დამატებითი არგუმენტაცია ზედმეტად მიგვაჩნია, ხაზს ვუსვამთ მხოლოდ იმას, რომ სამართლის მეცნიერება, ისევე როგორც მეცნიერება საზოგადოდ, გარესინამდვილისადმი ადამიანის თეორიულ, შემეცნებით დამოკიდებულებას გამოხატავს და ამ თვალსაზრისით ის მეორეულია, განპირობებულია სამართლის პრაქტიკული ფუნქციით. სამართალს სამართლის მეცნიერება კი არ ქმნის, არამედ საზოგადოებრივი პრაქტიკა, საზოგადოებრივი ურთიერთობანი, რომლებშიც ყოველთვის გამოიკვეთებიან სამართლებრივი მხარეები. მაგალითად, საოჯახო ურთიერთობებში განსაზღ-

35. ნ.კვარაცხელია. ადამიანის როგორც შემეცნებელი სუბიექტის პრობლემა, თბ., 1981, გვ.187-188.

რულია ზნეობრივი ასპექტი, მაგრამ ამ ურთიერთობებში უეჭველად იკვეთებიან სამართლებრივი ასპექტები. ამ სამართლებრივ ასპექტებს სამართლის ნორმები გარედან კი არ ქმნიან, არამედ, პირიქით, საოჯახო ურთიერთობების სამართლებრივი ბუნება იმთავითვე მოცემული, რომელიც სამართლებრივ მოწესრიგებას მოითხოვს. მეორენაირად რომ ვთქვათ, კანონმა საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სამართლებრივი ბუნება უნდა გამოხატოს, რადგან საზოგადოებრივ ურთიერთობებში არსებობენ ისეთი ნორმატიული ფაქტები, რომლებიც იმთავითვე განაპირობებენ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სუბიექტებს, იურიდიულ უფლებებსა და მოვალეობებს. ეს აზრი შესანიშნავადაა დასაბუთებული გამოჩენილი ქართველი იურისტის გ.ნანეიშვილის მეცნიერულ მემკვიდრეობაში. ავტორი წერდა: „რატომ არის, მაგალითად, მშობლებსა და შვილებს შორის ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმები მიმართული იმათკენ, ვისკენაც ისინი ნამდვილად მიმართულნი არიან, თუ იმ თვისებაზე, რომელიც ერთს ქმნიან მშობლად, ხოლო მეორეს – შვილად, არ არის დამოკიდებული იმ მოვლენად ყოფნა, რა მოვლენასაც ისინი სინამდვილეში წარმოადგენენ? არა, სამართალში შემთხვევით არაფერი ზდება. ისეთს ვერაფერს აღმოვაჩენთ სამართალში, რომელიც თავისი ობიექტური თვისებით არ იყოს დანიშნული იმისათვის, რომ სამართალში არსებობდეს“³⁶ და შემდეგ: „არსებობს ფაქტები, რომელთაც თავიანთი ბუნების თანახმად, შეუძლიათ შექმნან აზრთა კავშირის ისეთი კომპლექსი, რომლისადმი ლოგიკური დამოკიდებულება მე და სხვას გესაზღვრავს უფლებამოსილისა და ვალდებულის მნიშვნელობით“³⁷.

ამრიგად, საგანთა სამართლებრივი ბუნება საზოგადოებრივ ურთიერთობებში უნდა ვეძიოთ და ამიტომ იგი გარედან კი არ შეიტანება კანონის მეშვეობით, როგორც ეს შეიძლება მოგვეჩვენოს, არამედ კანონმა უნდა გამოხატოს. კ.მარქსი წერდა: „კანონი თავისუფალი როდია ლაპარაკობდეს ყველასათვის სავალდებულო სიმართლეს. ის ორმაგად ვალდებულია ეს გააკეთოს, რადგან საგანთა სამართლებრივი

36. გ.ნანეიშვილი. სამართლის ნამდვილობა და ცდა ნორმატიული ფაქტების დასაბუთებისა, თბ., 1929, გვ.129.

37. იქვე, გვ.129.

ბუნების საყოველთაო და ჭეშმარიტი გამომხატველია. საგანთა სამართლებრივი ბუნება ამიტომ არ შეიძლება მიესადაგოს კანონს, კანონი, პირიქით, მას უნდა მიესადაგოს³⁸.

ამრიგად, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ საგანთა სამართლებრივი ბუნება საზოგადოებრივ ურთიერთობებში არსებობს იმის მიუხედავად, მოწესრიგებულია თუ არა ეს ურთიერთობა ოფიციალური კანონმდებლობით. ამიტომ მცდარია მოსაზრება, რომ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში არაფერია სამართლებრივი მანამ, სანამ ეს ურთიერთობა არ მოწესრიგდება ოფიციალური კანონმდებლობით. გამოდის, რომ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში საგანთა სამართლებრივი ბუნება კანონმდებელს შეაქვს გარედან. ეს კანტიანური თვალსაზრისია. სინამდვილეში საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სამართლებრივი ბუნება არსებობს ობიექტურად. მაგალითად, ურთიერთობა სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის, უპირველეს ყოვლისა, კონსტიტუციურია, მიუხედავად იმისა, მოწესრიგებულია თუ არა იგი ოფიციალური კონსტიტუციით, ან კიდევ: აუცილებელი მოგერიების ვითარებას სისხლის სამართლის კანონი კი არ ქმნის, არამედ გამოხატავს ამ ვითარებას. როგორც მართებულია შენიშნავს ს.ნერსესიანცი, „ნორმის აღჭურვა საკანონმდებლო ძალით, მისთვის სახელმწიფოებრივი დაცვის მინიჭება (ოფიციალური სანქციონირება) – ეს მისი ობიექტურად განპირობებული ხასიათის შედეგია და არა მისთვის სამართლებრივი თვისების მინიჭების სუბიექტური, შეგნებულ-ნებელობითი ზერხი“³⁹.

როგორც ვხედავთ, კანონმა საგანთა სამართლებრივი ბუნება უნდა გამოხატოს. ამდენად, იქმნება არა სამართალი, როგორც ასეთი, რომელიც საზოგადოებრივი ურთიერთობების სამართლებრივ ბუნებაში არსებობს, არამედ ნორმატიული აქტი, რომელიც სამართლის ამა თუ იმ დარგის სპეციფიკას მეტ-ნაკლები სიზუსტით გამოხატავს. ამიტომ, რომ სამართალი, მიუხედავად მისი ზოგადი ბუნებისა და პირინციპებისა, ამა თუ იმ საზოგადოების ბუნების შესაბამისად იქმნება. ესაა სამართლებრივი ცნობიერების წარმოშობის ლოგიკური პირობაც. ამიტომ სამართალი სამართლის მეცნიერებიდან კი არ გამოიყვანება, არამედ არსებობს სა-

38. К. Маркс. Ф. Энгельс соч. III. I. с. 122

39. С.С.Нерсисянц. Право и закон, М., 1983, с.347.

ზოგადობრივ ურთიერთობებში. სამართლებრივი ცნობიერების საფუძველია არა ეკონომიკური ბაზისი თავისთავად, როგორც ამას საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში ამტკიცებდნენ, არამედ საზოგადობრივი ურთიერთობის სამართლებრივი ბუნება. თუ წმინდა ასახვის თეორიიდან ამოვალთ, მაშინ ეკონომიკური ბაზისის ასახვამ უნდა მოგვცეს ეკონომიკური ცნობიერება და არა სამართლებრივი ცნობიერება. ამ ლოგიკური დასკვნის თავიდან ასაცილებლად აკეთებდნენ დასკვნას, რომ საზოგადობრივი ცნობიერების ყოველი ფორმის სპეციფიკას განსაზღვრავს არა ასახვის საგანი, „არამედ ასახვის წესი, რომელიც განსაზღვრავს ამა თუ იმ იდეოლოგიური ფორმის ფუნქციას, სოციალურ ღანიშნულებას“⁴⁰. ეს დებულება ეწინააღმდეგება შემეცნების თეორიის ანბანურ ჭეშმარიტებას – აზროვნების ამა თუ იმ წესს შემეცნების საგანი განსაზღვრავს. როგორც მართებულად შენიშნავს ზ. კაკაბაძე, „აზროვნების წესი საგნის ხასიათით განისაზღვრება. თუ საგნის ხასიათი არ შეესაბამება მის მიმართ გამოყენებული აზროვნების წესს, მაშინ ასეთი აზროვნება საგნის სურათის დამახინჯებას იწვევს“⁴¹.

ამრიგად, ეკონომიკური ბაზისიდან მართლშეგნების პირდაპირი ლოგიკური გამოყვანა შეუძლებელია. იურიდიული აზროვნების წესი თვითონ მოითხოვს საგნობრივ დაფუძნებას. მეორე მხრივ, სამართლის მეცნიერებიდან სამართლის ნორმის ლოგიკური გამოყვანა ნორმაშემოქმედების მთელი თავისებურების ლოგიკურ უარყოფას წარმოადგენს, რადგან ამ ლოგიკით მართლდება მეცნიერული შემოქმედება და არა კანონშემოქმედება. რასაკვირველია, კანონშემოქმედება მეცნიერული შემოქმედებისაგან მოწყვეტით შეუძლებელია, მაგრამ მაინც ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ კანონშემოქმედება პრაქტიკული შემოქმედების სახეა, რომელიც თავისი სპეციფიკით ხასიათდება. არ შეიძლება იმის დავიწყება, რომ თეორია და პრაქტიკა, მიუხედავად მათი ერთიანობისა, არსებითად განსხვავდებიან. ამიტომაც, რომ თეორიიდან სამართლის ნორმის გამოყვანა შეუძლებელია. თუ მაგალითად, სისხლის სამართლის მეცნიერება ქმნის სისხლის სამართლის ნორმას, მაშინ სისხლის

40. Е.Е.Лукашева. Социалистическое правосознание и законность, М., с.58.

41. З.М.Какабадзе. Научно-техническая революция и нравственность, „Научно-техническая революция и развитие социалистического общества“, Тбилиси, 1985, с.175.

სამართალი სისხლის სამართლის მეცნიერების ქმნილებად უნდა გამოვაცხადოთ, ხოლო ამ ლოგიკით „სისხლის სამართლის მეცნიერება“ შეუძლებელია. როგორც მართებულად აღნიშნავს ო.ჯიოვეი, ზნეობრივის დაფუძნება თეორიის სფეროში არ ხდება. „თეორიული დამოკიდებულება, — ხაზს უსვამს ავტორი, — გამოავლენს ზნეობრივ სფეროში არსებულ ურთიერთობას. მაგრამ თეორიულ ცნობიერებას არ შეუძლია ღირებულების, როგორც ღირებულების, დაფუძნება. მეცნიერება იმპერატივებს არ აყალიბებს“⁴².

მეცნიერების საქმეა იმპერატივების კვლევა და არა შექმნა. როგორც ჩანს, წარმოდგენას სამართლის მეცნიერებიდან სამართლის გამოყვანის შესახებ ქმნის სამართლის ნორმისა და მისი გამოთქმის ხერხების აღრევა. მართლაც, სამართლის ნორმა შეიძლება გამოითქვას სხვადასხვა ხერხებით, მათ შორის ცნების ფორმაშიც. ნორმის გამოთქმის ხერხი კი თვითონ ნორმას არ წარმოადგენს. ნორმის გამოთქმის ხერხები საკანონმდებლო ტექნიკის სფეროს განეკუთვნებიან. როგორც მართებულად აღნიშნავს ს.ალექსეიევი, იურიდიული ტექნიკის ერთ-ერთ მთავარ საშუალებას წარმოადგენს იურიდიული კონსტრუქცია, როგორიცაა, მაგალითად, დანაშაულის შემადგენლობის მრავალრიცხოვანი ტიპური სქემები⁴³. სწორია, მართლაც, რომ სისხლის სამართლის განსაკუთრებულ ნაწილში ცალკეულ დანაშაულთა შემადგენლობა გადმოცემულია ამა თუ იმ დანაშაულის ცნების განსაზღვრების ან სხვა ამგვარი კონსტრუქციების სახით, მაგრამ თვით დანაშაულის შემადგენლობა ნორმა კი არაა, არამედ გამოთქვამს ნორმას. ამიტომ, რომ ყოველი კონკრეტული დანაშაულებრივი ქმედება შეესაბამება დანაშაულის შემადგენლობას და ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის ნორმას, რომელითაც ამა თუ იმ დანაშაულის ჩადენა იკრძალება. სამწუხაროდ, ზოგჯერ ფილოსოფიურ ლიტერატურაშიც გვხვდება ნორმისა და მისი გამოხატვის ფორმების აღრევა. მაგალითად, დ.გორსკი ამტკიცებს, რომ ზოგიერთ მეცნიერებაში ჭეშმარიტების კრიტერიუმი არის არა მართო პრაქტიკა, არამედ თეორიაც. ამის ერთ-ერთ დამამტკიცებელ საბუთად ავტორი იმოწმებს კოლიფიცირებული

⁴² ო.ჯიოვეი. კულტურის სტრუქტურა, „კულტურა როგორც ფილოსოფიური კვლევის საგანი“, თბ., 1977, გვ. 85.

⁴³ С.С.Алексеев. Общая теория права, т.2, М., 1982, с.276.

სამართლის ცნებებს, როდესაც „სასამართლო განხილვის დასკვნით ეტაპზე ხდება ცდისეული გზით წარმოებული ძიების შედეგების შეპირისპირება შესაბამისი ცნებების განსაზღვრებებთან, ე.ი. თეორიასთან“⁴⁴.

ჯერ ერთი, საყოველთაოდაა ცნობილი, რომ თეორიის საფუძველზე თეორიის ჭეშმარიტების დამტკიცება შეუძლებელია, რადგან თეორია, რომლითაც სხვა თეორიის ჭეშმარიტება მტკიცდება, თვითონ უნდა იყოს ჭეშმარიტი, ხოლო ამ თეორიის ჭეშმარიტების დამტკიცებას სხვა თეორიის ჭეშმარიტება დასჭირდება და ასე უსასრულოდ. ამიტომაც, რომ ჭეშმარიტების კრიტერიუმი პრაქტიკაა. მეორეც, ნორმატიულ ცნებებში განმსაზღვრელია ნორმა და არა ცნება, როგორც ნორმის გამოთქმის ხერხი. ნორმა ობიექტურად მანამ უნდა არსებობდეს, ვიდრე მოხდება მისი გამოთქმა, მათ შორის ცნების ფორმაშიც. ცნებას ნორმის შექმნა არ შეუძლია. ნორმა სახელმწიფოს ნების სახით არის პირველადი სფერო, რომელიც საზოგადოებრივი პრაქტიკაა, ხოლო ცნებებისა და იურიდიული კონსტრუქციების სახით ნორმის გამოთქმა — მეორეულია, რომელიც, როგორც ითქვა, საკანონმდებლო ტექნიკის სფეროს განეკუთვნება. ნორმის საგანი საზოგადოებრივი ურთიერთობაა, ხოლო ცნების საგანი — საგნის არსება. მაშასადამე, ნორმა უნდა აღმოვაჩინოთ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში, რათა შევძლოთ მისი ამა თუ იმ ფორმით გამოხატვა. აქ კიდევ უფრო ნათელი ხდება, რომ მეცნიერება ნორმებს არ შეიცავს. ამიტომაც, რომ მეცნიერ-კრიმინალისტი, რომელიც მრავალი სქელტანიანი შრომების ავტორია, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში შეიძლება სრულიად უმწეო აღმოჩნდეს, თუ მას არ ეხერხება თავისი მეცნიერული ცოდნა ნორმის, პრაქტიკის ენაზე ალაპარაკოს. ამას იგი მხოლოდ მაშინ მოახერხებს, თუ თავისი თავდაპირველი, თეორიული, პოზიციიდან საზოგადოებრივ პრაქტიკაზე გადმოინაცვლებს და კანონმდებლის პოზიციაში ჩადგება. ამ შემთხვევაში კრიმინალისტი არაოფიციალური კანონმდებელია და არამეცნიერი. რასაკვირველია, პრაქტიკისა და თეორიის ერთიანობის შესაბამისად

44. И.Д.Горский. О критериях истины, /К диалектике теоритического познания и общественной практики/, "Вопросы философии", 1988, №2, с.36.

შესაძლებელია მეცნიერული შემოქმედებისა და კანონშემოქმედების ერთიანობა, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ თეორიიდან პრაქტიკაზე და პრაქტიკიდან თეორიაზე გადასვლის პირდაპირი ლოგიკური გზა არ არსებობს. ამიტომაც, რომ ცნებას ნორმის შექმნა არ შეუძლია. სოციალური ნორმა საზოგადოდ არის ღირებულების არსებობის ფორმა. მაშასადამე, ნორმის ფორმაში შესაძლებელია არა ჭეშმარიტება, არამედ ღირებულება. ღირებულებათა იერარქიის (ეთიკური, ესთეტიკური და ა.შ.) შესაბამისად არსებობს სამართლებრივი ღირებულებაც, რაც სამართლებრივ ღირებულებათა იერარქიის შესაბამისად გამოიხატება სამართლის სხვადასხვა დარგების ნორმებში. მაშასადამე, სისხლის სამართლის ნორმა სისხლისსამართლებრივ ღირებულებას გამოხატავს. ნორმის ფორმაში ჭეშმარიტება შეუძლებელია არა მარტო ფორმა-შინაარსის შეუთავსებლობის გამო, არამედ იმის გამოც, რომ ჭეშმარიტება ობიექტურია, ადამიანთა ნებაზე არაა დამოკიდებული, მაშინ, როდესაც სამართლის ნორმა სახელმწიფოს ნების გარეშე შეუძლებელია. ვიმეორებთ, მეცნიერული შემოქმედებისაგან მოწყვეტით კანონშემოქმედება შეუძლებელია, მაგრამ აქედან სრულიადაც არ გამომდინარეობს, რომ კანონშემოქმედებაში მეცნიერების მიღწევები მექანიკურადაა, პირდაპირი ლოგიკური გზით გადადიან, როგორც ამას ამტკიცებს, მაგალითად, ა.ვასილევ. მისი აზრით, იყო დრო, როდესაც ჯერ კიდევ არ არსებობდა სამართლის მეცნიერება და სინამდვილის შემეცნების ფუნქციას სამართალი ასრულებდა. „მაგრამ თანამედროვე ვითარებაში სამართლებრივი ნორმები შეიცავენ იმ მზა ცოდნას, რომელიც იურიდიული მეცნიერების მიერაა შეჯამებული“⁴⁵.

ამრიგად, გამოდის, რომ თანამედროვე კანონმდებლობა სხვა არაფერია, თუ არა იურიდიულ მეცნიერებაში დაგროვილი მზა ცოდნის ფორმა. ამ ლოგიკით კი არსებობს მეცნიერული შემოქმედება და არა კანონშემოქმედება, რადგან იურიდიული მეცნიერებიდან სამართლის ნორმის მექანიკური გამოყვანის პროცესს „შემოქმედებას“ ვერ ვუწოდებთ. მაგრამ ნორმის ფორმაში ჭეშმარიტების შეუძლებლობას ავტორი არაპირდაპირ მაინც ამტკიცებს. სახელდობრ, ირკვევა, რომ

45. А.М.Васильев. Правовые категории, М., 1976. с. 51.

სამართლის ნორმებში მოქცეული სამართლის მეცნიერული ცოდნა შემდგომში „შემეცნების ფუნქციას აღარ ასრულებს“⁴⁶.

როგორაა შესაძლებელი, რომ მეცნიერული ცოდნა ნორმის ფორმაში უკვე აღარ ასრულებს შემეცნების ფუნქციას? მაშასადამე, თეორიულ ცოდნას ნორმის ფორმაში რაღაც ისეთი ემართება, რომ ის არსებითად აღარ არის მეცნიერული ცოდნა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის შემდგომშიც შეასრულებდა შემეცნების ფუნქციას. ამით ავტორმა აღიარა, რომ სამართლის ნორმა შემდგომ შემეცნებას აჩერებს. ეს იმასაც ნიშნავს, რომ ნორმა ამ ვითარებაში რაღაცნაირად დასრულებულ სახეს იღებს, ხოლო მეცნიერული ცოდნის დასრულება, როგორც ქვემოთაც დავინახავთ, შეუძლებელია. მაშასადამე, სამართლის ნორმის შინაარსია ისეთი, რომელიც ნორმის ფორმას მოითხოვს. სწორედ ეს შინაარსია თავის თავში დასრულებული, თუმცა შემდგომში, საზოგადოების განვითარების კვალობაზე, ისიც ვითარდება. საქმე შეეხება ღირებულებას, რომელიც ნორმის ფორმას მოითხოვს. მაშასადამე, ავასილევმა სამართლის ნორმაში ღირებულების ნაცვლად ჭეშმარიტება „მოათავსა“, რითაც დაუშვა გნოსეოლოგიზმი.

ამრიგად, გასაგები უნდა იყოს, რომ აქსიოლოგიური მიდგომის გარეშე მეცნიერული შემოქმედებისა და კანონშემოქმედების განსხვავება შეუძლებელია. კანონშემოქმედება პრაქტიკული შემოქმედების სახეა, რადგან განპირობებულია გარესინამდვილისადმი ადამიანის პრაქტიკულ-ღირებულებითი დამოკიდებულებით. სამართლებრივი ღირებულებაც არსებობს, ოღონდ მას აღმოჩენა და სათანადო გამოთქმა სჭირდება. ღირებულება, რომლის არსებობის ფორმას ჯერარსი წარმოადგენს, იდეალურია და არა რეალური, მაგრამ იგი არსებობს როგორც მნიშვნელობა, რომელიც ინტერსუბიექტურია და, მაშასადამე, მოქმედებს მთელი საზოგადოებრივი ცნობიერების მასშტაბით. ეს დასტურდება იმითაც, რომ სამართალი მთელი რიგი ნიშნებით ანალოგიურია ხელოვნებისა, რომელიც სინამდვილის ათვისების პრაქტიკულ-ღირებულებით ფორმას განეკუთვნება. სახელდობრ, მშენიერება ესთეტიკური ღირებულებაა. სამწუხაროდ, არცთუ ისე იშვი-

46. А.М.Васильев. Правовые категории, М., 1976. с. 52.

ათია ხელოვნების წარმოდგენა შემეცნების სახედ, იმის მტკიცება, რომ ხელოვნება თითქოს ცოდნის ფორმაა, ხოლო მეცნიერებისაგან მხატვრული ფორმით განსხვავდება. ეს გნოსეოლოგიზმია, რომელიც სწორადაა შემჩნეული ესთეტიკაში⁴⁷. გნოსეოლოგიზმია ესთეტიკაში ის ტენდენცია, როდესაც მხატვრული შემოქმედება შემეცნებაზეა დაყვანილი. მაგალითად, აანდრეევი ჭეშმარიტების ცნებას მხატვრულ სიმართლესთან აიგივებს, მაგრამ ხელოვნების სპეციფიკა ავტორს აიძულებს ამტკიცოს, რომ საგნის ესთეტიკური კვალიფიკაციის ძირითადი სახეა მისი, როგორც მშვენიერის, შეფასება⁴⁸. მაშასადამე, მხატვრული სახის შინაარსია არა ჭეშმარიტება, არამედ მშვენიერება, თუმცა ესთეტიკაში ცნობილია სხვა კატეგორიებიც (ამაღლებული, კომიკური, მახინჯი და ა.შ.). ჭეშმარიტება არც სამართლის ნორმის ფორმაშია შესაძლებელი და არც მხატვრული სახის ფორმაში. ჭეშმარიტებას გამოხატვის შესატყვისი ფორმა სჭირდება. განა სადავოა ის ფაქტი, რომ მეცნიერება სინამდვილეს აითვისებს ცნებებისა და კატეგორიების მეშვეობით? ცნებები და კატეგორიები მეცნიერული აზრის ლოგიკური ფორმებია. მაშასადამე, ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ სინამდვილის ათვისების მეცნიერული და პრაქტიკულ-ღირებულებითი ათვისების ფორმები. ეს განსხვავება ჰქონდა მხედველობაში კ.მარქსს, როდესაც ის წერდა: „მთლიანობა, როგორც ეს გვევლინება აზროვნების მთლიანობის სახით, პროდუქტია მოაზროვნე გონებისა, რომელიც სამყაროს აითვისებს მისთვის შესაძლებელი ერთადერთი წესით, რომელიც განსხვავდება ამ სამყაროს ხელოვნებით, — რელიგიურ, პრაქტიკულ-ღირებულებითი ათვისებისაგან“⁴⁹.

როგორც ვხედავთ, მეცნიერება სინამდვილეს აითვისებს შემეცნების წესით, ცნებებსა და კატეგორიებში, მაშინ, როდესაც ხელოვნება სინამდვილეს აითვისებს მხატვრული სახის მეშვეობით. მხატვრულ სახეში კი შეფასებაა გამოხატული. როგორც ბ.წოწონავა ამბობს, ხელოვნების არსი მის შემფასებლურ ბუნებაშია, მიუხედავად იმისა, რომ დიდი მხატვრული რომანების ავტორებს უხდებოდათ და უხდებათ

1. ამის შესახებ უფრო დაწვრილებით იხ. ა.ჩხარტიშვილი, ხელოვნების სახეები, თბ., 1978, გვ.7.

2. А.А.Андреев. Место искусства в познании мира, Политиздат, 1980, с.27.

3. კ.მარქსი. პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის, თბ., 1953, გვ.28.

დიდძალი ფაქტობრივი მასალის გადამუშავება⁵⁰. ზუსტად ასევე, რაიმე ფაქტობრივ ინფორმაციას არც სამართლის ნორმა მოწყვეტილი, მაგრამ მისთვის უმთავრესია ნორმატიულობა⁵¹.

ამრიგად, თუ სადავო არ არის სამართლის ნორმატიულობა, მაშინ სადავო არ უნდა იყოს მისი ღირებულებითი შინაარსიც. მაგრამ საიდან ჩნდება სამართლებრივი ღირებულება, როგორც სამართლის ნორმის შინაარსი? ცხადია, არაფრისაგან არაფერი არ იქმნება. მაშასადამე, საქმე შეეხება სამართლის ნორმის საწყისს, მის „საშენ მასალას“. თუნდაც პრაქტიკული შემეცნების გარეშე ნორმა ვერ შეიქმნება, რადგან ნორმის საგანი – საზოგადოებრივი ურთიერთობა – შემეცნებას მოითხოვს. მაგრამ შემეცნების შედეგად იქმნება ცოდნა, ხოლო სამართლის ნორმის განსაზღვრული შინაარსი ცოდნა კი არაა, არამედ ღირებულება. ღირებულება, როგორც ის, რაც უნდა იყოს, ფაქტობრივი ვითარებიდან ანუ არსიდან პირდაპირი ლოგიკური გზით არ გამოიყვანება. ნეგატიური აზრით, ის, რაც უნდა იყოს, იმიტომ „უნდა იყოს“, რომ ის რეალური ჯერ კიდევ არ არსებობს, ხოლო ის, რაც რეალურად არის, ჯერარსი ვერ იქნება. ამიტომაც, რომ არსიდან ჯერარსზე გადასვლის პირდაპირი ლოგიკური გზა არ არსებობს. მაშასადამე, სოციალური სინამდვილის ფაქტებიდან სამართლის ნორმის პირდაპირი ლოგიკური გამოყვანა შეუძლებელია. ეს იმასაც ნიშნავს, რომ შემეცნებიდან პირდაპირი ლოგიკური გზით სამართლის ნორმა არ გამოიყვანება. მაგრამ მაშინ საიდან იქმნება ნორმა? ბუნებრივია ვამტკიცოთ, რომ სამართლის ნორმა შეფასების გარეშე ვერ შეიქმნება, რადგან ღირებულება, რომელიც ნორმის შინაარსია, შეფასების საფუძველია. სამართლის ნორმამ სამართლებრივი ღირებულება უნდა გამოთქვას, მაგრამ სამართლებრივი ღირებულება მარტოოდენ ნორმის ფორმაში არ გამოიხატება. თუ საზოგადოდ არსებობს ღირებულებათა იერარქია, ე.ი. ღირებულებათა რანგი, წესრიგი, მაშინ არსებობს სამართლებრივ ღირებულებათა იერარქიაც. სამართლებრივ ღირებულებებს შესაბამისი ფორმები აქვთ. ამ თვალსაზრისით,

50. ბ.წოწონავა. ხელოვნების შემფასებლური არსი, „სსკპ ისტორია, მეცნიერული კომუნიზმი, მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფია“, თსუ, 1975, გვ.221.

51. Ю.В.Кудрявцев. Норма права как социальная информация, М., 1981, с.11.

ყველაზე უფრო პირველი, ზოგადი ფორმა სამართლებრივი ღირებულებისა, არის სამართლებრივი იდეალი. შეიძლება ითქვას, რომ სამართლებრივი იდეალი ის პირველსაწყისია, რომელიც სახელმწიფოს საკანონმდებლო ნებას უჩენს ზოლმე, ისევე როგორც მხატვრული შემოქმედება მხატვრული იდეალის გარეშე არ არსებობს. მაგრამ სამართლებრივი იდეალიდან სამართლის ნორმაზე გადასვლის პირდაპირი ლოგიკური გზა არ არსებობს. ვფიქრობთ, სამართლებრივი იდეალი აჩენს სამართლებრივ იდეებს, ხოლო სამართლებრივი იდეები სამართლის პრინციპებში გამოიხატებიან. სამართლის პრინციპები კი, თავიანთი მხრივ, გამოიხატებიან სამართლის ნორმებში. როგორც უკვე ვიცით, სისხლის სამართლის ნორმები სისხლის სამართლის პრინციპების შესაბამისად ყალიბდებიან, როგორც მართებულად შენიშნავს ე.პანკოვი, სოციალური ნორმები „საზოგადოებრივი იდეალებისა და პრინციპების რეალიზაციის თავისებური საშუალებებია (ხაზგასმა ავტორისაა - გ.ნ.)“⁵².

ამრიგად, სამართლის ნორმა, თუმცა შემეცნებისაგან მოწყვეტილ ვერ შეიქმნება, მაგრამ ის მაინც ღირებულების არსებობის ფორმაა და ამ თვალსაზრისით სამართლებრივი იდეალიდან მომდინარეობს. რა თქმა უნდა, სამართლებრივი იდეალი, ისევე როგორც იდეალი საზოგადოდ, სოციალური სინამდვილისაგან მოწყვეტილ შეუძლებელია, რადგან იდეალი არსებულის არასრულყოფილების, მისი მაზინჯი მხარეების გაცნობიერების კვალობაზე ყალიბდება, მაგრამ „იდეალი არსებულის შემეცნება ან ცოდნა კი არ არის, არამედ ამ არსებულის დაძლევისა და ახლის შექმნის მისწრაფების გამომხატველი“⁵³. მაშასადამე, სახელმწიფოს საკანონმდებლო იდეალი გამოხატავს სამართალდარღვევათა დაძლევის მისწრაფებას, ახალი, უფრო სრულყოფილი საკანონმდებლო სისტემის შექმნის ტენდენციას. მაგრამ საიდან ჩანს, რომ ყველაფერი ეს კანონშემოქმედებითობას ადასტურებს? ამ კითხვაზე პასუხისათვის კვლავ დავუბრუნდებით ჯერარსის ცნებას. როგორც უკვე ითქვა, არსიდან ჯერარსობაზე გადასვლის პირდაპირი ლოგიკური გზა არ არსებობს.

52. Е.И.Панков. Социальные нормы - регуляторы поведения личности, М., 1972, с.53.

53. გ.შუმანაშვილი. მეცნიერების ცდისეული და ლოგიკური საფუძვლები, თბ., 1971, გვ.81.

მაშასადამე, არსიდან ჯერარსზე გადასვლა ნახტომია ახალ თვისებ-
რიობაში, ხოლო ეს, თავის მხრივ, არის გადასვლა აუცილებლობიდან
თავისუფლებაზე. მაშასადამე, სამართლის ნორმა აუცილებლობიდან
თავისუფლებაზე ნახტომია, რომელიც შემოქმედებითობას ბუნებრივად
მოითხოვს. როგორც მართებულად შენიშნავს ა.ნაშიცი, არაფერი არ
იქცევა ნორმად, თუ ის აზროვნების, შეფასების, კანონმდებლის ნების
ფილტრში არ გატარდა. საკანონმდებლო პროცესში ხდება „აუცილებ-
ლობისა და თავისუფლების შეერთება, ხორციელდება ნახტომი ყოფი-
ერებიდან ნორმაზე“⁵⁴.

ამრიგად, სამართლის ნორმა თვისებრივი ნახტომია ყოფიერებიდან
ჯერარსზე, აუცილებლობიდან თავისუფლებაზე. შემოქმედებამ ობიექ-
ტური ვითარება უნდა გამოხატოს. ამით შემოქმედება უკავშირდება
აუცილებლობას, მაგრამ შემოქმედებაში თვისებრივად ახალი და განუ-
მეორებელი თავისუფლების გარეშე შეუძლებელია. სისხლის
სამართლის კანონშემოქმედების გასაშლელად აუცილებელია აღმოჩენა
იმ სამართლებრივი ღირებულებისა, რომელიც სამართლებრივ
იდეალებსა და პრინციპებში გამოიხატებოდა. ესაა აუცილებლობის
მომენტი, ობიექტური ვითარების დაფიქსირება. მაგრამ, ამავე დროს,
სამართლის ნორმის მრავალფეროვნება მოითხოვს მრავალფეროვან
ხერხებსა და მეთოდებს, რაც საკანონმდებლო ტექნიკის სფეროშიც
გადადის. „შემოქმედება“, რა თქმა უნდა, საკანონმდებლო ტექნიკაზე
სრულიადაც არ დაიყვანება, მაგრამ საკანონმდებლო ტექნიკასაც დიდი
მნიშვნელობა აქვს.

იმისათვის, რომ უფრო ნათლად გაეარკვიოთ სისხლის სამართლის
კანონშემოქმედების ბუნება, საჭიროდ მიგვაჩნია ხელოვნებისა და სა-
მართლის ზოგიერთი ანალოგია. ეს ანალოგია დადასტურებს იმას, რომ
შესაძლებელია არა მარტო მხატვრული შემოქმედება, არამედ კანონ-
შემოქმედებაც. მართლაც, როგორც უკვე ითქვა, ჯერ ერთი, ხელოვნება
და სამართალი სინამდვილის პრაქტიკულ-ღირებულებითი ათვისების
ფორმებია. როგორც მართებულად შენიშნავს მ.კაგანი, „ესთეტიკურის
სტატუსი აქსიოლოგიურია (ხაზგასმა ავტორისაა, — გ.ნ.), რაც ნიშნავს,
რომ მშვენიერი, ამაღლებული და ა.შ. ღირებულებანია, ხოლო მათი აღქმა

54. А.Нашиц. Правотворчество, М., 1974, с.79.

– ადამიანის ცნობიერების შემფასებელი საქმიანობის ფორმაა“⁵⁵. ავტორი მართებულად აღნიშნავს აგრეთვე, რომ „ღირებულებითი ორიენტაცია ყოველდღიურ ცნობიერებაში ყალიბდება იდეოლოგიაში, ეთიკურ მოძღვრებებში, პოლიტიკურ დოქტრინებში, იურიდიულ ნორმებში, ესთეტიკურ კონცეფციებსა და „მხატვრულ იდეოლოგიაში“ – ხელოვნებაში – გადამუშავებული სახით არის განხორციელებული“⁵⁶.

ამრიგად, ღირებულებითი ორიენტაციები გადამუშავებული სახით ვლინდებიან ხელოვნებაშიც და სამართალშიც. მეორეც, როგორც უკვე ითქვა, მხატვრული შემოქმედება სინამდვილის შემეცნებით კი არ იწყება, არამედ მხატვრული იდეალების ზეგავლენით, ისევე როგორც სამართლებრივი იდეალი სახელმწიფოს უჩენს საკანონმდებლო ნებას. მართალია, ფაქტობრივი ვითარებისაგან მოწყვეტით არც ხელოვნება არსებობს და არც სამართალი, მაგრამ მათი შინაარსი მაინც შესაბამისი ღირებულებათაა. მესამეც, ხელოვნება სინამდვილეს აითვისებს მხატვრული სახის მეშვეობით, ზოლო სამართალი – ნორმის მეშვეობით. მაშასადამე, მხატვრულ სახესა და სამართლის ნორმას შორის უნდა იყოს ანალოგიური ნიშნები. სახელდობრ, როგორც ხელოვნებაში, ისე სამართალში გამოხატულია შეფასება. მხატვრული სახე, როგორც ესთეტიკური ღირებულების ფორმა, გამოხატავს სინამდვილის დადებით ან უარყოფით შეფასებას, ხელოვნება არც ერთი თავისი ნაწილით არ ემთხვევა „ამ სამყაროს ნაწილს, არამედ თანაარსებობს მის „გვერდით“ მეორე, წარმოსახული და ირეალური სამყაროს სახით, ე.ი. სურათის სახით“⁵⁷.

ზუსტად ასევე, სამართლებრივი სინამდვილე იდეალური სინამდვილეა, რომელიც რეალურ სინამდვილეზეა მიმართული და მოწოდებულია სახე უცვალოს მას სამართლებრივი იდეალების შესაბამისად, დაამკვიდროს სამართლიანობა, თანასწორობა, კანონიერება. ხელოვნება კი ამ მხრივ სილამაზის კანონების შესაბამისად განუზომლად ღიდროლს ასრულებს, რადგან მოწოდებულია დაამკვიდროს სიკეთე, მშვენიერება, ჰუმანიზმი და დაგმოს ყოველივე ის, რაც მახინჯია, ამახინჯებს ადამიანთა ზნეობას, ხელს უწყობს სულმდაბლობას,

55. შ.კაკანი. მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკა, თსუ, 1984, გვ.66.

56. იქვე, გვ.66.

57. З.М.Какабадзе. Феномен искусства, Тбилиси, 1980, с.7.

გაუტანლობას, ღალატს, დანაშაულს... შემთხვევითი არც ისაა, რომ დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ არაერთი გენიალური მხატვრული ნაწარმოები შექმნილა და შეიქმნება მომავალშიც. „სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების“ პრობლემატიკა კი არაერთ ბრწყინვალე მხატვრულ ნაწარმოებში აისახა.

ამრიგად, მხატვრული სინამდვილე და სამართლებრივი სინამდვილე რეალური სინამდვილის ნაწილებს კი არ წარმოადგენენ, არამედ იდეალურ სინამდვილეს, რომელიც რეალურ სინამდვილეზე ზემოქმედებენ და ადამიანთა სასიკეთოდ სცვლიან მას. რა თქმა უნდა, ამ მხრივ ხელოვნების როლი განუზომელია, მაგრამ სამართალსაც შეუძლია თავისებურად უცვალოს სახე რეალურ სამყაროს და უფრო მაღალი ტიპის საზოგადოებრივი ურთიერთობა დაამკვიდროს. მეორე მხრივ, რაკი მხატვრული სახისა და სამართლის ნორმის შინაარსი არის შესაბამისი ღირებულება, როგორც მხატვრული სახე, ისე სამართლის ნორმა თავის თავში აბსოლუტურად სრულდება. როგორც ა.რუბცოვი აღნიშნავს, ხელოვნებაში შესაძლებელია ე.წ. „დასრულებული შემეცნების მოდელი“, მაშინ როდესაც მეცნიერებაში „დასრულებული შემეცნება“ შეუძლებელია⁵⁸. მართლაც, მეცნიერული შემეცნება უსასრულო პროცესია და, მაშასადამე, „დასრულებული ჭეშმარიტება“ მეცნიერების დასასრული იქნებოდა. სულ სხვაა ღირებულება, როგორც იდეალური ფენომენი, რომელიც შესაბამის ფორმაში დასრულებულ გამოხატულებას პოულობს. ყოველი მხატვრული სახე თავის თავში აბსოლუტურადაა დასრულებული, ისე როგორც იგი შექმნა მისმა ავტორმა. მაგალითად, ლუარსაბ თათქარიძის სახე თავის თავში აბსოლუტურადაა დასრულებული⁵⁹.

ზუსტად ასევე, სამართლის ყოველი ნორმა თავის თავში აბსოლუტურადაა დასრულებული. მაგალითად, სისხლის სამართლის ნორმის თანახმად, რომელიმე ქმედება ან დანაშაულია, ან არ არის დანაშაული. მესამე, როგორც იტყვიან, გამორიცხულია. როგორც მართებულად აღნიშ-

58. В.А.Рубцов. Художественное произведение как модель "завершенного познания", "Вопросы философии", 1979, №11, с.114.

59. ხელოვნების ზოგიერთმა ნაწარმოებმა შეიძლება დასრულებულის შთაბეჭდილება ექვრ დატოვოს, მაგრამ, ალბათ, ასეთ შემთხვევაზეა ნათქვამი: „ღმერთი იქ იწყებს, სადაც მთავრდება სტრიქონი მგონის ხელით ნაწერი“ (ი.აბაშიძე).

ნავს ვ.კოგანი, „სისხლის სამართლის კანონში ქმედების მონიშვნა დანაშაულად ის გარეგანი ზღვარია, რომლის გარეთ სისხლის სამართალი მთავრდება, რომლის გარეთ არც დანაშაულია და არც სასჯელი“⁶⁰.

ამრიგად, მხატვრული სახე და სამართლის ნორმა აბსოლუტურად დასრულებულ მოდელებს წარმოადგენენ, რადგან ასეთია თვით მათი შინაარსის განმსაზღვრელი ღირებულების ბუნება. მაგრამ მაშინ როგორ ხდება ამ სფეროში განვითარება? თუ სამართლის ნორმა თავის თავში აბსოლუტურადაა დასრულებული, მაშინ „ნორმა შემოქმედება“ შეუძლებელი ჩანს. ეს უეჭველი სიძნელეა. მაგრამ ფაქტია, რომ ხელოვნებაში ერთხელ უკვე დასრულებული მხატვრული ნაწარმოების შემდგომი განვითარება იშვიათია. მაგალითად, ცნობილია, რომ ალ.ყაზბეგმა „ელგუჯას“ თავდაპირველ ვარიანტს მნიშვნელოვანი გაგრძელება დაურთო. სამართლის ნორმის შეცვლა ან შემდგომი განვითარებაც ხდება, რაც იმას ადასტურებს, რომ ღირებულებაც განვითარებადია, ოღონდ მას განვითარების სხვა კანონზომიერება ახასიათებს, ვიდრე ჭეშმარიტების განვითარებას. ერთ-ერთი თავისებურება ისაა, რომ მხატვრულ ნაწარმოებში ცვლილება და განვითარება შეუძლია მხოლოდ მის ავტორს და არა სხვა ვინმეს⁶¹. სხვას ამგვარი რამ კატეგორიულად ეკრძალება. ზუსტად ასევე, სამართლის ნორმაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანა შეუძლია მხოლოდ სახელმწიფოს ან მის რომელიმე ორგანოს თავისი კომპეტენციის შესაბამისად. სხვა სახელმწიფო ორგანოს ან მით უმეტეს კერძო პირს მსგავსი რამ არ შეუძლია. მეცნიერებაში კი ერთი ავტორის იდეას და ნააზრევს, როგორც წესი, აგრძელებს მეორე, თუმცა შემოქმედებითი ინდივიდუალობა არც მეცნიერებაშია გამორიცხული.

გარდა ამისა, ყოველი მხატვრული სახე ინდივიდუალური და განუმეორებელია. არ არსებობს მეორე დათა თუთაშხია ან ანა კარენინა. ზუსტად ასევე, სამართლის ყოველი ნორმა სამართლის სისტემაში ინდი-

60. В.М.Коган. Социальный мезантзм уголовного-правового воздействия, М., 1980, с 30.

61. გალაკტიონის ერთ-ერთ ლექსზე შექმნილი სიმღერის ბოლო სტრიქონები: „ქუთაისი ქალაქია, ინდუსტრიის მშენებელი, წყალტუბო კი მხარე არის, მისი დამამშენებელი“, ქიბიძელის სამართლიანად მიაჩნია ვიდაცის ყალბისქმნად. ავტორი აღშფოთებით გვეკითხება: ვის ქაინდა უფლება ხელეყო გალაკტიონის ან სხვა ავტორის შემოქმედება? („ლიტერატურული საქართველო“, 1981, №42).

ვიდუალური და განუმეორებელია, თუმცა ზოგჯერ შესაძლებელია ნორმათა კოლიზია, რომელიც დაძლევას მოითხოვს. ყოველი მხატვრული სახე თუმცა ინდივიდუალური და განუმეორებელია, მაგრამ „ტიპური ხატია ტიპურ გარემოში“. ზუსტად ასევე, ყოველი სამართლებრივი ნორმა ინდივიდუალური და განუმეორებელია, მაგრამ ქცევის ზოგადი წესის ტიპიზაციის ფორმაა.

ამრიგად, ხელოვნებასა და სამართალს შორის რიგი ანალოგიური ნიშნებია, რომლებიც იმაზე მეტყველებენ, რომ არსებობს არა მარტო მეცნიერული ან მხატვრული შემოქმედება, არამედ კანონშემოქმედებაც. შემთხვევითი არც ისაა, რომ ანალოგია ვლინდება მხატვრული შემოქმედებისა და კანონშემოქმედების მეთოდებშიც. მაგალითად, ცნობილია, რომ როგორც ხელოვნებაში, ისე სამართალში მიღებულია მოდელირება, მხატვრული და სამართლებრივი სინამდვილის კონსტრუირების წესი. მართლაც, როგორც მხატვრული, ისე სამართლებრივი სინამდვილე რეალური კი არაა, არამედ იდეალური, შექმნილია შესაბამისი იდეალების შესაბამისად. ამიტომ ამ სინამდვილეთა შექმნა მოითხოვს მრავალფეროვან ხერხებსა და მეთოდებს, რომლებიც აგრეთვე შემოქმედებით მიდგომას მოითხოვენ. მხატვრული სახისა და სამართლის ნორმის ინდივიდუალობისა და განუმეორებლობის კვალობაზე შესაძლებელია მათი შექმნის ინდივიდუალობაცა და განუმეორებლობაც, მაგრამ რაკი ისინი მაინც ტიპიზაციის ფორმებსაც წარმოადგენენ, შესაძლებელია მხატვრული შემოქმედებისა და კანონშემოქმედების მეთოდთა ტიპიზაცია. მხატვრული და სამართლებრივი მოდელირება თუ კონსტრუირება ტიპიზირებული მეთოდებია ორივე სახის შემოქმედებაში, მაგრამ, ბუნებრივია, თუ შემოქმედების ორივე სახე გულისხმობს ინტუიციის, ფანტაზიის, გამომგონებლობის ინდივიდუალობასაც და მრავალფეროვნებასაც. აქაა სწორედ შემოქმედებითი თავისუფლების სარბიელი, მაგრამ ხელოვნება და სამართალი ანალოგიურ ნიშნებს ამჟღავნებენ იმ თვალსაზრისით, რომ ორივე სფეროში მნიშვნელოვანია არა მარტო შინაარსი, როგორც ესთეტიკური და სამართლებრივი ღირებულება, არამედ ამ შინაარსის ფორმებიც. მხატვრული ფორმა და სამართლებრივი ფორმა შესაბამის მიდგომას მოითხოვენ. ამ შემთხვევაში უფრო ანალოგიურია პოეზია და

სამართალი, რადგან ორივეგან საქმე შეეხება შინაარსის გამოთქმის სიტყვიერ ფორმას, პოეტურ, მხატვრულ სამოსელს, რომელიც შემოქმედებით მიდგომას მოითხოვს. აღსანიშნავია, რომ ზუსტი, ხატოვანი, ლაკონიური სამართლებრივი განსაზღვრებები, სამართლებრივ პრინციპთა სხარტი და მოქნილი ჩამოყალიბება თავისთავად ესთეტიკურ ღირებულებებსაც წარმოადგენენ.

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების მთელი საიდუმლოების კვლევა ჩვენს მიზანს არ წარმოადგენს. გვინდოდა მხოლოდ იმის დასაბუთება, რომ „სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების“ ცნება შემთხვევითი ცნება არ არის და რომ ჩვენ უფლებამოსილნი ვართ გამოვიყენოთ იგი. ამით ჩვენ იმის თქმაც გვინდა, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება შემოქმედების შეფარდებითი დამოუკიდებელი სახეა. ცხადია, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება ეპოქის მეცნიერულ-ტექნიკურ დონეს შეესაბამება და, მაშასადამე, მეცნიერული შემოქმედებისაგან მოწყვეტით იგი შეუძლებელია, მაგრამ, ამავე დროს, პრაქტიკული შემოქმედების სახესხვაობაა და, ამდენად, თავისი საკუთარი კანონზომიერებით ხასიათდება. თეორიულ პლანში კი უნდა გამართლდეს როგორც მეცნიერული შემოქმედება, ისე კანონშემოქმედება, რადგან ისინი ერთმანეთს არ აუქმებენ, პირიქით, ერთმანეთს მოითხოვენ. თუ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება მეცნიერული შემოქმედებისაგან მოწყვეტით შეუძლებელია, თვით წარმატებული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ხელს უწყობს სისხლის სამართლის თეორიულ კვლევას, მიუხედავად იმისა, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება სისხლის სამართლის კანონმდებლობაზე სრულიადაც არაა დამოკიდებული.

ისიც ცხადი უნდა იყოს, რომ ანალოგია ხელოვნებასა და სამართალს შორის მიუთითებს ანალოგიაზე ესთეტიკასა და სამართალის მეცნიერებას შორის. ცხადია, სამართალი, როგორც სულიერი კულტურის ფენომენი და ნაწილი, კავშირშია სულიერი კულტურის ფორმებთან და ამ აზრით სამართლის მეცნიერება კულტურის ფილოსოფიასაც ემიჯნება. მაგრამ ამჯერად დავამთავრებთ დასკვნით, რომ „ხელოვნებად“ სისხლის სამართლის მეცნიერების მონათვლა არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. შეიძლება ვილაპარაკოთ კანონის

შექმნის ხელოვნებაზე, ხოლო სისხლის სამართლის მეცნიერება მეცნიერული შემოქმედების წესით აიგება. მხატვრული შემოქმედება არსებობს, მაგრამ ამის გამო ესთეტიკას, როგორც მეცნიერებას ხელოვნების არსის შესახებ, „ხელოვნებას“ არავინ უწოდებს. სისხლის სამართლის მეცნიერება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების ბუნებითაა განსაზღვრული. მოკლედ განვიხილოთ ეს საკითხიც, რადგან საქმე შეეხება კანონშემოქმედების იურიდიულ ბუნებას.

§3. სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის ბუნება

როგორც უკვე ითქვა, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა მოწესრიგებულია როგორც კრიმინალიზაციის ზოგადი პრინციპებით, ისე სისხლის სამართლის პრინციპებით. მაგრამ ეს არაა საკმარისი იმის დასამტკიცებლად, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა თავისი ბუნებით იურიდიული ურთიერთობაა. სისხლის სამართლის მეცნიერება იურიდიული მეცნიერებაა და, მაშასადამე, მისი საგანიც იურიდიული ურთიერთობა უნდა იყოს. ამ დებულების დასაბუთება კი შეიძლება, თუ გავითვალისწინებთ, რომ, ჯერ ერთი, სამართალს, ისევე როგორც საზოგადოდ სულიერი კულტურის ფენომენს და ნაწილს, ახასიათებს მემკვიდრეობითობა. მეორეც, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილის გარკვევას მოითხოვს. მესამეც, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება საზოგადოდ ნორმაშემოქმედებითი სამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტია. მეოთხეც, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის აუცილებლობითაა განპირობებული და, მაშასადამე, ამ ურთიერთობათა შორის მჭიდრო კავშირი არსებობს.

დავიწყოთ პირველი საკითხის განხილვით. ახასიათებს თუ არა სამართალს განვითარებადობა და ისტორიული მემკვიდრეობა? სამწუხაროდ, საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში ეს საკითხი სათანადოდ

არ ყოფილა დამუშავებული. ამის მიზეზი ისიც შეიძლება იყოს, რომ მარქსიზმის თანახმად, სამართალს არა აქვს საკუთარი ისტორია. განსაზღვრული აზრით ეს სწორია, რადგან სამართალი საზოგადოების კანონზომიერებაზეა დამოკიდებული, მაგრამ, მეორე მხრივ, არ შეიძლება სამართლის შეფარდებითი დამოუკიდებლობის უარყოფა. სამართლის სოციალური განპირობების ფაქტი სრულიადაც არ უარყოფს, პირიქით, გულისხმობს სამართლის ფუნქციონალური უკუზემოქმედების უნარს. მეორე იდეოლოგიური მიზეზი იმისა, რომ სამართალში მემკვიდრეობის პრობლემა ვერ იქნა დამუშავებული, არის სამართლის კლასობრივი ბუნების უკიდურესობამდე მიყვანა. სამართალი მართლაც უკავშირდება საზოგადოების გაბატონებული ფენების ინტერესებს, მით უმეტეს, თუ სამართალი და კანონი იქნა გაიგივებული. რაკი კანონმდებელი ძირითადად მაინც სახელმწიფოა, ხოლო სახელმწიფო ხელისუფლება ხელთ უპყრია ეკონომიკურად და პოლიტიკურად გაბატონებულ ფენებს, ყოველთვის იქმნება შესაძლებლობა, რომ სახელმწიფოს ოფიციალურ კანონებში ცალსახად იქნეს გამოხატული ამ გაბატონებული ფენების ნება. მაგრამ არც იმის უარყოფა შეიძლება, რომ დემოკრატიულ რეჟიმებში მაინც შეიძლება ოფიციალურმა კანონმა საზოგადოების ფართო ფენების ინტერესებიც გამოხატოს. საბჭოური იდეოლოგია საქმის ვითარებას ისე წარმოსახავდა, საბჭოთა სამართალს, როგორც „სრულიად ახალი, უმაღლესი ტიპის სამართალს“, საერთო არაფერი ჰქონდა და აქვს „ბურჟუაზიულ“ სამართალთან, როგორც რეაქციულ, ექსპლოატატორულ სამართალთან. ამ დებულებაში უკვე ჩანს, რომ საბჭოთა სამართალი მემკვიდრეობითობის კანონით არ არის დაკავშირებული ე.წ. რევოლუციამდელი ეპოქის სამართლებრივ სისტემებთან. ეს არსებითად არის „წყვეტა“ სამართლის ისტორიულ მემკვიდრეობაში, მაშინ, როდესაც ამგვარი „წყვეტა“ რეალურად შეუძლებელია. ყველაზე უკიდურეს რევოლუციასაც კი არ ძალუძს გაწყვიტოს კავშირი წინანდელ საზოგადოებრივ სისტემებთან. მით უფრო შეუძლებელია ეს „წყვეტა“ სამართლებრივი კულტურის მემკვიდრეობითობაში, თუ ადგილი არ ექნა ბუნებრივ განვითარებაში ხელოვნურ ჩარევას. მაგალითად, საქართველოს თავისი სამართლებრივი სისტემა ჰქონდა, მაგრამ ჯერ რუსეთის იმპერიამ, ხო-

ლო შემდეგ საბჭოთა იმპერიამ არსებითად რუსული სამართალი მოგვახვია თავს და ამ აზრით ქართული სამართლებრივი კულტურის მემკვიდრეობაში ხელოვნური „წყვეტა“ მოახდინა. მაგრამ თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ სამართლებრივ ნორმებში, ცნებებსა და ინსტიტუტებში არსებობს საერთო, უზოგადესი ნიშნები, რომლებიც არ ექვემდებარებან ამა თუ იმ საზოგადოებრივი სისტემის სპეციფიკას, მაშინ სამართალში მემკვიდრეობითობის პრობლემა რეალურია და იგი უეჭველად უნდა დამუშავდეს. სამწუხაროდ, ჩვენ მხოლოდ იმის ილუსტრაციას თუ მოვახერხებთ, რომ კანონმდებელი სრულიადაც არ არის თავისუფალი წინანდელ, თუნდაც უკვე გაუქმებულ, სამართლებრივ სისტემებთან ანგარიშის გასწორებისაგან. მაგრამ მემკვიდრეობითობა სამართალში არ შეიძლება დაყვანილი იქნეს მისი ფორმების მემკვიდრეობაზე. როგორც მართებულად აღნიშნავს ნ.ნენოვსკი, სამართალში მემკვიდრეობითობა ეხება მის შინაარსსაც. ავტორი ერთმანეთისაგან განასხვავებს სამართლის არსის ცნებას სამართლის კლასობრივი არსისაგან⁶². მართლაც, სამართალი, როგორც ნორმატიული სისტემა, ერთია, რომელიც განსხვავდება საზოგადოების სხვა ნორმატიული სისტემისაგან. სხვა საკითხია სამართლის არსის ტრანსფორმაცია ამა თუ იმ საზოგადოებრივი სისტემის შესაბამისად.

ამრიგად, სამართლის მემკვიდრეობითობის კანონი ავალდებულებს კანონმდებელს გაითვალისწინოს ადრე მოქმედი კანონმდებლობა, დასაბუთებულად უკუაგდოს ან, პირიქით, შემოინარჩუნოს ძველი სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც შეესაბამებიან ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებს. ეს, რა თქმა უნდა, ეხება ცალკეულ სამართლებრივ ნორმებს, ვინაიდან თანამედროვე კანონმდებელი კანონშემოქმედებას თავიდან ვერ დაიწყებს, რაკი იგი დაწყებულია საუკუნეების წინათ. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება სისხლის სამართლის მემკვიდრეობითობის ძალითაც არის ნორმატიულად განსაზღვრული. ცხადია, ეს არ გამორიცხავს, არამედ, პირიქით, გულისხმობს ორიგინალური სამართლებრივი კონსტრუქციების სისტემას, მაგრამ ფაქტია, რომ მთელი რიგი სისხ-

62. Н.Неновский. Преимущество в праве, М., 1977, с.81.

ლისსამართლებრივი ნორმები, რომლებიც მოქმედებდნენ საუკუნეების წინათაც (მაგალითად, ქურდობის, მკვლელობისა და ა.შ. ამკრძალავი ნორმები), გადმოდიან ყოველ ახალ სისხლის სამართლის კანონში.

როგორც უკვე ითქვა, სამართლის სისტემა და სამართლის ყოველი დარგის ადგილი ამ სისტემაში ობიექტურია. ეს იმას ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში გათვალისწინებულ იქნეს არა მარტო სისხლის სამართლის ადგილი თავისთავად, არამედ სისხლის სამართლის ყოველი ნორმა მიღებულ იქნეს სამართლის სხვა დარგების გათვალისწინებით. მაგალითად, სისხლის სამართლის ნორმათა სისტემა უნდა შეესაბამებოდნენ კონსტიტუციურ ნორმებს, მაგრამ უფრო რთულად დგას საკითხი ადმინისტრაციულ სამართალთან სისხლის სამართლის მიმართების შესახებ. სახელდობრ, თავი რომ დავანებოთ ე.წ. ბლანკეტურ ნორმებს, გადასაწყვეტია ის საკითხიც, თუ რომელი ქმედება უნდა ჩაითვალოს დანაშაულად და რა უნდა დარჩეს ადმინისტრაციულ სამართალს, შემონარჩუნებულ იქნეს თუ არა სისხლის სამართალში ზოგიერთი ნაკლებად საშიში დანაშაულისათვის ადმინისტრაციულ პასუხისგებაში მიცემა და ა.შ.

დავას არ იწვევს სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის მჭიდრო კავშირი. ამიტომ იმთავითვე დანახული უნდა ყოფილიყო ის ფაქტი, რომ დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის იდეა წინააღმდეგობაში მოდიოდა სისხლის სამართლის საპროცესო სამართლის ამოცანებთან. მაგრამ როდესაც გარკვეულია, რომ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების მომენტიდან ფუნქციონალურად უნდა წარმოიშვას სისხლის სამართლის პროცესუალური ურთიერთობა ამ შემადგენლობის გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის მიზნით, წინააღმდეგობა იხსნება. სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის კავშირის პრობლემა ნათქვამით არ ამოიწურება, მაგრამ ჩვენი ამოცანების თვალსაზრისით ნათქვამიც საკმარისად მიგვაჩნია.

განსაკუთრებულია სისხლის სამართლის კავშირი სასჯელაღსრულებით სამართალთან. ეს ბუნებრივია, რადგან სისხლის სამართლის კანონში უნდა გადაწყდეს სასჯელის სისტემის პრობლემა მისი აღსრულების წესებთან კავშირში. ეს პრობლემა მეტად მტკივნეულია და არაა

მხოლოდ წმინდა იურიდიული პრობლემა, მაგრამ ამჯერად ჩვენ ეს იურიდიული პრობლემა გვაინტერესებს. სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის უწინააღმდეგობა, რომლის შესახებაც მიუთითებდა გ. ზლობინი, იმაზე მიანიშნებს, რომ კანონმდებელი დეტერმინირებულია აგრეთვე სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილით. ეს კი სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის იურიდიულ ბუნებაზე მიუთითებს.

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა წესრიგდება სამართლებრივი ნორმებით. არსებობს ნორმაშემოქმედებითი ურთიერთობის სამართლებრივი ურთიერთობაც. ვ. დრეიშევი, ჩვენი აზრით, მართებულად შენიშნავს, რომ ნორმაშემოქმედებითი ურთიერთობა შედის სამართლებრივი რეგულირების სტრუქტურაში. „სამართალშემოქმედებითი პროცესის წარმოება, — ამტკიცებს ავტორი, — ჩვეულებრივ დაკავშირებულია ამა თუ იმ საზოგადოებრივი ურთიერთობის სამართლებრივი რეგულირების აუცილებლობის გამოვლენასთან. საკანონმდებლო პროცესში ეს ვლინდება საკანონმდებლო ინიციატივის სახით“⁶³. მართლაც, საკანონმდებლო ინიციატივის საკითხი კონსტიტუციური საკითხია. ამიტომ ჩვენ სწორად მიგვაჩნია ავტორის დასკვნა, რომ „სამართალშემოქმედება — ეს არის პროცესი, რომელსაც აქვს იურიდიული ხასიათი. ამიტომ სამართლებრივ ნორმათა შექმნა მკაცრ სამართლებრივ რეგლამენტაციაშია და სამართალრეალიზაციის ფარგლებში მიმდინარეობს“⁶⁴.

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება კონსტიტუციური ურთიერთობის ფარგლებში ხორციელდება. კონსტიტუციური ნორმები ადგენენ კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის სუბიექტებს, მათ უფლება-მოვალეობებს, ნორმატიული აქტების შემუშავებისა და მიღების პროცედურას, მათ ძალაში შესვლის წესს და ა. შ. ამის შესახებ ლიტერატურაში ბევრი რამაა ნათქვამი⁶⁵ და ჩვენ ამ პრობლემას დეტალურად არ შეეხებით. გვინდა მხოლოდ იმის თქმა, რომ სისხლის

63. В. В. Дрейшев. Правотворчество и правовое регулирование. „Правоведение“, 1985, №2, с.22.

64. იქვე, გვ.33.

65. Д. А. Ковачев. Механизм правотворчества социалистического государства, М., 1977; Ю. А. Тихомиров. Теория закона, М., 1982.

სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა შედის საზოგადოდ ნორმაშემოქმედებითი სამართლებრივი ურთიერთობის სტრუქტურაში და ამ თვალსაზრისით ის იურიდიული ურთიერთობაა⁶⁶. მით უმეტეს, რომ ამ მიმართებით ბუნებრივად დაისმის საკითხი სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობისა და სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის მიმართების შესახებ. სახელდობრ, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით ურთიერთობას სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა გამოავლენს, როგორც მოვლენა საზოგადოდ გამოავლენს ზოლმე არსებას. სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა გამოავლენს ზოლმე სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით ურთიერთობას, როგორც არსებას. ამიტომ, რომ სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას არ შეუძლია დააფუძნოს მეცნიერება, ისევე როგორც მოვლენა საზოგადოდ ვერ დააფუძნებს მეცნიერულ ცნობიერებას. სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა სისხლის სამართლის პირველი ნორმატიული აქტის მიღებიდან ყალიბდება, მაშინ, როდესაც სისხლის სამართლის მეცნიერება შედარებით ახალი მოვლენაა და არსებითად გახდა შესაძლებელი სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი პრინციპების გაცნობიერების კვალობაზე. თანამედროვე ვითარებაში კი სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა და სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა ერთიანია, როგორც საზოგადოდ ერთიანია არსება და მოვლენა. ამ ერთიანობაზე ფუძნდება კიდევ სისხლის სამართლის მეცნიერება.

მაგრამ საკითხი ნათელი ვერ იქნება, თუ მხედველობაში არ მივიღეთ ის იურიდიული კავშირი, რომელიც არსებობს სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობასა და სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებას შორის. სახელდობრ, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების შინაარსს განაპირობებს სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, ე.ი. სისხლის სამართლის რეგულირების საგანი. თუ სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგანია სახელმწიფოსა და პიროვნების ურთიერთობა, რომელიც დანაშაულთა თავიდან აცილებისაკენაა მიმართული, მაშინ

66. ამ მხრივ აღსანიშნავია საქართველოს კანონი „ნორმატიული აქტების შესახებ“, რომელშიც განსაზღვრულია ნორმატიული აქტების სახეები, მათი მომზადების, მიღების, იერარქიისა და ა.შ. საკითხები: აქედან ჩანს, რომ ნორმაშემოქმედება კანონითაა მოწესრიგებული.

ნათელია, რომ სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგნის შესაბამისად უნდა შემუშავდეს სამართლებრივი რეგულირების ჰეთოდით. შემთხვევითი არ იყო ისიც, რომ სისხლისსამართლებრივი რეგულირების მეთოდად სახელმწიფო იძულება გამოცხადდა. მაგალითად, ვ.სმირნოვის მტკიცებით, „მხოლოდ სისხლის სამართლის-თვისაა დამახასიათებელი განსაკუთრებული რეგულირება იმ ჟრთიერთობისა, რომელიც წარმოიშობა სამართალდარღვევათა შედეგად, მაშინ როდესაც, მაგალითად, სამოქალაქო, ადმინისტრაცი-ული კანონმდებლობა აწესრიგებს, უპირველეს ყოვლისა, ურთიერთ-ბებს, რომლებიც წარმოიშობიან მართლზომიერი მოქმედებისაგან ან ზღომილებათა შედეგად“⁶⁷.

ამრიგად, გამოდის, რომ სისხლის სამართლის ნორმის მიზანი მართლზომიერი საქციელი არ ყოფილა. მაგრამ მაშინ სისხლის სამარ-თალში ამკრძალავი ნორმა შეუძლებელი იქნებოდა. ამ ლოგიკით, არც ზოგადი მავალელები ნორმა იქნებოდა შესაძლებელი. ეს კი მთელი სისხლის სამართლის უარყოფაა. მაგრამ აქედან არ გამომდინარეობს, რომ ამკრძალავი და მავალელები ნორმების აღიარება უკვე საკმარისია ამ მიმართებით სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგნის დასადგენად. მაგალითად, ვ.სოროკინი, რომელმაც სამართლებრივი რეგულირების მეთოდს მონოგრაფიული გამოკვლევა მიუძღვნა, წერს: „აეილოთ, მაგალითად, რეგულირების სისხლისსამართლებრივი ტიპი. მის ცენტრალურ ელემენტს წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი აკრძალვა, როგორც განსაკუთრებული სახელმწიფო-სამართლებრივი ნებელობა, რომელიც ჩამოყალიბებულია საბჭოთა სისხლის სამართლის მატერიალურ ნორმებში. სახელმწიფო-სამართლებრივი ნებელობა სისხლისსამართლებრივი აკრძალვების სახით შეიძლება რეალიზებულ იქნეს არა სხვაგვარად, თუ არა სისხლის სამართლის პროცესუალური საქმიანობის ფორმით – მკაცრად რეგლამენტირებული წესით, რომელიც მისადაგებულია რეგულირების მხოლოდ მოცემულ ტიპთან“⁶⁸.

ამრიგად, გამოდის, რომ სისხლისსამართლებრივი აკრძალვები სისხლის სამართლის სუბიექტის მართლზომიერ საქციელში კი არ

67. В.Г.Смирнов. Функции советского уголовного права. ЛГУ, 1965, с.48.

68. В.Д.Сорокин. Метод правового регулирования, М., 1976, с.135.

ზორციელდებიან, არამედ სისხლის სამართლის პროცესულურ ურთიერთობებში. მაგრამ ეს შეუძლებელია. სისხლის სამართლის პროცესულური ურთიერთობა შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც სისხლისსამართლებრივი აკრძალვა დაირღვა და განხორციელდა დანაშაულის შემადგენლობა.

ჩვენი აზრით, სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგნისა და მეთოდის ერთიანობა გადმოცემულია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის პირველსავე მუხლში. მართლაც, ამ მუხლის პირველ ნაწილში გადმოცემულია სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგანი (დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან საზოგადოებრივი ურთიერთობის დაცვა), ხოლო მეორე ნაწილში – ამ საგნის რეგულირების მეთოდი (საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისხლისსამართლებრივი დაცვის ამოცანის განსაზოგადებლად სისხლის სამართლის კანონი „განსაზღვრავს, თუ რომელი საზოგადოებრივად საშიში ქმედებაა დანაშაულებრივი, და აწესებს სასჯელს, რომელიც გამოიყენება დანაშაულის ჩამდენ პირთა მიმართ“).

როგორც ვხედავთ, დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დაცვა არის სისხლის სამართლის კანონის ამოცანა. ეს ამოცანა მაშინ განხორციელდება, თუ დანაშაულთა თავიდან აცილება მოხერხდება. ეს კი შესაძლებელია ზოგადრეგულატურ სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში. მაშასადამე, დებულება, რომ სისხლის სამართალი თითქოს აწესრიგებს დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილ ურთიერთობას, არსებითად ეწინააღმდეგება. დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დაცვის ამოცანას. დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან საზოგადოებრივ ურთიერთობათა რომელ დაცვაზეა ლაპარაკი, თუ სისხლის სამართალი უკვე ჩადენილი დანაშაულის გამო წარმოშობილ ურთიერთობას აწესრიგებს?

ამრიგად, დებულება, რომ სისხლის სამართლის კანონის ამოცანაა დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დაცვა, ლოგიკურად მოითხოვს დებულებას – სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა არის ზოგადრეგულატური ურთიერთობა, რომელიც დანაშაულთა თავიდან აცილებისკენ არის მიმართული. ეს არის

სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგანი. ეს საგანი კი შესაბამის ნორმებს მოითხოვს, სახელდობრ, რაკი სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა არის აბსოლუტური, ზოგადრეგულატური ურთიერთობა, ამ ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად საჭიროა ზოგადამკრძალავი ნორმები, თუ დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს აქტიური მოქმედებით, ხოლო, თუ დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს უმოქმედობით, მაშინ მოქმედებას იწყებენ პოზიტიურად მავალელები ნორმები. თუ საჭიროა მოქალაქეთა აქტივობა დანაშაულთა თავიდან ასაცილებლად, მაშინ მათ უნდა მიენიჭოთ აქტიური მოქმედების უფლება (მაგალითად, აუცილებელი მოგერიებისა), ხოლო ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე წანახალისებელ ნორმათა სისტემას მოითხოვს. სისხლის სამართლის ნორმათა ეს სახეები სისხლისსამართლებრივი რეგულირების მეთოდებია, რომელთაც აპირობებს სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგანი.

ამრიგად, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ სისხლისსამართლებრივი რეგულირების საგნისა და მეთოდის ერთიანობა მოცემულია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის პირველსავე მუხლში. ამიტომ ამ მუხლის უფრო დაკვირვებული ანალიზი თავიდან აგვაშორებდა იმ უამრავ გაუგებრობას, რომელიც დანაშაულის გამო წარმოშობილ სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ ყალბ მოსაზრებას უკავშირდება. როგორც უკვე ითქვა, დებულება, რომ სისხლის სამართლის კანონი დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან იცავს განსაზღვრულ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, საყოველთაოდ იყო აღიარებული, მაგრამ ამ დებულებიდან რატომღაც არ გაკეთდა თანმიმდევრული დასკვნა – დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან სისხლისსამართლებრივი დაცვა შეიძლება განხორციელდეს არა დანაშაულის ჩადენით, რომელიც თითქმის იწვევს სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას, არამედ პირიქით, დანაშაულთა თავიდან აცილებით, ხოლო დანაშაულთა თავიდან აცილება ზოგადრეგულატურ სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში ხორციელდება. ეს ურთიერთობა, თავის მხრივ, მოითხოვს სისხლისსამართლებრივი რეგულირების ხერხებს, მეთოდებს, რომლებიც სისხლის სამართლის ნორმათა ტიპებსა და სახეებშია გადმოცემული. უკვე ითქვა, რომ

სისხლის სამართლის ნორმის სანქციაში გათვალისწინებული სასჯელის გამოყენების მუქარა, ყოველი ჩადენილი დანაშაულისათვის სასჯელის პრაქტიკული გარდუვალობის კვალობაზე, გაველენას ახდენს საზოგადოების მერყევე ელემენტებზე და აიძულებს მათ თავი შეიკაवონ დანაშაულის ჩადენისაგან. ამ თვალსაზრისით სასჯელის გამოყენების მუქარა სისხლის სამართლებრივი რეგულირების მე-თოლია⁶⁹. სისხლის სამართლის ამ ნორმებს გამოხატავს სისხლის სამართლის კანონი, ხოლო სისხლის სამართლის კანონი კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის პროდუქტია. ამ ასპექტით ცხადი ხდება, რომ სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა ლოგიკურად გადადის სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით ურთიერთობაში. მეორენაირად, სისხლის სამართლებრივი რეგულირების საგანი ლოგიკურად გადადის სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანში. სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს თავისთავად ვერ შეადგენს, თუმცა იგი შედის ამ უკანასკნელის ელემენტად. ამ თვალსაზრისით, სისხლის-სამართლებრივი რეგულირების საგანი და სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი ერთიანია. ამ ერთიანობაზე ფუძნდება კიდევ სისხლის სამართლის მეცნიერება.

§4. სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის საზღვრები

სისხლის სამართლის მეცნიერების განვითარებადი ბუნება მოითხოვს იმას, რომ მისი საგანი განვითარებად ტენდენციაში განვიხილოთ. როგორც უკვე იყო ნათქვამი ამ ნაშრომის შესავალში, მეცნიერების საგნის პრობლემის გადაჭრა ამ მეცნიერების ლოგიკური დასასრული იქნებოდა. მაშასადამე, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი არ შეიძლება ბოლომდე იყოს გარკვეული. მეცნიერული შემეცნების უსასრულობის კვალობაზე თანდათან ზუსტდება ამ მეცნიერების

69. ამის შესახებ უფრო დაწერილებით იხ. გ.ნაჭევბია. სისხლის სამართლის საგანი. თბ., 1997.

საგანიც. მართალია, ყოველი მეცნიერების საგანში მოქმედებს ამ მეცნიერების ბუნების განსაზღვრული „ლოგოსი“, მაგრამ შემდგომში კვლევა სხვა, უფრო მნიშვნელოვან, კანონს აღმოაჩენს ხოლმე. ეს შეიძლება ნაწილობრივ დავადასტუროთ იმით, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი, რომელიც ამ მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით ურთიერთობად გვესახება, სხვადასხვა მეცნიერების „სასაზღვრო ზონაში“ მდებარეობს. მეცნიერებათა ამ „გზაგასაყარზე“ მეცნიერების საგანს ორნაირი მნიშვნელობა აქვს. ერთი მხრივ, მეცნიერების საგანი მეცნიერებათა ურთიერთობის საფუძველია, რადგან მეცნიერებათა ურთიერთობა მათი თვისებრივი სხვაობის პირობებშია შესაძლებელი, ხოლო მეცნიერებათა თვისებრივი სხვაობის საფუძველს მეცნიერების საგანი წარმოადგენს. მეორე მხრივ, მეცნიერების საგნის კვლევა ლოგიკურად მიდის მეცნიერებათა ურთიერთობის კვლევამდე, ხოლო მეცნიერებათა ურთიერთობის კვლევა, თავის მხრივ, მეცნიერების საგანში ახალი კუთხის, მიმართების დადგენამდე მიდის. მაშასადამე, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ლოგიკურად აღძრავს ხოლმე მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის მეცნიერების ადგილის პრობლემასაც. სამწუხაროდ, ამ დასკვნით პარაგრაფში ჩვენ მხოლოდ იმის ილუსტრაციას თუ მოვახერხებთ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის მეცნიერების ადგილის დადგენის აუცილებელი პირობაა, რადგან მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილის პრობლემა დამოუკიდებელ კვლევას მოითხოვს. აქ მხოლოდ მოკლედ შევეხებით ზოგიერთ ასპექტებს, რათა ერთგვარი შემაჯამებელი დასკვნები გაეკეთოთ.

პირველ რიგში შევეხებით ფილოსოფიისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების მიმართების პრობლემას. ფილოსოფია მეცნიერებათა მეთოდოლოგიური საფუძველია, მაგრამ ამჯერად ჩვენ კვლავ დავუბრუნდებით სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების პრობლემას, რომელიც სისხლის სამართლის ფილოსოფიის ნაწილია. ამ თვალსაზრისით ნათელია, რომ სწორედ ფილოსოფიის პოზიციიდან ხდება შესაძლებელი სისხლის სამართლის ფილოსოფიისა და

სისხლის სამართლის მეცნიერების გამიჯვნა. მეორე მხრივ, თუ სისხლის სამართლის მეცნიერება დანაშაულის ცნებიდან იწყებს და სასჯელის ცნებით ამთავრებს, ფილოსოფია სასჯელის ცნებიდან იწყებს, განაზოგადებს სისხლის სამართლის მეცნიერების მონაცემებს და აკეთებს დასკვნებს, რომელთაც სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. ბუნებრივია, თუ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება მხოლოდ „ფილოსოფიური კურთხევის“ შემდეგ ხდება გამართლებული, რათა მიღებული სისხლის სამართლის კანონი იყოს სამართლიანი, დემოკრატიული, ჰუმანური და ა.შ. გარდა ამისა, მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილის პრობლემა ლოგიკურად მოითხოვს ფილოსოფიურ პოზიციას. ჯერ ერთი, ფილოსოფიისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების ურთიერთობის პრობლემა ფილოსოფიამ უნდა გადაჭრას და არა სისხლის სამართლის მეცნიერებამ. მეორეც, არც ერთ კერძო მეცნიერებას არა აქვს უნარი თავისივე ფარგლებში გადაჭრას სხვა მეცნიერებასთან ურთიერთობის პრობლემა. ორ ან მეტ კერძოებს შორის მიმართების პრობლემა ფილოსოფიურ პოზიციას მოითხოვს. დაბოლოს, სწორედ ფილოსოფიური პოზიციით უნდა გამართლდეს ე.წ. „სისხლის სამართლის პოლიტიკაც“, რადგან სახელმწიფოს კანონშემოქმედებითი პოლიტიკა არ შეიძლება ფილოსოფიური კრიტიკის გარეშე იქნეს გატანილი, როგორც ეს ხდებოდა ყოფილ საბჭოთა კავშირში.

მართლაც, როგორც უკვე იყო ნათქვამი, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება სახელმწიფოს განსაზღვრული პოლიტიკური გეზის გარეშე შეუძლებელია, მაგრამ ეს პოლიტიკური გეზი თვითონვე მოითხოვს ფილოსოფიურ გამართლებას. ამიტომ ჩვენ ვერ დავეთანხმებით სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში პოლიტიკის გაფეტიშების საბჭოურ ტენდენციას. სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა ვლინდება სისხლის სამართალშიც, მაგრამ აქედან სრულიადაც არ გამომდინარეობს დასკვნა, რომ პოლიტიკის გამოვლენას სისხლის სამართალში, კრიმინოლოგიაში, სისხლის სამართლის პროცესში და სასჯელაღსრულებით სამართალში თითქოს სჭირდება პოლიტიკის (ე.ი. „კრიმინალური პოლიტიკის“) დარგთაშორისი

მეცნიერება, როგორც ამას ფიქრობდნენ საბჭოთა იურისტები⁷⁰. ჯერ ერთი, მეცნიერება, რომელიც ერთი საერთო ზაზით გააერთიანებს ზემოთ აღნიშნულ სფეროებს, თავისი არსით კერძო მეცნიერება ვერ იქნება – კერძო მეცნიერება რეფლექსური არ არის. მეორეც, აღნიშნულ სფეროებში პოლიტიკის გამოვლენის კვლევას წინ უნდა უსწრებდეს პოლიტიკის ცნების დადგენა. როგორც მართებულად აღნიშნავს ნ.ზაგოროდნიკოვი, სისხლის სამართლის პოლიტიკის გასაგებად საჭიროა პოლიტიკის ზოგადი ცნების ჩამოყალიბება⁷¹. მაგრამ ნუთუ პოლიტიკის ზოგადი ცნება იურიდიულ მეცნიერებათა საზღვრებში ყალიბდება? გასაგები უნდა იყოს, რომ პოლიტიკის ზოგადი ცნების დადგენა იმთავითვე მოითხოვს პოლიტოლოგიის ნიადაგზე დგომას, იმის მიუხედავად, არსებობს თუ არა პოლიტოლოგია, როგორც პოლიტიკის მეცნიერება. სამწუხაროდ, იმის გამო, რომ ყოფილ საბჭოთა კავშირში არ არსებობდა პოლიტოლოგია, როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერება პოლიტიკის შესახებ, პოლიტოლოგიზმის რეალური საფრთხე შეიქმნა. ჩვენ არ შეგვიძლია დუმილით აუშაროთ გვერდი იმ ისტორიულ ფაქტს, რომ სსრ კავშირში პოლიტოლოგიის შექმნის მცდელობას პირველები აღუდგნენ წინ საბჭოთა იურისტები, რადგან, მათი აზრით, პოლიტიკის სფეროს თითქოს წარმატებით სწავლობს იურიდიული მეცნიერება⁷².

ჩვენ კი ვფიქრობთ, რომ ეს იყო იურისტების უკანონო პრეტენზია და იურიდიულ მეცნიერებათა ბუნებისა და საზღვრების გაუგებრობის შედეგი. „პოლიტიკური“ და „იურიდიული“, მიუხედავად მათი მჭიდრო კავშირისა, არსებითად განსხვავებულ სფეროებს წარმოადგენენ. რასაკვირველია, იურისტი პოლიტიკურადაც უნდა აზროვნებდეს. მაგრამ ერთია იურისტის პოლიტიკური აზროვნება და მეორეა პოლიტოლოგია, როგორც პოლიტიკის მეცნიერება – ლოგიკურად ყველა მეცნიერებაში უნდა აზროვნებდნენ, მაგრამ ამის გამო ლოგიკის „გაუქმებას“ საკითხი თავში არავის მოსვლია. მაშასადამე, იურისტი პოლიტიკის ცნებისა და არსის კვლევისას ლოგიკურად გადადის პოლიტოლოგიის პოზიციაზე და, ცხადია, იურიდიული მეცნიერების საზღვრებიდან გადის.

70. А.А. Герцензон. Уголовное право и социология, М., 1970, с.196.

71. Н.И. Загородников. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел. М., 1978, с.8.

72. Э.В.Тадевосян. /Информация/, "Вопросы философии", 1965, №10.

ამრიგად, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებით ურთიერთობაში პოლიტიკური ურთიერთობაც იგულისხმება, ხოლო პრობლემის ეს მხარე პოლიტოლოგიაში გადასვლას მოითხოვს. ეს იმას ადასტურებს, რომ ამ ასპექტით სისხლის სამართლის მეცნიერებას პოლიტოლოგიაც ესაზღვრება. რა თქმა უნდა, არსებობს პოლიტიკის ფილოსოფიაც, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს პოლიტიკის არსის გასაგებად, მაგრამ სწორედ ეს ადასტურებს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემატიკაში წამყვანია ფილოსოფიური პოზიცია.

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა ფართო სოციოლოგიური თვალსაწიერის გარეშე შეუძლებელია. ჯერ ერთი, სისხლის სამართალი ფართო აზრით თვითონაა სოციალური მოვლენა. მას თავისი სოციალური მიზეზები და შედეგები აქვს. მეორეც, დანაშაული სოციალური მოვლენაა; მესამეც, სასჯელი სოციალური ინსტიტუტია. ამიტომ გვმართებს გავითვალისწინოთ სასჯელის არა მარტო იურიდიული შედეგები, არამედ სოციალური შედეგებიც. ბუნებრივია, თუ ამ მხრივ სოციოლოგიური კვლევის შედეგებს დიდი მნიშვნელობა ექნებათ. ამას ემატება სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების სოციალური მექანიზმის კვლევა. მაშასადამე, ამ მხრივ სისხლის სამართლის მეცნიერებას სოციოლოგიაც ესაზღვრება.

სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის ფსიქოლოგიის მონაცემების შემოქმედებით გამოყენებას დიდი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულებრივი ქმედების მოტივებისა და მიზნების, ბრალის ფსიქოლოგიური მხარის გასაგებად. მაგრამ მკვლევარმა აქ თავიდან უნდა აიცილოს ყოველგვარი ფსიქოლოგიზმი და ნორმატივიზმი, ეს ცალმხრივობანი თავს მაშინვე იჩენენ, თუ ფსიქოლოგიისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების ურთიერთობის კვლევა ფილოსოფიის დონიდან არ იქნება წარმართული.

სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სოციალური ფსიქოლოგიის მონაცემებს. ე.წ. ჯგუფური ქცევის კანონზომიერების გარეშე დანაშაულში თანამონაწილეობის კვლევა შეუძლებელია. უფრო მეტიც, სოციალური როლების, სოციალური მოლოდინისა და ა.შ. ცნებათა გარეშე შეუძლებელია თვით დანაშაულებრივი მოქმედებისა და უმოქმედობის გაგება.

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა ზნეობრივ ურთიერთობასაც გულისხმობს. ამ ასპექტით ბუნებრივია ეთიკისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების სასაზღვრო პრობლემატიკა, რომელიც საბოლოო ანგარიშით ფილოსოფიის პოზიციიდან უნდა გადაწყდეს.

ჩვენ ნაწილობრივ გეკონდა საუბარი იმის შესახებ, რომ შერაცხადობის პრობლემა ფსიქიატრიის, ბიოლოგიის, მედიცინის... მონაცემების გამოყენებას მოითხოვს, ხოლო ბუნების დაცვის სისხლისსამართლებრივი ასპექტი ბუნებისმეტყველური ცოდნის ფონზე თუ გაშუქდება. ეს იმას აღასტურებს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება ესაზღვრება არა მარტო სოციალურ მეცნიერებათა სისტემას, არამედ ბუნებისმეტყველური ცოდნის სისტემასაც.

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს კრიმინოლოგიის მონაცემებს. დანაშაულთა მდგომარეობის, დინამიკისა და სტრუქტურის გარეშე ეფექტური კანონშემოქმედება შეუძლებელია. ამ მიმართებით კრიმინოლოგიისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების სასაზღვრო პრობლემატიკა ეჭვს არ იწვევს. მაგრამ ერთმანეთში არ უნდა აგვერიოს დანაშაულობათა მიზეზების კრიმინოლოგიური კვლევა და სოციოლოგიური კვლევა სისხლის სამართლის მეცნიერების ინტერესებში. კრიმინოლოგია თვითონვე ეყრდნობა სოციოლოგიური კვლევის მეთოდებს, მაგრამ ეს უკანასკნელი არ შეიძლება ეხებოდეს თავად სისხლის სამართლის სოციალური როლის პრობლემას. ეს სოციოლოგიურ კვლევას მოითხოვს. ამიტომ ჩვენ ვერ დავეთანხმებით ე.ფილიმონოვს, რომელიც სპეციალურ მონოგრაფიაში „სისხლის სამართლის კრიმინოლოგიური საფუძვლები“ ძალიან აფართოებს „კრიმინოლოგიის“ ცნებას და მასში გულისხმობს სოციალური მოვლენების ფართო წრეს. მაგალითად, ავტორი ამტკიცებს, რომ კანონმდებლის შეცდომა იქნებოდა, თუ სისხლის სამართლის ნორმები საზოგადოების განვითარების კანონზომიერებას არ შეესაბამებოდა⁷³. ცხადია, საზოგადოებრივი განვითარების კანონზომიერება კრიმინოლოგიის საგანში არ შედის. კრიმი-

73. В.Д. Филимонов. Криминалогические основы уголовного права, Томск, 1981, с.65.

ნოლოგია კერძო მეცნიერებაა, რომელიც „სოციოლოგიურისა“ და „იურიდიულის“ მიმართების მიჯნაზე წარმოიქმნა. ამიტომ კრიმინოლოგიას თავისი ბუნებისა და საზღვრების შესაბამისად არ შეუძლია სისხლის სამართლის სოციალური საფუძვლები იკვლიოს. ეს უკანასკნელი სოციოლოგიურ კვლევას მოითხოვს.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემატიკაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სამართლის ზოგადი თეორიისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების მიმართებას. მართლაც, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია ნორმაშემოქმედების პრობლემას გვერდს ვერ აუვლის. ამ ასპექტით იგი უეჭველად შეეხება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებასაც. სხვანაირად იგი ზოგადთეორიული დისციპლინა არ იქნებოდა. ამ თვალსაზრისით ცხადი ხდება სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორიისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების „საგნობრივი გადაკვეთა“. ჩვენი აზრით, ესეც სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილით აიხსნება. მართლაც, როგორც უკვე ვიცით, სამართლის სისტემაში წამყვანია სახელმწიფო სამართალი. მაგრამ სახელმწიფო სამართლის მეცნიერების საგანი სახელმწიფო სამართლის ნორმაშემოქმედება ვერ იქნება, მიუხედავად იმისა, რომ ნორმაშემოქმედების პრობლემა კონსტიტუციურად არის გადაწყვეტილი. საქმე ისაა, რომ „სამართლის სისტემა“ სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორიის ცნებაა და არა სახელმწიფო სამართლის ცნება. ამიტომ სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია ზოგადთეორიულ ასპექტში ეხება ნორმაშემოქმედების პრობლემას, მაშინ, როდესაც სისხლის სამართლის მეცნიერება საკუთრივ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითაა დაფუძნებული. შემთხვევითი არ არის, რომ არსებობს სპეციალური ტერმინები („კრიმინალიზაცია“ და „დეკრიმინალიზაცია“), რომლებიც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების სპეციფიკაზე შიუთითებენ. როგორც უკვე იყო ნაჩვენები, სისხლის სამართლის ნორმები ყველაზე მინიმალურ სამართლებრივ მოთხოვნებს გამოხატავენ. დანაშაული ამ მინიმალური სამართლებრივი მოთხოვნის დარღვევით გამოიხატება. მაშასადამე, დანაშაული უკიდურესი სამართალდარღვევაა. ამ უკიდურეს სამართალდარღვევას შეესაბამება სახელმწიფო იძულების უკიდურესი

ზომა — სასჯელი. ამ უკიდურესობათა გამოა, რომ სისხლის სამართალი იწვევს საზოგადოებრივი აზრის ფორიაქს, შეხედულებათა მრავალფეროვნებას, რადიკალიზმს ერთი მიმართულებიდან მეორეზე. ამ ვითარებაში ბუნებრივია, თუ განსაკუთრებული როლი მეცნიერებას აკისრია. მეცნიერებამ ყოველგვარ რადიკალიზმს თავი უნდა დააღწიოს. ამას იგი მხოლოდ მაშინ მოახერხებს, თუ აღმოჩნდება მისი შესწავლის საგანი. სწორედ ამ თვალსაზრისით იქცევს ყურადღებას სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა, რომელიც მხოლოდ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია. შეიძლება ითქვას, რომ სამართლის ცალკეული, დარგობრივი მეცნიერებანი შესატყვის ნორმა-შემოქმედებით ურთიერთობას თავიანთი შესწავლის საგნად არ იხდიან. ცხადია, ნორმაშემოქმედებას ყველა იურიდიული მეცნიერებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ არ შეიძლება ითქვას, რომ სახელმწიფო სამართლის მეცნიერების, ადმინისტრაციული სამართლის მეცნიერების თუ სამოქალაქო სამართლის მეცნიერების საგანია შესაბამისი კანონ-შემოქმედებითი ურთიერთობა. ჩვენ არა გვაქვს იმის პრეტენზია, რომ სხვა იურიდიულ მეცნიერებათა საგანში გავერკვეთ, მაგრამ სასწავლო ლიტერატურის დონეზე მაინც ჩანს, რომ სხვა იურიდიულ მეცნიერებათა საგანი შესაბამისი დარგის ნორმაშემოქმედება არ არის⁷⁴.

დაბოლოს, მოკლედ შევჩერდებით სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების ეთნოგრაფიულ ასპექტზე. ეროვნული ჩვეულებებისა და ტრადიციების გათვალისწინებას დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს პროფ. მ. კეკელიასა და მისი მოწაფეების გამოკვლევები. გამომდინარე ძველი ქართული ჩვეულებებიდან, პროფ. მ. კეკელია თანამედროვე კანონმდებელს მრავალ საინტერესო წინადადებას სთავაზობს. მაგალითად, ავტორის აზრით, ლალატიტ დანაშაულის ჩადენა პასუხისმგებლობის დაშლამდე გარემოებად უნდა ჩაითვალოს⁷⁵. საყურადღებოდ უნდა ჩაითვალოს აგრეთვე სხვა სახის ეთნოგრაფიული კვლევები⁷⁶, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა აქვთ

74. გ. ერეშვი. საბჭოთა ადმინისტრაციული სამართალი, თბ., 1985; Советское государственное право, М., 1985; Административное право, М., 1985; О.А. Красавчиков. Советская наука гражданского права, в Сб.: Ученые труды, Свердловск, 1961; Советское гражданское право, Свердловск, с.1, 1968.

75. მ. კეკელია. ტრადიცია და თანამედროვეობა, თბ., 1990.

76. ქართული ჩვეულებითი სამართალი, ნაწილი მეხუთე, თბ., 1991.

თანამედროვე კანონშემოქმედებისათვის. მაშასადამე, სისხლის სამართლის მეცნიერება ეთნოგრაფიასაც ესაზღვრება.

ამრიგად, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება მეცნიერებათა სასაზღვრო ზონაში მდებარეობს და მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის მეცნიერების ადგილის დადგენის საფუძველია. მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის მეცნიერების ადგილის კვლევა სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების პრობლემატიკაში ახალ ასპექტებს აღმოაჩენს, რადგან მეცნიერებათა მიმართების მიჯნაზე ახალი პრობლემა მუდამ იქნება ხოლმე. ამ ახალი პრობლემის გადაჭრის კვალობაზე დაზუსტდება სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანიც. მეცნიერებათა ურთიერთობა მათი საზღვრების მოშლას კი არ მოასწავებს, არამედ, პირიქით, ადასტურებს მათ თვისებრივ სხვაობას. მეცნიერებათა თვისებრივი სხვაობის საფუძველი კი არის მეცნიერების საგანი. მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის მეცნიერების ადგილის პრობლემა ცალკე კვლევას მოითხოვს. ბუნებრივია, რომ შემდგომ კვლევას მოითხოვს დებულებაც, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა, რადგან, როგორც უკვე ითქვა, მეცნიერების საგნის პრობლემის გადაჭრა მეცნიერების დასასრული იქნებოდა.

რადგან ამ ნაშრომში განვითარებული და შეძლებისდაგვარად დასაბუთებული დებულებანი ნაშრომის შინაარსში გადმოვეცით, ნაშრომის დასკვნით ნაწილში მათ არ გავიმეორებთ. მოკლედ აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა, რამდენადაც ეს შეგვიძლია განვსაჯოთ, მონოგრაფიული წესით დღემდე არ ყოფილა დამუშავებული. თითქმის გაბატონებული დებულება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული და სასჯელი ან მათი ცნებები, მეცნიერების საგნის პრობლემატიკაში გაურკვევლობის შედეგად შეიძლება ჩაითვალოს. მეცნიერების საგანი მოვლენათა ზედაპირზე არ დევს. ამ თვალსაზრისით უფრო საყურადღებო ჩანდა მითითება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის-ამართლებრივი ურთიერთობა, რადგან ნებისმიერი სამართლის მეცნიერება მისი საგნის კვლევაში სამართლებრივი ურთიერთობის კვლევას გვერდს ვერ აუვლის. მაგრამ „სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის“ ცნებაში იგულისხმებოდა დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილი ურთიერთობა. ეს თავისი არსით სისხლის სამართლის საპროცესო ურთიერთობაა, რომლის ფარგლებში ხდება ჩადენილი ქმედების გამოძიება და სასამართლო განხილვა. დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა შეუძლებელია.

უფრო საყურადღებო იყო მ.კოვალევისა და ვ.კუდრიაეცევის, ი.დე-მიდოვისა და ო.შიშოვის არსებითად ერთი და იგივე დებულება, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგებისა და ფუნქციონირების კანონზომიერებანი. ეს მოსაზრება პრინციპულად მართებულ გეზად უნდა ჩაითვალოს, მაგრამ ეს მოსაზრება სათანადოდ არ იყო დასაბუთებული. მით უმეტეს, რომ ხსენებულ ავტორებს სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ტრადიციული კონცეფცია არ გადაუსინჯავთ. დანაშაულის გამო წარმოშობილი ურთიერთობისა და სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგების კანონზომიერებებს შორის ლოგიკური კავშირი შეუძლებელია. ეს იმასაც ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის

მეცნიერების საგნის პრობლემა სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობისაგან მოწყვეტით გადაწყდეს, რაც საზოგადოებრივი პრაქტიკისაგან მეცნიერების მოწყვეტის დაუშვებელი ტენდენციაა. პირიქით, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც პრაქტიკული ურთიერთობა, რომელიც სისხლისსამართლებრივი რეგულირების სპეციფიკაზე მიუთითებს, მეთოდოლოგიური გზაა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნისაკენ. სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც ურთიერთობა სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის, რომელიც დანაშაულთა თავიდან აცილების მიზანს ისახავს, სისხლის-სამართლის მეცნიერებას ვერ დააფუძნებს, მაგრამ ამ მეცნიერების საგნის ელემენტია. ეს დასტურდება იმით, რომ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა ლოგიკურად მოითხოვს მოწესრიგების შესაბამის მეთოდებს, ე.ი. სისხლის სამართლის ნორმათა სისტემას, რომელიც სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების კვალობაზე იქმნება. სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება კი სისხლის სამართლის პრინციპებს მოითხოვს. სისხლის სამართლის პრინციპების გაცნობიერების კვალობაზე გახდა შესაძლებელი სისხლის სამართლის მეცნიერება. სისხლის სამართლის პრინციპებისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების ეს გენეტიკური კავშირი შეიძლება აღმოვაჩინოთ უკვე ჩეზარე ბეკარიას თხზულებაში, რომელიც, თავის მხრივ, გვიჩვენებს, რომ ავტორი აზროვნებს სისხლის სამართლის პრინციპებით, ხოლო მისი აზროვნების საგანია სისხლის სამართლის კანონშემოქმედება. ეს დასტურდება დიდი განმანათლებელი იდეების ძირითადი მიმართულებებითა და სულისკვეთებით. ანტიფეოდალური რევოლუციების ეპოქაში პროგრესულად მოაზროვნე ფილოსოფოსთა საზრუნავია ახალი, ბურჟუაზიული ეპოქის, შესაბამისი კანონშემოქმედება. ეს განსაკუთრებით ეხება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებას. ეს ისტორიული ფაქტი მეთოდოლოგიური გზაა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნისაკენ. სახელდობრ, შესაძლებელია ამ ისტორიული ფაქტის ლოგიკური რეკონსტრუქცია, რომელიც ისტორიულისა და ლოგიკურის ერთიანობის კვალობაზე გვიმტკიცებს, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერება ახალი, პროგრესული, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების ისტორიულმა აუცილებლობამ წარმოქმნა. მაშასადამე,

შეიძლება ამ ისტორიული ფაქტის გადმოტანა თანამედროვე ევითარებაზეც, რადგან სისხლის სამართლის მეცნიერების გენეზისი არ შეიძლება მის საგანზე არ მიუთითებდეს. ეს დასტურდება დანაშაულის ცნების სტრუქტურითაც.

სისხლის სამართლის თეორია სისხლის სამართლის ფილოსოფიისა და სისხლის სამართლის კერძო მეცნიერებისაგან შედგება. აქედანვე იღებს სათავეს სისხლის სამართლის თეორიის აგების ორი გზა. სისხლის სამართლის ფილოსოფიურ პრობლემატიკაში მთავარია სასჯელზე სახელმწიფოს უფლება. ამ პრობლემატიკის დასმა და გადაჭრა სისხლის სამართლის მეცნიერების საქმე არაა. ამიტომაც, რომ სისხლის სამართლის ფილოსოფიის პოზიციიდან პირველადია სასჯელის ცნება, რადგან სასჯელის ცნებისა და არსის ჩვენების გარეშე სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების დასაბუთება ან უარყოფა შეუძლებელია. სისხლის სამართლის მეცნიერების პოზიციიდან კი პირველადია დანაშაულის ცნება და არა სასჯელის ცნება. სისხლის სამართლის მეცნიერება დანაშაულის ცნებით იწყებს და სასჯელის ცნებით ამთავრებს, მაშინ, როდესაც სისხლის სამართლის ფილოსოფია სასჯელის ცნებიდან იწყებს, განაზოგადებს სისხლის სამართლის მეცნიერების მონაცემებს და გააკეთებს დასკვნებს, რომელთაც ღიდი მნიშვნელობა აქვთ თავად სისხლის სამართლის მეცნიერების დაფუძნებისათვის. რაკი სისხლის სამართლის მეცნიერების პოზიციიდან დანაშაულის ცნება პირველადი და ამოსავალია, იგი არ შეიძლება სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანზე არ მიუთითებდეს. დანაშაულის ნორმატიულ ცნებაში საზოგადოებრივი საშიშროების ნიშანი მიუთითებს საზოგადოებაზე, მართლწინააღმდეგობის ნიშანი – სახელმწიფოზე, ხოლო ბრალეულობის ნიშანი – პიროვნებაზე, როგორც სისხლის სამართლის სუბიექტზე, რომლის შესაძლო ბრალეული ქმედება კრიმინალიზაციის ობიექტია და აზრს აძლევს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს კანონშემოქმედებით ურთიერთობას. ეს კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა არის კიდევ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი. ეს დასტურდება იმითაც, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა მოწესრიგებულია სისხლის სამართლის პრინციპებით, რომელთა შესაბამისად ხდება სისხლის სამართლის

კანონის შემუშავება. სისხლის სამართლის კანონის შემუშავება შემოქმედებითი პროცესია. ამიტომ გამართლებულია „სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების“ ცნება, რომელიც სისხლის სამართლის მეცნიერული შემოქმედებისაგან მოწყვეტით შეუძლებელია, მაგრამ ის მაინც პრაქტიკული შემოქმედების სახეა და თავისი სპეციფიკით ხასიათდება.

მეცნიერული შემოქმედება და კანონშემოქმედება ერთმანეთს არ აუქმებენ. სისხლის სამართლის კანონის შექმნა რომ შემოქმედებითი პროცესია, დასტურდება ხელოვნებასთან სამართლის ზოგიერთი ანალოგიით, რადგან მხატვრული შემოქმედება დავას არ იწვევს. ეს ანალოგია ესთეტიკისა და სამართლის მეცნიერების ურთიერთობის საფუძველია, თუმცა სამართალი, როგორც სულიერი კულტურის ფენომენი და ნაწილი, კულტურის სისტემაში თანაარსებობს და ამ მხრივ სამართლის მეცნიერება კულტურის ფილოსოფიასაც ემიჯნება.

სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა თავისი არსით იურიდიული ურთიერთობაა. იგი, ჯერ ერთი, განსაზღვრულია სამართლის მემკვიდრეობითობის კანონით; მეორეც, სამართლის სისტემაში სისხლის სამართლის ადგილის კანონით; მესამეც, მოწესრიგებულია კონსტიტუციური ნორმებით და ამ აზრით კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა სპეციფიკური სამართლებრივი ურთიერთობაც ზდება; მეოთხე, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა განპირობებულია სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის ბუნებითაც, რადგან დანაშაულთა თავიდან აცილება, რომელიც სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის მიზანია, შესაბამის სისხლის სამართლებრივ ნორმებს მოითხოვს. ეს ნორმები გამოხატავენ სისხლის სამართლებრივი რეგულირების მეთოდებს, ხოლო სისხლის სამართლის ნორმები სისხლის სამართლის კანონში გამოიხატებიან. სისხლის სამართლის კანონი კი სისხლის სამართლის კანონშემოქმედების პროდუქტია. მაშასადამე, სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა და სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა ერთიანია, როგორც ერთიანია არსება და მოვლენა. ამ ერთიანობაზე ფუძნდება კიდევ სისხლის სამართლის მეცნიერება, როგორც იურიდიული მეცნიერება.

სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობისა და სისხლისსამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის ერთიანობა გადმოცემულია საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის პირველსავე მუხლში. ამ მუხლის დაკვირვებული ანალიზი თავიდან აგვაცილებდა მრავალ სამწუხარო გაუგებრობებს. ამიტომ ხსენებული მუხლი, თავისი ძირითადი იდეით, შემონარჩუნებულ უნდა იქნეს საქართველოს სისხლის სამართლის ახალ კოდექსში.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა ბუნებრივად აღძრავს ხოლმე მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის მეცნიერების ადგილის პრობლემასაც, რადგან მეცნიერების განვითარებადი ტენდენცია მისი საგნის შესახებ თეორიის განვითარებასაც მოითხოვს. ეს იმასაც ადასტურებს, რომ მეცნიერების საგნის პრობლემის საბოლოო გადაჭრა შეუძლებელია. შეიძლება მივუთითოთ მეცნიერების საგანზე მხოლოდ მეცნიერების განვითარების ამა თუ იმ ეტაპის შესაბამისად. რამდენადაც მეცნიერება მეცნიერებათა სისტემაში არსებობს და ვითარდება, მეცნიერებათა ურთიერთობის კვლევაც მეცნიერების საგნის კვლევაა, რადგან მეცნიერებათა მიმართების მიჯნაზე ახალი პრობლემატიკის აღმოჩენა ყოველთვისაა შესაძლებელი. სისხლის სამართლის მეცნიერება თანაარსებობს არა მარტო სოციალურ მეცნიერებათა სისტემაში, არამედ ბუნებისმეტყველურ მეცნიერებათა სისტემაშიც. მაგრამ მეცნიერებათა სისტემაში სისხლის სამართლის მეცნიერების ადგილის პრობლემა დამოუკიდებელ კვლევას მოითხოვს, თუმცა მეცნიერებათა ურთიერთობაში განსაზღვრული მაინც მეცნიერების საგანია. ჩვენც ამ პრობლემის ძირითადი ასპექტების წარმოჩენა გვინდოდა. ცხადია, მეცნიერების საგნის პრობლემა ბუნებრივად აღძრავს მეცნიერების მეთოდოლოგიურ პრობლემატიკასაც, მაგრამ ეს პრობლემატიკაც შემდგომ დამუშავებას მოითხოვს.

ПРЕДМЕТ НАУКИ УГОЛОВНОГО ПРАВА

РЕЗЮМЕ

Работа посвящается проблеме предмета науки уголовного права. Во введении работы обосновывается актуальность указанной проблемы, так как она относится к числу малоразработанных проблем. Тем более, что текущие в Грузии правовые реформы подлежат глубокому научному осмыслению. Однако, проблема предмета науки уголовного права является исключительно сложной и многогранной, в некоторой степени даже парадоксальной. Так, например, известно, что научное познание является бесконечным. Следовательно, бесконечным должно быть и познание предмета науки. С этой точки зрения ясно, что разрешение проблемы предмета науки означало бы логическое завершение самой науки. Но тогда попытки ее разрешения не имеют смысла, хотя неразрешимых проблем в науке не бывает. Более того, частные науки не обладают способностью самосознания или рефлексии. Поэтому проблема их предмета переходит в область их методологических, методологических проблем, одновременно требуя детальной ориентации в их „внутренних“ проблемах.

Первая глава работы посвящается анализу взглядов на предмет науки уголовного права. Не претендуя на исчерпывающий анализ литературы по указанной проблеме, автор все же предпринимает попытку дать оценку взглядам на предмет указанной науки криминалистов различных эпох и различных направлений / дореволюционной России, советских и некоторых немецких криминалистов нынешнего столетия/. В результате анализа литературы автор приходит к выводу, что предметом науки уголовного права считалось: преступление и наказание; понятия о преступлениях и

наказаниях; уголовно-правовые отношения, возникаемые по поводу совершения преступления.

По мнению автора, в указанных выше положениях предмет науки уголовного права вовсе не отражен. Во-первых, преступление и наказание никак не могут составлять предмет науки уголовного права, так как предмет науки не лежит на поверхности явлений. Во-вторых, тем более не могут составлять предмет указанной науки понятия о преступлениях и наказаниях, так как понятие как одна из логических форм научной мысли без предмета отражения образоваться не может. В-третьих, совершение преступления никак не может порождать уголовно-правовые отношения, так как „преступление“ с юридической точки зрения считается совершенным лишь тогда, когда оно установлено вступившим в законную силу обвинительным приговором суда. Вслед за обращением к исполнению назначенного судом наказания возникают уголовно-исполнительные, а не уголовно-правовые отношения.¹

Во второй главе рассматриваются методологические вопросы предмета науки уголовного права. Во-первых, наука уголовного права является частной, отраслевой юридической наукой, лишенной способности самосознания или рефлексии. Поэтому, предмет указанной науки может решаться на уровне философии и логики наук. Во-вторых, науке

¹ По проблемам уголовно-правовых отношений автором опубликована монография („Предмет уголовного права“ Тб., 1997. (на груз. яз.), в которой автор обосновывает положение о том, что предмет уголовного права выражается в общерегулятивных общеправовых уголовно-правовых отношениях, возникаемых в момент вступления уголовного закона в силу между государством и каждым деликтоспособным членом общества. Эти отношения представляют собой юридические формы осуществления правомерных поведения. Тем самым предупреждаются преступления и, следовательно, реализуются задачи охраны определенных общественных отношений от преступных посягательств. Совершение же преступления порождает негативную уголовную ответственность, затрагивающую вопрос о методе уголовного права. Угроза наказанием вслед за неотвратимостью последнего активно воздействует на профилактическую эффективность уголовно-правовых отношений.

уголовного права исторически и логически предшествоует уголовное право, которое с самого начала обозначало регулируемую им действительность. Поэтому мы вынуждены теоретическое знание об уголовном праве именовать „наукой“, тогда как было время, когда в его научности серьезно сомневались. Неудобность терминологического характера не подлежит сомнению. Однако наука уголовного права является наукой „нормы“, а не наукой „факта“. Это обстоятельство порождает трудности ее обоснования. В частности, если она остается в рамках нормы, то может сохранить в себе статус юридической науки. Но в этом качестве ей будет угрожать опасность догматизма и нормативизма. Если же она попытается выйти за рамки норм, то ей будут угрожать опасности социологизма, объективизма, психологизма и т.д. Во избежание этих опасностей следовало бы обосновать „логос“ науки уголовного права. Речь, следовательно, идет о законах, действующих в ее предмете. С этой точки зрения особое значение имеет закон места уголовного права в нормативной системе общества, так как законодатель должен принимать уголовный закон с учетом всей нормативной системы общества. Специфическим проявлением этого закона является аксиологический закон перераспределения правовых ценностей в системе права. С этой точки зрения понятно, что в материальной системе права уголовное право занимает самое крайнее место, так как в его нормах выражаются самые минимальные требования, ниже которых правовые требования не бывают. Вот почему преступление есть самая крайняя разновидность правонарушения, а наказание - самая крайняя мера государственного принуждения. В силу указанных крайностей уголовное право часто служило и служит предметом весьма крайних суждений и не только со стороны профессиональных криминалистов. Избавиться от этих крайних суждений наука

уголовного права может благодаря открытию законов, действующих в ее предмете. С этой точки зрения обращает на себя внимание и закон внутренней организации норм и институтов уголовного права, так как и этот закон предопределяет законодательную деятельность государства. Наконец, и закон преемственности уголовного права вынуждает законодателя считаться с правовым опытом прошлого, в том числе с опытом уголовного правотворчества. Все эти и другие возможные законы, действующие в области уголовного законотворчества, могут обосновать науку уголовного права. В-третьих, в работе критикуется положение о том, что наука уголовного права является системой уголовно-правовых представлений, взглядов и идей о преступлениях и наказаниях. Обосновывается, что „представление“ - настолько низкая ступень сознания, что на его основе „наука“ обосноваться не может. „Взгляд“ - сравнительно высшая ступень сознания, но и он не может характеризоваться признаками науки - особостью языка, строгостью обоснования и т.д. „Идеи“ возникают на самой высшей ступени сознания и с этой точки зрения выходят за рамки частных наук, хотя без определенных идей и частные науки не могут развиваться. Однако если вспомним исторический генезис науки уголовного права, то нетрудно констатировать, что ее возникновению предшествовали идеи выдающихся философов и просветителей /Марат, Дидро, Вольтер и т.д.). Даже сам Чезаре Беккария, автор знаменитой работы по уголовному праву /„О преступлениях и наказаниях“/, открыто заявляет о влиянии этих идей на создание указанной работы. Действительно, под влиянием этих идей Чезаре Беккария открывает и всемирно провозглашает основные принципы уголовного права, которые, по замыслу автора, адресуются законодателю, чтобы по их требованию принимались совершенно новые,

прогрессивные уголовные законы.

Отсюда можно заключить, что Чезаре Беккария размышляет посредством принципов уголовного права /как посредством определенных идей/, а предметом его мышления является уголовное законотворчество. Если Беккария является автором первой систематизированной научной работы по уголовному праву, как об этом принято утверждать, то тогда, исходя из методологического принципа единства исторического и логического, можно, хотя бы коротко, реконструировать исторический генезис науки уголовного права и с этой точки зрения решить проблему ее предмета. Тем более, что в эпоху антифеодальной, буржуазной революции философы часто обращались к проблемам уголовного законотворчества.

В работе подчеркивается, что современная наука уголовного права является системой, прежде всего, уникальных понятий, в деле образования которых историческая заслуга принадлежит классической школе уголовного права. Однако это вовсе не меняет исторического генезиса и предмета науки уголовного права. В-третьих, в работе предпринимаются попытки разграничить науку уголовного права от философских проблем уголовного права. В частности, общеизвестно, что т.н. „право государства на наказание“ очень часто служило предметом оживленных дискуссий. К сожалению, этот вопрос очень часто признавался вопросом науки уголовного права, что до сих пор не дает возможности правильно понять природу указанной науки и решить проблему ее предмета. Действительно, вопрос о том, откуда дается государству право на установление преступности и наказуемости определенных деяний людей, может решаться именно с философской точки зрения. Тем более, что преступность объективно обусловлена, а обоснование уголовной ответственности без обращения к идее свободы

является невозможным. В-пятых, в работе речь идет о способах построения двух различных теоретических систем. В частности, вопрос о праве государства на наказание может решаться лишь в том случае, если глубоко и всесторонне рассматриваются понятия и сущности, смысл и назначение наказания. Понятно, что с этой точки зрения понятие наказания становится исходным, первичным понятием. Лишь после оправдания наказания и могут быть выбраны деяния, подлежащие криминализации. С этой точки зрения же понятие „преступление“ становится вторичным, производным от понятия наказания. Отсюда следует, что с точки зрения философии уголовного права исходным, первичным понятием является понятие наказания, а с точки зрения науки уголовного права таковым является понятие преступления. И это понятно, так как наука уголовного права никак не может сомневаться в основах карательной деятельности государства, тогда как сомнения относительно карательных прав государства, естественно, порождает философский подход.

Таким образом, наука уголовного права начинается понятием преступления, тогда как философия уголовного права, напротив, начинается понятием наказания, обобщает и данные науки уголовного права и делает выводы, имеющие важное значение как для формирования прогрессивной системы уголовного права, так и для обоснования науки уголовного права. В-шестых, в работе критикуется понятие „социология уголовного права“, так как в нем очень часто подразумевают применение социологических методов в области науки уголовного права. Подчеркивается, что как применение философских методов в науке права не может порадовать философию права, так и применение социологических методов в области этих наук не может породить социологию права. Социология права является возможной

только в том случае, когда особо исследуются социальные причины и результаты права, когда право рассматривается в социальной структуре общества аналогично социологии культуры, науки, семьи и т.д. В-седьмых, в работе рассматриваются вопросы, касающиеся особенности и познавательной возможности науки уголовного права. Не затрагивая по существу вопроса о противоположности эмпиризма и рационализма, автору все же пришлось утверждать, что наука уголовного права, хотя и не является чисто эмпирической наукой, однако без определенных эмпирических данных познание и в этой науке оказалось бы невозможным. С этой точки зрения следовало бы вспомнить беспощадную критику со стороны прогрессивно мыслящих философов кровавой практики феодальной юстиции, так как такая критика без анализа практики применения уголовного закона была бы невозможной. Однако следует подчеркнуть и то, что критика затем поднялась до уровня законодательства. При этом предполагалось и действие уголовного закона. Отсюда следует, что в область познавательной активности субъекта науки уголовного права входит практика создания, действия и применения уголовного закона. Речь идет о познании смысла деятельности субъектов юридической практики. В частности, уголовный закон создается законодателем; действие уголовного закона обеспечивается субъектом уголовного права через его правомерные поведения; в случае же совершения им преступления возникает необходимость применения уголовного закона со стороны предварительного следствия и суда. Познание же смысла деятельности указанных субъектов требует применения метода понимания. Так, например, при посредственном исполнении фактически подстрекатель юридически именуется исполнителем. Понятие истины с таким переименованием вещей не совместимо.

Однако отсюда вовсе не следует, что такое „переименование вещей“ является ложным, так как оно имеет вполне определенный практический смысл. Это значит, что наука уголовного права не должна ограничиться только гносеологическим подходом.

В работе подчеркивается, что для обоснования науки уголовного права решающим является познание смысла законодательной деятельности государства. Нет никакой случайности и в том, что первичным, исходным понятием науки уголовного права является понятие преступления. Это значит, что исходя из законодательного понятия преступления можно сделать обратный вывод о предмете указанной науки.

В третьей главе работы предпринимаются попытки решить проблемы предмета науки уголовного права. С этой точки зрения рассматривается структура законодательного понятия преступления, полагая, что она выражает взаимоотношения между обществом, государством и личностью, складываемые по поводу уголовного законотворчества. В данном аспекте рассматриваются традиции чисто формальных определений понятия преступления, в том числе и в немецкой уголовно-правовой литературе /состав преступления, противоправность и вина/. Подчеркивается, что преступление в действительности может совершаться через совершение деяния, соответствующего законодательному составу преступления. На стадии судебного рассмотрения уголовного дела обычно встают и вопросы о противоправности и вине. Однако как быть с тем, что деяния преступлением со стороны суда оцениваются на основании его законодательной оценки? С этой точки зрения ясно, что „преступление“ уже обозначается в уголовном законе как результат законодательной деятельности государства. По этой логике понятие преступления предшествует понятию состава преступления,

а не наоборот. Поскольку „преступление“ в уголовном законе обозначается как результат законодательной деятельности государства, постольку возникает вопрос о природе и критериях криминализации. Действительно, на основании чего криминализирует деяния законодатель? К сожалению, сторонники чисто формальных определений понятия преступления на этот важный вопрос ответа не дают. Поэтому получается, что противоправность становится чисто формальным признаком преступления, вполне оторванным от социальной сущности деяния. С этой точки зрения кража иголки и кража верблюда - одинаково противоправны. Понятно, что по этой логике противоправность никак не может выражать преступную сущность деяния, тогда как законодатель с самого начала решает вопрос о противоправности, т.е. вопрос о том, какие именно деяния должны признаваться преступлениями, и лишь после этого приступает к созданию составов преступлений. Поэтому автору представляется, что не следует замалчивать общественную оценку деяний, подлежащих криминализации. Даже самое антидемократическое государство вынуждено учитывать общественную значимость деяний людей. Отсюда следует, что нельзя не считаться с понятием „общественной опасности“, так как в нем выражается оценка деяний обществом с точки зрения действующей в нем иерархии ценностей. Признак „уголовной противоправности“ в законодательном понятии преступления выражает уголовно-правовую оценку деяния преступлением со стороны государства. Единство общественной опасности и уголовной противоправности в законодательном понятии преступления выражает единство общественных и государственных оценок деяний людей. Речь идет о законотворческих отношениях между обществом и государством. Эти уголовно-законотворческие отношения составляют предмет науки

уголовного права. Это подтверждается и признаком „виновности“ в законодательном понятии преступления, так как в этом признаке выражается личность как потенциальный субъект уголовного права, антиобщественные деяния которого составляют объект криминализации и придают смысл законотворческим отношениям между обществом и государством.

Таким образом, законодательное понятие преступления как результат законотворческих отношений между обществом, государством и личностью отражает предмет науки уголовного права.

В работе подчеркивается, что известные признаки преступления должны приписываться не поведению, в психологическом понимании этого понятия, а именно способу осуществления психологического поведения, т.е. мотива и цели /Б.В. Хорнабуджели/. Действительно, общественно опасным, противоправным, виновным, наказуемым и аморальным может быть именно определенный способ осуществления мотива и цели, а не сами мотив и цель.

В работе подчеркивается, что взаимоотношения между обществом, государством и личностью на каждом этапе исторического развития являются объективными. С этой точки зрения понятно, почему в бывшем СССР законы принимались в духе чиновничества, хотя всемирно заявлялось, что „советские законы выражают волю советского народа“. В силу особенностей исторического развития советскому обществу не удавалось контролировать деятельность государства и в области законотворчества. Однако, государство обладает определенной самостоятельностью и поэтому следует учитывать особенность его положения при решении вопросов законотворчества. Личность же обладает правом активно участвовать в

законотворческих отношениях, а общество и государство должны обеспечить условия для свободных законотворческих отношений. Тем более, что после принятия уголовного закона личность должна исполнять его.

В четвертой главе рассматриваются вопросы о природе и границах уголовно-законотворческих отношений. Во-первых, обосновывается положение о том, что принципы уголовного права регулируют не процесс назначения наказания, как это понималось по логике уголовно-правовых отношений, возникаемых якобы по поводу совершения преступления, а именно уголовно-законотворческие отношения. Необходимо подчеркнуть, что генетическая связь между принципами уголовного права и наукой уголовного права не подлежит сомнению. А это лишний раз доказывает, что предметом науки уголовного права являются уголовно-законотворческие отношения. Законность /аналогия или легальность/, принцип деяния как объекта криминализации, точные формулировки психологических признаков вины, дифференциация мер наказания с целью их индивидуализации, справедливость, гуманизм, патриотизм... обращаются /адресуются/ к законодателю, чтобы уголовные законы принимались согласно требованиям указанных выше принципов уголовного права. Правда, существуют и более общие принципы криминализации /политическая целесообразность, научная обоснованность и т.д./, однако в данном аспекте главное то, что принципы уголовного права обладают предметом регулирования. Во-вторых, в работе на основании философского понятия „творчество“ обосновывается положение о том, что процесс создания норм права является разновидностью практического творчества. С этой целью используется и аналогия с художественным творчеством, т.е. обосновывается, что между правом и искусством имеются некоторые аналогичные

признаки. В частности, как право, так и искусство выражают ценностно-практические отношения человека к внешнему миру. Если норма права является формой выражения правовой ценности, то художественный образ выражает эстетическую ценность. В силу ценностного содержания указанных явлений они абсолютно завершаются, тогда как в науке абсолютно завершённое познание является невозможным. В силу их абсолютной завершенности, они изменяются реже, притом только их авторами - законодателем и художником, тогда как научные идеи одних обычно развиваются другими, хотя индивидуальность научного творчества тоже не подлежит сомнению. Более того, как норма права, так и художественный образ представляют собой индивидуальные и неповторимые явления, так как не существует двух одинаковых норм права /иногда возникаемая коллизия норм подлежит преодолению/, так же, как не существует двух одинаковых художественных образов. А индивидуальность и неповторимость указанных явлений с необходимостью требуют творческого подхода к их созданию. Однако аналогия между правотворчеством и художественным творчеством проявляется и в методах творчества /моделирование, конструирование и т.д./, что особо важно при конструировании составов преступлений. Так, что творческий характер создания норм права не подлежит сомнению. Тем более, что нормы права никак не могут быть непосредственно выведены как из научных положений, так и из объективной действительности. Правда, современное законотворчество в отрыве от науки не представляется возможным, однако следует подчеркнуть, что если наука выражает теоретическое отношение человека к внешнему миру, то право есть выражение ценностно-практических отношений. По этой логике научные идеи в нормах права материализуются только благодаря их

переводу на язык практики. Тем более, что законодатель является субъектом общественной практики, руководствуясь идеалами права; последние превращаются в идеи права; идеи превращаются в принципы права, а на основании принципов образуются и нормы права. Так что „строительным материалом“ нормы права является правовая ценность как основание оценки.

В-третьих, в работе обосновывается положение о том, что уголовно-законотворческие отношения представляют собой юридические отношения, так как они регулируются принципами уголовного права; законом преемственности уголовного права; законом места уголовного права в системе права; нормами Конституции, регулируемыми законотворческие отношения вообще. С этой точки зрения обращает на себя внимание закон Грузии „О нормативных актах“ /1996/. Наконец, законодательная деятельность государства предопределяется и задачей уголовно-правового регулирования. С этой точки зрения речь, прежде всего, идет об уголовно-правовых отношениях, выражающих предмет уголовного права. Характер норм уголовного права предопределяется предметом уголовно-правового регулирования. Действительно, большинство преступлений совершаются путем активных действий, против которых законодатель прибегает к запретам. Против же возможности совершения преступлений путем бездействий законодатель прибегает к методу позитивного обязывания. Так что цель предупреждения преступлений по существу предопределяет характер уголовного законотворчества. Отсюда следует, что уголовно-законотворческие отношения в отрыве от уголовно-правовых отношений складываться не могут. И это естественно, так как предмет науки уголовного права в отрыве от предмета уголовного права обосноваться не может.

Уголовно-правовые отношения сами по себе не могут обосновать науку уголовного права, однако именно они ведут нас к предмету указанной науки, как явления обычно ведут к их сущности. Понятно, что уголовно-правовые отношения и уголовно-законотворческие отношения, т.е. предмет уголовного права и предмет науки уголовного права, едины, как едины явления и сущность. На этом единстве и обосновывается наука уголовного права как юридическая наука.

В последнем параграфе проблема предмета науки уголовного права рассматривается с учетом развивающейся тенденции указанной науки. Подчеркивается, что предмет науки, с одной стороны, является основой взаимоотношения наук, а, с другой стороны, уточняется вслед за исследованием самой науки в системе наук. На современном этапе развития науки уголовного права, исходя из ее исторического генезиса, все же можно утверждать, что ее предметом являются уголовно-законотворческие отношения, складывающиеся между обществом, государством и личностью. Законодательное понятие преступления как результат законодательной деятельности государства отражает именно указанные выше законотворческие отношения. Тем более, что понятие преступления является исходным, первичным понятием науки уголовного права, а подобные понятия отражают самую существенную закономерность наук.

Правда, вопросы законотворчества обычно рассматриваются на уровне общей теории государства и права и в этом плане могут рассматриваться и вопросы об уголовном законотворчестве, однако крайнее место уголовного права в системе материального права предопределяет особый характер проблем, возникаемых по поводу уголовного законотворчества. Об этом свидетельствуют даже особые понятия /„криминализация“ и „декриминализация“/ по

существу характеризующий процесс уголовного законотворчества. Правда и то, что результаты законотворчества имеют большое значение в любой отрасли права, однако, отсюда вовсе не следует, что проблемы законотворчества одинаково затрагивают интересы всех юридических наук. Нельзя, например, утверждать, что предметом науки гражданского права являются гражданско-законотворческие отношения. То, что общая теория государства и права не может уклониться от исследования общих проблем правотворчества, объясняется особым местом этой науки в системе юридических наук, а то, что уголовно-законотворческие отношения составляют предмет науки уголовного права, объясняется особым местом уголовного права в системе права.

В работе подчеркивается, что уголовно-законотворческие отношения должны изучаться с точки зрения философии, социологии, психологии, социальной психологии, криминологии и т.д. Однако, проблема места науки уголовного права в системе наук подлежит дальнейшему изучению.

В работе излагаются общие и краткие выводы.

Der Gegenstand der Strafrechtswissenschaft

Zusammenfassung

Das Werk ist dem Problem des Gegenstandes der Strafrechtswissenschaft gewidmet. In der Einführung ist die Aktualität der erwähnten Frage begründet, indem der Autor auf ihre Wenigerforschtheit hinweist. In dieser Hinsicht muß man auch jenen Umstand akzentuieren, daß die in Georgien laufenden Rechtsreformen dem gründlichen wissenschaftlichen Erfassen zu unterziehen sind. Das Problem des Gegenstandes der Strafrechtswissenschaft erweist sich aber als äußerst kompliziert und vielseitig, in gewissem Grade sogar als paradox. So zum Beispiel ist es bekannt, daß die wissenschaftliche Erkenntnis unendlich ist. Dementsprechend soll auch die Erkenntnis des Wissenschaftsgegenstandes unendlich sein. Aus dieser Schau heraus ist es klar, daß die Lösung des Problems des Wissenschaftsgegenstandes den logischen Abschluß der Wissenschaft selbst bedeuten würde. Aber in diesem Fall hat jeder Versuch seiner Lösung keinen Sinn, obgleich es in der Wissenschaft keine unlösbaren Probleme gibt. Außerdem besitzen die Spezialwissenschaften die Fähigkeit zum Selbstbewußtsein und zur Reflexion nicht. Deshalb geht das Problem ihres Gegenstandes ins Gebiet ihrer metatheoretischen, methodologischen Probleme über und erfordert gleichzeitig die ausführlichen Orientierungen auf ihre „inneren“ Probleme.

Das erste Kapitel besteht aus der Analyse der Anschauungen über den Gegenstand der Strafrechtswissenschaft. Obwohl der Autor keinen Anspruch auf die erschöpfende Analyse der entsprechenden Literatur hat, bemüht er sich trotzdem den Ansichten der Kriminalisten verschiedener Epochen und verschiedener Richtungen eine Einschätzung zu geben (darunter sind die Kriminalisten des vorrevolutionären Rußlands und der Sowjetunion, auch einige deutschen Kriminalisten). Infolge dieser Untersuchung kommt der Autor zum Ergebnis, daß man als Gegenstand der Strafrechtswissenschaft hielt: Verbrechen und Strafe; Begriffe des Verbrechens und der Strafe; strafrechtliche Beziehungen, die aus der Begehung des Verbrechens erstehen.

Der Autor ist der Auffassung, daß sich der Gegenstand der Strafrechtswissenschaft in den obenangeführten Thesen gar nicht zeigt. Erstens können Verbrechen und Strafe auf keinen Fall den Gegenstand der Strafrechtswissenschaft darstellen, denn der Wissenschaftsgegenstand liegt nicht auf der Oberfläche der Erscheinungen. Zweitens können die Begriffe des Verbrechens und der Strafe um so mehr nicht den Gegenstand der Strafrechtswissenschaft verkörpern, weil der Begriff als eine der Formen des wissenschaftlichen Denkens ohne Widerspiegelungsgegenstand nicht entstehen kann. Drittens kann die Begehung eines Verbrechens ganz und gar nicht die strafrechtlichen Beziehungen hervorrufen, da das „Verbrechen“ vom rechtlichen Gesichtspunkt aus nur dann als begangen anerkannt wird, wenn der Schuldspruch schon rechtskräftig geworden ist. Im Laufe der Urteilstvollziehung treten die strafrechtlich - vollstreckenden und selbst die strafrechtlichen Beziehungen hervor.¹

Im Werk sind besonders analysiert die Versuche der gewissen Kriminalisten den Gegenstand der Strafrechtswissenschaft mit den Gesetzmäßigkeiten des Aufbaues der Strafrechtsgesetzgebung zu verbinden (M.I.Kowaljew, W.N.Kudrjawzew, J.A. Demidow, O.F.Schischow). Es ist hervorgehoben, daß diese Versuche weiterzuentwickeln sind, was in erster Linie dadurch bedingt ist, daß die oben erwähnten Autoren gar nicht klargestellt haben, um welche Gesetzmäßigkeiten es sich beim Aufbau der Strafrechtsgesetzgebung handelt. Außerdem darf der

¹ Über die Probleme der strafrechtlichen Beziehungen hat der Autor eine Monografie veröffentlicht („Der Strafrechtsgegenstand“, Tbilissi 1997, in der georgischen Sprache), wo er den Satz darüber motiviert, daß sich der Strafrechtsgegenstand in den allgemeinpräventiven Strafrechtsverhältnissen äußert, die zwischen dem Staat und jedem deliktstfähigen Subjekt beim Inkrafttreten des Strafgesetzbuches auftauchen. Diese Verhältnisse stellen die Rechtsformen der Realisierung des rechtmäßigen Verhaltens vor. Damit werden die Verbrechen verhindert und folglich die Aufgaben des Schutzes der bestimmten gesellschaftlichen Beziehungen gegen die verbrecherischen Eingriffe erfüllt. Die Begehung des Verbrechens bringt dagegen die negative Strafrechtsaufstellung hervor, die die Frage der Strafrechtmethode betrifft: Strafandrohung und Unvermeidlichkeit der Strafe beeinflussen tätig die vorbeugende Wirksamkeit der Strafrechtsverhältnisse.

Wissenschaftsgegenstand auf die in dieser Wissenschaft wirkenden Gesetze nicht gebracht werden.

Im zweiten Kapitel betrachtet der Autor die methodologischen Fragen des Gegenstandes der Strafrechtswissenschaft. Erstens ist die Strafrechtswissenschaft eine spezielle Zweigwissenschaft, die keine Fähigkeit zum Selbstbewußtsein oder zur Reflexion besitzt. Deswegen muß das Problem des Gegenstandes der gegebenen Wissenschaft auf dem Niveau der Philosophie und Logik der Wissenschaften gelöst werden. Zweitens geht das Strafrecht - das zuerst mit der strafrechtlich geregelten Wirklichkeit identifiziert war - logisch und historisch der Strafrechtswissenschaft voran. Darum sind wir gezwungen das theoretische Wissen um das Strafrecht als „Wissenschaft“ zu definieren, obwohl man sich früher an seiner Wissenschaftlichkeit ernstlich zweifelte. Die terminologische Problemhaftigkeit ist hier unbestreitbar. Die Strafrechtswissenschaft ist aber die Wissenschaft der „Norm“ und nicht der „Tatsache“. Dieser Umstand zieht nach sich die Schwierigkeiten, die mit ihrer Begründung verbunden sind. Wenn sie im Rahmen der Norm bleibt, so kann sie den Status der Rechtswissenschaft behalten. Doch in dieser Eigenschaft wird sie der Gefahr des Dogmatismus und Normativismus ausgesetzt sein. Wenn sie aber über den Rahmen der Norm hinausgeht, wird sie von Soziologismus, Objektivismus usw. bedroht sein. Um dieser Gefahr zu entinnen, muß man den „Logos“ der Strafrechtswissenschaft fundieren. Die Rede ist selbstverständlich von den bezüglich seines Gegenstandes wirkenden Gesetzen. Von diesem Standpunkt aus ist von besonderer Bedeutung die Stelle des Strafrechts im Normensystem der Gesellschaft, denn der Gesetzgeber kann das Strafgesetz nur unter Berücksichtigung des gesamten Normensystems der Gesellschaft annehmen. Die spezifische Äußerung dieses Gesetzes ist das axiologische Prinzip der Umverteilung der rechtlichen Werte im Rechtssystem. In dieser Beziehung ist es deutlich, daß das Strafrecht im materialen Rechtssystem den letzten Platz belegt, weil in seinen Normen die Forderungen ausgedrückt sind, niedriger deren es überhaupt keine Rechtsforderungen gibt. Gerade aus diesem Grund ist das Verbrechen die äußerste (niedrigste) Art der Rechtsverletzung und

die Strafe - die äußerste (niedrigste) staatliche Zwangsmaßnahme. Infolge der genannten Extreme dient das Strafrecht als Objekt der ziemlich gegensätzlichen Urteile, und nicht nur seitens der professionellen Kriminalisten. Die Strafrechtswissenschaft kann diese gegensätzlichen Urteile nur durch die Bezug auf seinen Gegenstand wirkenden Gesetze loswerden. In dieser Hinsicht zieht auf sich Aufmerksamkeit auch das Gesetz der inneren Organisation der Strafrechtsnormen und -institute, insofern auch dieses Gesetz die gesetzgebende Tätigkeit des Staates prädestiniert. Schließlich ist der Gesetzgeber durch das Gesetz der strafrechtlichen Kontinuität gezwungen, die Rechtserfahrung der Vergangenheit, darunter auch die Erfahrung der strafrechtlichen Gesetzgebung, in Erwägung zu ziehen. Alle diese und anderen möglichen Gesetze, die auf dem Gebiet der strafrechtlichen Gesetzgebung wirken, können die Strafrechtswissenschaft begründen. Drittens wird im Werk die Behauptung darüber der kritischen Betrachtung unterzogen, daß die Strafrechtswissenschaft das System der strafrechtlichen Vorstellungen, Ansichten und Ideen über das Verbrechen und die Strafe darstellt. Es wird behauptet, daß die „Vorstellung“ solch eine niedrige Bewußtseinsstufe ist, daß auf Grund dieses Elementes die „Wissenschaft“ nicht begründet werden kann. Die „Ansicht“ bildet dagegen eine relativ hohe Bewußtseinsstufe, aber auch sie kennzeichnet sich nicht mit den Wissenschaftsmerkmalen (Besonderheit der Sprache, Strengheit der Begründung usw.). Die „Idee“ ihrerseits stellt die höchste Bewußtseinsstufe vor und infolgedessen geht über den Rahmen der Spezialwissenschaften hinaus, obschon sich auch die Spezialwissenschaften nicht ohne bestimmte Ideen entwickeln können. Wenn wir uns daneben an die historische Genesis der Strafrechtswissenschaft erinnern, wird es nicht schwer sein zu konstatieren, daß ihrer Entstehung die Ideen der hervorragenden Philosophen und Aufklärer (Marat, Diderot, Voltaire usw.) vorangingen. Sogar selbst Beccaria, der Autor des berühmten strafrechtlichen Werkes („Über die Verbrechen und Strafen“), weist deutlich auf den Einfluß dieser Ideen auf sein Werk hin. Gerade unter dem Einfluß dieser Ideen entdeckt und verkündet Beccaria weltweit die

Grundprinzipien des Strafrechts, die seiner Idee nach an den Gesetzgeber gerichtet sind, um solcherweise die Annahme der neuen, fortschrittlichen Strafgesetze zu bewirken.

Daraus kann man folgern, daß Beccaria auf Grund der Strafrechtsprinzipien (als auf Grund der bestimmten Ideen) urteilt, und der Urteilsgegenstand ist in diesem Fall die Strafgesetzgebung. Wenn Beccaria der Autor der ersten systematisierten wissenschaftlichen Arbeit über das Strafrecht ist, wie man es einstimmig anerkennt, so könnte man aus dem methodologischen Prinzip der Einheit des Historischen und Logischen ausgehend die geschichtliche Genesis der Strafrechtswissenschaft rekonstruieren (zum mindesten in seinen Hauptzügen) und das Problem seines Gegenstandes lösen. Hierzu ist es zu erwähnen, daß sich die Philosophen in den Epochen des Antifeudalismus und der bürgerlichen Revolutionen oft an die Probleme der strafrechtlichen Gesetzgebung wandten.

In der Arbeit ist es betont, daß die moderne Strafrechtswissenschaft vor allem das System der einzigartigen Begriffe bildet, deren Gestaltung das historische Verdienst der klassischen Strafrechtsschule ist. Es ändert aber nicht die geschichtliche Genesis und den Gegenstand der Strafrechtswissenschaft. Viertens hat der Autor in seinem Werk versucht die Strafrechtswissenschaft von den philosophischen Problemen des Strafrechts abzugrenzen. Insbesondere ist es allgemeinbekannt, daß das sogenannte „Recht des Staates auf Strafe“ sehr oft das Objekt der lebhaften Diskussionen war. Leider betrachtete man diese Frage in der Regel als Problem der Strafrechtswissenschaft, was die richtige Erkenntnis der Natur der gegebenen Wissenschaft und die Lösung des Problems seines Gegenstandes bis jetzt sehr erschwert. In der Tat kann die Frage darüber, woher der Staat das Recht auf die Feststellung des verbrecherischen Charakters und der Strafbarkeit eines bestimmten subjektiven Verhaltens hat, nur vom philosophischen Standpunkt aus gelöst werden. Zugleich ist die Kriminalität objektiv bedingt; die Motivierung der strafrechtlichen Verantwortlichkeit scheint uns aber unmöglich ohne Inbetrachtung der Freiheitsidee. Fünftens geht es im Werk um das Aufbauverfahren der

zwei verschiedenen theoretischen Systeme. Das Problem des Staates auf die Strafe kann nur dann betrachtet werden, wenn der Begriff der Strafe, ihr Wesen und ihre Funktion tief und allseitig erforscht sind. Es ist klar, daß der Begriff der Strafe infolgedessen ein Ausgangsbegriff wird. Nur dann, wenn die Strafe als solche gerechtfertigt ist, dürfen die kriminalisierbaren Handlungen ausgewählt werden. Daraus entnommen degradiert sich der Verbrechensbegriff zum Begriffe sekundärer Bedeutung, der aus dem Begriffe der Strafe abzuleiten ist. Also ist vom Standpunkt der Strafrechtsphilosophie aus der Begriff der Strafe der Ausgangsbegriff, während der Ausgangsbegriff vom Standpunkt der Strafrechtswissenschaft aus der Verbrechensbegriff ist. Und es ist kaum zu bestreiten, denn die Strafrechtswissenschaft darf die Gerechtigkeit der repressiven Tätigkeit des Staates gar nicht bezweifeln, wogegen die philosophische Strittigkeit dieser Frage eine Selbstverständlichkeit ausmacht.

Auf solche Weise beginnt die Strafrechtswissenschaft mit dem Verbrechensbegriff, während die Strafrechtsphilosophie mit dem Begriff der Strafe angefangen wird, - sie (die Strafrechtsphilosophie) verallgemeinert auch die Grundlagen der Strafrechtswissenschaft und zieht Folgerungen, die von Belang sind sowohl für die Formierung des progressiven Strafrechtssystems als auch für die Fundierung der Strafrechtswissenschaft. Sechstens ist im Werk der Begriff „Strafrechtssoziologie“ einer Kritik unterzogen, weil sich darunter sehr oft die Anwendung der soziologischen Methoden auf dem Gebiet der Strafrechtswissenschaft versteht. Es ist betont, daß wie die Anwendung der philosophischen Methoden in der Rechtswissenschaft die Rechtsphilosophie nicht herbeiführen kann, so kann auch die Anwendung der soziologischen Methoden im Bereich dieser Wissenschaft die Rechtssoziologie nicht entstehen lassen. Die Rechtssoziologie ist nur dann möglich, wenn die Rechtsvoraussetzungen und - ergebnisse speziell analysiert werden, wenn das Recht ähnlich der Kultur -, Wissenschafts -, Familien - usw. - soziologie in bezug auf die Sozialstruktur der Gesellschaft betrachtet wird. Siebtens erforscht der Autor die Besonderheiten und das

•Erkenntnisvermögen der Strafrechtswissenschaft. Obgleich er die Frage der Gegensätzlichkeit des Empirismus und des Rationalismus im wesentlichen nicht berührt, ist er immerhin gezwungen zu behaupten, daß die Strafrechtswissenschaft, obschon nicht eine rein empirische Wissenschaft, ohne bestimmte empirische Angaben nicht erkannt werden kann. In dieser Hinsicht könnte man sich an die schonungslose Kritik der Blutpraxis der Feudaljustiz von seiten der progressiv denkenden Philosophen erinnern, da solche Kritik ohne ausführliche Analyse der Anwendungspraxis der Strafgesetze unmöglich wäre. Aber man muß auch jene Tatsache unterstreichen, daß die obenerwähnte Kritik später in die Gesetzgebungssphäre übergang. Damit war auch die Wirkung der Strafgesetze gemeint. Daraus folgt, daß die Erkenntnisaktivität des Subjekts der Strafrechtswissenschaft die Praxis der Bildung, Wirkung und Anwendung des Strafgesetzes einbezieht. Es handelt sich um die Erkenntnis des Wesens der Tätigkeit des Subjekts der Rechtspraxis. Das Strafgesetz wird vom Gesetzgeber geschaffen; die Wirkung des Strafgesetzes ist vom Strafrechtssubjekt durch sein rechtmäßiges Verhalten gewährleistet; im Falle der Verbrechensbegehung entsteht die Notwendigkeit der Anwendung des Strafgesetzes seitens der Voruntersuchungs- und Gerichtsbehörden. Die Erkenntnis des Wesens der Tätigkeit der genannten Subjekte bedarf der Anwendung der Auffassungsmethode. So zum Beispiel bezeichnet man rechtlich bei der mittelbaren Täterschaft als Täter die Person, die tatsächlich ein Anstifter ist. Der Wahrheitsbegriff kann nicht mit derartiger Umbenennung der Dinge vereinbar sein. Daraus resultiert es aber gar nicht, daß solche „Umbenennung der Dinge“ falsch ist, denn sie besitzt den ganz ausdrücklichen praktischen Sinn. Das bedeutet, daß sich die Strafrechtswissenschaft auf die gnoseologische Betrachtungsweise nicht beschränken darf.

Der Autor akzentuiert, daß für die Begründung der Strafrechtswissenschaft die Erkenntnis des Wesens der Gesetzgebungstätigkeit des Staates entscheidend ist. Auch darin gibt es nichts Zufälliges, daß der Verbrechensbegriff für die Strafrechtswissenschaft der Ausgangsbegriff ist. Darunter ist verstanden, daß man aus dem legislativen Verbrechens-

begriff ausgehend den Rückschluß über den Gegenstand der erwähnten Wissenschaft ziehen kann.

Im dritten Kapitel der Arbeit versucht der Autor das Problem des Gegenstandes der Strafrechtswissenschaft zu lösen. In dieser Perspektive ist die Struktur des legislativen Verbrechensbegriffs betrachtet, wobei der Autor erklärt, daß sie die Beziehungen zwischen dem Staat, der Gesellschaft und der Person ausdrückt, die infolge der strafrechtlichen Gesetzgebung aufkommen. Unter diesem Aspekt analysiert der Autor die Traditionen der rein formalen Definitionen des Verbrechensbegriffs, darunter auch in der deutschen Strafrechtswissenschaft (Tatbestandsmäßigkeit, Rechtswidrigkeit, Schuld). Es ist hervorgehoben, daß das Verbrechen wirklich durch die Ausführung einer bestimmten Handlung begangen werden kann, die dem gesetzlich festgelegten Tatbestand entspricht. Im Stadium der gerichtlichen Untersuchung der Straftat tauchen gewöhnlich die Fragen bezüglich sowohl der Rechtswidrigkeit als auch der Schuld auf. Was tun aber mit der Tatsache, daß die Handlungen als Verbrechen seitens des Gerichts auf Grund ihrer legislatorischen Einschätzung anerkannt werden? Damit ist es verständlich, daß das "Verbrechen" schon im StGB als Ergebnis der Gesetzgebungstätigkeit des Staates bezeichnet wird. Nach dieser Logik geht der Verbrechensbegriff dem Begriffe der Tatbestandsmäßigkeit voran und nicht umgekehrt. Insofern das „Verbrechen“ das Resultat der Gesetzgebungstätigkeit des Staates bedeutet, entsteht die Frage über die Natur und Kriterien der Kriminalisierung. Warum wird wirklich eine Handlung vom Gesetzgeber kriminalisiert? Leider geben die Anhänger der rein formalen Definitionen des Verbrechensbegriffs keine Antwort auf diese Frage. Hieraus ergibt sich, daß die Rechtswidrigkeit zum formalen Verbrechensmerkmal degradiert ist, das vom Sozialwesen der Handlung völlig isoliert bleibt. Aus dieser Schau heraus sind der Diebstahl der Nadel und der Diebstahl des Kamels in gleichem Maße rechtswidrig. Es ist leicht zu begreifen, daß auf solche Weise die Rechtswidrigkeit das verbrecherische Wesen der Handlung keinesfalls zum Ausdruck bringen kann, während der Gesetzgeber von vornherein die Frage über die Rechtswidrigkeit löst, d.h. die Frage darüber, nämlich welche Handlungen als Verbrechen

anzuerkennen sind, und nur danach zur Bildung des Tatbestandes übergeht. Deshalb vertritt der Autor die Meinung, daß man die Sozialwertung der zu kriminalisierenden Handlungen nicht ignorieren darf. Sogar der äußerst antidemokratische Staat ist gezwungen auf die soziale Wertigkeit des subjektiven Verhaltens Rücksicht zu nehmen. Daraus folgert, daß es unzulässig ist, den Begriff der „sozialen Gefährlichkeit“ außer acht zu lassen, weil er die gesellschaftliche Wertung der Handlungen vom Gesichtspunkt der in der Gesellschaft geltenden Hierarchie der Werte aus enthält. Das Merkmal der „Strafrechtswidrigkeit“ im legislativen Verbrechensbegriff drückt aus, daß der Staat die entsprechende Handlung als Verbrechen bewertet. Die Einheit der sozialen Gefährlichkeit und der Strafrechtswidrigkeit im legislativen Verbrechensbegriff spiegelt die Einheit der gesellschaftlichen und staatlichen Bewertungen der subjektiven Handlungen wider. Es geht um die Gesetzgebungsbeziehungen zwischen der Gesellschaft und dem Staat. Diese Strafgesetzgebungsbeziehungen bilden **den Gegenstand** der Strafrechtswissenschaft. Es bestätigt sich auch mittels des „Schuldmerkmals“ des legislativen Verbrechensbegriffs, denn in diesem Merkmal ist die Person als potentiell strafrechtssubjekt vorgestellt, dessen gesellschaftswidrige, asoziale Handlungen das Kriminalisierungsobjekt darstellen und der Gesetzgebungsbeziehungen zwischen der Gesellschaft und dem Staat den Sinn verleihen.

Auf diese Art demonstriert der legislative Verbrechensbegriff als Ergebnis der Gesetzgebungsbeziehungen zwischen der Gesellschaft, dem Staat und der Person den Gegenstand der Strafrechtswissenschaft.

Im Werk wird einen besonderen Nachdruck darauf gelegt, daß die Verbrechensmerkmale nicht dem Verhalten im psychologischen Sinne dieses Begriffs zuzuschreiben sind, sondern dem Ausführungsverfahren des psychologischen Verhaltens, d.h. den Motiven und Zwecken (B.W. Chornabudscheli).-Tatsächlich kann nur das Ausführungsverfahren eines Motivs oder Zwecks und nicht selbst dieses Motiv oder dieser Zweck, d.h. Verhalten als sozial gefährlich, rechtswidrig, schuldhaft, strafbar und amoralisch bestimmt werden.

Der Autor betont weiter jene Tatsache, daß die Verhältnisse zwischen

der Gesellschaft, dem Staat und der Person auf jeder Stufe der geschichtlichen Entwicklung objektiv bleiben. Hiermit ist es begreiflich, warum die Gesetze in ehemaliger Sowjetunion im Geiste des Bürokratismus angenommen wurden, obwohl man weltweit deklarierte, daß die sowjetischen Gesetze den Willen des ganzen Sowjetvolkes ausdrückten. Kraft der Besonderheiten der geschichtlichen Entwicklung ist der Sowjetgesellschaft nicht gelungen, die Tätigkeit seines Staates auch auf dem Gesetzgebungsgebiet zu kontrollieren. Der Staat besitzt aber eine bestimmte Selbständigkeit und deswegen muß man bei der Lösung der Gesetzgebungsprobleme die Eigenheit seiner Lage in Betracht ziehen. Die Person verfügt daneben über das Recht sich in den Gesetzgebungsbeziehungen aktiv zu beteiligen, wobei die Gesellschaft und der Staat die Bedingungen zu schaffen haben, durch welche die ungehinderten Gesetzgebungsbeziehungen gewährleistet werden. Um so mehr, daß die Person nach der Verabschiedung des Strafgesetzes verpflichtet ist, es zu befolgen.

Im vierten Kapitel sind die Fragen über die Natur und Grenzen der Strafgesetzgebungsbeziehungen betrachtet. Erstens begründet der Autor die These darüber, daß die Strafrechtsprinzipien nicht den Prozeß der Verurteilung, der Verhängung einer Strafe regeln, wie es in der herrschenden Lehre behauptet wird, wonach man die Strafrechtsverhältnisse als Ergebnis der Verbrechensbegehung betrachtet, sondern gerade die Strafrechtsverhältnisse. Es ist notwendig zu betonen, daß der genetische Zusammenhang zwischen den Strafrechtsprinzipien und der Strafrechtswissenschaft keinem Zweifel unterliegt. Und dies bestätigt noch einmal, daß sich der Gegenstand der Strafrechtswissenschaft in den Strafgesetzgebungsbeziehungen äußert. Gesetzlichkeit (Analogie oder Legalität), Handlungs- als Kriminalisierungsobjektsprinzip, exakte Formulierungen der psychologischen Schuldmerkmalen, Differenzierung der Strafen zwecks ihrer Individualisation, Gerechtigkeit, Humanismus, Patriotismus usw. sind an den Gesetzgeber gerichtet, um die von ihm anzunehmenden Strafgesetze in Einklang mit den angeführten Strafrechtsprinzipien zu bringen. Es gibt allerdings Kriminalisierungsprinzipien, die ihrem Charakter nach

nach umfassender sind (politische Zweckmäßigkeit, wissenschaftliche Begründetheit...), aber unter diesem Aspekt besteht die Hauptsache darin, daß die Strafrechtsprinzipien den Regulierungsgegenstand besitzen. Zweitens behauptet der Autor (sich auf den philosophischen Begriff des „Schaffens“ stützend), daß der Bildungsprozeß der Rechtsnormen eine Art des praktischen Schaffens ist. Zu diesem Zweck stellt der Autor einen Vergleich mit der Kunst an, wobei er erwähnt, daß das Recht und die Kunst gewisse Analogien zulassen. Dazu zählt sich die wertmäßig -praktische Beziehung des Menschen zur Außenwelt, die seinen Ausdruck sowohl im Recht als auch in der Kunst findet. Wenn die Rechtsnorm die Äußerungsform des rechtlichen Wertes ist, so wird durch die künstlerische Gestalt den ästhetischen Wert ausgedrückt. Infolge des wertmäßigen Inhalts dieser Erscheinungen sind sie absolut vollendet, wohingegen die absolut vollendete Erkenntnis in der Wissenschaft als unvorstellbar gilt. Ihrer absoluten Vollendetheit zufolge verändern sie sich seltsamer und nur seitens ihrer Autoren - des Gesetzgebers oder des Künstlers, während die wissenschaftlichen Ideen der einen üblicherweise durch die anderen entwickelt werden, obschon auch die Originalität des wissenschaftlichen Schaffens zweifellos ist. Dazu stellt das eine wie das andere (Rechtsnorm und künstlerische Gestalt) die eigenartige und einmalige Erscheinung vor, denn es gibt nicht zwei identischen Rechtsnormen (manchmal auftretende Normenkollision unterliegt der Lösung), wie es auch zwei identischen künstlerischen Gestalten nicht geben kann. Die Originalität und die Einmaligkeit dieser Erscheinungen erfordern notwendigerweise die schöpferische Einstellung zu deren Bildung. Das Rechtsschaffen und das Kunstschaffen weisen eine Analogie auch in den schöpferischen Methoden auf (Modellierung, Konstruierung usw.), was bei der Gestaltung der Tatbestände von äußerster Wichtigkeit ist. Demgemäß kann den schöpferischen Charakter der Bildung der Rechtsnormen nicht in Abrede gestellt werden. Zugleich ist es zu erwähnen, daß die Rechtsnormen aus den Lehrsätzen oder der objektiven Wirklichkeit unmittelbar nicht resultieren können. Obgleich die von der Wissenschaft losgelöste Gesetzgebung heutzutage undenkbar ist, muß man betonen, daß wenn die Wissenschaft

die theoretische Beziehung des Menschen zur Außenwelt ausdrückt, so ist das Recht die Verkörperung der wertmäßig - praktischen Beziehungen. Nach dieser Logik objektivieren sich die Lersätze in den Rechtsnormen nur dank deren Übersetzung in die Sprache der Praxis. Daneben ist der Gesetzgeber das Subjekt der gesellschaftlichen Praxis, das sich nach den Rechtsidealen richtet; die letzten verwandeln sich in die Rechtsideen; die Ideen werden ihrerseits zu Rechtsprinzipien und auf Grund der Prinzipien bilden sich die Rechtsnormen. Solcherweise ist der rechtliche Wert als Maßstab der Wertung das Substrat der Rechtsnorm.

Drittens behauptet der Autor, daß die Strafgesetzgebungsbeziehungen die Rechtsbeziehungen vorstellen, denn sie werden reguliert durch: Strafrechtsprinzipien; Gesetz der Strafrechtskontinuität; Gesetz der Stelle des Strafrechts im Rechtssystem; Verfassungsnormen, die Gesetzgebungsbeziehungen im ganzen regeln. Hier ist das Gesetz Georgiens „Über die normativen Akten“ (1996) hervorzuheben. Schließlich ist die Gesetzgebungstätigkeit des Staates auch durch die Aufgabe der strafrechtlichen Regulierung vorausbestimmt. In dieser Hinsicht handelt es sich vor allem um die strafrechtlichen Beziehungen, mit denen der Strafrechtsgegenstand zu identifizieren ist. Der Charakter der strafrechtlichen Normen bestimmt sich durch den Gegenstand der strafrechtlichen Regulierung vorher. In Wirklichkeit wird die Mehrheit der Verbrechen durch die aktiven Handlungen begangen, die für den Gesetzgeber ein Verbotsobjekt bilden. Im Falle der Unterlassung wendet sich der Gesetzgeber an die Methode der positiven Verpflichtung. Auf diese Weise bestimmt der Zweck der Verbrechensprävention im wesentlichen den Charakter der Strafgesetzgebung voraus. Daraus folgt, daß die Strafgesetzgebungsbeziehungen ohne engen Zusammenhang mit den strafrechtlichen Beziehungen nicht entstehen können, was leicht zu verstehen ist, da der Gegenstand der Strafrechtswissenschaft ohne engen Zusammenhang mit dem Strafrechtsgegenstand nicht fundiert werden kann.

Die strafrechtlichen Beziehungen sind nicht instande, die Strafrechtswissenschaft von selbst zu fundieren, aber gerade sie führen uns zum Gegenstand der erwähnten Wissenschaft, wie die Erscheinungen

zur Erkenntnis ihres Wesens führen. Es ist klar, daß die strafrechtlichen Beziehungen und die Strafgesetzgebungsbeziehungen, d.h. der Strafrechtsgegenstand und der Gegenstand der Strafrechtswissenschaft, untrennbar sind, wie sich die Erscheinung und sein Wesen nicht trennen lassen. Auf diese Einheit gründet sich die Strafrechtswissenschaft als Rechtswissenschaft.

Im letzten Paragraphen wird das Problem des Gegenstandes der Strafrechtswissenschaft unter Berücksichtigung der Entwicklungstendenzen dieser Wissenschaft betrachtet. Der Autor behauptet, daß der Gegenstand einer Wissenschaft einerseits die Grundlage der interwissenschaftlichen Beziehungen bildet, andererseits aber durch die Erforschung der Wissenschaft selbst im System der Wissenschaften präzisiert wird. Auf der modernen Entwicklungsstufe der Strafrechtswissenschaft kann man dennoch von ihrer geschichtlichen Genesis ausgehend der Ansicht sein, daß sich sein Gegenstand in Strafgesetzgebungsbeziehungen äußert, die zwischen der Gesellschaft, dem Staat und der Person entstehen. Der legislative Verbrechensbegriff als Ergebnis der Gesetzgebungstätigkeit des Staates spiegelt gerade die obenerwähnte Gesetzgebungsbeziehungen wider. Um so mehr, daß der Verbrechensbegriff der Ausgangsbegriff für die Strafrechtswissenschaft ist, solche Begriffe drücken aber die wesentlichste Gesetzmäßigkeit der Wissenschaften aus.

Freilich werden die Gesetzgebungsfragen in der Regel auf dem Niveau der allgemeinen Staats- und Rechtstheorie betrachtet, und unter diesem Aspekt müssen auch die Strafgesetzgebungsfragen analysiert werden, aber die äußerste (allerletzte) Stelle des Strafrechts im materiellen Rechtssystem bedingt den besonderen Charakter der Probleme, die anläßlich der Strafgesetzgebung aufkommen. Dafür sprechen sogar die Sonderbegriffe („Kriminalisierung“ und „Entkriminalisierung“), die im Grunde genommen den Prozeß der Strafgesetzgebung kennzeichnen. Wahr ist auch es, daß die Gesetzgebungsergebnisse für jeden Rechtszweig von großer Bedeutung sind; daraus folgert aber gar nicht, daß die Gesetzgebungsprobleme Interesse jedes Zweiges der Rechtswissenschaft gleichermaßen erwecken. Man darf zum Beispiel nicht behaupten, daß die Zivilgesetzgebungsbezi-

ehungen den Gegenstand der Zivilrechtswissenschaft bilden. Daß die allgemeine Staats - und Rechtstheorie der Untersuchung der universalen Gesetzgebungsprobleme nicht ausweichen kann, läßt sich auf Grund seiner besonderen Stelle im System der Rechtswissenschaften erklären, aber daß die Strafgesetzgebungsbeziehungen den Gegenstand der Strafrechtswissenschaft verkörpern, ist durch die besondere Stelle des Strafrechts im Rechtssystem hervorgerufen.

Der Autor betont, daß die Strafgesetzgebungsbeziehungen vom Standpunkt der Philosophie, Soziologie, Psychologie, Sozialpsychologie, Kriminologie usw. aus zu analysieren sind, aber das Problem der Stelle der Strafrechtswissenschaft im System der Wissenschaften unterliegt der weiteren Untersuchung.

In der Arbeit sind die General - und Kurzschlüsse gezogen.

1. ავალიანი ს. მეცნიერების ბუნება და მისი საზოგადოებრივი დანიშნულება, თბილისი, 1986.
2. ავალიანი ს. მეცნიერების ფილოსოფიის შესავალი, თბილისი, 1991.
3. ბოჭორიშვილი ა. ფსიქოლოგიის მეთოდოლოგიისათვის, თბილისი, 1975.
4. ა. გაბიანი, დანაშაულის მიზეზების შესახებ, თბილისი, 1975.
5. გამყრელიძე ო. სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძველი, თბილისი, 1989.
6. გამყრელიძე ო. უმართლობის სუბიექტური ნიშნების საკითხისათვის, „მაცნე“, ეკონომიკისა და სამართლის სერია, 1989, N 2.
7. ერემოვი გ. სახელმწიფო და პიროვნება, თბილისი, 1977.
9. ვაჩიშვილი ალ. დანაშაულის სუბიექტური მხარე საბჭოთა სისხლის სამართალში, თბილისი, 1957.
10. ზღრაგომისლოვი ა. სოციოლოგიური გამოკვლევის მეთოდოლოგია და პროცედურა, თბილისი, 1975.
11. ინწკირეელი გ. სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბილისი, 1987.
12. ინწკირეელი გ. სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბილისი, 1977.
13. კავანი მ. მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკა, თბილისი, 1975.
14. კეკელია მ. ტრადიცია და თანამედროვეობა, თბილისი, 1990.
15. კვარაცხელია ნ. ადამიანის როგორც შემეცნებელი სუბიექტის პრობლემა, თბილისი, 1985.
16. ლორია ვ. საქართველოს ადმინისტრაციული სამართალი, თბილისი, 1995.
17. ნანეიშვილი გ. სამართლის ნამდვილობა და ცდა ნორმატული ფაქტების დასაბუთებისა, თბილისი, 1989.
18. მარქსი კ. პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის, თბილისი, 1953.
19. ნაჭყებია გ. დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ცნების ლოგიკურ-აქსიოლოგიური დასაბუთებისათვის, „საბჭოთა სამართალი“.

1985, N 4.

20. ნაჭყებია გ. პირდაპირი განზრახვისა და სასჯელის ლოგიკური კავშირის ფსიქოლოგიური დასაბუთებისათვის, „საბჭოთა სამართალი“, 1991, N 10.
21. ნაჭყებია გ. გაგების მეთოდის ზოგიერთი საკითხი სისხლის სამართლის მეცნიერებაში, „საბჭოთა სამართალი“, 1989, N 10.
22. ნაჭყებია გ. კანონით აუკრძალავის ნებადართულობის შესახებ, „სამართალი“, 1991, N 1.
23. სევანელი ბ. სამართლის თეორია, თბილისი, 1993.
24. ტაბიძე ო. ბიპევიორისტული ფსიქოლოგიის ფილოსოფიური საფუძვლები, თბილისი, 1968.
25. ტაბიძე ო. ქცევამეცნიერების ფილოსოფიური საფუძვლები, თბილისი, 1974.
26. უგრეხელიძე მ. ბრალი საფრთხის დელიქტებში, თბილისი, 1982.
27. ფაღიაშვილი ა. სამედიცინო ხასიათის იძულებით ღონისძიების გამოყენება სისხლის სამართლის პროცესში, „საბჭოთა სამართალი“, 1987.
28. ფაფიაშვილი შ. თანამდებობრივ დანაშაულთა ბრძოლის ზოგიერთი პრობლემა, თბილისი, 1985.
29. ფაფიაშვილი შ. დანაშაულთა ჩადენის ხერხების ცნება, არსი და კრიმინალისტიკური მნიშვნელობა, „სამართალი“, 1991, N 6.
30. ფურცხვანიძე ბ. საბჭოთა სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 1971.
31. ფხალაძე ბ. სამართლის შეფარდებითი დამოუკიდებლობის საკითხისათვის „საბჭოთა სამართალი“, 1973, N 4.
32. ქებურია დ. ცნების თეორიის საკითხისათვის, თბილისი, 1971.
33. ქერქაძე დ. კულტურა და იდეოლოგია, „კულტურა და სოციალიზმი“, თბილისი, 1978.
34. ქერქაძე დ. სოციალური შემეცნების თავისებურების საკითხისათვის, „ისტორიული მატერიალიზმის საგნის შესახებ“, თბილისი, 1973.
35. ქვაჩაია ვ., ნადირაშვილი შ., ბეჭვია დ., ჭელიძე ვ. ღირებულება და განწყობა, „სოციოლოგიური ნარკვევები“, თბილისი, 1969.
36. შავგულიძე თ. საზოგადოებრივი აზრი, მართლშეგნება და მოსწავლე

- ახალგაზრდობა, თბილისი, 1981.
37. შავგულიძე თ., სურგულაძე ლ. საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხავი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, თბილისი, 1988.
 38. შენგელია რ. სახელმწიფოსა და მისი ორგანოების, როგორც სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობათა სუბიექტების, თანაფარდობის საკითხისათვის, „საბჭოთა სამართალი“, 1985, N 5.
 39. შუშანაშვილი გიორგი, მეცნიერების ცდისეული და ლოგიკური საფუძვლები, თბილისი, 1971.
 40. შუშანაშვილი გერონტი, ღირებულება და საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმები, თბილისი, 1991.
 41. ცინცაძე გ. მეცნიერული კვლევის სისტემური მეთოდი, თბილისი, 1980.
 42. ცინცაძე გ. გაგების მეთოდი ფილოსოფიაში და პიროვნების პრობლემა, თბილისი, 1975.
 43. წერეთელი ს. დიალექტიკური ლოგიკა, თბილისი, 1965.
 44. წერეთელი თ., ტყეშელაძე გ., მოძღვრება დანაშაულზე, თბილისი, 1969.
 45. წულაია ზ. დატაცებებთან ბრძოლის კრიმინოლოგიური საფუძვლები მსუბუქ მრეწველობაში, თბ., „სადისერტაციო მაცნე“ იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 1994.
 46. ჭავჭავაძე, ესთეტიკის მეთოდოლოგიისათვის, თბილისი, 1977.
 47. ხარაზიშვილი ბ. სიცრუის ფსიქოლოგია, თბილისი, 1975.
 48. ჯიოვეი ო. კულტურის სტრუქტურა, „კულტურა როგორც ფილოსოფიური კვლევის საგანი“, თბილისი, 1977.
 49. ჰეგელი, ლოგიკის მეცნიერება, თბილისი, 1962.
 50. მეცნიერული კვლევის საფუძვლები, თბილისი, 1981.
 51. Теория государства и права, Ленинград, 1987.
 52. Макрсистско-ленинская общая теория государства и права, М., 1970.
 53. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1948.
 54. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1952.

55. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1964.
56. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1972.
57. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1977.
58. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1981.
59. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1982.
60. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1988.
61. Уголовное право, общая часть, М., 1994.
62. Преступление и наказание в Англии, США, Японии, общая часть уголовного права, М., 1991.
63. Аванесов А.Г. Предмет и методология криминологического прогнозирования, М., 1972.
64. Андреев А.Л. Место искусства в познании мира, М., 1980.
65. Алексеев С.С. Общие теоретические проблемы системы советского права, М., 1961.
66. Алексеев С.С. Социальная ценность права в советском обществе М., 1971.
67. Алексеев С.С. Общая теория социалистического права, Курс лекций, М., 1964.
68. Алексеев С.С. Общая теория права, т.1, М., 1981.
69. Алексеев С.С. Общая теория права, т.2, М., 1982.
70. Баршев С. Взгляд на науку уголовного законодательства. Журнал Министерства народного образования; 1899, №6.
71. Беккариа. О преступлениях и наказаниях, С-Петербург, 1879.
72. Белогрыц-Котляревский. Задачи и метод науки уголовного права, Киев, 1876.
73. Белогрыц-Котляревский. Понятие уголовного права и основание наказания, Ярославль, 1983.
74. Беляев Н.А. Уголовно-правовая политика и пути его реализации, ЛГУ, 1986.
75. Бернер, Учебник уголовного права. часть Общая, С-Петербург, 1885.

76. Будзинский С. Начала уголовного права, Варшава, 1870.
77. Васильев А.А. Правовые категории, М., 1976.
78. Воеводин Э.В., Краснов И., Фролов М. Конституционные права, свободы и обязанности граждан, „Правоведение“, 1962, N 2.
79. Владимиров Л.Е. Учебник русского уголовного права, Общая часть, Харьков, 1889.
80. Габияни А.А. Уголовная ответственность за преступления, совершенные в состоянии опьянения. Тбилиси, 1968.
81. Габияни А.А., Меликишвили Л.А. Социальное лицо женщин-преступниц и проституток, Тбилиси, 1993.
82. Гамкрелидзе О.К. Укрывательства преступления, совершенного близким родственником, „Новая Конституция СССР и актуальные вопросы борьбы с преступностью“, Тбилиси, 1979.
83. Гегель. Философия права, т. VII, М., 1934.
84. Герцензон А.А. Предмет, метод и система советской науки уголовного права, М., 1958.
85. Герцензон А.А. Уголовное право и социология, М., 1970.
86. Гегель. Предмет науки уголовного права, „Право“, 1903, N 8.
87. Гришаев П.И., Здравомыслов Б.В. Советское уголовное право, часть Общая, М., 1964.
88. Дриль Д. Учение о вменяемости. Юридический Вестник, М., 1879.
89. Демидов Ю.А. Предмет и методология науки уголовного права, „Личность преступника и уголовная ответственность“, Саратов, 1981.
90. Демидов Ю.А. О закономерности развития и принципах советского уголовного права, „Правоведение“, 1968, N 2.
91. Демидов Ю.А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве, М., 1975.
92. Дурманов Н.Д. Понятие преступления, М.Л., 1948.

93. Дурманов Н.Д. Советский уголовный закон, М., 1967.
94. Денисов А.И. О соотношении государства и общества в переходный от капитализма к социализму период, „Советское государство и право“, 1960, N 4.
95. Джекебаев У.С. Цели уголовного наказания и их значение для криминологии, /Криминологические и уголовно-правовые проблемы наказания/, Алма-Ата, 1983.
96. Дмитриенко В.А. Вопросы общей теории науки, Томск, 1974.
97. Дрейшев В.В. Правотворчество и правовое регулирование, „Правоведение“, 1985, N 2.
98. Есипов В.В. Очерк русского уголовного права, часть Общая, М., 1904.
99. Еременко Ю.П. К разработке предмета советского государственного права, „Правоведение“, 1980, N 6.
100. Жельтова В.П. Философия и буржуазное правосознание, М., 1977.
101. Жижиленко А.А. Наказание, его понятие и отличие от других правоохранительных средств, Петроград, 1914.
102. Загородников Н.И. Принципы советского уголовного права, „Советское государство и право“, 1965, N 9.
103. Загородников Н.И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел, М., 1978.
104. Злобин Г.А. О необходимости концептуального подхода к совершенствованию уголовного закона, „Конституция СССР и дальнейшее укрепление законности и правопорядка“, М., 1981.
105. Злобин Г.А. Понятие и место принципов криминализации, „Основания уголовно-правового запрета“, М., 1982.
106. Какабадзе З.М. Феномен Искусства, Тбилиси, 1980.
107. Казимирчук В.П. Право и методы его изучения, М., 1965.
108. Казимирчук В.П. Предмет социально-правовых

- исследований, „Право и социология“, М., 1978.
109. Керимов Д.А. Философские проблемы права, М., 1972.
110. Керимов Д.А. Философские основания политико-правовых исследований. М., 1986.
111. Кистяковский А.Е. Элементарный учебник общего уголовного права, т. первый, Общая часть, Киев, 1875.
112. Ковалев М.И. Кудрявцев В.Н. Комплексные криминологического-правовые исследования, „Советское государство и право“, 1975, N 2.
113. Ковалев М.И. Понятие преступления в советском уголовном праве, М., 1978.
114. Ковалев М.И. Советское уголовное право, Курс лекций, Выпуск 1, Свердловск, 1971.
115. Ковалев М.И. Роль правосознания и юридической практики в развитии уголовного законодательства, „Советское государство и право“, 1985, N 8.
116. Коган В.М. Социальный механизм уголовно-правового воздействия, М., 1980.
117. Копнин П.В. Идея как форма мышления, Киевский госунт, 1963.
118. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки, М., 1972.
119. Коркмасов З.Г. Реализации принципа дифференциации и индивидуализации наказания в советском уголовном праве, Автореферат канд.дисс., 1996.
120. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления, М., 1960.
121. Кудрявцев В.Н. О противоправности преступления, М., 1959, N 1.
122. Келина С.Г., Кудрявцев В.Н. Принципы сов. уголовного права, М., 1988.
123. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии, М., 1988.
124. Кудрявцев Ю.В. Норма права как социальная

- информация, М., 1981.
125. Красавчиков О.А. Советская наука гражданского права. Сб. ученых трудов, Свердловск, 1961.
 126. Коркунов А.М. Отражение, познание, творчество, „Творчество и социальное познание“, МГУ, 1982.
 127. Ковачев Д.А. Механизм правотворчества социалистического государства, М., 1977.
 128. Кригер Г.А. Место принципов уголовного права в системе принципов права, „Советское государство и право“, 1981, N 2
 129. Кузнецов А.В. Понятие и социальная ценность основополагающих принципов советской уголовной политики, „Вопросы борьбы с преступностью“, вып. 46, М., 1984.
 130. Кузнецова Н.Ф. Социальная обусловленность уголовного закона, „Правовые исследования“, Тбилиси, 1977.
 131. Кедров В.М. Классификация наук, М., 1986.
 132. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны, М., 1980.
 133. Коган М.С. Человеческая деятельность, М., 1974.
 134. Крапивенский, Социальная философия, Волгоград, 1996.
 135. Кригер А.А., Кузнецова Н.Ф. Новое уголовное законодательство и его научно-практическое значение, „Советское государство и право“, 1984, №1.
 136. Малейин И.С. Правонарушение: Понятие, причины, ответственность, М., 1985.
 137. Мальцев Г.В. Социальная справедливость и право, М., 1977.
 138. Марат Ж. План уголовного законодательства, М., 1951.
 139. Маркс К. Энгельс Ф. Соч. т. 1, М., 1955.
 140. Мигранян А.М. Взаимоотношения индивида, общества

- и государства в политической теории марксизма и проблемы демократизации советского общества. „Вопросы философии“, 1987, 8.
141. Пабоков В. Содержание и метод науки уголовного права, М., 1896.
 142. Назарян В.Р. К вопросу материализации юридической науки в системе действующего права, „Проблемы общей теории социалистического государства и права“, М., 1977.
 143. Неновский Н. Преемственность в праве, М., 1977.
 144. Нерсенсизанц С.С. Право и закон, М., 1983.
 145. Николенко Д.В. Теоретические основы науки, М., 1985.ъ
 146. Ойзерман Т.И. Проблемы в историко-философской науки, М., 1969.
 147. Ошерович Б.С. Очерки по истории русской уголовной правовой мысли, М., 1946.
 148. Осипов П.П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций. Ленинград, 1976.
 149. Папашвили Ш.Г. Должностные преступления в теории уголовного права, в законодательстве и судебной практике, Тбилиси, 1988.
 150. Панков Е.И. Социальные нормы - регуляторы поведения личности, М., 1972.
 151. Пионтковский А.А. Наука уголовного права, ее предмет, содержание, задачи, Ярославль, 1895.
 152. Пионтковский А.А. Юридическая наука, ее предмет и метод. „Советское государство и право“, 1967, N 7.
 153. Познишев С.В. Основные начала науки уголовного права, М., 1912.
 154. Прейс Д. Наука о науке. „Наука о науке“, сборник статей, М., 1966.
 155. Ракитов А.Ф. Философские проблемы науки, М., 1977.

156. Рубцов В.А. Художественное произведение как модель „завершенного познания“, „Вопросы философии“, 1979, N 11.
157. Рожин В.П. Законы науки и их классификация, „Проблемы законов науки и логики научного познания“, Ленинград, 1980.
158. Саванели Б.В. Правопорядок и юридическая практика. Тбилиси, 1981.
159. Сахаров А.Б. О принципах социалистического уголовного права, „Проавоведение“, 1969, N 4.
160. Сергиевский Н. Русское уголовное право, часть Общая, Санкт-Петербург, 1913.
161. Сергиевский Н. Преступление и наказание как предмет юридической науки, „Юридический Вестник Московского юридического общества, 1879, N 2.
162. Спасович, Учебник уголовного права, Санкт-Петербург, М., 1986.
163. Спиридонов Л.И. Социология уголовного права, М., 1986.
164. Тадевосян З.В. /Информация/, „Вопросы философии“, 1965, N 10.
165. Таганцев Н.С. Русское уголовное право, часть Общая, С-Петербург, 1902.
166. Таганцев Н.С. Предмет науки уголовного права, „Право“, 1903, N 51.
167. Ткешелиадзе Г.Т. Судебная практика и уголовный закон, Тбилиси, 1975.
168. Тихомиров Ю.А. Теория закона, М., 1982.
169. Трайнин А.Н. Состав преступления по советскому уголовному праву, М., 1957.
170. Угрехелидзе М.Г. Проблема неосторожной вины в уголовном праве, Тбилиси, 1974.
171. Утевский Б.С. История науки уголовного права, М.,

1948.

172. Ушаков А.А. Методология советского правотворчества, „Советское государство и право“, 1979, N 12.
173. Фейербах А.П. Уголовное право, Санкт-Петербург, 1810.
174. Ферри, Уголовная социология, часть 1, С-Петербург, 1910.
175. Фефелов П.А. Понятие и система принципов уголовного права, „Правоведение“, 1989, N 2.
176. Филановский И.Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению, Ленинград, 1970.
177. Филимонов В.Д. Криминологические основы уголовного права, Томск, 1981.
178. Фофанов В.П. Социальная деятельность и теоретическое отражение. Новосибирск, 1986.
179. Франк А. Философия уголовного права в популярном изложении, М., 1887.
180. Франц Лист. Учебник уголовного права, Общая часть., 1903
181. Халфина Р.О. Критерии истинности в правовой науке, „Советское государство и право“, 1974, N 9.
182. Харазишвили Б.В. Вопросы мотива поведения преступника в советском праве, Тбилиси, 1963.
183. Харазишвили Б.В. Психологическая сторона вины, Тбилиси, 1981.
184. Церетели Т.В. Причинная связь в уголовном праве. М., 1963.
185. Церетели Т.В. Основание уголовное ответственности и понятие преступления, „Правоведение“, 1980, N 2.
186. Церетели Т.В. Макашвили В.Г. Понятие вины в уголовном праве. „Вестник“, Серия экономики и права АН ГССР, 1986. N 2.
187. Чавчавадзе Н.З. Культура и ценности, Тбилиси, 1984.
188. Чубинский М.П. Наука уголовного права и ее основные

- элементы, С-Петербург, 1902.
189. Чхиквадзе В.М. Советское государство и личность, М., 1973.
190. Шавгулидзе Т.Г. Аффект и уголовная ответственность, Тбилиси, 1974.
191. Шендрук М.Д. Социалистическое общепародное государство, М., 1985.
192. Шишов О.Ф. Становление и развитие науки уголовного права в СССР. Проблемы общей части, Автореферат дисс. на соискание уч. ст. д-ра юридических наук, М., 1985.
193. Шишов О.Ф. Предмет науки советского уголовного права, „Проблемы уголовной ответственности и наказания в свете решений XVIII съезда КПСС“, Рязань, 1987.
194. Jurgen Baumann, Einfurung in die Rechtswissenschaft, Munchen, 1967.
195. Jurgen Baumann, Grindbegriffe und System Strafrechts, Tubunsen, 1962.
196. Thomas Wurthenberger, die Geisze Situazion der Deitschen Strafrechtswissenschaft, 1959.
197. Sauer, Crunnlage des Strafrecht nebst Umriss ein Rechte und Sozialphilosophie, 1922.
198. Sauer, Allgemeine Strafrechtlehre, Berlin, 1955.
199. Mauer, Strafrecht, Algemeine Teil. Stuttgart und Koln, 1953.
200. Jescheek, Lehrbuch des Straftechts, Algemeine Teil, 1982.
201. Edmund Mezger, Strafrecht Munchen und Leipzig, 1931.
202. Hans Welzel, Deutschen Strefrecht, Berlin, 1962.
203. Maurach, Strafrecht, Algemeine Teil, Munchen. 1958.
204. Hinuber, Strefrecht, Algeneine, Teil, 1955.

შე ს ა ვ ა ლ ი	3
----------------------	---

თ ა ვ ი პ ი რ ე ე ლ ი

სისხლის სამართლის მმცნიერების საგანი

იურიდიულ ლიტერატურაში

§ 1. დანაშაული და სასჯელი, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი	10
§2. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აგებისა თუ “წარმოშობის” კანონზომიერებანი, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი	29

თ ა ვ ი მ ე ო რ ე

სისხლის სამართლის მმცნიერების საგნის

მეთოდოლოგიისათვის

§1. სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა, როგორც მეტათეორიული და მეთოდოლოგიური პრობლემა	40
§ 2. ტერმინი “სისხლის სამართლის მეცნიერება”	47
§ 3. სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნება	55
§ 4. სისხლის სამართლის ფილოსოფია და სისხლის სამართლის მეცნიერება	68
§ 5. სისხლის სამართლის თეორიის აგების ორი გზა	76
§ 6. “სისხლის სამართლის სოციოლოგიის” ცნება	80
§ 7. სისხლის სამართლის მეცნიერებაში შემეცნების შესაძლებლობის შესახებ	84

თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე

სისხლის სამართლის მმცნიერების საგანი

§1. დანაშაულის ნორმატიული ცნების სტრუქტურა და სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი	93
§ 2. საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების კანონშემოქმედებითი კავშირ-ურთიერთობა, როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი	118

თ ა ვ ი მ ე ო თ ზ ე
სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის
ბუნება და საზღვრები

§1. სისხლის სამართლის პრინციპები და სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი	128
§ 2. სისხლის სამართლის „კანონშემოქმედების“ ცნება	143
§ 3. სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის ბუნება	165
§ 4. სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის საზღვრები	174
დასკვნა	183
რეზიუმე რუსულ ენაზე	188
რეზიუმე გერმანულ ენაზე	203
გამოყენებული ლიტერატურის სია	217

რედაქტორი: მ. ჩიკვილაძე
ტექ. რედაქტორი: ი. ნაეროზაშვილი
კორექტორი: მ. კილაძე

პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 14.5
სააღრიცხვო - საგამომცემლო თაბახი 13.25
ობსერტური ქაღალდი №1, 60X84, 1/16
შეკვეთა № 85 ტირაჟი 1000

ფასი სახელშეკრულებო

გამომცემლობა „მერიდიანი“, „კაბადონი“
თბილისი, გურამიშვილის გამზ. № 74